

Χ. ΓΕΩΔΩΡΙΔΟΥ - Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Μαρίαννα
Τρικτηριώτου

898-716

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΞΕΤΑΞΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

10
14
24

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Σημείωση
F. Bouillon

87

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΞΑΤΑΞΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

Αντιστοιχεί

Ηγεμονία: 1ος μ.Χ. αιώνας
Αλβανία (Βυζαντινή)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἀφοῦ κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα διηλθε περίοδον ἀκμῆς καὶ ἰσχύος, κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα, διὰ τῶν ἐξαιρέτων αὐτοκρατόρων τοῦ οἴκου τῶν Ἀντωνίνων, ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς ἑκτασιν καὶ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν.

Ὁ Ρωμαϊκὸς κόσμος κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα ἐγνώρισεν εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν, ὅσῃν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην περίοδον τῆς ἱστορίας του. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔπαυσαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἐπεκράτησεν ἡσυχία. Ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία κατεστάλησαν, κατεσκευάσθησαν μέσα συγκοινωνίας, αἱ ἐπαρχίαι ἐκυβερνήθησαν μὲ δικαιοσύνην καὶ ὁ λαὸς ἀπέκτησεν ἀσφάλειαν καὶ πλοῦτον. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἔδωκαν νέαν λάμψιν καὶ δικαίως ὁ 2ος μ. Χ. αἰὼν θεωρεῖται ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸν 3ον ὅμως αἰῶνα αἱ φιλονικίαι μεταξὺ τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἡ ἀνικανότης τῶν αὐτοκρατόρων ἐδημιούργησαν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν. Οἱ ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ βάρβαροι, ἐπωφελέθησαν, διέσπασαν τὰ σύνορά της καὶ εἰσέβαλον εἰς αὐτήν. Τὸ ἔργον τῶν Ἀντωνίνων ἐκινδύνευε νὰ καταρρεύσῃ καὶ ἡ αὐτοκρατορία ὠδηγεῖτο εἰς τὴν καταστροφὴν.

Τὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους ἐσταμάτησαν μερικοὶ αὐτοκράτορες ἐξ Ἰλλυρίας, οἱ Ἰλλυριοὶ λεγόμενοι αὐτοκράτορες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ Διοκκλητιανός. Ὁ Διοκκλητιανός, μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν, ἐφήρμοσε νέον διοικητικὸν σύστημα, τὴν λεγομένην Τετραρχίαν.

Η ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν εἶχεν ἀποδειχθῇ, ὅτι εἷς ἀνώτατος ἄρχων, διοικῶν τὸ ἀχανές Ρωμαϊκὸν

κράτος από την Ρώμην, δέν ἐπῆρκει διὰ τὰς διοικητικὰς ἀνάγκας αὐτοῦ καὶ ἰδίως διὰ τῇ ἀσφάλειαν τῶν συνόρων. Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ νέον σύστημα διοικήσεως, τὴν Τετραρχίαν. Διῆρσε δηλαδὴ τὸ κράτος εἰς τέσσαρα τμήματα, τὰ ὅποια ἐκυβέρνην τέσσαρες ἄρχοντες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου καὶ οἱ ἄλλοι δύο τὸν τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Διοκλητιανὸς ἐκυβέρνηα τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἶχεν ἔδραν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἔκαμεν αὐγουστον τὸν Μαξιμιανὸν μὲ ἔδραν τὸ Μιλᾶνον. Ἐκ τῶν δύο καيسάρων ὁ μὲν Κωνσταντίος ὁ Χλωρὸς ἐκυβέρνηα τὰς ἄλλας δυτικὰς ἐπαρχίας ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας μὲ ἔδραν τὴν Γαλατίαν, ἐνῶ ὁ Γαλέριος ἐκυβέρνηα τὴν Βαλκανικὴν μὲ ἔδρα τὴν πόλιν Σίρμιον τῆς Σερβίας.

Ἀλλὰ τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ περίφημον ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλωνα τῆς Δαλματίας (σήμερον Σπαλάτο), ὅπου ἔζησεν ἀκόμη ὀκτὼ ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ παραιτηθῇ. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἔγιναν ὁ Κωνσταντίος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὅποιοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμίνον καὶ τὸν Σεβήρον.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306 - 337)

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὸ κράτος περιέπεσε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντίος καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη εἰς Ναϊσσόν, σημερινὸν Νίς τῆς Σερβίας. Ἡ μήτηρ του, ἡ Ἀγία Ἑλένη, ἦτο χριστιανή. Ἐλαβεν ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν στρατιωτικὴν μόρφωσιν καὶ ἠκολούθησε τὸν Διοκλητιανὸν εἰς πολλὰς ἐκστρατείας. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ τὸν ἠγάπα πολὺ καὶ τὸν ἀνύψωσεν εἰς ἀνώτερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Ὅταν ὁ πατήρ του Κωνσταντίος ἔγινε καίσαρ, ὁ Κωνσταντῖνος τὸν ἐβοήθησεν εἰς διαφόρους πολέμους καὶ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατόν.

Ἀλλ' οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσαν

συγχρόνως αὐγουστον τὸν **Μαξέντιον**, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς εἶχεν ἀναλάβει πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ 306 ὑπῆρχον ἔξ αὐτοκράτορες εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐξ αὐτῶν οἱ τρεῖς, ὁ Μαξιμιανός, ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Γαλέριος, ἀποθνήσκουν, καὶ ὑπολείπονται εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Ἰδίως ζωνηρὰ ἦτο ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Μαξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Λικίνιος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμῖνον (313). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἔμειναν οἱ μόνοι κύριοι τοῦ κράτους, συνεφώνησαν νὰ διοικῇ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολὴν, καί, διὰ νὰ συσφίξουν τοὺς φιλικοὺς δεσμοὺς, ὁ Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις δὲν διήρκεσε πολὺ. Μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον, ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323), καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατεστάθη πάλιν ἡ ἐνότης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος
(Μαρμαρινὴ κεφαλὴ, Ρώμη)

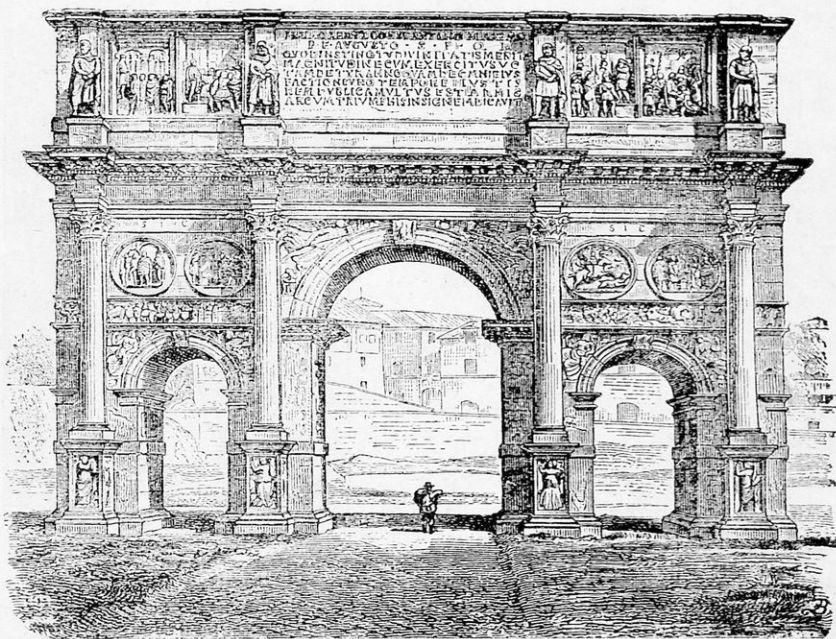
14-10-50

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ ἐπιδέξιος πολιτικός. Δύο γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Ὁ Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸν

Χριστιανισμόν επίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του Κωνσταντῖος. Εἰς τοὺς πολέμους ὅμως κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ἐπειδὴ εἶχε

Ἄψις Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη-ἄψις εἶναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἔχει ὕψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πάχος 7.50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφά της προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίωνων, ἀκόμη καὶ τῶν Φλαβίων. Ἐστίθῃ εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.

παρατηρήσει, ὅτι ὁ ἀντίπαλός του εἶχε στρατὸν κυρίως ἀπὸ εἰδωλολάτρων, αὐτὸς ἐστηρίχθη εἰς τοὺς χριστιανούς. Ὁ ἱστορικός Εὐσέβιος διηγεῖται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐστράφη ὀριστικῶς εἰς τὸν χριστιανισμόν κατόπιν θαύματος. Ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν αἴφνης εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυρὸν καὶ

ἐπ' αὐτοῦ τὰς λέξεις : Ἐν τούτῳ νίκα. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε σῆμα μὲ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ λ α β β ρ ο ν.

Ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ἔχων σύμφωνον καὶ τὸν Λικίνιον, ὁ Κωνσταντῖνος ἐδημοσίευσεν τὸ περίφημον Δ ι ά τ α γ μ α τ ο Ὑ Μ ε δ ι ο λ ά ν ο υ, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀποκατέστησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν θρησκευμάτων. Τὸ διάταγμα ἔλεγεν :

« Ἡμεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγουστοί... ἀπεφασίσαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν, ἵνα ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδρεῖται ἐν τῷ οὐρανῷ, εἶναι ἰλεως καὶ εὐμενὴς καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλους, ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἡμῶν. Ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ἄριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ μὴ ἀγνηθῶμεν εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἶναι χριστιανὸς εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρησκεῖα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του... Εἶναι ἄξιον τοῦ αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν τῆς ἐκλογῆς τῶν καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν. »

Βραδύτερον, ὅταν ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρύχθη φανερά ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰδωλολάτραις. Ἐν τούτοις πολὺ ἄργά ἐδέχθη τὸ βάπτισμα, κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ στιγμᾶς (337).

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ρώμη ἦτο πολὺ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἠπειλοῦν οἱ βάρβαροι, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐφράτην. Ἐκτὸς τούτου ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠγάπα τὴν παλαιὰν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ διετήρει ζωηράν ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ νέαν πρωτεύουσαν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξέλεξε τὴν θέσιν, ὅπου πρὸ χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγαρεῖς εἶχον κτίσει τὸ Βυζάντιον.

Ἡ θέσις ἦτο ἐξαιρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας ὀχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κεράτιον Κόλπον, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἱππόδρομον, ὕδραγωγεῖα, θέρμας, ἀνάκτορα. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο νὰ περιβάλῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετέ-
330 φερεν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ

330 κατὰ μῆνα Μάϊον ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης. Ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα Κωνσταντινούπολις, ἐνῶρίς ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ ἰσχυρά της ὀχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330 - 1453) εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία συνετελέσθη ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου :

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὁ αὐτοκράτωρ περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἐθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ ὑπῆκοοι ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

2) Ἡ διοικήσις ἔγινε πολυπλοκώτερά. Ὡς ἐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι κατενεμήθησαν εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν ὑπαλλήλων εἶχε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Σύγκλητος, ὕπατοι καὶ λοιπὰ ἀξιώματα τῆς παλαιᾶς δημοκρατίας κατήντησαν τίτλοι ἀπλοῖ. Ἐπίσης ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ τὴν καλυτέραν διοικήσιν τῶν ἐπαρχιῶν, ἡύξησε τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 90 καὶ, ὅπως καὶ ὁ Διοκλητιανός, ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς

διοικητὰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶ-
νος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

3) Ὁ στρατὸς ἔγινε μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι κατέλαβον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, καθὼς καὶ ὁ Διοκλητιανὸς πρὸ αὐ-
τοῦ, κατένειμεν εἰς μικρότερα σώματα τὸν στρατὸν, ὁ ὅποιος διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε. Τὰ σύνορα ἐξησφάλισεν ἐγκα-
ταστήσας εἰς αὐτὰ στρατιώτας μὲ τὰς οἰκογενείας των, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκε γαίας πρὸς καλλιέργειαν καὶ τοὺς ὑπε-
χρέωσε νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον.

Τὸ νέον στρατιωτικὸν ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆλθε στρα-
τὸν 450.000, ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπῆρκει ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία, ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ σχηματίσῃ σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον συμμάχους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρῶς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐ-
τόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διεισδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρὰς συνεπείας.

Α' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκαταστή-
σει ὁ Κωνσταντῖνος, ἐτάραξαν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς αἱ λεγόμεναι Αἵρέσεις. Αἵρεσις εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας κατὰ τρόπον διάφορον ἀπὸ ὅ,τι παραδέχεται ἡ Ἐκκλησία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προσελθόντας εἰς τὸν χριστιανισμὸν εἶχον φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύ-
σουν τὰ δόγματα διὰ τῆς λογικῆς.

Ἡ πρώτη αἵρεσις, ἡ ὁποία διήρесе τὴν Ἐκκλησίαν εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, ἦτο τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἄρειος ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μορφωμένος πολὺ καὶ δεινὸς ἐρμηνευ-
τῆς τῆς Γραφῆς. Αὐτὸς ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα τοῦ Πατρὸς Θεοῦ, ὅτι ἐγεννήθη εἰς ὠρισμένον χρόνον, καὶ ὅτι δὲν ἦτο τέλειος Θεός, ὅπως δέχεται ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰ-
κουμενικὴν Σύνοδον (325), κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ

Ἀρείου καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Εἰς
 325 τὴν Σύνοδον διεκρίθη διὰ τὸ θάρρος τὰς γνώσεις καὶ τὴν
 εὐγλωττίαν τοῦ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Ἡ Σύνοδος συνέτα-
 ξε τότε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, διὰ νὰ γνωρίζουν οἱ χρι-
 στιανοὶ τί πρέπει νὰ πιστεύουν, καὶ νὰ μὴ παραπλανῶνται ἀπὸ
 τὰς διαφόρους αἱρέσεις.

Δὲν ἔγινεν ὅμως δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ ἀποφάσεις
 τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας, καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐξηκολούθουν ἐπὶ
 πολὺ νὰ ταράττουν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κρά-
 τος. Μόνον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ὁ
 ἀρειανισμὸς κατεπνίγη ὀριστικῶς. Τότε συνεκλήθη ἡ Β' Οἰκου-
 μενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει (381), ἡ ὁποία καὶ συν-
 επλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον εἶχε συντάξει
 ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Μετὰ δραστηριωτάτην βασιλείαν τριάκοντα περίπου ἔτων
 ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν. Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐ-
 τοκράτορας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἰδιαιτέρως ὅμως ὁ Ἑλλη-
 νισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ὀφείλουν πολλὰ εἰς τὸν Κων-
 σταντῖνον.

Ὑπεστήριξε τὸν χριστιανισμόν, κατέστησεν αὐτὸν τὴν ἐπί-
 στημον θρησκείαν τοῦ κράτους, καὶ ἐφρόντισε νὰ ὑπερασπίσῃ
 αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν αἰρετικῶν.

Ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Κωνσταντινούπολιν,
 ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς
 Ἀνατολῆς, καὶ τοιουτοτρόπως ἔδωκε νέας δυνάμεις εἰς τὸν Ἑλ-
 ληνισμόν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο προωρισμένη νὰ γίνῃ ἡ
 πρωτεύουσα μεγάλης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, νὰ συνεχίσῃ
 τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν καὶ νὰ διαδώσῃ αὐτὸν εἰς ὅλον τὸν
 κόσμον.

Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὕβρεις ἐναντίον του, ἀλλ' ἡ
 Ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ἐξαιρετικῶς, ὀνομάσασα αὐτὸν Ἰσα-
 πόστολον καὶ κατατάξασα αὐτὸν μεταξὺ τῶν Ἀγίων, ἡ
 δὲ ἱστορία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐδέχθη
 τὸ βάπτισμα τὰς τελευταίας του στιγμᾶς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337 - 361)

18-10:50

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποθνήσκων κατένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ὅμως ἐπηκολούθησεν αἱματηρὰ οἰκογενειακὴ τραγωδία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐσώθη ὁ **Κωνσταντῖος**, ὁ ὁποῖος ἔγινε μόνος κύριος τοῦ κράτους, καὶ δύο μικροὶ ἀνεψιοί, ὁ **Γάλλος** καὶ ὁ **Ἰουλιανός**, τοὺς ὁποίους ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἐκράτει ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀρειανὸς καὶ διὰ τοῦτο κατεδίωξε τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἔγινε πρόξενος θρησκευτικῶν ταραχῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κράτους. Εἶχεν ὅμως ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας. Ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐναντίον δὲ τῶν Ἀλαμαννῶν εἰς τὴν Δύσιν ἔστειλε τὸν ἐξάδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν ὁποῖον ὑπώπτευετο καὶ ἐκράτει ἕως τότε ὑπὸ περιορισμόν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ ἀπώθησε τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου.

Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἤρχισε νὰ φθονῇ τὴν δόξαν τοῦ ἐξαδέλφου του καὶ συγχρόνως νὰ τὸν φοβεῖται. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν λοιπόν, ὅτι ἤθελε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπέκειτο. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε, καὶ κύριος τοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ Ἰουλιανός (361).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361 - 363)

Ὁ Ἰουλιανὸς μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστάλη εἰς τὴν Γαλατίαν, εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῇ βαθύτατον θαυμασμόν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ὠραιότητα. Ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπισήμως τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην ἢ παραβάτην.

Ἄλλ' ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν

ζωήν, δὲν ἦτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία, οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀγαπήσει εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μείγμα ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία, μαζί μὲ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, μὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησιν, εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἡμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδειχθῇ ἐξαιρετὸς αὐτοκράτωρ. Ἐπραγματοποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἦναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ἡ θρησκευτικὴ τοῦ ἀντίδρασις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (379 - 395)

Μετὰ τὴν σύντομον βασιλείαν τοῦ Ἰοβιανοῦ (364), ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε αὐτοκράτορα τὸν ἐκ Πανονίας **Βαλεντινιανὸν Α'** (364 - 375). Ὁ νέος αὐτοκράτωρ παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὸν ἀδελφόν του **Βάλην** (364 - 378) καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος πάλιν διηρέθη.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Βαλεντινιανοῦ εἰς τὴν Δύσιν ἀπησχόλησαν πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων, εἰς τοὺς ὁποίους διέπρεψεν ὁ στρατηγὸς του **Θεοδόσιος**. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Βάλης ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς **Γότθους**, γερμανικὸν λαόν. Οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Οὐννων ἔλαβον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐνίκησαν τὸν Βάλην, ὁ ὁποῖος ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς του εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

Τὸ 375 ἀπέθανεν ὁ Βαλεντινιανὸς καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Γρατιανὸς** (375 - 383), ὁ ὁποῖος τὸ 379 διώρισεν αὐγουστον τῆς Ἀνατολῆς τὸν στρατηγὸν **Θεοδόσιον** (379 - 395), υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου στρατηγοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη ὁριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Οἱ δύο αὐτοκράτορες ἔλαβον κοινὰ μέτρα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἔκλεισαν τοὺς ναοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἐξέδω-

καν αύστηρά διατάγματα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Βραδύτερον ὁ Θεοδόσιος ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεμβῇ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Γρατιανὸς καὶ Βαλεντινιανὸς ἐδολοφονήθησαν, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ κάποιος Εὐγένιος, ἀρχαῖος γραμματικός, ὁ ὁποῖος προσεπάθει νὰ ἀναστυλώσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Θεοδόσιος ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἀπὸ τότε ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ χριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 ὁ Θεοδόσιος κατήγγησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ κράτους. Ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὀρμητικός. Ἔνεκα τοῦ φόνου ὀλίγων ἀξιωματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην, διέταξεν ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵππόδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7.000 ἄνθρωποι. Ὄταν ὅμως προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεχρεώθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

Ὁ Θεοδόσιος ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατή- 395
τισε στρατὸν ἰσχυρόν. Ἀπέθανεν εἰς Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀρκάδιος τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ διαίρεσις αὕτῃ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε δὲν ἠνώθησαν πλέον τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν Δυτικὸν κατεστράφη ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, ἐνῶ τὸ Ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν.

23/1/50 Ἡ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον ἡ κραταῖα αὐτοκρατορία κατέρρευσε καὶ ὁ κόσμος ὑπέστη βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ ἔλαβε νέαν μορφήν. Τρεῖς εἶναι οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς μεταβολῆς : 1) ἡ ἐξασθένησις καὶ ἐξαφάνισις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον

πολιτισμόν, 2) ή αλλαγή εις τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ή ἀποχέρσωσης τῶν ἀγρῶν.

Ὅπως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὸ ἀκμαϊότερον καὶ ζωτικώτερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοιοῦτοτρόπως οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξῶντῳσαν τὸν ἀφρὸν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἀφ' ἐτέρου οἱ ἀγρόται καὶ μικροκτηματῖαι ἐγκατέλειψαν, ὅπως γνωρίζομεν, τὰ κτήματά των καὶ ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται, ἐνῶ ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Τοιοῦτοτρόπως ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ὅταν δὲ βραδύτερον οἱ ξένοι λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ ἔλαβον τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ὁ παλαιὸς ρωμαϊκὸς λαὸς ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει. Τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν ἐπλημύρισε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀφ' ἐτέρου ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε, καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Οἱ κύριοι τῶν κτημάτων αὐτῶν, οἱ μεγαλοκτηματῖαι, ἔγιναν τώρα τὰ στηρίγματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κυβερνοῦν μαζί του τὸ κράτος. Οἱ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐξηφανίσθησαν καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν ἔλαβον ἀπειράριθμοι δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν τὰ μεγάλα κτήματα. Οἱ δοῦλοι αὐτοὶ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς δούλους τῶν πόλεων, διότι θεωροῦνται, ὅτι ἀποτελοῦν μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἔγγονον τὴν γῆν, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ δουλοπάροικοι.

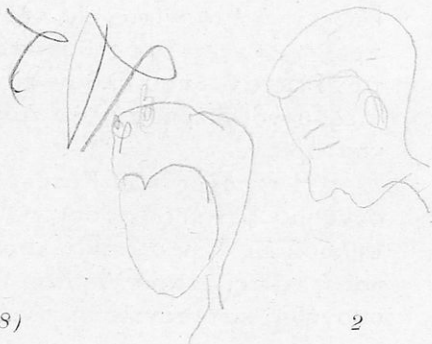
Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀλλαγὴν τῶν ὄρων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχον λάβει μεγάλην αὔξησιν, ἤρχισαν νὰ μαραίνωνται, διότι ἡ ζωὴ εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ εἶναι ἀπλὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι κατασκευάζουν μόνοι των ὅσα χρειάζονται. Αἱ πόλεις, τὰς ὁποίας ἄλλοτε ἐφρόντιζον μὲ τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον προσεπόριζεν εἰς τοὺς κατοίκους τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, νὰ τὰς μεγαλύνουν καὶ νὰ τὰς καλλωπίζουν

X. Θεοδορίδου — Α. Λαζάρου

μέ ὥραϊα κτίρια, ἤρχισαν νὰ μαραίνωνται. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἔλειπεν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν ἡ παλαιὰ ἀσφάλεια, οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ περικλείσουν τὰς πόλεις μὲ ὑψηλὰ τείχη. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις, περικυλισμέναι ἀσφυκτικῶς πολλάκις εἰς στενὸν χώρον, χωρὶς καλλωπιστικὰ ἔργα, χωρὶς καθαριότητα, ἤρχισαν νὰ μαραίνωνται καὶ νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Ἐπίσης σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνῶνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, τὸ ὁποῖον ἡ γῆ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα, διὰ λόγους κλιματικoύς, νὰ ἀνανεώσῃ. Ἡ καταστροφὴ αὕτη γίνεται κυρίως ὅταν εἰς χρόνους ἀναστατώσεων ἡ γῆ μένει ἀκαλλιέργητος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις. Δάση κατεστράφησαν, πηγαὶ ἐστεῖρευσαν, ὠλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἀνθηροὶ ἀγροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἐξηπλώθησαν τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἐγίνε φοβερὰ μάστιξ. Ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἐγένετο εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας.

Ἡ ἐξαφάνισις λοιπὸν τῶν ἀρχαίων μεγάλων λαῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὄρων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς ἐπέφεραν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἡ δὲ αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα παρουσιάζει ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς, εἶναι δηλαδή, ὅπως εἶπον, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

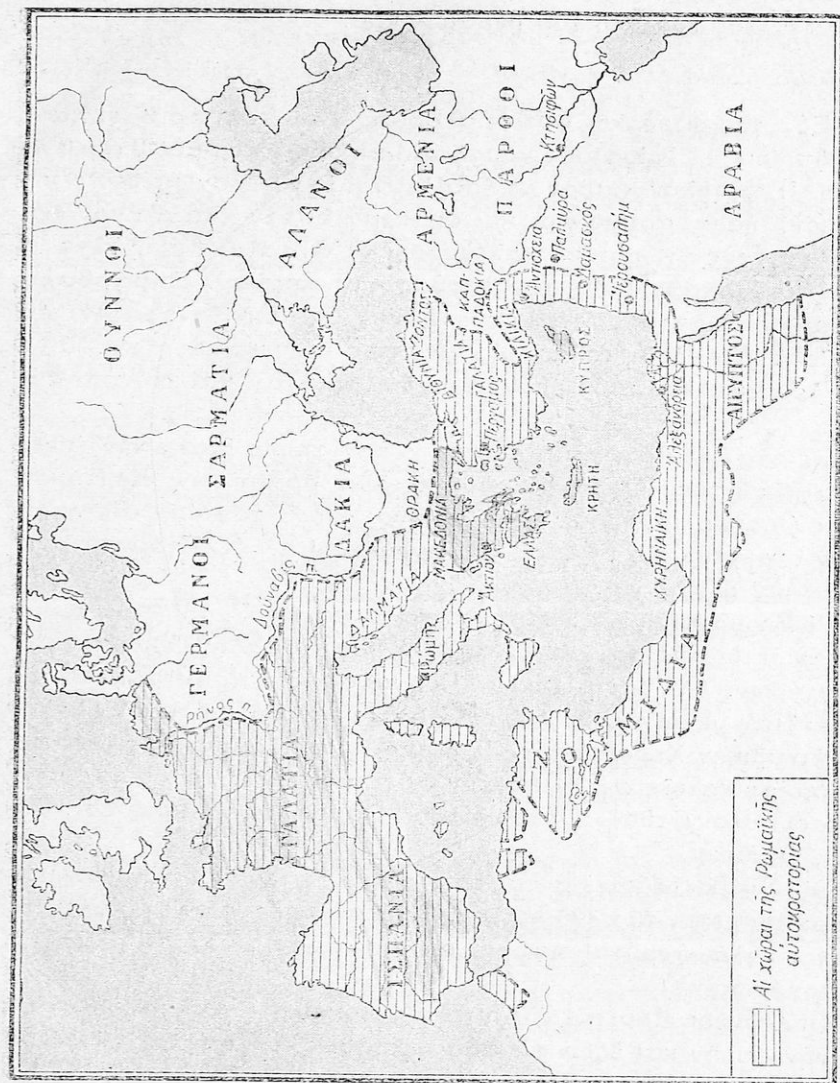
ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἑξωθεν πίεσιν. Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶναι πλέον ἡ κραταιὰ δύναμις, ἡ ὁποία ἐνέπνεε τὸν σεβασμὸν ἕως τὰ τελευταῖα ἄκρα τῆς γῆς. Τὰ μέσα της εἰς χρῆμα καὶ εἰς ἀνθρώπινον ὕλικὸν ἔχουν ἐξαντληθῇ. Αἱ λεγεῶνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν των μαχητικότητα καὶ ἐπιβολήν.

Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει νὰ εἰσβάλλουν κατὰ καιροῦς εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὁμῶς τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπαζον τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἔλη. Τὴν πρώτην ὥθησιν ὁμῶς ἔδωκεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι προχωροῦντες πρὸς δυσμὰς ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, ὅπου ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους, οἱ ὁποῖοι πιεζόμενοι διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἡ εἰσόδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις, ἐταράχθησαν, καὶ εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία πρό της μεγάλης μεταναστεύσεως.

μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

Ο ΒΑΡΒΑΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἐξω τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἔζων πολυάριθμοι λαοί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον μὲ κοινὸν ὄνομα βαρβάρους. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ λαοὶ αὐτοὶ δὲν εἶχον κανένα πολιτισμόν, ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ τοὺς γνωρίσουν καλύτερον. Τελευταῖον ὅμως εἶχε γίνῃ μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον. Οἱ βάρβαροι ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται ἐπικινδύνως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων. Ὑστεροῦν ἀκόμη εἰς γνώσεις καὶ ἰκανότητας, ἀλλ' εἶναι ὀρμητικοὶ καὶ τολμηροί, μὲ πρωτοβουλίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν.

Εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι σχεδὸν χωρὶς διακοπὴν ἐκτείνονται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν μέχρι τῶν ὀρέων τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (Μογγολία), ἦσαν ἐξηπλωμένοι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, ἢ μίᾳ ἐν συνεχείᾳ τῆς ἄλλης, τρεῖς ὁμοεθνεῖς, οἱ Γερμανοί, οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Οὔννοι.

Οἱ Γερμανοί, οἱ ἀμεσώτεροι γείτονες τῆς Ρώμης, εἶναι ἀρκετὰ γνωστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Τὸν 4ον αἰῶνα οἱ Γερμανοὶ ἐξαπλοῦνται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ βορειότερον εἰς τὴν Σκανδιναβικὴν Χερσόνησον. Ἐπίσης γνωρίζομεν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κυριώτεροι γερμανικοὶ λαοί, Βησιγότθοι, Ὄστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες, Φράγκοι.

Οἱ Σλάβοι ἐξετείνοντο ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν μέχρι τῶν Οὐραλίων. Ἦσαν ὅμως ἀκόμη καθυστερημένοι πολὺ, ἀγρόται πτωχοί, χωρὶς στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν.

Οἱ Οὔννοι εἶναι τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον. Ἀνῆκον εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν καὶ ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἦλθον περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Οἱ Οὔννοι ἔζων

ὥς νομάδες, ἐπολέμουν ἔφιπποι καὶ μὲ τόξα καὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ ληστοὶ καὶ ἐπιδρομεῖς. Αἱ πέριξ χώραι, Κίνα, Βακτριανὴ κλπ., ἐδοκίμασαν πολλάκις τὴν ὁρμὴν τῶν.

Ἀλλὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Κίνα ὠργανώθη εἰς κραταιὰν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔστησεν ἀδιαπέραστον φραγμὸν εἰς τοὺς νομάδας. Τότε οἱ Οὐννοὶ ἐζήτησαν διέξοδον πρὸς δυσμὰς, ὅπου συνήντησαν μικρότεραν ἀντίστασιν. Ἀπὸ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος, ἦτοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, ἤρχισεν ἡ διείσδυσις τῶν Οὐννων εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰσῆλθον ἀπὸ τὴν κοινὴν γέφυραν μεταξὺ τῶν δύο ἡπείρων, τὴν βορειοδυτικῶς τῆς Κασπίας χώραν (πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα).

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΒΗΣΙΓΟΤΩΝ. ΑΛΑΡΙΧΟΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος ἡ διείσδυσις τῶν Οὐννων ἔλαβε μορφήν βιαίας ἐπιδρομῆς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς παραβάλλουν τὴν προέλασιν τῶν μὲ θύελλαν.

Οἱ Οὐννοὶ συντρίβουν τοὺς Ὀστρογότθους, ἐνῶ οἱ Βησιγότθοι περίτρομοι ζητοῦν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Βάλην (376) τὴν ἄδειαν νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν (Βουλγαρίαν). Βραδύτερον ὅμως παρεσπόνδησαν καὶ ἐξεχύθησαν καὶ εἰς τὴν Θράκην. Ὁ αὐτοκράτωρ Βάλης ἐφονεύθη πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως (378) πολεμῶν κατ' αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Θεοδόσιος εἰρήνευσε καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ κατοικήσουν ὀριστικῶς εἰς τὴν Μοισίαν ὥς ὑπήκοοι τοῦ κράτους.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου. Ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν τῶν Βησιγόθων, ὁ περιβόητος Ἀλάριχος, τὸν ὅποῖον οἱ Γότθοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα ἀνυψώσαντες ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἐπανελάβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε, καὶ κατόπιν διέσχισε τὴν Βαλκανικὴν μέχρι τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ διάβασις τῶν Γόθων συνωδεύετο ἀπὸ καταστροφάς. Ἰδίως θλιβεράς ζημίας ἐπροξένησαν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι οἱ Γότθοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ὠδηγοῦντο ἀπὸ φανατικούς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι τοὺς παρεκίνουν εἰς τὴν καταστρο-

φὴν τῶν λειψάνων τῆς εἰδωλολατρίας. Τότε κατεστράφη ὁ περιφήμος ναὸς τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἑλευσῖνα καὶ ἐφονεύθη ὁ τελευταῖος ἱερεὺς τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων. Τὰς Ἀθήνας ὅμως ἐσεβάσθη ὁ Ἀλάριχος, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ προσφέρουν πολύτιμα δῶρα εἰς τὸν ἐπιδρομέα. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν εἰς βοήθειαν στρατὸς ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ὁ Στελίχων, ἀρχιστράτηγος τοῦ Ὀνωρίου, Βάνδαλος τὴν καταγωγὴν, ἦλθε μὲ στόλον καὶ στρατὸν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀλάριχον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Ἀλάριχος δὲν ἡσύχασεν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐστράφη κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Πάδου, ὅπου ἀπέκρουσε πάλιν αὐτὸν ὁ Στελίχων. Τότε ὅμως ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Ὁ Στελίχων, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ἰταλίαν, ἀπέσυρε στρατὸν ἀπὸ τὸν Ρῆνον καὶ ἀπεγύμνωσε τὰ πρὸς τὴν Γερμανίαν σύνορα τοῦ κράτους. Τότε διάφοροι γερμανικοὶ λαοί, Βάνδαλοι, Σουῆβοι καὶ Βουργούνδιοι, εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν (406).

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία διέτρεξε μετ' ὀλίγον σοβαρὸν κίνδυνον. Ὁ Στελίχων ἀνετράπη ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοὺς αὐλοκόλακας τοῦ Ὀνωρίου καὶ ἐδολοφονήθη. Ὁ Ἀλάριχος τότε διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ὀνώριος ἔντρομος ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ραβέννης, ἐνῶ οἱ Γότθοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (406). Ἀλλ' ὁ Ἀλάριχος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὁ δὲ διάδοχός του Ἀτάουφλος ἔκαμεν εἰρήνην καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Νότιον Γαλατίαν. Ἐκεῖ ἵδρυσεν Βησιγοθικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Βησιγόθοι ἐξέτειναν τὸ κράτος τῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς.

Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτῃ τῶν Γότθων διήρκεσε 16 ἔτη καὶ μ' ὅλας τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἄφησεν ἄθικτον ἐν τῷ συνόλῳ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας Ρωμαϊκοῦ κράτους.

ΟΥΝΝΟΙ, ΑΤΤΙΛΑΣ

Οἱ Οὐννοι, καθὼς εἶδομεν, περὶ τὸ 350 διεσκορπίσθησαν

εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ἐξηπλοῦντο διαρκῶς πρὸς δυσμὰς. Τὰς διεσκορπισμένας φυλάς τῶν συνήνωσεν ὁ Ρουγίλας (ἀπέθανε τὸ 433) καὶ ἵδρυσεν μέγα βαρβαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον μέχρι τῆς Γερμανίας καὶ ἐξουσίαζε διαφόρους σλαβικὰς καὶ γερμανικὰς φυλάς. Ὁ διάδοχός του Ἀττίλας ἔγινεν ὁ τρόμος τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἀττίλας (434-453) ἦτο ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους βαρβάρους ἡγεμόνας. Μολονότι ἦτο ἀγράμματος, κατῴρθωνε νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλὰ τὸ ἀπέραντον κράτος του. Ἦτο τρομερὸς πολεμιστὴς καὶ συγχρόνως πονηρὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς μὲ μεγάλην ὀξυδέρκειαν. Ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ καὶ νὰ συγκρατῇ τοὺς πολεμικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γερμανικῶν φυλῶν. Ἡ ἔδρα τοῦ Ἀττίλα ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως Τάις, ὅπου εἶχεν οἰκοδομήσει τὰ περίφημα ξύλινα ἀνάκτορα. Ἡ αὐλή του ἦτο πολυτελεστάτη, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔζη βίον ἀπλοῦν καὶ εἰς τὰ συμπόσια, ἐνῶ οἱ ξένοι ἔτρωγον ἀπὸ ἀργυρᾶ σκεύη, αὐτὸς μετεχειρίζετο ξύλινα. Περίφημος ἔγινεν ἡ ὥμότης τοῦ Ἀττίλα. Σειραὶ κεφαλῶν τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἦσαν παρατεταγμέναι εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀνακτόρων του καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ του συνωδεύοντο ἀπὸ φρικῶδεις καταστροφάς. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη θεία μάστιξ.

Ὁ Ἀττίλας προσέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν κράτος. Ἐβδομήκοντα πόλεις μετὰξὺ Δουνάβεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὰς ἱλλυρικὰς ἰδίως χώρας μετεβλήθησαν εἰς σωροὺς ἐρείπων. Τρεῖς στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἠττήθησαν καὶ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεοδοσίος ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ ἐφάπαξ μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατέβαλλεν ἑτησίως φόρον εἰς τὸν Ἀττίλαν. Ὑπεχρεώθη ἀκόμη νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἥμισυ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς Σερβίας.

ΙΑΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΝΔΑΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Ἐν τῷ μετὰξὺ εἰς τὴν Δύσιν εἶχον συμβῇ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα. Οἱ Βάνδαλοι διέβησαν τὸν Ρήνον καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Γαλατίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν

εις τὰ νότια αὐτῆς ἀναγνωρίσαντες τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Μετ' ὀλίγον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων **Γενζέριχος** (427-477), σκληρὸς καὶ αὐθαίρετος ἡγεμὼν, ἀλλ' ἐπιδέξιος πολιτικός, ὠδήγησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ εἰς τὴν εὐφορον ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς. Αἱ πόλεις παρεδόθησαν εἰς τοὺς Βανδάλους ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης καὶ τὸ 439 μ. Χ. ὁ Γενζέριχος ἔγινε κύριος τῆς Καρχηδόνας. Ἐντὸς ὀλίγων ἔτων κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, ἐκυρίευσεν τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐλεηλάτει τὰ παράλια αὐτῆς.

Μετ' ὀλίγον ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον καὶ νέοι γερμανικοὶ λαοί. Οἱ **Φράγκοι** κατέλαβον τὸ Βέλγιον καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ τὴν Ἀλσατίαν.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΤΟΥ ΑΤΤΙΛΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους Βαλεντινιανὸς Γ' ἠρνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἀττίλαν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν του Ὀνωρίαν, διότι ἐζῆτει ὡς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους, ὁ Ἀττίλας ἐστράφη κατὰ τῆς Δύσεως. Τὸ 450 μ. Χ. ὁδηγῶν 880.000 βαρβάρους, Οὐννους, Γερμανοὺς κλπ., ἀνῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ διέβη τὸν Ρῆνον μετὰ Βασιλείας καὶ Μαγεντίας (γερμαν. Mainz, γαλλ. Mayence), διασπείρων τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὸ Μῆτς διεσώθη μόνον μία ἐκκλησία καὶ οἱ Παρίσιοι διέτρεχον μέγαν κίνδυνον. Ὁ Ἀττίλας ἐπολιόρκησε τὴν Ὀρλεάνην, ἡ ὁποία ἀντέστη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.

Αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, τὰς ὁποίας ἐνίσχυσαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Γαλατίαν βάρβαροι, Φράγκοι, Βουργούνδιοι, Βησιγόθοι, ἔφθασαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀετίου, τοῦ συμβούλου καὶ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ Γ'. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις μετὰ τῶν κολοσσιαίων στρατῶν ἔγινεν εἰς τὰ λεγόμενα Καταλαυνικὰ πεδία (Châlons sur Marne). Οἱ βάρβαροι ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἡ μάχη ἔλαβεν ὄψιν φοβερᾶς σφαγῆς, καὶ 160.000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ τῶν λεγεῶνων. Ὁ Ἀττίλας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ διατηρῶν ἀκόμη φοβερὰν

δύναμιν (451). Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος Μάχη τῶν Ἑθνῶν.

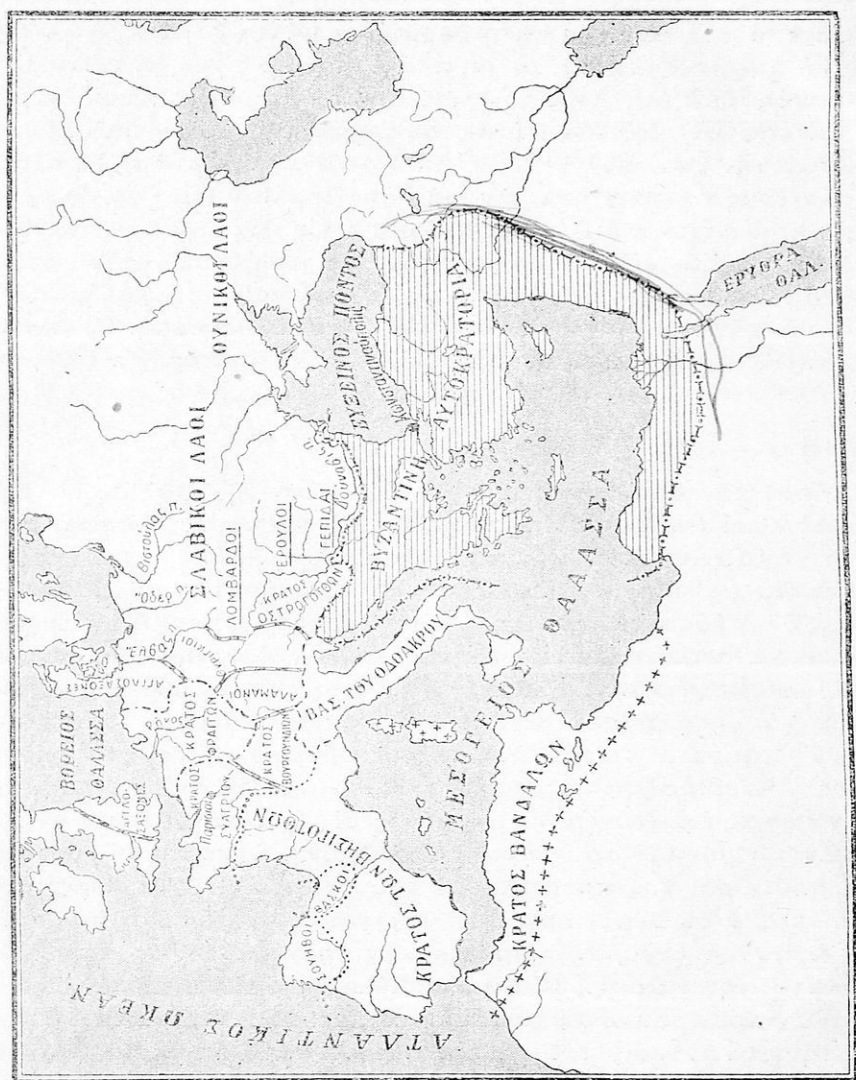
Τὸ ἐπόμενονον ἔτος ὁ Ἀττίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκυληίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔντρομοι κατέφυγον εἰς τὰ νησίδια τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀδριατικῆς, ὅπου ἵδρυσαν τὴν Βενετίαν (452), ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ ἀποβῇ ἔνδοξος. Ὁ Ἀττίλας ἐλεηλάτησε τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Αἰφνης ὁμως ἀνέκοψε τὴν πορείαν καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ κράτος του. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ πάπας Ρώμης Λέων Α΄ ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ κατῴρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε τὸ ἐπόμενονον ἔτος (453) καὶ τὸ κράτος τῶν Οὐννων διελύθη.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀττίλα κατὰ τῆς Ἰταλίας οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον ὀριστικῶς τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἵδρυσαν κράτη γερμανικά.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ΄ ἡ ἐξουσία τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξησθένησε πολὺ, διότι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γερμανῶν μισθοφόρων. Οἱ βάρβαροι ὁμως αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν κατ' ἀρχὰς νὰ λάβουν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, εἴτε διότι ἦσαν ἀγράμματοι εἴτε διότι διετήρουν σεβασμὸν πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον εὐνοουμένους ἢ γραμματεῖς τῶν καὶ ἐκυβέρνων κατ' οὐσίαν οἱ ἴδιοι τὸ κράτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μαγικὸν ὄνομα τῆς Ρώμης καὶ οἱ μυθεύμενοι θησαυροὶ τῆς προσείλκουον νέους ἐπιδρομεῖς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὸ 455 οἱ Βάνδαλοι τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γενζερίχου μὲ ἰσχυρὸν πειρατικὸν στόλον ἦλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ πάπας Λέων Α΄ ἐλθὼν εἰς συνάντησιν τοῦ βαρβάρου ἀρχηγοῦ δὲν ἐφάνη τόσον εὐτυχῆς, ὅσον κατὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀττίλαν. Οἱ βάρβαροι εἰσῆλθον χωρὶς μάχην εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν συστηματικῶς ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ἐβδομάδας. Ὁ Γενζερίχος ἐλήστευσε κυριολεκτικῶς τὴν Ρώμην καὶ ἔφερεν εἰς τὰ πλοῖά του τὰ κοσμήματα τοῦ ἀνακτόρου, τὰ ἀγάλματα τοῦ Καπιτωλίου,

Χάρτης τῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ 476 μ. Χ.

τὰ ἱερὰ σκεύη τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ ὅ,τι πολύτιμον ὑπῆρχεν εἰς τὴν πόλιν. Χιλιάδας ἀνθρώπων ἀπήγαγεν ὡς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἐκτὸς τούτου οἱ Βάνδαλοι κατέστρεψαν μὲ ἀγριότητα ὅλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Ἐκτοτε ἡ λέξις βανδαλισμός σημαίνει τὴν βάρβαρον καταστροφὴν ἔργων ἀξίας.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐννέα αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ἀλλήλους καὶ ἐπὶ δεκαῆς ἔτη ὄλην τὴν δύναμιν εἶχεν εἰς χεῖράς του ὁ χιλιάρχος Ρικίμερος. Μετὰ τὸν θάνατόν του (472) ὁ ἀρχαῖος γραμματεὺς τοῦ Ἀττίλα, ὁ Ὀρέστης, ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἐξαετῆ υἱόν του Ρωμόλον, τὸν ὁποῖον σκωπτικῶς ὠνόμασαν Αὐγουστύλον.

Τὸ 476 ὅμως νέα γερμανικὰ στίφη, Ἑροῦλοι, Ρούγιοι κτλ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπῆκοοι τοῦ Ἀττίλα καὶ περιεπλανήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἐκείνου, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ ἀρχηγός των Ὀδοάκρος ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ρωμόλον καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν. Ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος κατ' εἰσήτησιν τοῦ Ὀδοάκρου παρεκάλεσε διὰ πρεσβείας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ μὴ στείλῃ ἄλλον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐξόχους ἀρετὰς κεκτημένον Ὀδοάκρον ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἀνεγνώρισε τὸν 476 Ὀδοάκρον ὡς Πατρίκιον, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ διοικητὴν τῆς Ἰταλίας. Τοιοῦτοτρόπως κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος (476).

Τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ὀδοάκρου εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλυσε μετ' ὀλίγον ὁ ἀρχηγός των Ὀστρογόθων Θεοδώριχος (493 μ.Χ.), τὸν ὁποῖον ἐκίνησεν ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων κατὰ τοῦ Ὀδοάκρου. Ὁ Θεοδώριχος εἶχε διαμεῖνει κατὰ τὴν νεότητά του πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὄμηρος καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν ἀνατροφήν. Ὅταν ἔγινεν ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογόθων, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν τότε εἰς τὴν Πανονίαν (Οὐγγαρίαν), ἡ αὐτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν περιεποιήθη. Ὁ Θεοδώριχος ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Ἡ Ἰταλία ἐπ' αὐτοῦ εὗρηκε πάλιν τὴν εἰρήνην, οἱ ἀγροὶ ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ γράμματα ἔδωσαν μίαν τελευταίαν λάμψιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

Ι. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ

ΟΙ ΕΚ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Κατὰ τὴν μεγάλην ἀναστάτῳσιν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἐπίδρομή τῶν βαρβάρων λαῶν, Γότθων, Οὐννων κτλ., ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ἔδειξεν ἀντοχήν. Ἀλλὰ βραδύτερον εἶχε νὰ παλαίσῃ μὲ ἐσωτερικὰς δυσχερείας. Αἱ θρησκευτικαὶ διαμάχαι ἠπειλήσαν νὰ διασπᾶσουν τὴν ἐνότητα καὶ νὰ χωρίσουν μεγάλα τμήματά της. Ἀφοῦ ὅμως ὑπερενίκησε καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἤρχισε νὰ ὀργανώνεται καὶ νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφήν ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν. Τοῦτο ἔγινε κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, ἀπὸ τοῦ ἔτους 395 μέχρι τοῦ ἔτους 527.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἑννέα αὐτοκράτορες.

Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδοσίου Ἀρκάδιος (395 - 408) ἦτο 18 ἐτῶν ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ διὰ τοῦτο ἐπετρόπευεν αὐτὸν ὁ Εὐτρόπιος, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, ὁ ὁποῖος διεχειρίζετο τὴν ἀρχὴν μὲ τὴν σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος Εὐδοξίαν, κόρην φράγκου στρατηγοῦ.

Τὸν Ἀρκάδιον διεδέχθη ὁ ἐπταετὴς υἱὸς τοῦ Θεοδόσιου Β' ὁ Μικρὸς (408 - 450). Τοῦτον ἐπετρόπευεν ἐξαίρετος ἀνὴρ ὁ Ἀνθέμιος, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν νέου μεγάλου τείχους, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ συμπεριλάβῃ ἀνέτως τὸν αὐ. ξηθέντα πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ νέον τεῖχος ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν ἐν τῇ Προποντίδι πόλιν Συλήβριαν καὶ ἔφθανε σχεδὸν μέχρι τοῦ βάθους τοῦ Κερατίου κόλπου. Βραδύτερον διὰ

διπλῆς καὶ τριπλῆς γραμμῆς τὰ τεῖχη αὐτὰ κατέστησαν σχεδὸν ἀπὸρθητα καὶ προήσπισαν τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ πολλὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλὰ τὸ 414 ἢ 16έτις ἀδελφὴ τοῦ **Πουλχερία** (415-454) κατῴρθωσε ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτειρα καὶ νὰ κυβερνᾷ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἡ Πουλχερία ἦτο φίλαρχος καὶ φιλόδοξος γυνή. Διὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ θρησκευτικὰ, τὴν ἵππασίαν, τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν πλαστικὴν, διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ δημόσια. Τὸ 450, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ της, ἔκαμε σύζυγον καὶ συνάρχοντα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν **Μαρκιανὸν** (450-457), ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τρία ἔτη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Πουλχερίας.

ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξέλειπεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοδοσίου. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων **Ἀσπαρ** ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐκ Θράκης χιλιάρχον **Λέοντα Α'** (457-474). Πρῶτος ὁ Λέων ἐστέφθη διὰ θριαμβευτικῆς τελετῆς αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἀπὸ τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέκτησε γόητρον θρησκευτικόν.

Τὸν Λέοντα Α' διεδέχθη ὁ ἑγγονὸς τοῦ **Λέων Β'** (474), ὁ ὁποῖος ἀπέθανε μετὰ δεκάμηνον βασιλείαν. Ὁ Λέων εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα τοῦ **Ζήνωνα** (474-491), ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινεν ἡ κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἡ ἵδρυσις εἰς τὴν Ἰταλίαν Ὀστρογοθικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὁ **Ἀναστάσιος Α'** (491-518) ἀπὸ τὸ Δυρράχιον, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸ **Μέγα τεῖχος** λεγόμενον, ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τῆς πόλεως **Δέρκων** ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, τὸ ὁποῖον ὅμως βραδύτερον ἐγκατελείφθη, διότι τὰ τεῖχη τοῦ Θεοδοσίου εἶχον ἀποδειχθῇ ἀπὸρθητα. Τὸ τεῖχος αὐτὸ ἔκτισε, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς ἐνὸς νέου ἐχθροῦ, τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν Οὐννων, μογγολικῆς καταγωγῆς, καὶ ὀρμώμενοι ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπεχείρουν

ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐξετείνοντο μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου ὁ στρατὸς ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν καὶ ἀπαίδευτον ἀξιωματικὸν Ἰουστίνον Α' (518-527), ὁ ὁποῖος ἦτο συγκλητικὸς καὶ ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς.

Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἡ Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία διέτρεξε μέγαν κίνδυνον. Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοδοσίου, ὁ Ἀλάρικος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βησιγόθων, ἔκαμε φοβερὰν ἐπιδρομὴν, ἡ ὁποία ἐσώρευσεν ἐρείπια εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Ἑλλάδος.

Βραδύτερον, ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Θεοδόσιος ὁ Β', νέα ὀρμητικὴ καταιγὶς κατέκλυσε τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὁ Ἀτίλας μὲ τοὺς Οὐννους τοῦ ἐπέδραμον εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευσεν νὰ καταποντισθῇ.

Αἱ ἐπιδρομαὶ ὅμως καὶ τοῦ Ἀλάρικου καὶ τοῦ Ἀτίλα ἤλλαξαν κατεύθυνσιν. Ἐστράφησαν πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπου εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διάλυσιν τοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τέλος τὴν κατάλυσιν καὶ τοῦ Δυτικοῦ κράτους. Ἡ Ἀνατολὴ παρ' ὅλας τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη, ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον τῆς διαλύσεως. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐξωτερικὴ κρίσις παρήλθε.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΕΠΙΔΕΞ

Κίνδυνος ὅμως μεγαλύτερος ἡπείλει τὴν νεαρὰν αὐτοκρατορίαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, αἱ θρησκευτικαὶ ἐριδες. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον ἀνεπτυγμένον πολὺ τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ συνεζήτουν τὰ θεολογικὰ ζητήματα μὲ πάθος καὶ φανατισμόν. Ὁλόκληρον τὴν κοινωνίαν εἶχε καταλάβει θεολογικὴ μανία, τὰ δὲ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπετέλουν τότε τὸ κυριώτερον κοινωνικὸν ζήτημα. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος ἤρχετο πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπεμβαίῃ. Κέντρον τῶν θεολογικῶν συζητήσεων ἦτο κυρίως ἡ πρωτεύουσα, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια κλπ.

Ἀφορμὴν εἰς τὰς ἔριδας ἔδωσαν, ὅπως εἶδομεν, αἱ λεγόμεναι αἰρέσεις. Ἡ πρώτη αἵρεσις τοῦ Ἀρείου ἐτάραξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, διήρесе τὸν λαὸν εἰς δύο ἀντιμαχομένας μερίδας, ὥξυνε τὰ πάθη καὶ τὸ κράτος ἠναγκάσθη νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν γαλήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Δύο Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, τοῦ 325 καὶ τοῦ 381, ἡσχολήθησαν μὲ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου.

Η ΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΜΟΝΟΦΥΣΙΤΩΝ

Σημαντικώτερα ὅμως διὰ τὰ ἀποτελέσματά της αἵρεσις ἦτο ἡ αἵρεσις τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εὐτυχεῦς, ὁ ὁποῖος παρεδέχετο μόνον τὴν θείαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἐδίδασκε δηλαδὴ, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεάνθρωπος, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὅπως παραδέχεται ἡ ἐκκλησία μας, ἀλλὰ μόνον Θεός.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Α' συνεκλήθη εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία κατεδίκασε τοὺς Μονοφυσίτας ὡς αἰρετικούς καὶ ἔλαβε μέτρα κατὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς αἵρέσεως.

Ἡ αἵρεσις αὕτῃ διεδόθη πολὺ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν τόσο ἐφανατίσθησαν ἀπὸ τὴν αἵρεσιν αὐτὴν, ὥστε ἤρχισαν νὰ δεικνύουν τάσεις νὰ ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὸ κράτος. Τοῦτο δὲν ἔγινεν, ἀλλ' ὅταν βραδύτερον οἱ Ἀραβες ἐπέδραμον εἰς τὰς χώρας αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπροτίμησαν νὰ ὑποκύβουν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους καὶ νὰ μὴ πολεμήσουν κατ' αὐτῶν.

Καὶ ἄλλαι αἱρέσεις κατὰ καιροὺς ἐτάραξαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος, διήρουν τὸν λαὸν εἰς ἀντιμαχομένας μερίδας καὶ ἐξησθένιζον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος. Ἀλλ' οἱ αὐτοκράτορες κατῴρθωσαν τέλος νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (527-565)

Ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Α', ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μόρφωσιν καθαρῶς ρωμαϊ-

κὴν καὶ χριστιανικὴν. Ἦτο εὐφυής, ἐργατικώτατος καὶ φιλόδοξος. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἔγινε βοηθὸς καὶ συνεργάτης τοῦ θεοῦ τοῦ καὶ αὐτὸς πραγματικῶς ἐκυβέρνα τὸ κράτος ἀπὸ τὸ 518. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πραγματικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήρκεσε περίπου ἡμισὺν αἰῶνα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀνακτῶν τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ βάρβαροι. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσεταιρισθῇ τὸν πᾶπαν τῆς Ῥώμης. Εἰς τὴν Δύσιν ἐμίσουν τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ἐφέροντο βαναύσως πρὸς τὸν κληρὸν, καὶ θὰ ἐπροτίμων τοὺς θεοσεβεῖς αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων τοῦ εἰργάσθη ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τόσῃν δραστηριότητι, ὥστε εἰς ἓκ τῶν αὐλικῶν τοῦ ὀνόμαζεν αὐτὸν αὐτοκράτορα μὴ κοιμώμενον ποτε. Εἶχεν ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ συμβούλους ἱκανωτάτους, ὑπουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους, ὅπως ἦσαν ὁ περίφημος νομομαθὴς **Τριβωνιανός**, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῶν Οἰκονομικῶν **Ἰωάννης Καππαδόκης** καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ στρατηγοὶ **Βελισσάριος** καὶ **Ναρσής** καὶ κυρίως ἡ ἐξαιρετος σύζυγός τοῦ **Θεοδώρα**, τὴν ὁποίαν ὀνόμαζε τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ χάρμα.

Ἡ **Θεοδώρα** ἦτο κόρη ἀρκτοτρόφου τοῦ Ἰπποδρόμου. Κατέκτησε τὴν καρδίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατῴρθωσε νὰ συζευχθῇ αὐτὸν καὶ ἀνῆλθε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Μὲ τὰ μεγάλα τῆς προσόντα, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν ἰσχυράν καὶ ἀποφασιστικὴν θέλησιν, τὴν μεγάλην κρίσιν καὶ τὴν πνευματικὴν διαύγειαν ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλαβε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὑπῆρχον πολλὰ ἐσωτερικὰ ἀνωμαλῖαι. Εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Δήμων ἐδημιούργουν ἀληθινὴν ἀναρχίαν.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ πλήθη κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς

χρόνους ἡρέσκοντο πολὺ εἰς τὰ θεάματα, θηριομαχίας, μονομαχίας δούλων, ἀρματοδρομίας κλπ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ πάθος παρηκολούθουν τὰς ἵπποδρομίας. Οἱ ἀγωνισταὶ διηροῦντο ἀνέκαθεν εἰς δύο φατρίας, αἱ ὁποῖαι διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ἐνδυμασίας ἢ ἀπὸ τὰς σημαίας τῶν εἰς Πρασίνους καὶ Βενέτους (κυανοῦς). Αἱ δύο αὐταὶ φατρίαι ὠνομάζοντο **Δ ἤ μ ο ι**.

Ἐπειδὴ οἱ Δῆμοι ἀπετέλουν εἶδος ὀργανωμένων σωματείων, ἡ πολιτεία πολλάκις τοὺς μετεχειρίζετο εἴτε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐχθρῶν, εἴτε καὶ δι' ἄλλας ὑπηρεσίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Δῆμοι εἶχον ἀποκτήσει δύναμιν καί, ὅταν ἐγίνοντο ἵπποδρομαί, ἐλάμβανον τὸ θάρρος νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ τοῦ ἐκφράζουν τὰ παράπονα καὶ πολλάκις τὰς θελήσεις τῶν. Ἄλλοτε πάλιν ἔσκωπτον πρόσωπα ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀπεδοκίμαζον ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἢ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἀπολλινάριον τῆς Ραβέννης. Ἡ εἰκὼν ἀπετέλει μέρος συμπλέγματος. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι παχὺ, ἀλλ' ἠυλασμένον ἀπὸ τὰς ρυτίδας. Τὸ ἐλαφρὸν μειδίημα καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὰς πλατείας κόγχας μαρτυροῦν τὴν παρατηρητικότητά τοῦ ζωγράφου.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νὰ πατάξῃ τὰς παρεκτροπὰς αὐτὰς καὶ μὲ τὴν συνήθη ἀπολυταρχικὴν του τάσιν δὲν ἠνόνησε καμμίαν ἀπὸ τὰς φατρίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος 532 τῆς βασιλείας του, τὸ 532, ἐξερράγη ἐπικίνδυνος καταιγὶς εἰς τὸν ἵπποδρομον, ἡ ὁποία ἠπείλησε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον. Αἱ δύο μερίδες, Πράσινοι καὶ Βένετοι, συνηνώθησαν καὶ

ἐστράφησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταὶ κατέλαβον καὶ ἐπυρπόλησαν δημόσια κτίρια καὶ συνοικίας ὀλοκλήρους καὶ ἢ πρωτεύουσα μετεβλήθη εἰς τόπον γενικῆς ἀναφλέξεως καὶ αἱματοχυσίας. Ἡ περίφημος αὐτὴ στάσις ὠνομάσθη, ἐκ τοῦ συνήματος τῶν στασιαστῶν: « Νίκα! », Σ τ ά σ ι ς τ ο ῦ Ν ί κ α.

Ὁ Ὑουσινιανὸς ἔχασε τὸ θάρρος του, ὅταν εἶδεν, ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προσεχώρησεν εἰς τοὺς στασιαστὰς, καὶ λέγεται, ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ δραπετεύσῃ. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἡ Θεοδώρα ἔδειξε σθένος. Ἐνεθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα καὶ μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος προσέβαλε τοὺς στασιαστὰς καὶ κατέπνιξε τὴν στάσιν κατόπιν φοβερᾶς σφαγῆς. Λέγεται, ὅτι 30.000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἰππόδρομον.

Ἡ ἀγρία αὐτὴ αἱματοχυσία συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν δῆμων καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ Ὑουσινιανοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε πλέον τὰς χεῖρας ἐλευθέρας, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Μόλις ὁ Ὑουσινιανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, οἱ Πέρσαι, ὀυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τὸν Καύκασον καὶ τὴν Συρίαν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (528). Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Δύσεως, ἔκλεισεν εἰρήνην τὸ 532 πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην Α' ἀντὶ εὐρυτάτων παραχωρήσεων.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν Δύσιν ἦσαν πολὺ εὐνοϊκά. Οἱ λαοί, κακῶς κυβερνώμενοι ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἠῦχοντο τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ἑτέρου οἱ βάρβαροι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξουν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ ἀνώτερος τῶν χρόνων τούτων, εἶχεν ὀπλισμὸν τελειότερον, ἀξιωματικούς ἐμπείρους καὶ διετήρει τὴν παράδοσιν τῆς ρωμαϊκῆς τακτικῆς. Ἐπομένως ἦτο ἔργον εὐκόλον ἡ κατάλυσις τῶν κρατῶν τῶν Βανδάλων καὶ Ὀστρογόθων.

Τὸ 533 ὁ Βελισσάριος μὲ 10.000 πεζοὺς καὶ 6.000 ἵππεῖς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Βανδάλων, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον

ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἔσυρε δέσμιον ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ τοῦ ἄρματος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπωνομάσθη Βανδαλικὸς καὶ Ἀφρικανὸς κατὰ ρωμαϊκὴν συνήθειαν.

Τὸ 534 ἡ διπλωματία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπενέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ Ὄστρογοθικοῦ κράτους ἦτο ἔργον δυσκολώτερον. Ὁ Βελισσάριος κατὰ τὰ ἔτη 534-540 ἐνίκησε τοὺς Γότθους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα τῶν Οὐίτιγιν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν Γότθων δὲν κατεστάλη ὀριστικῶς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Βελισσαρίου (544-548) ἀπέτυχεν. Ἐστάλη τότε ὁ Ναρσῆς, ὁ ὁποῖος συνέτριψε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν βαρβάρων (554). Τοιοῦτοτρόπως ἐχρειάσθησαν 20 ὀλόκληρα ἔτη διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὄστρογοθικοῦ κράτους. Ἡ Ἰταλία μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἐπιτρόπου τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Ἐξάρχος.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπενέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ κράτους τῶν Βησιγόθων καὶ ἐκυρίευσεν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος αὐτῆς. Διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιόν του. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε λίμνη βυζαντινὴ, καὶ ἡ Δαλματία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀφρική, ἡ νότιος Ἰσπανία, ἡ Σικελία, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ Βαlearίδες νῆσοι ἀπετέλεσαν μέρος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας.

Ἐνῶ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Ὄστρογόθων πόλεμος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος περσικὸς πόλεμος (540). Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ Κολχίδος μέχρι Μεσοποταμίας καὶ Συρίας. Διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 562. Τέλος ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν.

Σημαντικώτατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας νέου μογγολικοῦ λαοῦ, τῶν Ἀβάρων, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὰς πεδιάδας πέραν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἦσαν δηλαδὴ

δόμοφλοι τῶν Οὔννων, τῶν Βουλγάρων κτλ. Οἱ Ἄβάροι ἔγιναν βραδύτερον ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠπείλυσαν τὴν ὑπαρξίν της.

ΑΜΥΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀχανῆ τοῦ αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῶν λεγομένων Ἀνωτέρων Διοικήσεων, τὰς ὁποίας ἐνεπιστεύθη εἰς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς ὀνομαζομένους *Magistri militum* καὶ ἵδρυσεν ἐπὶ τῆς συνοριακῆς γραμμῆς σταθμοὺς (*limites*), εἰς τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰδικὰ στρατεύματα (*limitanei*).

Ἀλλὰ τὸ κολοσσιαῖον ἀμυντικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπετέλουν τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρεν εἰς τὰ κυριώτερα συνοριακὰ σημεῖα, καὶ τὰ πολυάριθμα φρούρια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάλυψε τὴν ὀπισθεν αὐτῶν χώραν. Τὰ ἐρείπια αὐτῶν προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Τοῦτο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ Προκοπίου, ἔσωσε τὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὴν στρατιωτικὴν τῆς χώρας διοργάνωσιν οἱ σύγχρονοι ἔκρινον ὡς θαῦμα προνοίας, λεπτότητος καὶ εὐβουλίας.

ΤΟ ΕΙΡΗΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δαπανηροτάτων πολέμων ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα. Ἀλλὰ οἱ φόροι δὲν ἀπέφερον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο ποσόν, διότι μεγάλη ἀκαταστασία ἐπεκράτει εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἔνεκα κακῆς ἐρμηνείας καὶ κακῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων, ἦτο αὐθαίρετος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν διὰ νομοθετικῆς καὶ διοικητικῆς μεταρρυθμίσεως.

Δωδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νομομαθοῦς Τριβωνιανοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰουστινιανὸς διώρισε τρόπον τινὰ ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἀνέλαβε τὸ 528 τὴν τακτοποίησιν καὶ ἔκδοσιν τῶν νόμων. Ἡ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἕξ ἔτη καὶ παρουσίασεν ἔργον κολοσσιαῖον, τὸ μνημειῶδες Ρωμαϊκὸν ἀστικὸν δίκαιον.

Τοῦτο περιελάμβανε: α') Τὸν Ἰουστινιανέιον κώδικα, συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοκρατόρων

ἐκδοθέντων νόμων, β') Τοὺς Πανδέκτας, περισυλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν ἐρμηνειῶν διαφόρων νομομαθῶν τοῦ 2ου καὶ 3ου μ. Χ. αἰῶνος, γ') Τὰς Εἰσηγήσεις, ἐγχειρίδιον πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τοῦ δικαίου. Τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔργα τῶν Νεαρῶν, ἥτοι συλλογῆς νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 534 μέχρι τοῦ 565. Τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο δικαίως ὑπερήφανος, εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν. Ὅλα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη παρέλαβον αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ δικαίου.

Διὰ τὴν διοίκησιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξέδωκε δύο διατάγματα, διὰ τῶν ὁποίων καθωρίζοντο τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων, κατηργεῖτο ὁ δεκάσμος τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ηὔξάνοντο οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, περιωρίζοντο αἱ ἀνωφελεῖς δαπάναι καὶ ἐξησφαλίζετο ἡ τάξις εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Ἐπίσης ἐπέδιωσε διὰ καλῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως νὰ ἀναπτύξῃ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τότε εἰσῆχθη ἀπὸ τὴν Κίναν ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης, ἡ ὁποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κυρίως εἰς τὴν Συρίαν.

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἠσθάνετο ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὰ δημόσια ἔργα. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔγιναν ὁδοί, γέφυραι, λουτρῶνες, ναοὶ κτλ. εἰς τόσον πλῆθος, ὥστε ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Προκόπιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνέταξεν ἰδιαιτέρον βιβλίον Περὶ κτισμάτων, εἰς τὸ ὅποιον περιγράφει τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐξ ὅλων τῶν ἔργων αὐτῶν μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν ὅποιον εἶχον πυρπολήσει οἱ στασιασταὶ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐθεώρησε καθήκον του νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναὸν μεγαλοπρεπέστερον καὶ ὠραιότερον καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἐφείσθη οὐδεμιᾶς δαπάνης.

Ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ τῇ βάσει νέου σχεδίου, τὸ ὅποιον ἐφίλοπόνησαν δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος ὁ Τραλ-

λιανός, από τὰς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ὁ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέβλεπε μόνος τὸ ἔργον τοῦ καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἦτο νὰ τελειώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Χιλιάδες ἄνθρωποι εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑξ συνεχῇ ἔτη. Ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξε νὰ φέρουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους ἐκλεκτὸν ὑλικόν, μάρμαρα καὶ ξυλείαν, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν δαπάνην. Ἐστοίχισε κολοσσιαῖα ποσὰ ὁ ναὸς, τὰ ὁποῖα ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ φόρους.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐλύθη μέγα ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα, νὰ στηριχθῇ δηλαδὴ θόλος ἐπὶ τετραγώνου βάσεως. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον πλεονέκτημα τοῦ ναοῦ ἦτο τὸ ἄπλετον φῶς, ὥστε νὰ νομίζῃ τις, ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἡ δὲ διάρθρωσις τῶν θόλων ἦτο τοιαύτη, ὥστε, μόλις εἰσῆρχετό τις εἰς τὸν ναόν, ἠτένιζε τὸν πανύψηλον καὶ φωτεινότατον θόλον, ὁ ὁποῖος ὡμοίαζε πρὸς τὸν γαλανὸν οὐρανὸν τοῦ ὑπαιθρου.

Ὁ ναὸς ἐκοσμήθη μὲ ἐξαίρετα μωσαϊκά, εἰκόνας δηλαδὴ κατεσκευασμένας μὲ πολυχρώμους ψηφίδας, μὲ ἑκατοντάδας κιόνων ἐκ ποικιλοχρῶμων καὶ πολυτίμων μαρμάρων, μὲ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ σκευή, πολυελαίους, πολυτίμους λίθους κτλ.

Ὅταν ὁ ναὸς ἐτελειώσε καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν μὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὴν ὑπερηφάνειάν τοῦ διὰ τὸ ἐξαίρετον αὐτὸ ἔργον καὶ ἀνέκραξε: Νενίκηκά σε, Σολομῶν! Ὁ δὲ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὑψώνεται μέχρι τοῦ Θεοῦ καὶ νομίζει, ὅτι κατοικεῖ ἐντὸς αὐτοῦ. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει: Κανεῖς δὲν χορταίνει νὰ βλέπῃ τὸν ναὸν αὐτόν, ἀλλὰ διαρκῶς οἱ ἐπισκέπται ἀποκομίζουν μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν καί, ὅταν εὐρίσκωνται μακρὰν, ὁμιλοῦν δι' αὐτὸν μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν.

Ἄλλ' ὁ περίφημος ναὸς δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐν ἐξαίρετον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον. Ἐκλείσεν ἐντὸς τοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐγνώρισεν ὅλας τὰς χάρας, τοὺς θριάμβους, τὰς δόξας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀτυχήματα καὶ τὰς περιπετείας τοῦ ἔθνους μας. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐστέφθησαν πλεῖστοι ξνδοξοὶ αὐτοκράτορες, ἐκεῖ ἐψάλησαν δοξολογίαι διὰ τὰς νίκας κατὰ τῶν βαρβάρων, ἐκεῖ κατέληγον οἱ θρίαμβοι διὰ τὴν

ἐξόντωνσιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ ἐπίσης τὸ ἔθνος κατὰ τὰς δεινὰς στιγμὰς ἀνέπεμπε δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς τῆς πρωτευούσης εὗρισκε παρηγορίαν καὶ ἐνεπνέετο θάρρος καὶ τόλμην. Διὰ τοῦτο ὑμνήθη ὁ ναὸς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια ἐθεώρησαν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἐπὶ αἰῶνας ὡς τὸ σύμβολον τῶν ἐθνικῶν μας ὀνείρων καὶ τῶν ἐλπίδων μας.

Σήμερον ὁ ναὸς σφύζεται ἀκέραιος. Οἱ Τοῦρκοι ἐσεβάσθησαν τὸ πάνσεπτον μνημεῖον καὶ διὰ νὰ τὸ περισώσουν ἀπὸ τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου, μετέβαλον αὐτὸ εἰς μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης καὶ φροντίζουν διὰ τὴν διατήρησίν του.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπέκτησε μέγα γόητρον. Ἀλλὰ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του, ὑπέβαλε τὸ κράτος εἰς μεγάλας δαπάνας καὶ θυσίας, ἐνῶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἠπεύλουν μεγάλοι κίνδυνοι τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εὐρέθη οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐξηντλημένη. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις εἶχε παραλύσει. Διὰ νὰ ἀποσοβηθοῦν οἱ κίνδυνοι αὐτοί, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ νέα τακτικὴ, νὰ ἐγκαταλείψουν δηλαδὴ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τὴν Δύσιν, ἡ ὁποία τόσα εἶχε στοιχίσει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν Ἀνατολὴν. Τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργον ἄφησεν ὡς κληρονομίαν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τοὺς διαδόχους του.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἡρακλείου, ἦτοι ἀπὸ τὸ 565 μέχρι τοῦ 610, ἐβασίλευσαν 4 αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 45 αὐτῶν ἐτῶν μεγάλοι κίνδυνοι ἠπεύλουν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ.

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ **Ἰουστίνος Β΄** (565-578), ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἄνθρωπος ὑπερόπτης καὶ τελείως ἀνίκανος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ 574 προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν στρα-

τηγόν **Τιβέριον** (578 - 582), ὁ ὁποῖος διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν.

Τὸν Τιβέριον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς **Μαυρίκιος** (582 - 602), ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς καλυτέρους βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐξησφάλισε τὰ σύνορα τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στρατὸς του ὁμῶς ἐκουράσθη ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους, ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν ἀρχηγὸν τὸν Φωκᾶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συγχρόνως μία φατρία τοῦ Ἱπποδρόμου, ἡ τῶν Πρασίνων, ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ Μαυρικίου, καὶ συνέβησαν σκηναὶ ἀσχημίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ λαὸς ἐπετέθη μὲ σκωπτικὰ ῥήματα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐφόνευσεν ἀγρίως καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Φωκᾶν.

Ὁ **Φωκᾶς** (601 - 610), ἂν καὶ προήρχετο ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἐφάνη ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ κατάρθωσέ νὰ διατηρῇ τὸν θρόνον μὲ τὴν τρομοκρατίαν. Ἡ αὐτοκρατορία διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ. Τέλος ὁ λαὸς ἐστασίασε καὶ ἐφόνευσεν τὸν ἀπάνθρωπον Φωκᾶν καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνας Ἡράκλειον.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλοὺς κινδύνους.

Εἰς τὴν Δύσιν εἶς ἐκ τῶν γερμανικῶν λαῶν, οἱ **Λογγοβάρδοι** ἢ **Λομβαρδοί**, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας, ἐπροχώρησαν καὶ κατέλαβον τὸ 568 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Β' τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἱδρυσαν τὸ Λομβαρδικὸν κράτος τῆς Ἰταλίας.

Σοβαρώτερος ὁμῶς κίνδυνος ἠπείλει τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου οἱ Πέρσαι ἤρχισαν νέον πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 20 περίπου ἔτη (572 - 591). Τέρμα εἰς τὸν πόλεμον ἔθεσεν ὁ Μαυρίκιος μετὰ πολλοὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας (592).

Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους Σλάβοι καὶ Ἀβαροὶ ὁρμώμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

ἸΟΣΛάβοι, οἱ ὁποῖοι κατῴκησαν τὴν πέραν τοῦ Δουνάβεως χώραν, τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, καὶ ἔζων βίον ποιμενικόν, δὲν ἦσαν τόσοι πολεμικοί, ὅσον οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Οὐννοι, καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἰδρύσουν ἴδιον κράτος, ἀλλ' ὑπέτασσοντο εἰς ἰσχυροτέρους λαούς. Οἱ Ἄβαροι ὅμως ὑπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους βαρβαρικοὺς λαούς καὶ ἵδρυσαν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξεινίου Πόντου καὶ τοῦ Δνειπερ μέχρι περίπου τῆς Βιέννης. Εἶχον ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸν τίτλον Χά ν ο ς ἢ Χ α γ ά ν ο ς. Τὸ 589 ἔκαμαν μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἣ ὁποία ἀπεκρούσθη. Ὀλίγον βραδύτερον ὅμως οἱ Ἄβαροι ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἠπείλησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν (591). Τέλος ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς τοῦ Δουνάβεως περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτὴν καὶ ἀργότερον ἐγιναν πολλαὶ μεταναστεύσεις Σλάβων καὶ ἄλλων φυλῶν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, αἱ ὁποῖαι ἐπεξετάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ὡς ποιμένες καὶ γεωργοί. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπερροφήθησαν.

Ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔλαβεν ἀφορμὴν εὐφάνταστος γερμανὸς λόγιος, ὁ **Φαλμεράϋερ**, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἀπόγονοι Σλάβων καὶ ἄλλων φυλῶν. Ἡ θεωρία αὕτῃ ἔκαμε θόρυβον, ἀλλὰ σοβαρώτερα ἔρευνα ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Φαλμεράϋερ δὲν στηρίζονται, καὶ σήμερον οἱ ἱστορικοὶ γενικῶς παραδέχονται, ὅτι ἐμεγαλοποίησε μεμονωμένους καὶ τοπικὰς ἐπιμειξίας, αἱ ὁποῖαι δὲν λείπουν εἰς κανὲν ἔθνος.

Ἐπὶ τοῦ Φωκᾷ ἐπανελήφθη ὁ περσικὸς πόλεμος. Ὁ βασιλεὺς Χοσρόης Β' ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἐπροξένησε φοβεράς καταστροφὰς καὶ αἰχμαλωσίας, ἐνῶ ἐσωτερικαὶ στάσεις ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία μετὰ τὴν ἐνδοξον βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήλθε περίοδον 50 ἐτῶν σοβαρᾶς κρίσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς.

III. ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ. ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (610 - 641)

Όταν ὁ Ἡράκλειος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτο ἀπελπιστική. Οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Μεσοποταμίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Συρίας καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἀντιόχειαν, κατόπιν προσέβαλον τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἀγίου Τάφου καὶ ἀπήγαγον τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοῦτο ἐπροξένησε κατάπληξιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὀλίγον βραδύτερον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔφθασαν εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰς πόλεις Χαλκηδόνα καὶ Χρυσούπολιν, καὶ ἠπείλουν σοβαρῶς τὴν πρωτεύουσαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος

Ἐκτὸς τοῦ περσικοῦ κινδύνου ἡ αὐτοκρατορία ἠπειλεῖτο εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἔφθانون μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λομβαρδοὶ διαρκῶς ἐπεξέτεινον τὰς κατακτήσεις των καὶ ἠπείλουν τὴν Μέσσην καὶ Κάτω Ἰταλίαν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς παρολυσίαν, ἐνῶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τόσων χωρῶν ἦτο οἰκτρά. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν μεγάλων αὐτῶν συμφορῶν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλὰ τὸν ἐνεθάρρυνεν ὁ πατριάρχης Σέργιος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μείνῃ καὶ ἤρχισε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἄμυναν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων στρατὸν ὀλιγάριθμον, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις μισθοφορικοὺς στρατοὺς. Ὁ πατριάρχης Σέργιος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας.

Ο ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὁ Ἡράκλειος διὰ τὴν ἐπιχειρήσῃ ἀνενόχλητος τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν χαγάνον τῶν Ἀβάρων καί, ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς προετοιμασίας του, εἰσηλθεν εἰς τὰ πλοῖα μὲ τὸν στρατὸν του καὶ ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 622. Τῆς ἀναχωρήσεως προηγῆθη θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήγγειλεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξῆς δέησιν : Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὥπως μὴ καυχῶνται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἔδωσέν εἰς τὴν ἐκστρατείαν χαρακτῆρα θρησκευτικόν, εἶδος ἰε ρ ο ὕ π ο λ έ μ ο υ.

Ὁ Ἡράκλειος διευθύνεται εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἀποφεύγει τὴν προσβάλη αὐτοῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὰς δυνάμεις. Προχωρεῖ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας ἕως τὴν Ἀρμενίαν προσλαμβάνων διαρκῶς τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ, τὰ ὅποια εἶχον ἀποκοπῇ ἐκεῖ μὲ τὴν περσικὴν προέλασιν. Οἱ Πέρσαι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἠκολούθησαν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐκεῖ δίδει τὴν πρώτην μάχην, νικᾷ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐκκενώσῃ ἐντελῶς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρωτεύουσάν διὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ ὁποία ἦτο πλέον ἐλευθέρα. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη ἐκστρατεία (622-623).

Τὸ ἴδιον ἔτος (623-624) ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν. Διὰ τοῦ στόλου του ἀποβιβάζεται εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ Περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ Χοσρόης ὑποχωρεῖ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος καταλαμβάνει πόλεις καὶ φρούρια, ἀπελευθερώνει αἰχμαλώτους καὶ καταστρέφει εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Ὁ περσικὸς στρατὸς ὑφίσταται σειρὰν ἀποτυχιῶν. Ὁ Χοσρόης, διὰ τὴν δημιουργίαν ἀντιπερισπασμὸν, στέλλει ἓνα στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἡράκλειον νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖ. Εἰς τὴν Κιλικίαν νικᾷ τὸν στρατὸν αὐτόν. Ἡ νίκη ἀπῆλλαξε πάλιν τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τοῦς

βαρβάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ διεχείμασε μὲ τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὸν Ἄλυν ποταμὸν.

Τὸ 625 ἐπεχείρησε τρίτην ἐπιθετικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Χοσρόη, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατορθώσει νὰ καταρτίσῃ τρεῖς νέους μεγάλους στρατοὺς ἀπὸ τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν τοῦ. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Χοσρόης συνεννοήθη μὲ τὸν Χαγάνον τῶν Ἀβάρων νὰ προσβάλουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν πρωτεύουσαν. Πράγματι ὁ Χαγάνος διαλύει τὰς συνθήκας καὶ μὲ στρατὸν καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ πειρατικὰ πλοῖα ἀποκλείει τὴν πρωτεύουσαν, ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς διασχίσας τὴν Μ. Ἀσίαν φθάνει εἰς τὴν Χρυσούπολιν. Ἡ βασιλεύουσα διέτρεξε πραγματικὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν ὥργάνωσεν ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ μάγιστρος, δηλαδὴ ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, **Βῶνος**, καὶ οἱ κάτοικοι ἔδειξαν θάρρος καὶ καρτερίαν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐποιήθη καὶ ἐψάλη εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου Θεοτόκου, δηλαδὴ οἱ Χαιρετισμοί. Τὴν 26 Ἰουλίου 626 οἱ Ἀβαροὶ ἔκαμαν μεγάλην ἐπίθεσιν. 626 Ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὁ στόλος τῶν κατεστράφη. Ὁ Χαγάνος, ἀφοῦ ἔκαμε μερικὰς ἀκόμῃ ἀποπείρας, ἔκαυσε τὰς μηχανὰς τοῦ καὶ ἀπεχώρησε.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν οἱ κάτοικοι ἐξύμνησαν τὴν Θεοτόκον διὰ τοῦ ὕμνου :

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια !
Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
Ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις σου, Θεοτόκε.
Ἀλλ' ὥς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
Ἵνα κραῶ Σοι χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὴν τύχην τοῦ πολέμου ἔκρινεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ 627. Εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Νινευί (12 Δεκεμβρίου* 627) ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Πέρσας. Συγχρόνως ὁ στρατὸς καὶ ὁ περσικὸς λαὸς ἐστασίασαν. Εἰς κεφαλῇς τοῦ κινήματος ἐτέθη ὁ υἱὸς τοῦ Χοσρόη Σιρόης, ὁ

ὁποῖος ἐφόνευσε τὸν πατέρα του, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην μετὰ τὸν Ἡράκλειον. Οἱ Πέρσαι ὑπεχρεώθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα καὶ ἔδωσαν ὀπίσω τοὺς αἰχμαλώτους καθὼς καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας (Ἀπρίλιος τοῦ 628).

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινεν ἐν θριάμβῳ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἐλεφάντων. Ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν Τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 629 ὁ Ἡράκλειος ἔφερε θριαμβευτικῶς τὸν Σταυρὸν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου τὸν εἶχεν ἄλλοτε τοποθετήσει 629 ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Ἀγία Ἑλένη : Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἥρως καὶ ἱππότης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιοτοτρόπως ἔληξεν ὁ Περσικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου 25 ἔτη. Ἄλλ' ὁ μακρὸς πόλεμος ἐξήντησεν ἐξίσου νικητὰς καὶ ἡττημένους, ὥστε, ὅταν μετ' ὀλίγον παρουσιάσθῃ νέος ἐπικίνδυνος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς, οἱ Ἀραβες, Ἕλληνες καὶ Πέρσαι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀποκρούσουν.

Ὁ Ἡράκλειος ἀπέθανε τὸ 641.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

·Η ΑΡΑΒΙΑ - ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου αἰῶνος ἔγινε σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἰσλαμισμού. Ἡ νέα θρησκεία παρουσιάσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατεῖα χερσόνησος κειμένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Εἶναι τριάκοντα περίπου φορὰς μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ πέντε ἕκτα εἶναι ἀκατοίκητα, διότι ἡ χώρα ἐκτείνεται πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ εἶναι θερμωτάτη. Κατοικεῖται κυρίως ἡ πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν στενὴ λωρίς, ὅπου εὐρίσκεται ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία (Ύεμένη), καὶ ἡ Χετζάζ. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ φύεται ὁ καφὲς καὶ τὸ θυμίαμα καὶ ἀκμάζει ἡ κτηνοτροφία. Ἐκεῖ ἐκτίσθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις Μέκκα καὶ Μεδίνα.

Οἱ Ἀραβες ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ εἰς τὴν σημιτικὴν ὁμοφυλίαν. Ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἑβραίων καὶ διετήρουν πολλὰς ἀρετὰς τῶν πρωτογόνων λαῶν. Ἦσαν γενναῖοι, ἵπποτικοί, φιλόξενοι καὶ συναισθηματικοί. Οἱ Ἀραβες δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ἐν τούτοις ἦν ὡνεν αὐτοὺς ἡ κοινὴ θρησκεία, διότι ὅλοι ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κτλ. καὶ εἶχον ἓνα κοινὸν θεόν, τὸν Ἀλλάχ. Κοινὸν προσκύνημα ὅλων τῶν φυλῶν ἦτο ἡ Κααβὰ, μέγας δηλ. λίθος, ὁ ὁποῖος, καθὼς ἐπίστευον, ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ τὴν Κααβὰ ἐκτίσθη μικρὸς συνοικισμὸς κατ' ἀρχάς, ἐκ τοῦ ὁποῖου βραδύτερον προήλθεν ἡ Μέκκα. Ὁ Μωάμεθ ἐκήρυξεν εἰς τοὺς Ἀραβας νέαν θρησκείαν.

·ΜΩΑΜΕΘ (571 - 632)

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571 μ. Χ. καὶ

κατὰ τὴν παιδικὴν τοῦ ἡλικίαν ἔβοσκε πρόβατα. Ἀλλὰ μία χήρα συγγενῆς τοῦ ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ὁ Μωάμεθ ὠδήγει τὰ καραβάνια της εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ 571 ἐγνώρισε τὰς δύο μεγάλας θρησκείας, τὴν ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν. Ὁ Μωάμεθ ἦτο εὐφυῆς, εὐέξαπτος καὶ εἶχε ζωηρὰν φαντασίαν. Εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν ἤρχισε νὰ διδάσκη τὴν νέαν θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ ἀριστοκρατία τῆς Μέκκας κατεδίωξεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Μεδινὰν (16 Ἰουλίου 622). Ἡ φυγὴ αὐτῇ ὠνομάσθη βραδύτερον ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν Ἑ γ ί ρ α καὶ καθιερώθη ὡς ἀρχὴ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας.

Εἰς τὴν Μεδινὰν ὁ Μωάμεθ ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς

Οἱ Ἀραβες εἶχον κανονικὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου, χρῶμα μελαγχρὺν, ὑψηλὸν μέτωπον, ζώηρους μαύρους ὀφθαλμοὺς καὶ ἔκφρασιν ἐνεργητικὴν. Ἐφόρουν χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐσφίγγετο μὲ ζώνην εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔρριπτον πλατὺ ἕφασμα, τὸ λεγόμενον μπουρνούζι, ὅμοιον μὲ τὸ ἱμάτιον τῶν ἀρχαίων. Τὴν κεφαλὴν ἐκάλυπτον μὲ τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο τουρμπάνι καὶ ἐσφίγγετο εἰς τὸ μέτωπον μὲ ταινίαν.

Τύπος Ἀραβος

καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκκας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς προφῆτην καὶ ἄρχοντα συγχρόνως. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἀραβία ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν καὶ συνήνωθη ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 623 μ. Χ.

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Ὁ Μωάμεθ ὠνόμαζε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰ σ λ ἄ μ (ἀφωσίωσις εἰς τὸν Θεόν) καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Μ ο υ σ λ ῖ μ (ἀφωσιωμένους). Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἰ σ λ α μ ι -

σμός καὶ Μουσουλμανισμός, λέγεται δὲ καὶ Μωαμεθανισμός ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχει ἀρκούντως πρωτότυπα στοιχεῖα. Στηρίζεται εἰς τὰς θρησκευτικὰς τάσεις καὶ δοξασίας τῶν Ἰουδαϊκῶν, χριστιανικῶν καὶ περσικῶν λαῶν. Τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια δόγματα τῆς νέας θρησκείας: 1) Εἷς Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης του εἶναι ὁ Μωάμεθ, 2) ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, 3) αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀμετατρέπτως προωρισμέναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμέτ: πεπρωμένον) καὶ 4) ἀπαγορεύεται ἡ παράστασις τῆς θεότητος δι' εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων.

Ἐκ τούτων μεγάλην ἐπιρροὴν ἤσκησε τὸ δόγμα τοῦ πεπρωμένου, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς ἀρχὰς ἔδωκεν ἀκατάσχετον ὁρμὴν καὶ περιφρόνησιν τῶν κινδύνων εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ προφήτου. Κατὰ μέγα μέρος αἱ πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τοῦ ἀραβικοῦ λαοῦ ὀφείλονται εἰς τὴν δοξασίαν αὐτὴν.

Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰσλαμισμού συνίσταται εἰς πρᾶξι καὶ πεντάκις τῆς ἡμέρας (ναμάζ), εἰς νηστείαν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, εἰς ἐλεημοσύνην, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδίνας καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλαμισμού. Ὁ πιστὸς ἔχει ὕψιστον καθῆκον νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀπίστους. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ περιέχεται εἰς τὸ Κοράνιον (βιβλίον), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχοντος βιβλίου.

ΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἵδρυσε μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ συνήνησεν εἰς ἓν κράτος τοὺς Ἀραβας. Ἦτο συγχρόνως ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ὠνομάσθησαν Χαλίφαι, ἥτοι τοποτηρηταὶ τοῦ προφήτου.

Εἰς τὸ νέον κράτος ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὴν ὀριστικὴν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία συγκεντρώνεται εἰς τὰς ὀλίγας λέξεις: Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων. Αἱ λέξεις αὗται εἶχον μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἐξηλθον ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας τῶν μετὰ τὴν μέθην καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν νεοφωτίστων, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν.

Ἦδη ὁ Μωάμεθ εἶχε στείλει πρέσβεις εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β' καὶ ἐζήτηι νὰ ἀσπασθοῦν τὴν νέαν θρησκείαν. Ὁ Χοσρόης κατέσφαξεν αὐτούς, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος, διπλωματικώτερος τοῦ Πέρσου, ἐφόρτωσεν αὐτούς μὲ δῶρα διὰ τὸν ὑψηλὸν κύριόν των. Ἀλλ' οὔτε ὁ εἷς οὔτε ὁ ἄλλος ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου.

Τὸν Μωάμεθ διεδέχθησαν τέσσαρες χαλίφαι ἐκ τῆς οἰκογενείας του. Πρῶτος ἀπ' αὐτούς ἦτο ὁ Ἀβού Βέκρ (632-635), πατὴρ τῆς Αἰσά, εὐνοουμένης συζύγου τοῦ προφήτου, κατόπιν ὁ Ὁμάρ (635-644), ὁ Ὀσμάν (644-660) καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ ἀνῆλθε τέλος εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξάδελφος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Μωάμεθ Ἀλῆς. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἐτῶν ἔγινε καταπληκτικὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπίθεσις εὗρηκεν ἐξηντλημένους ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον τὰς δύο γειτονικὰς μοναρχίας, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἀραβες προσέβαλον κατ' ἀρχὰς τὴν Περσίαν, τὴν ὁποίαν ἐμάστιζον ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ ἀναρχία μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἡττήθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, ἡ Περσία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν.

Τοιοιούτῳ ἔξερριζώθη ἡ παλαιὰ περσικὴ θρησκεία τοῦ Ζωροάστρου, ἡ λεγομένη Πυρολατρία. Οἱ ὀλίγοι Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν, κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου διεφύλαξαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν καὶ τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Ζωροάστρου (Ζαρατούστρα) τὴν Ζέντ Ἀβέστα.

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ Ἰσλαμισμὸς ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὠξοῦ καὶ Εὐφράτου, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ ἡ Δυτικὴ Ἀσία, εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ, ἥλλαξεν ὅσιν.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ, ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Ἀβού Βέκρ. Ὁ Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων, Α' (Ἔκδ. 1948)

άραβικὸς στρατὸς προσέβαλε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν τῆς Συρίας Δαμασκόν, ἡ ὁποία δὲν ἤργησε νὰ παραδοθῇ (634).

Τότε μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου καὶ ὁ Ἡράκλειος ἔσπευσεν αὐτοπροσώπως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δύο μεγάλων ἐπαρχιῶν, τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἄλλ' ὁ γέρων αὐτοκράτωρ ἠττήθη ἐπανειλημμένως καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπὸ καιροῦ εἶχον δείξει τάσεις χωριστικὰς, δὲν ἐπολέμησαν μὲ ὄρεξιν καὶ τοῦτο ἔκαμε εὐκόλον εἰς τοὺς Ἀραβας τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ὁ Ἡράκλειος κατῴρθωσε μόνον νὰ σώσῃ τὸν Τιμιον Σταυρόν, ἐνῶ ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπέκυψεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Βηρυττός, ἡ Ἀντιόχεια, καὶ ὁλόκληρος ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη, κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, κατελαμβάνοντο ὀριστικῶς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

Τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἠκολούθησεν ἡ ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὁμάρ Ἀμροῦ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατέκτησεν ἐν διαστήματι δύο μόνον ἐτῶν ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον (640 - 642). Ἡ ἀκρόπολις τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσος τῆς Μέσης Αἰγύπτου, κατελήφθη ἐξ ἐφόδου, καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα, ἐκτίσθη τὸ 973 μ.Χ. ἡ πόλις Κ α ῖ ρ ο ν (Καχिरά = Νίκη). Ἡ Ἀλεξανδρεία προστατευομένη ὑπὸ στόλου ἀντέστη ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' ἠναγκάσθη καὶ αὕτῃ νὰ παραδοθῇ. Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπωλέσθη ὀριστικῶς διὰ τὸν ἑλληνισμόν ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἐπὶ 960 ἔτη ἦνθησεν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, οἱ ἐγγῶριοι χριστιανοὶ ὡς μονοφυσῖται διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τοὺς Ἀραβας. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς προσῆλθον εἰς τὸν ἰσλαμισμόν καὶ τούτων ἀπόγονοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Φ ε λ λ ᾶ χ ο ι. Οἱ ἀπομειναντες πιστοὶ εἰς τὸν χριστιανισμόν ὀνομάζονται Κόπται.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Β'

(641-642), ὁ ὁποῖος μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε. Τὸν Κωνσταντῖνον διεδέχθη ὁ ἐνδεκαετῆς υἱὸς τοῦ **Κώνστας** (642-668), ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται καὶ Κωνσταντῖνος Γ'.

Οἱ Ἄραβες, ἀφ' οὗ κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν Φοινίκην, κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον καὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἀπειλητικοὶ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Κατέλαβον τὴν **Κύπρον** τὸ 649 καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν **Ρόδον** τὸ 654 καὶ τὰ παράλια τῆς **Μ. Ἀσίας**. Ὁ Κώνστας Β' ἐπῆλθε μετὰ τοῦ στόλου τοῦ αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Ἀράβων, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ' Ο ΠΩΓΩΝΑΤΟΣ. ΟΜΕΪΑΔΑΙ ΧΑΛΙΦΑΙ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντος τὸν θρόνον κατέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ λεγόμενος **Πωγωνᾶτος** (668-685), ἡγεμὼν δραστήριος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἐπίθεσιν τοῦ 673.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος. Τὸ 660 ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ **Μωαβία** ἐστασίασε κατὰ τοῦ χαλίφου Ἀλῆ, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. Ὁ Μωαβία ἵδρυσε νέαν δυναστείαν, τὴν λεγομένην **Δυναστείαν τῶν Ὁμεΐαδων** (664).

Ἐπὶ τῶν Ὁμεΐαδων ἥλλαξεν οὐσιωδῶς ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἔγινεν ἡ **Δαμασκός**, ἡ χαλιφεία ἔγινε κληρονομικὴ, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο αἰρετὴ, καὶ οἱ χαλίφαι ἀπέβησαν δεσπόται ἀπολυταρχικοὶ ζῶντες βίον πολυτελεῆ καὶ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς αὐλῆς. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικώτερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔδρα τοῦ μωαμεθανισμοῦ μετετέθη εἰς τὴν Συρίαν. Οἱ Σύροι, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον παραλάβει τὸν ἐλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, εἶχον μεταφράσει τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν καὶ εἶχον ἀναπτύξει τὰς τέχνας. Τώρα δέχονται τὸν ἰσλαμισμόν; μανθάνουν τὴν ἀραβικὴν καὶ ἐξακολουθοῦν ὡς ἄραβες πλέον νὰ καλλιεργοῦν τὸν πολιτισμόν. Ἡ παραλία τῆς Συρίας εἶναι, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ παλαιὰ Φοινίκη, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Φοινίκων. Εἰς τοὺς ἐξισλαμισθέντας αὐτοὺς Φοινίκας ὀφείλεται ἡ ναυτικὴ ἀκμὴ τῶν

Ἀράβων. Ὁ περίφημος ἀραβικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος διημφεσβήτησε τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου, ἦτο ἔργον τῶν Σύρων τῆς Φοινίκης. Ὡστε ὁ λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς ὀρθότερον εἶναι νὰ ὀνομάζεται συριακός, ὅπως ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλουργήσαντας Ἀραβας ἦσαν Σύροι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀραβες ἐβυθίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀφάνειαν.

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (673)

Τὸ ἔτος 673 ὁ χαλίφης Μωαβία μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνῶ συγχρόνως πολυάριθμος στόλος ἀνέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς πρωτευούσης, ἡ ὁποία ἐπολιορκήθη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ πολιορκία διήρκεσε πέντε ὁλόκληρα ἔτη (673 - 678), διότι οἱ Ἀραβες ἔλυσον τὴν πολιορκίαν τὸν χειμῶνα καὶ ἐπανήρχοντο τὴν ἄνοιξιν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπέκτησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὄπλον ἰσχυρότατον, τὸ ὑγρὸν πῦρ. Τὸ ὑ γ ρ ὸ ν π ῦ ρ ἦτο παλαιὰ ἐφεύρεσις, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὸν χημικὸν καὶ φυσικὸν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος **Πρόκλον**. Τὴν χρῆσιν ὅμως αὐτοῦ ἐτελειοποίησεν ὁ ἐκ Συρίας μηχανικὸς **Καλλίνικος**. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πίσσαν καὶ πετρέλαιον, ἦτο ρευστὸν καὶ τὸ ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ ἰδιαίτερα μηχανήματα ἢ καὶ μὲ χειροβομβίδας.

Ὁ στόλος τῶν Ἀράβων ἔπαθε μεγάλας ζημίας. Ὁ Μωαβία, ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὁ στρατός του ἡττήθη, ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ὑπεχρεώθῃ νὰ πληρώνῃ ἐτήσιον φόρον.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΕἰΣ ΤΗΝ ΜΟΙΣΙΑΝ

Σπουδαῖον ἐπίσης γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ' εἶναι ἡ ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, τὴν σημερινὴν δηλαδὴ Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν τότε κατῴκουσαν Σλάβοι γεωργοί.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, διότι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Ἀβάρων καὶ ἠλπίζεν, ὅτι θὰ ἔχῃ αὐτοὺς συμμάχους. Οἱ Βούλγαροι ἀνεμείχθησαν μὲ

τοὺς Σλάβους, ὠμίλησαν τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ ἀπὸ τὸ κρᾶμα, τὸ ὁποῖον προήλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν δύο φυλῶν, ἀποτελεῖται ὁ σημερινὸς Βουλγαρικὸς λαός.

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὸν Κωνσταντῖνον Δ΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰουστινιανὸς Β΄ (685 - 695) εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία του εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὰς ὀλεθριωτέρας τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, διότι ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἀφροσύνη του ἔλαβον χαρακτήρα ἀληθοῦς παραφροσύνης. Τὸ 695 ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἀνέτρεψε τὸν θηριώδη αὐτοκράτορα καὶ μαζὶ του τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξωρίσθη εἰς τὴν Χερσῶνα, σημερινὴν Σεβαστούπολιν.

Τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β΄ ἠκολούθησεν εἰκοσαετὴς ἀναρχία (695 - 717), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον διὰ στρατιωτικῶν στάσεων ἔξ αὐτοκράτορες, ὁ Λεόντιος, ὁ Τιβέριος Α΄, διὰ δευτέραν φοράν ὁ Ἰουστινιανὸς Β΄, ὁ Φιλίππικος, ὁ Ἀναστάσιος Β΄ καὶ τέλος ὁ Θεοδόσιος Γ΄.

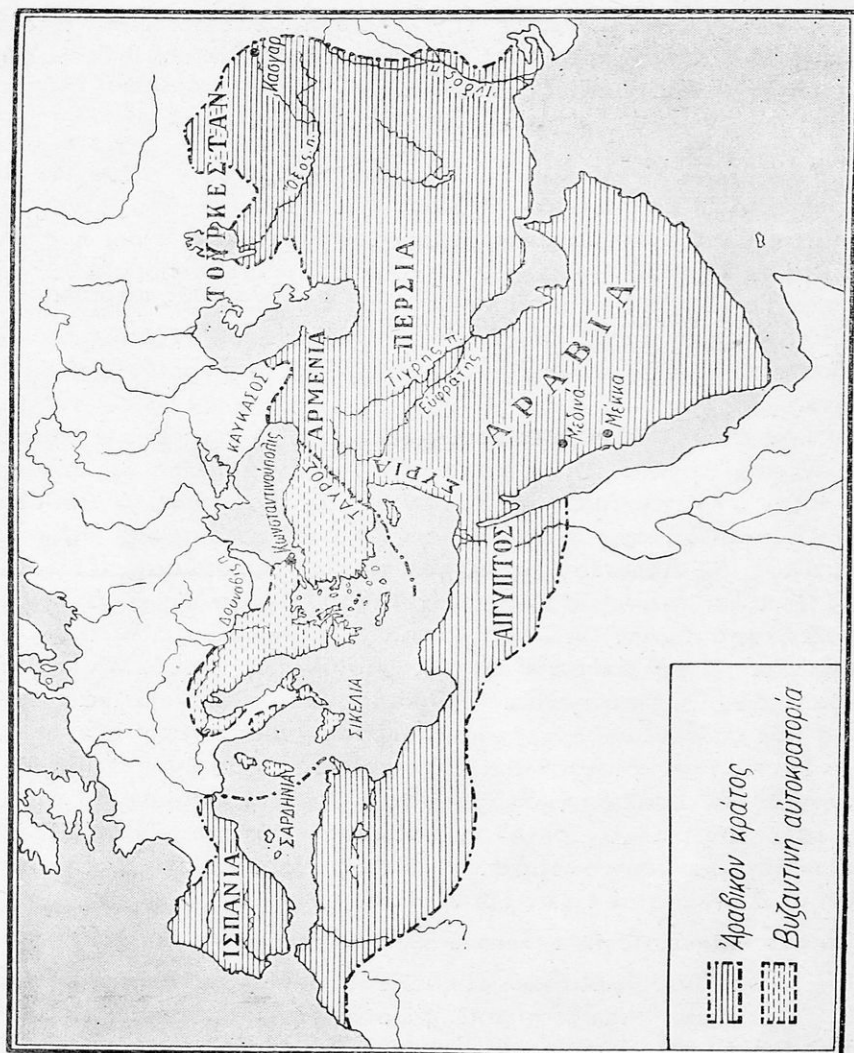
Ἡ αὐτοκρατορία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν θλιβεράν αὐτὴν ἀναστιάτωσιν. Οἱ Ἄραβες κατέλαβον ὀριστικῶς πλεον τὴν Ἀφρικὴν, ἐληλάτησαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Οἱ Βούλγαροι ἐληλάτουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἔφθانون μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν παρουσιάσθη ἀνὴρ στιβαρός, ὁ Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος, στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας, τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀνεγνώρισαν αὐτοκράτορα (717). Ὁ Λέων ἵδρυσε νέον ὀνομαστὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον, τὴν λεγομένην Δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ ΚΑΤΑΚΤΟΥΝ ΤΗΝ Β. ΑΦΡΙΚΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑΝ

Ἐπὶ τῶν Ὁμεΐαδων ἐξῆκολούθησεν ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων. Ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς Αἰθιοπίας, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τύνιδα, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκον. Τοιοῦτοτρόπως πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν (681).

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος (711) οἱ Ἄραβες προσβάλ-

Χάρτης τοῦ Ἀραβικοῦ Κράτους τὸ 750 μ. Χ.

λουν τὴν Εὐρώπην. Ἀφοῦ διέβησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ταρίκ τὸν Ἡράκλειον πορθμόν, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του (Γιβραλτάρ = Djebel Tarik = ὄρος τοῦ Ταρίκ), ἐνίκησαν εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Βησιγότθους καὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου (711). Οἱ χριστιανοὶ περιορίσθησαν εἰς τὰ βόρεια ὄρεινά μέρη τῆς Ἰσπανίας.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν, ἐληλάτησαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ μέχρι τῆς Λυὼν καὶ κατόπιν ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Πουατιέ (Poitiers). Ἐκεῖ τοὺς ἀνεχαίτισαν οἱ Φράγκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου Μαρτέλ καὶ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἡ Εὐρώπη ἐσώθη τοιουτοτρόπως ἀπὸ μέγιστον κίνδυνον (732). Δεκαπέντε ἔτη πρὸ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ (717) τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων εἶχεν ἀναχαίτσει πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

Τοιουτοτρόπως ἀπέτυχον αἱ δύο ἀπόπειραι κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' οἱ Ἀράβες ἔνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ εἶχον ἰδρύσει ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν, ἣ ὁποία ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὠξοῦ, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας, πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων.

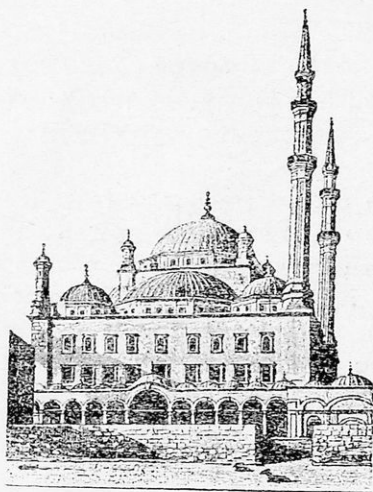
ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ραγδαία αὔξεις τοῦ ἀραβικοῦ κράτους δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν Ἀράβων, διότι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ ἡγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν κατ' αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες μάλιστα ἀντέτασσαν πλὴν τῆς ἀνδρείας τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τοῦ πολέμου, τὴν στρατιωτικὴν τῶν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν στρατηγῶν.

Υπῆρχον βαθύτεροι λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἠνόησαν τὴν ἀραβικὴν ἐξάπλωσιν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ κατ' ἀλλήλων πολέμου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὑπήκοοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσουν. Γνωρίζομεν ἐπίσης, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ

διαίρεσις ἀπεξένωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι τοὺς μετεχειρίζοντο ἡπίως καὶ ἤρκοῦντο εἰς ἐλαφρὸν φόρον, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐξισλαμίσθησαν καὶ ἐξηραβίσθησαν.

Οἱ νεοφώτιστοι οὗτοι ἔγιναν πολλὰκις φανατικώτεροι τῶν Ἀράβων καὶ παρεῖχον προθύμως πολεμιστὰς εἰς τὸ Ἰσλάμ. Τὴν Ἰσπανίαν π.χ. κατέκτησαν κυρίως Βέρβεροι (Ἀλγερινοί), ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν Ταρίκ ἦτο ὁμοεθνὴς τῶν. Ἐπίσης οἱ πρωτεργάται τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχιτέκτονες, λόγιοι, βιο-

Τέμενος Καΐρου (ἐξωτερικόν).

Εἰς τὸ μέσον ὑψηλά, μεγαλύτερος θόλος καὶ ὀλίγον χαμηλότερα οἱ μικρότεροι. Ἐνθymίζουσιν βυζαντινὰ οἰκοδομήματα. Κάτω, στοῖα μὲ λεπτοὺς κίονας κατὰ περσικὴν ἀπομίμησιν. Δεξιὰ ὑψοῦνται δύο μιναρέδες, οἱ ὅποιοι φέρουν ὁ καθεὶς δύο ἐξώστας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ μονεζίνης καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν.

μήχανοι καὶ ἔμποροι ἦσαν κατ' οὐσίαν Πέρσαι, Ἕλληνες, Σύριοι, Ἑβραῖοι, Ἰσπανοὶ κτλ.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

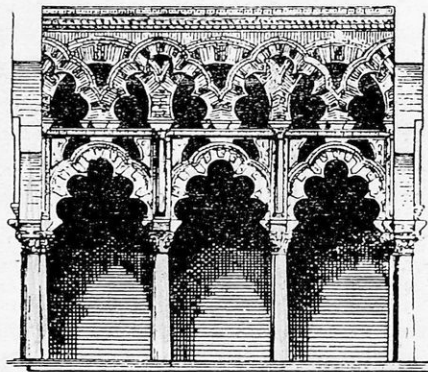
Περὶ τὸ 750 μ. Χ. ἀνετράπη ἡ δυναστεία τῶν Ὁμεϊαδῶν, τὰ μέλη αὐτῆς, ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν, ἐφονεύθησαν, καὶ ὁ Ἀβδουλαββὰς ἱδρυσεν νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τῶν Ἀββασιδῶν. Ἄλλ' ὁ διασωθεὶς ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ὁμεϊαδῶν πρίγκιψ Ἀβδουρραχμὰν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐσχημάτισεν ἴδιον κράτος, τὸ ὅποῖον ἐξηπλώθη καὶ εἰς μέρος τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Βραδύτερον οἱ Ἀββασίδαι μετέ-

φεραν τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τιγρητος ποταμοῦ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ τρίτον ἀραβικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀραβικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς τὰ τρία ἔδωκε νέαν λάμψιν.

Ἐκ τῶν Ἀββασιδῶν ἡγεμόνων ἐνδοξότατοι ὑπῆρξαν ὁ Ἀρῶν-ἄλ-Ρασίδ (785-813), σύγχρονος Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μамούν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ δὲν ἔσβησε τὰς παλαιὰς ἐστίας τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τοῦναντίον ἀνεζωογόνησε καὶ ἐνίσχυσεν αὐτάς. Ἐντὸς τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ὑπῆρχε ζωηρά κίνησις καὶ δραστηριότης. Οἱ Ἀραβες διετήρησαν τὰ παλαιὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὰς ὁποίας εὑρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας, ἀνέπτυξαν ζωηρὰν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους μεγάλαι καὶ εὐτυχεῖς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκαλλιιεργήθησαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ἰδίως αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Κέντρα τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν ἡ Δαμασκός, ἡ Βαγδάτη, τὸ Κάϊρον καὶ ἡ Κορδοῦη.

Στοιὰ ἀπὸ τὴν Κορδοῦην

ΓΕΩΡΓΙΑ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οἱ Ἀραβες διετήρησαν καὶ προήγαγον τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν εὗρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδιδάχθησαν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀρδευτικὴν τέχνην καὶ μετέδωκαν αὐτάς εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Εὐ-

ρώπην. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουαδαλκιβίρ κατεσκεύασαν σύστημα διοχετεύσεως ὑδάτων, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτὰ ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, τὴν ὄρουζαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυκοκκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὴν κάνναβιν κλπ.

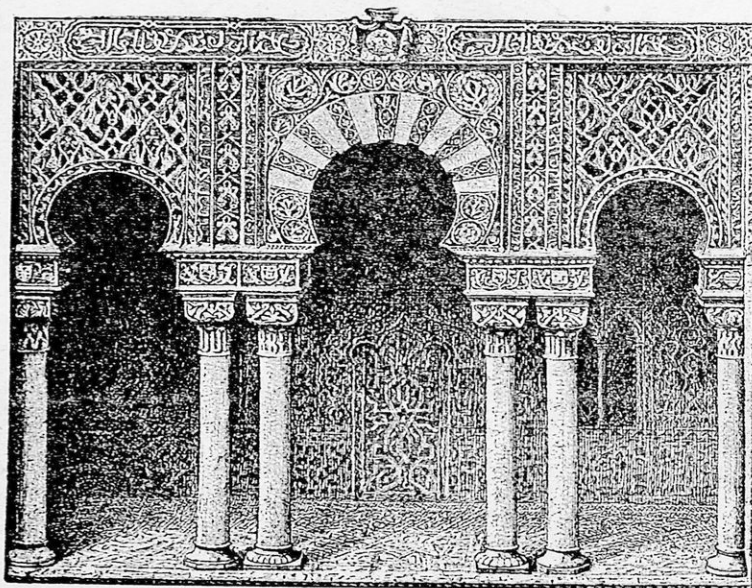
Ἐτελειοποίησαν τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τὴν κατασκευὴν τῆς πορσελάνης, ἡ ὁποία ἦτο ἀνέκαθεν γνωστὴ εἰς τὴν Περσίαν, τὴν ταπητουργίαν, τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Περίφημα ἦσαν τὰ ξίφη καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα τῆς Δαμασκοῦ (δαμασκί σπαθί καὶ δαμάσκο), καθὼς καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς χρυσοχοΐας, τῆς ξυλουργίας καὶ ἐλεφαντουργίας. Εἰς τὴν Κορδοῦν τῆς Ἰσπανίας ἐτελειοποίησαν τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων (ἀπ' αὐτὸ προήλθεν ἡ γαλλικὴ λέξις *cor-donnier* = ὑποδηματοποιός, ἀπὸ τὸ *cordouanier*).

Οἱ Ἀραβες διεξῆγον εὐρύτατον ἐμπόριον. Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος εἰς ὅλας τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου ὑπῆρχε μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ. Εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς, καὶ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας.¹² Τὰ ἀραβικὰ πλοῖα ἐξουσίαζον τὴν Μεσόγειον σχεδὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν. Περίφημοι λιμένες ἦσαν ἡ Βυρρητός, ἡ Τύρος, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Βαρκελώνη. Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ καραβάνια ἐπροχώρουν ἕως τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κίνας. Ἐκεῖθεν παρέλαβον καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τρεῖς σημαντικὰς ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Σύροι εἶχον μεταφράσει, καθὼς εἶδομεν, πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὄταν διὰ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ἐπεκράτησεν ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων μετεφράσθησαν ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν. Οἱ Ἀραβες μὲ φιλοσοφίαν ἐδέχθησαν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ προήγαγον πολλοὺς κλάδους αὐτῆς, προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Γεωμετρίαν, τὴν Ἀλγεβραν, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀραβικόν, εἰς

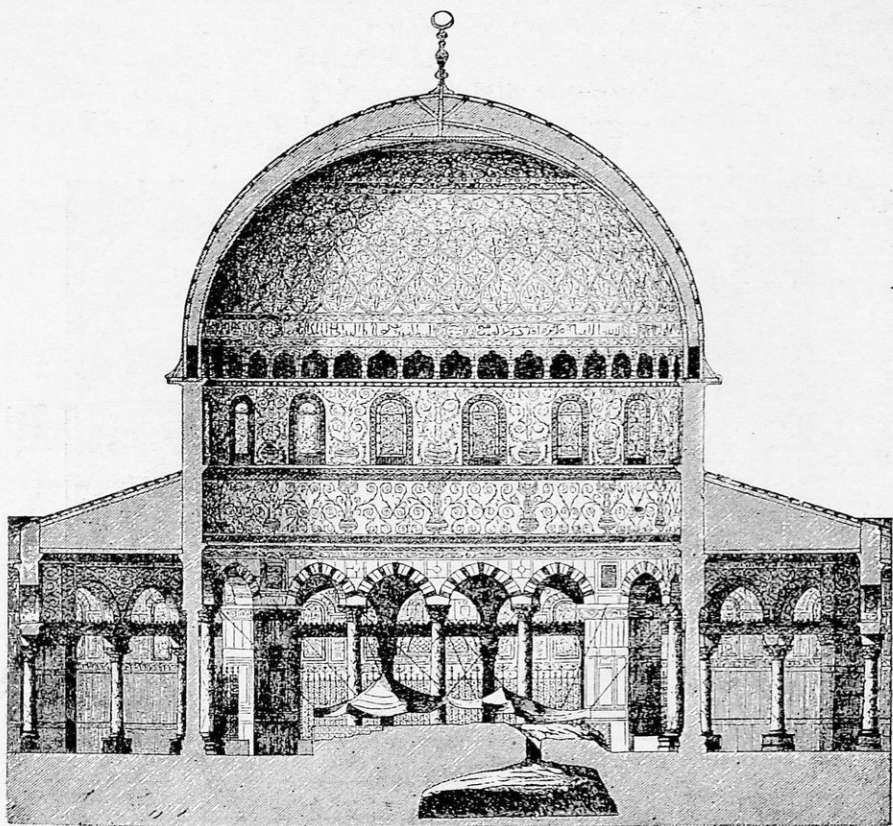
τὴν Ἀστρονομίαν (πολλοὶ ὄροι ἀστρονομικοὶ εἶναι ἀκόμη ἀραβικοί, ὡς ζενίθ, ναδίρ), εἰς τὴν Γεωγραφίαν, καὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὰς ἱατρικὰς τῶν γνώσεις. Τὰ ἱατρικὰ συγγράμματα τῶν Ἀράβων ἐχρησίμευον ὡς διδακτικὰ βιβλία ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ Χημεία τὴν ἀρχήν

Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους.

Μέρος τῆς εἰσόδου τοῦ ἀραβικοῦ τεμένους τοῦ Τολέδου, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι καθεδρικός ναός, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Τὰ τόξα ἔχουν σχῆμα πετάλου. Τὰ τοιχώματα ἄνωθεν τῶν τόξων εἶναι διάτρητα. Ὁ τοίχος εἰς τὸ βάθος εἶναι διακοσμημένος μὲ ἐγχρωμον πορσελάνην καὶ ἀραβουργήματα. Λαμπρὸν δείγμα τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων.

τῆς ὀφείλει εἰς τοὺς Ἀραβας, διότι οἱ Ἀραβες Ἀλχημισταί, ζητοῦντες τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, δηλαδὴ τὸ μέσον νὰ μετατρέπουν τὰ μέταλλα εἰς χρυσόν, καὶ τὸ ἐλιξίριον τῆς νεότητος, φάρμακον δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον θὰ διαίωνιζε τὴν νεότητα, ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις τῆς χημείας.

Τέμενος εις τὴν Ἱερουσαλήμ (ἐσωτερικόν).

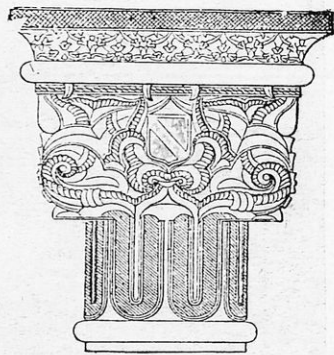
Ἐγκαρσία τομή. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ βυζαντινὸς θόλος, οἱ λεπτοὶ καὶ ὑψηλοὶ περσικοὶ κίονες. Ἐπίσης βλέπομεν τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τόξων (στρογγύλα, γωνιώδη, πεταλοειδῆ) καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀραβουργημάτων.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ Ἀραβες εὗρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὠραίους καὶ μεγάλους ναοὺς καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς καταλληλοτέρους διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀλλάχ. Εἰς τὴν Συρίαν ἰδίως ἐγνώρισαν τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν καί, τροποποιήσαντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου των, ἐδημιούργησαν ἴδιον ρυθμὸν. Διετήρησαν τὸν βυζαντινὸν θόλον, ἀλλ' εἰσήγαγον μεγάλην ποικιλίαν τόξων, τὰ ὅποια εἶναι πεταλοειδῆ καὶ γωνιώδη. Ἐκ τῆς περσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐδανείσθησαν τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας.

Μεγάλην χάριν εἰς τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδει ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα κοσμοῦνται διὰ συνδυασμοῦ πολυχρώμου πορσελάνης, λεπτῶν σχεδίων ἐκ γύψου, καὶ πλήθους γεωμετρικῶν σχημάτων, γραμμάτων, φανταστικῶν φυλλωμάτων, οὕτως ὥστε οἱ τοῖχοι ἢ τὰ τόξα εἶναι διάτρητα ὡς ἔργα γλυπτικῆς ἢ φαίνονται ὡς σταλακτῖται. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀραβουργήματα (Arabesques). Διὰ τῶν περιτέχνων αὐτῶν κοσμημάτων, τῶν λεπτῶν καὶ ὑψηλῶν κιόνων καὶ τῶν κομψῶν στοῶν, τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφρότητος καὶ ρέμβης.

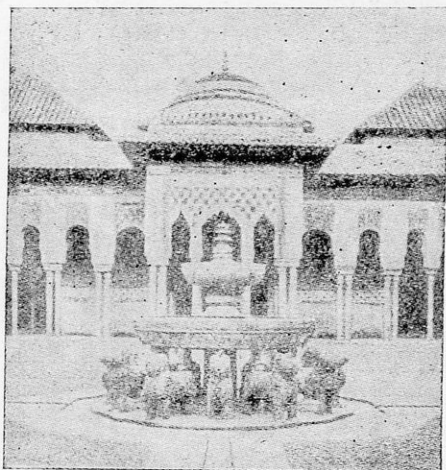

Ἀραβικὸν κιονόκρανον
(Ἀλάμπρα)

Τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι Τεμένη ἢ Ἀνάκτορα. Ἐξωτερικῶς τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ οὐδὲν τὸ ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζουν, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ διασκευή εἶναι ἔργον θαυμαστῆς φαντασίας. Τὰ ἀνάκτορα ἰδίως ἀποτελοῦνται ἀπὸ σειρὰν διαμερισμάτων, τὰ ὅποια κοσμοῦνται μεστόας. Αἱ στοαὶ περιβάλλουν κήπους ἐσωτερικοὺς, τοὺς ὁποίους στολίζουν κρῆναι καὶ πίδακες. Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν τῶν ἀραβικῶν κτιρίων δὲν ἦτο πολὺ στερεὸν καὶ τὰ περισσότερα κατέρρευσαν καὶ δὲν σώζονται πλέον. Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν σωζομένων ἀραβικῶν μνημείων εὐρίσκονται εἰς τὸ Κάϊρον (Τέμενος

τοῦ Ἀμροῦ, τοῦ 7ου αἰῶνος), εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Εἰς τὸ Κάζιρον ἐπίσης σώζεται τὸ τέμενος Γαΐτ βέη, τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἀλλὰ τὰ ὀνομαστότερα ἀραβικὰ μνημεῖα εἶναι ἡ Ἀλάμπρα (13ος αἰὼν) εἰς τὴν Γρενάδαν καὶ τὸ Ἀλκαζάρ (14ος αἰὼν) εἰς τὴν Σεβίλλην. Καὶ τὰ δύο ἦσαν ἀνάκτορα τῶν Μαύρων βασιλέων, οἱ ὅποιοι διεδέχθησαν τὴν ἀραβικὴν δυναστείαν. Ὅπισθεν τῶν μονοτόνων τοίχων τῆς, οἱ ὅποιοι ὁμοιάζουν μὲ

Αὐλὴ τῶν Λεόντων (Ἀλάμπρα).

φρούριον, ἡ Ἀλάμπρα κρύπτει ἀληθῆ φαντασμαγορίαν. Αὐλαί, περίπτερα, κῆποι, δεξαμεναὶ ἀκίνητοῦσαι καὶ πίδακες, διαδέχονται ἀλληλα, ὡς αἱ φάσεις τερπνοῦ ὄνειρου. Ποικιλὸμορφα τόξα, πολύχρωμοι κίονες, στοαί, παράθυρα καὶ ἀνοίγματα παντὸς μεγέθους καὶ πάσης μορφῆς πλαισιοῦνται τὸ ἐν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Αἱ ὀροφοαὶ εἶναι ἀπὸ πολύτιμον ξύλον καὶ κοσμοῦνται μὲ ἔβενον, σμάλτον, ἄργυρον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους. Περὶφημος εἶναι ἡ Αἶθροῦ

σα τῶν πρεσβευτῶν καὶ ἡ Αὐλὴ τῶν Λεόντων.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κυρίως ἀραβικὴ τέχνη. Ἐπειδὴ τὸ Κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν ἀπεικόνισιν προσώπων, δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τὴν Ἀραβίαν ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ. Τὰς τέχνας αὐτάς οἱ Ἀραβες ἀντικατέστησαν μὲ τὸν πλούσιον ἐσωτερικὸν διάκοσμον τῶν οἰκοδομημάτων των, καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν Διακοσμητικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ. ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

Γνωρίζομεν, ὅτι τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἦτο διηρημένον εἰς ἐπαρχίας καὶ κατὰ τὸ σύστημα αὐτὸ ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾶται καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως αὐτοὺς ἡ διοίκησις μετεβλήθη.

Πρῶτος ὁ Ἰουστινιανός, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν Δύσιν, ἐσχημάτισε δύο Ἀνωτάτας Στρατιωτικὰς διοικήσεις, τῶν ὁποίων οἱ διοικηταὶ ὠνομάζοντο Ἐ ξ α ρ χ ο ι. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔμενεν εἰς τὴν Ραβένναν τῆς Ἰταλίας, ὁ ἄλλος εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου ἐπεξέτειναν καὶ ἐτελειοποίησαν τὸ σύστημα αὐτό. Διήρσαν τὸ κράτος εἰς διοικητικὰς περιφερείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν Θέματα. Ὁ διοικητὴς τοῦ θέματος εἶχε συγχρόνως τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ ὠνομάζετο Στρατηγός. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Στρατηγοῦ ἦτο ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τοῦ θέματος, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Π ρ ω τ ο ν ο τ ᾶ ρ ι ο ς ἢ Κ ρ ι τ ῆ ς καὶ εἶχε τὴν οἰκονομικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς ἔγιναν 4 θέματα, βραδύτερον 8 καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα τὸ σύστημα αὐτὸ ἐγενικεύθη εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὰ θέματα αὐτὰ ὠφέλησαν πολὺ καὶ εἰς πολλὰ μέρη κατώρθωσαν νὰ σταματήσουν τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἀντικατεστάθη ἀπὸ καθαρώς ἐλληνικὴν διοίκησιν, τὰ θέματα.

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ζ' ΑΙΩΝΟΣ

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ διοίκησις του εἶχον συνείδησιν ρωμαϊκὴν, ἐνόμιζον ἑαυτοὺς Ρωμαίους. Τὴν μεγάλην νομοθεσίαν τοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς συνέταξεν εἰς τὴν λατινικὴν. Ἀλλ' ἡ πραγματικότης τὸν ὑπεχρέωσε τὰ ἰδικὰ του διατάγματα, τὰς Νεαράς, νὰ τὰς ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἐλληνικὴν.

Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὅμως ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἔγινεν ὀριστικῶς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Εἰς τὴν διοίκησιν οἱ ἀρχαῖοι λατινικοὶ τίτλοι ἀντικατεστάθησαν μὲ ἐλληνικοὺς ἢ ἐξελληνισθέντας τίτλους (στρατηγός, ἑπαρχος, λογοθέτης, θέμα, δρουγγάριος κτλ.). Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἐλληνικὴν, τὰ νομί-

σματα φέρουν έλληνικὰς έπιγραφάς. Είς τόν στρατόν καί είς τήν άγοράν όμιλείται ή έλληνική, ένφ ή λατινική είναι σχεδόν άκατανόητος είς τὰς χώρας τής 'Ανατολής. 'Η λέξις ρωμ α ι ο ς έπαυσε νά έχη έθνικήν σημασίαν, καί είναι τιμητικός τίτλος, τόν όποϊον φέρουν οί κάτοικοι τής αύτοκρατορίας. Διά τοϋτο οί 'Ελληνες μέχρι σήμεραν όνομάζονται Ρωμιοί.

Συγχρόνως όμως έγινεν έντονώτερος ό θρησκευτικός χαρακτήρ τής αύτοκρατορίας, διότι ή έκκλησία απέκτησε μεγάλην έπιρροήν είς τόν δημόσιον καί κοινωνικόν βίον. 'Ο 'Ηράκλειος είς τούς πολέμους του έδωσε χαρακτήρα σταυροφορίας καί από τούς χρόνους αύτους ή 'Ορθοδοξία γίνεται γνώρισμα έθνικόν, χωρίζει δηλαδή τούς 'Ελληνας από τούς άλλους λαούς, από τούς αίρετικούς τής 'Ανατολής καθώς καί από τούς Δυτικούς. 'Ο 'Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως μένει ό μόνος πατριάρχης, καί άφού έχάθησαν τὰ πατριαρχεία 'Αλεξανδρείας, 'Ιεροσολύμων καί 'Αντιοχείας, γίνεται μεγάλη προσωπικότης καί έχει ίσχυράν έπιρροήν είς τήν κυβέρνησιν.

Τοιουτοτρόπως ή αύτοκρατορία κατά τó τέλος τοϋ 7ου αιώ-
 νος παρουσιάζει δύο κύρια χαρακτηριστικά, τήν έ λ λ η ν ι-
 κ ό τ η τ α καί τήν ό ρ θ ο δ ο ξ ί α ν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Δ΄ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ζ΄ ΑΙΩΝΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γενικῶς ἡ λογοτεχνία τοῦ Βυζαντίου δὲν παρήγαγεν ἔργα ἀντάξια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, δυνάμενα νὰ λάβουν σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν. Ὁ κυριώτερος λόγος τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ γλωσσικὴ παράδοσις.

Οἱ λόγιοι, θαμβωμένοι ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐμιμοῦντο τὸ ὕφος, τὴν γλωσσικὴν μορφήν καὶ τὰ σχήματα τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ ἐτήρουν αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Ἄλλ' οἱ τύποι καὶ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, τὴν ὁποίαν εἶχον ὡς πρότυπον οἱ συγγραφεῖς, δὲν προσηρμόζοντο οὔτε εἰς τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῆς ἐποχῆς οὔτε εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας θρησκείας καὶ τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου.

Διὰ τοῦτο τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν χρόνων τοῦ Βυζαντίου δὲν δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Ρώμης ἢ ἄλλων δημιουργικῶν ἐποχῶν. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ἱκανοὶ χειρισταὶ τοῦ καλὰμου καὶ ἔγραψαν μὲ δύναμιν. Ἰδίως ὅσοι κατάρθωσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ γράψουν εἰς τὸ σύγχρονον γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἐδημιούργησαν ἔργα πρωτοτυπώτερα καὶ γνησιῶς βυζαντινά.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Τὸ εἶδος αὐτὸ ἐκαλλιεργήθη περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἀνατολικὴ θεολογία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων παρήγαγεν ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως. Τὰ θεολογικὰ προβλήματα ἦσαν τὰ μεγαλύτερα τῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς ἠγωνίζοντο διὰ νὰ σώσουν τὴν κλονιζομένην εἰδωλολατρίαν, ἐνῶ

οί χριστιανοί ἐκινούντο ἀπὸ τὸν ζῆλον νὰ ἐδραιώσουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀπὸ τὰς αἱρέσεις. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς διαιροῦνται εἰς ἐθνικοὺς καὶ χριστιανούς.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τάσσονται ὁ Λιβάνιος, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς καὶ ὁ Συνέσιος.

Ὁ Λιβάνιος (314 - 393) ἦτο θερμὸς ζηλωτὴς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων καὶ ἀπεστρέφετο τὸν χριστιανισμόν, ὁ ὁποῖος ἀπεμάκρυνε τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐσπούδασεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται 65 λόγοι καὶ περίπου 600 ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι δίδουν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος. Τὸ ὕφος τοῦ Λιβανίου εἶναι περίτεχνον, ἀνώμαλον καὶ πολλάκις συγκεχυμένον. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν συγχρόνων του καὶ πολλῶν μεταγενεστέρων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ὁ Ἰουλιανὸς (331 - 363) ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ τὴν ρητορικὴν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν μαζί μὲ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἠγάπησε τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χριστιανισμόν.

Τὸ κάλλος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν ἢ μᾶλλον μίαν φιλοσοφικὴν θεολογίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Αἱ ἐπιστολαὶ καὶ αἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας συγγραφαὶ του μαρτυροῦν εἰλικρίνειαν, πάθος καὶ ἐκφραστικὴν ἱκανότητα, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συγχρόνως πόσον ἦτο μάταιον ν' ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐκπνεούσης θρησκείας, ἢ ὁποῖα δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς βαθυτέραν ψυχικὴν ἀνάγκην τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων.

Βαθεῖαν καὶ μελαγχολικὴν ἔκφρασιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἔχομεν εἰς τοὺς περιφήμους στίχους, οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν ὡς χρησμός δῆθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν :

*Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ παγὰν λαλέουσιν· ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.*

Ὁ Συνέσιος (370 - 415) κατήγετο ἐκ Κυρήνης τῆς Ἀφρικῆς καὶ διέπρεψε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν πολιτικὴν. Βραδύτερον ἡσπασθη τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Πτολεμαίδος εἰς τὴν Κυρηναϊκὴν τῆς Ἀφρικῆς.

Ἄλλ' οἱ χρόνοι αὐτοὶ εἶναι κυρίως ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Διὰ τοῦτο ὁ 4ος μ. Χ. αἰὼν ὀνομάζεται χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔχουν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ λογοτεχνικὰς ἱκανότητας. Ἐργάζονται μὲ ἀρκετὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν, οἱ δὲ ἀγῶνες τῶν κατὰ τοῦ διπλοῦ κινδύνου, τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν αἵρετικῶν, δίδουν εἰς αὐτοὺς ὀρμὴν καὶ εὐγλωττίαν ἀσυνήθη. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογία τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ εἶναι δημιουργικὴ. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀκμάζουν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες ἠγάπησαν πολὺ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ ἐθεώρησαν ὡς τὸ σημαντικώτατον μέσον μορφώσεως τῶν χριστιανῶν.

Ὁ Μέγας Βασίλειος (330 - 379) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας καὶ ἐσπούδασε τὴν ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Βραδύτερον ἐπεσκέφθη τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμελέτησε τὸν μοναχικὸν βίον, ὁ ὅποιος ἤκμαζεν ἐκεῖ. Ἀναγορευθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τὸ 370, διέπρεψεν ὡς ρήτωρ ἐκκλησιαστικὸς καὶ διέδωσε τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπὸ νέαν μορφήν, συγγράψας τοὺς περιφήμους Ἀσκητικοὺς Κανόνας.

Ὁ Μ. Βασίλειος ἦτο ἐπιφανὴς συγγραφεύς. Αἱ Ὁμιλίαι του, αἱ ὅποια ἀπευθύνονται εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας, ἔχουν βάθος καὶ συγκίνησιν καὶ φθάνουν πολλάκις εἰς ὕψος λυρικόν. Ὁ Μ. Βασίλειος, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις εἰς ὠρισμένα σημεῖα, κηρύττεται ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ κα-

ταδικάζει εκείνους, οί όποιοι από ύπερβολικόν ζήλον ήθελον νά προγράψουν αὐτά.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἦτο νεώτερος ἀδελφός τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης, μικρᾶς πόλεως τῆς Καππαδοκίας, καί διεκρίθη ἰδίως διὰ τῶν δογματικῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ ὅποια καταφαίνεται βάθος φιλοσοφικόν.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός (330-390) κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἐσπούδασε ρητορικὴν καί διεκρίθη διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μ. Βασίλειος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας, ἦτο ἀνὴρ δράσεως, ὁ Γρηγόριος ἡγάπα τὴν ἀπομόνωσιν καί ἀπέκαμνε ταχέως ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ θορύβου. Τὰ ἔργα του εἶναι Λόγοι, Ἐπιστολαὶ καὶ Ποιήματα. Ὁ Γρηγόριος ἦτο φύσις κατ' ἐξοχὴν συναισθηματικὴ. Διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ συχνὰ περὶ ἑαυτοῦ καὶ δίδει εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ του βίου σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἔργα του. Τὸ ἀριστουργημά του ἴσως εἶναι τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ ὁποίου ζωγραφίζει τὴν φυσιογνωμίαν μὲ διαύγειαν ἱστορικοῦ καὶ μὲ τρυφερότητα φίλου.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347-407) εἶναι ὁ ρητορικώτερος ἀπὸ ὅλους, φύσις ζωηρὰ καὶ εὐέξαπτος καὶ προικισμένος μὲ εὐροϊαν λόγου-σπανίαν. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμόνασε κατὰ τὴν νεότητά του εἰς τὰ ὄρη τῆς Συρίας. Τὸ 397 προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ χειροτονεῖται Πατριάρχης καὶ διακρίνεται διὰ τὸν χριστιανικὸν ζήλον καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Ἄλλ' ἡ ὑπερβολικὴ τοῦ αὐστηρότης καὶ αὐταρχικότης ἐξήγειραν πολλοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, τῆς ὁποίας ἤλεγχε τὴν διαγωγήν. Διὰ τοῦτο ἐξεθρονίσθη τὸ 403 καὶ ἐξωρίσθη. Ἄλλ' ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸν θρόνον μετ' ὀλίγον. Ἐν τούτοις, ἔνεκα νέας διενέξεως πρὸς τὴν Εὐδοξίαν, ἐκθρονίζεται ὀριστικῶς καὶ ἐξορίζεται εἰς ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς Καππαδοκίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐξηκολούθει καὶ ἀπ' ἐκεῖ δραστήριον ἄγωνα κατὰ τῆς αὐτοκρατείας δι' ἐπιστολῶν, ἐκτοπίζεται εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀποθνήσκει καθ' ὁδὸν εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ ἔργα τοῦ Χρυσόστομου εἶναι Πραγματεῖαι, Ὁμιλίαι καὶ Ἐπιστολαί. Ἡ ὀρμητικὴ φύσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ οἱ διηνεκεῖς ἀγῶνες τοῦ βίου ἔδωκαν εἰς τὰ ἔργα του δύναμιν ἀσυνήθιστον καὶ ἀνύψωσαν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν χριστιανῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος εἶναι ὁ ρητορικώτερος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὕφος του διακρίνει θαυμαστὴ εὐχέρεια, πλοῦτος θαμβωτικὸς εἰκόνων, πρωτότυποι μεταφοραὶ καὶ καταπλήττους παρομοιώσεις. Οἱ σύγχρονοι τὸν ὠνόμασαν Χρυσόστομον καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου.

Μετὰ τὸν Χρυσόστομον δημιουργοῦνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογίας. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία κατενικήθη τελείως, αἱ αἵρέσεις κατέπαυσαν καὶ ἔσβησε βαθμὴδὸν ἡ παράδοσις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνος θεωροῦνται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς θεολογικῆς σοφίας καὶ τὸ ἔργον τῶν μεταγενεστέρων περιορίζεται εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Θεοδόρητος εἶναι οἱ ἀξιολογώτεροι ἐκ τῶν θεολόγων τοῦ 5ου αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι διατηροῦν ἐν μέρει τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου αἰῶνος.

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Τὸ λογοτεχνικὸν αὐτὸ εἶδος ἦτο ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον καὶ πρωτότυπον δημιούργημα τῶν βυζαντινῶν. Αἱ ὑποθέσεις τῶν μυθιστορημάτων ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς καὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιπετειώδεις. Ἡ θρησκευτικότης τῶν χρόνων αὐτῶν ἐπέδρασεν εἰς αὐτὰ καὶ διὰ τοῦτο λείπουν αἱ πλήρεις δροσερότητος καὶ φυσικότητος διηγήσεις τῶν μυθιστορημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν φαίνονται μᾶλλον ὡς λόγιοι, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ γραφεῖον τῶν καὶ δὲν εἶχον στενὴν γνωριμίαν μὲ τὴν φύσιν.

Τὸ μυθιστόρημα κατήντησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ προσφιλέστερον λογοτεχνικὸν εἶδος, ἔγινε δημοτικώτατον καὶ

ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς μυθιστοριογράφους ἦσαν ὁ Ἡλιόδωρος, ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος καὶ ὁ Λόγγος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ θρησκευτικὴ ποίησις εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος ἐκδήλωσις τοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος.

Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν χαρακτῆρα καθαρῶς βυζαντινόν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφαίνονται ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι σέβονται καὶ διατηροῦν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποδουλώνωνται τελείως εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐξῆς ἔχομεν ἀδιάσπαστον σχεδὸν σειρὰν ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὗτοι μιμοῦνται τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Ξενοφῶντα, καὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀρχαΐζουσαν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι κυρίως Ἱστορικοί.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν κυρίως ἱστορικῶν ὑπάρχει καὶ ἄλλη τάξις ἱστοριογράφων, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἀρχίζοντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ καταλήγοντες μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν. Αὐτοί, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς κυρίως ἱστορικούς, ὠνομάσθησαν Χρονογράφοι. Οἱ χρονογράφοι ἔγραψαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν, ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν, αἱ Χρονογραφίαι, ὅπως ὀνομάζονται, στεροῦνται πάσης κριτικῆς καὶ εἶναι ἀντιγραφὰ ἀλλήλων.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀνήκει ὁ Προκόπιος. Ὁ Προκόπιος (ἀπέθανε τὸ 562), ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς τοῦ Βυζαντίου, κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἐ χρημάτισε γραμματεὺς τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ διὰ τοῦτο κατεῖχε τὰ μυστικά τῶν μεγάλων πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Τρία συγγράμματα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Προκοπίου. Αἱ Ἱστορίαι, τὰ Κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἀνέκδοτος Ἱστορία.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκθέτει μὲ ἀκρίβειαν τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Γόθων. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὁ Προκόπιος ἀναδεικνύεται ἀληθῆς ἱστορικός, ἄξιος διάδοχος τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Κτίσματα περιγράφει τὰς οἰκοδομὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὴν κτίσιν πόλεων, φρουρίων, δημοσίων λουτρῶν, βιβλιοθηκῶν κτλ. Τὰ Ἀνέκδοτα ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἶναι ἐξιστόρησις πραγμάτων, τὰ ὁποῖα, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ κύριον ἱστορικόν του σύγγραμμα, διότι ἐκθέτει τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς Θεοδώρας καὶ τῆς αὐλῆς των καὶ ἀποκαλύπτει πολλὰς ἀσχημίας τοῦ βίου των. Ἴσως δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Προκόπιου.

Ὁ περίφημος χρονογράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Ἰωάννης Μαλάλας ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Ἡ χρονογραφία του διακρίνεται διὰ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐπιστημονικῆς ἀκρίβειας. Ὁ Μαλάλας εἶναι δεῖγμα τῆς διανοητικῆς καταπτώσεως τῶν χρόνων του. Τὸ παρελθὸν δι' αὐτὸν εἶναι τελείως συγκεχυμένον καὶ ἀσαφές. Γενικῶς τὰ ἔργα τῶν χρονογράφων, αἱ Χρονογραφίαι, δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν, εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἱστορικὰ σφάλματα καὶ ἀκαλαίσθητα εἰς τὸ ὕφος, ἀλλὰ πολλάκις χρησιμεύουν ὡς πολύτιμοι ἱστορικαὶ πηγαί.

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

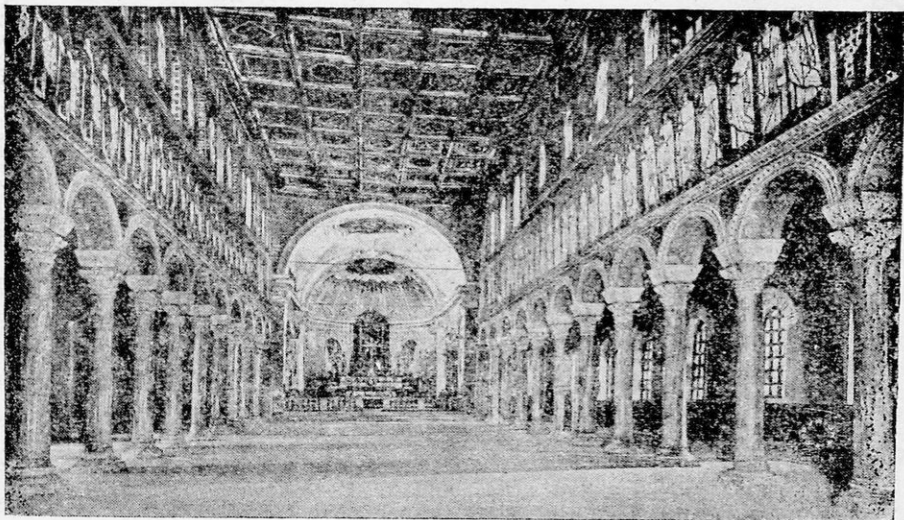
Πολλοί, ἰδίως μοναχοί, ἡσχολήθησαν εἰς τὴν συγγραφὴν βίων τῶν ἁγίων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκον νὰ ἐνισχύσουν τὸν λαὸν πρὸς καταπολέμησιν τῶν ξένων θρησκειῶν καὶ τῶν αἱρέσεων, διηγοῦμενοι τὸν ἁγνὸν βίον καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων.

Γνωστότατος εἶναι ὁ Ἰωάννης Μόσχος, ὁ ὁποῖος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνος. Τὸ βιβλίον του, Λειμῶν ἢ Λειμῶν ἁρίον ὀνομαζόμενον, μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ εἶχε μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν. Περιλαμβάνει πλουσίαν συλλογὴν ἀνεκδότων, ἀξιολόγων πράξεων καὶ πρὸ πάντων θαυμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ ἐρημιτῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς

άτελδους μορφώσεως τῶν συγγραφέων συναντῶνται πολλάκις παραλογώταται καὶ περὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνίας ιδέαι καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ συγγράμματα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμίαν φιλολογικὴν ἀξίαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Καὶ εἰς τὴν ποίησιν, ὅπως καὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς πεζογραφίας, οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους,

Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν).

Ἅγιος Ἀπολλινάριος. Ραβέννα, 6ος αἰών.

ἐχρησιμοποίησαν δηλαδὴ τὴν μετρικὴν κατασκευὴν τῶν ἀρχαίων ποιημάτων, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς τὴν ρυθμικὴν τῶν συλλαβῶν. Ἐνωρὶς ὅμως κατάρθωσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν δουλικὴν αὐτὴν μίμησιν, ἡ ὁποία ἔδιδε ποιήματα χωρὶς κίνησιν καὶ ζώην, καὶ ἐπενόησαν νέον μετρικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ ἐνίοτε εἰς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν νέον εἶδος ποιήσεως, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ὕμνος.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαιροῦνται εἰς Ἑθνικοὺς, ὅσους δηλαδὴ ἔγραψαν ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν, καὶ εἰς Μελωδοὺς, ὅσους ἠκολούθησαν τὸ νέον εἶδος.

Εἰς τοὺς πρώτους ἀνήκει ὁ Γεώργιος Πισίδης, ἀκμάσας ἐπὶ Ἑρακλείου καὶ γράψας διάφορα ποιήματα, μετὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται τὸ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ

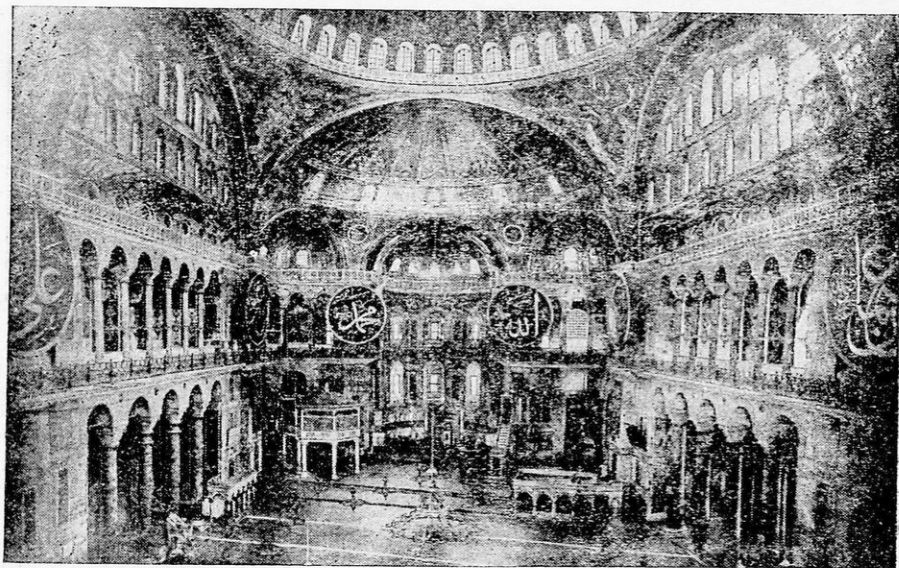
Ἄγια Σοφία (ἐξωτερικόν).

Ἡρόδοτος δυτικῇ. Οἱ μιναρέδες καὶ διάφοροι προσθήκαι περὶ τὸν ναὸν παραμορφώνουν τὴν ἐντύπωσιν.

Ἑρακλείου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πισίδης δὲν ἦτο ποιητὴς μὲ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' εἶχεν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ δεξιότητα εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, εἰς βαθμὸν ὥστε οἱ σύγχρονοί του ἔθετον τὸ ἐρώτημα: «Τίς στοιχίζει κρεῖττον, Εὐριπίδης ἢ Πισίδης;»

Ἡ δευτέρα τάσις παρήγαγε τὸν ἀξιολογώτερον καὶ τὸν

μόνον ἀληθῶς ποιητὴν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὸν ἐμπνευσμένον ὑμνογράφον **Ρωμανόν**. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἔζησε. Φαίνεται, ὅτι ἔζησεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ρωμανὸς ἐξυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τῶν ἁγίων, καὶ τὰς παραδόσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ ἑορταὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικόν).

Τοιμή κατὰ μῆκος τοῦ περιφίμου ναοῦ. Διακρίνεται καλὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ τύπος τῆς οἰκοδομῆς, ἐπίσης φαίνονται οἱ δύο ὄροφοι (γυναικωνίτης), τὸ ἀνατολικὸν ἡμιθόλιον καὶ ὁ θόλος μετὰ τὸ πλῆθος τῶν παραθύρων, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ φῶς πλημμυρεῖ τὸν πελώριον χώρον.

Αἱ διηγήσεις ἔχουν κίνησιν καὶ δραματικότητα καὶ γενικῶς παρουσιάζουν ἐξαίρετα καλλιτεχνικὰ προσόντα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ὀνομάζουν τὸν Ρωμανὸν Πίνδαρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἀπλή καὶ δανεῖζεται πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ

τοὺς ὠραιότερους ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, τὴν Δευτέραν Παρουσίαν¹, τὴν Παρθένον παρὰ τὸν Σταυρόν², τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ³.

Ἀξιόλογον ποιητικὸν προῖον τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται διὰ τὴν θέρμην, τὴν κίνησιν καὶ τὰς ὠραίας μεταφοράς. Ἀποδίδεται ὑπὸ πολλῶν εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀβάρων.

ΤΕΧΝΑΙ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἐνῶ εἰς τὰ λογοτεχνικά εἶδη τοῦ Βυζαντίου γενικῶς παρατηρεῖται σεβασμὸς καὶ προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν τέχνην συνέβη τὸ ἀντίθετον. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνεθύμιζον τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ἐπροκάλεσεν ἀληθεῖ ἀναγέννησιν εἰς τὴν τέχνην καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναοὺς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ἡ οἰκία ὅμως δὲν ἦτο ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀπλῶς μέρος, ὅπου συνηντῶντο οἱ πιστοί, μία συγκέντρωσις, ἐκκλησία, ὅπως ἔλεγον. Βραδύτερον, ὅταν ἐγίνεν ἀνεκτὴ ἡ δημοσία ἐμφάνισις τῆς θρησκείας των, οἱ χριστιανοὶ κατεσκεύασαν τὰ εὐκτιήριά των ὅχι κατὰ τὸ πρότυπον τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν, ἀλλὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκίδων, αἱ ὁποῖαι ἕως τότε εἶχον χρησιμεύσει ὡς μέρος συναθροίσεως. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ εἶχον τὸ ἀπλούστατον σχέδιον τῶν ἰδιωτικῶν οἰκίδων, δηλαδὴ ἦσαν ὀρθογώνιος μακρὸς σηκὸς ἢ ἑσωνάρθηξ στεγασμένος διὰ ξυλίνης στέγης.

Ὅταν βραδύτερον κατεσκεύασαν εὐρυχωροτέρους ναοὺς, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς δικαστήρια

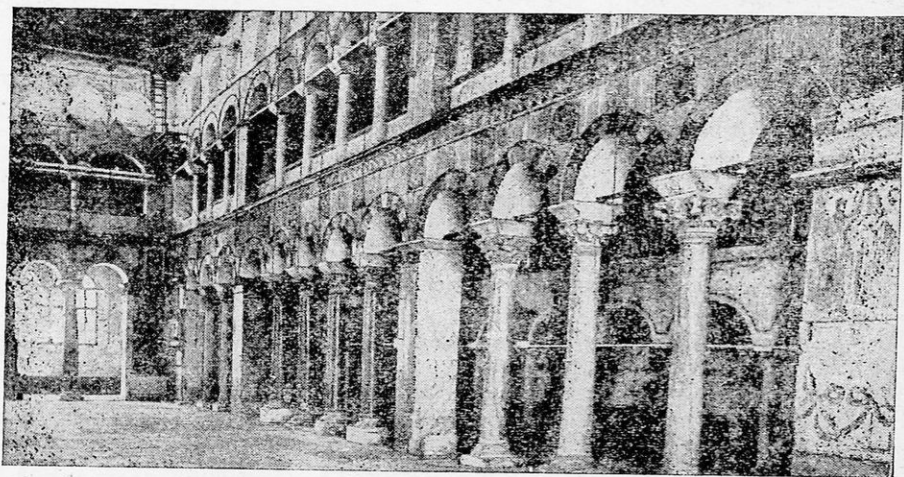
1. «Ὅταν ἔλθῃς ὁ Θεὸς ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης...»

2. «Ποῦ πορεύει τέκνον...»

3. «Ἡ παρθένος σήμερον...»

καὶ ὡς χρηματιστήρια καὶ ἐλέγοντο Βασιλικάι. Δηλαδή ὁ σηκὸς ἔγινε πλατύτερος καὶ ἐβαστάζετο ἀπὸ δύο σειρὰς κιόνων. Τοιοῦτοι ναοὶ ἐκτίσθησαν πολλοὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Συρίαν νέος τύπος οἰκοδομῆς ναῶν, ὁ ὁποῖος ἐτελείοποιήθη βαθμηδὸν καὶ ἔλαβε τὴν τελειοτάτην ἑκφράσιν του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν).

Εἶναι ἓν μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς περιφήμου Βασιλικῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (5ος αἰών). Διακρίνεται ἡ σειρὰ τῶν μαρμαρίνων κιόνων, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ τετράγωνους πεσσοὺς ἐπενδεδυμένους μὲ πλάκας ἀπὸ μάρμαρον. Ὑπεράνω τῶν τόξων ὑπῆρχον ἐξώσται.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐξεπὸνήσαν καὶ ἐξετέλεσαν οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς (ἀπὸ τὰς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας) καὶ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καινοτομία συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι ἀνφοδομεῖτο κυκλικὸς θόλος ἐπὶ ὀρθογωνίου ἐπιφανείας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μετα-

βάλληται ἐσωτερικῶς τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ. Τοῦτο κατωρθώθη ὡς ἑξῆς :

Τέσσαρες μεγάλοι κίονες (πεσσοί) ὑψοῦνται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ συνδέονται μεταξύ των δι' ἀψίδων, τῶν ὁποίων ἐκάστη ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τὰ εἴκοσι μέτρα. Ἐπὶ τῶν πεσσῶν στηρίζεται ὁ θόλος, ὁ ὁποῖος ἐπικάθηται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῶν κοίλων σφαιρικῶν τριγώνων (pendentifs), τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰς ἀψίδας πρὸς ἀλλήλας. Τοιοῦτοτρόπως ἐλύθη τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα, νὰ οἰκοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ μιᾷς ὀρθογωνίου ἐπιφανείας.

Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τοῦ θόλου κατεσκευάσθησαν ὡς προέκτασις τῆς βάσεως δύο ἡμιθόλια, τὸ καθὲν μὲ δύο κόγχας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φαίνεται ὁ κυρίως θόλος ὑψούμενος εἰς τὸν ἄερα, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν ἀμέσως κατ' εὐθείαν γραμμὴν νὰ προσβλέπῃ τὸ κέντρον τοῦ θόλου.

Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἐπεκτείνεται διὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐπιτυγχάνεται ἐπιμήκης χώρος, τοῦ ὁποίου ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν ὑπάρχουν δύο πλάγιοι σηκοὶ μὲ δύο πατώματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπὶ σφαιρικῶν τόξων. Τὸ ἄνω πᾶνωμα ἦτο γυναικωνίτης.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτικὴ. Φαντάζεται ὅμως κανεὶς ποῖα θὰ ἦτο ἡ ἐπιβολὴ του, ὅταν εἶχεν ὅλον τὸν πλοῦσιον ἐσωτερικὸν του διάκοσμον. Τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρώμων

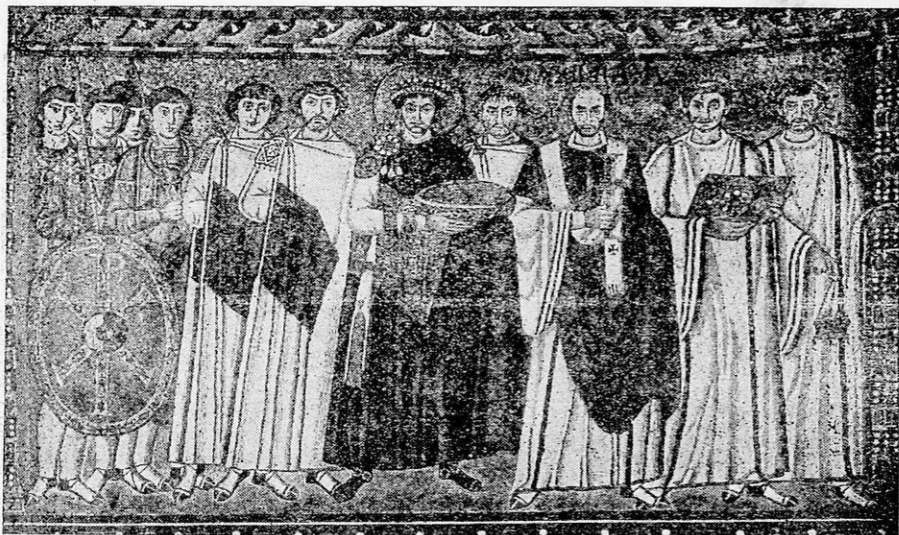
Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτελεῖ μέρος συμπλέγματος. Ἡ ζωηρότης τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἡ ἔκφρασις δεικνύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης αὐτῆς εἰς τὸ Βυζάντιον.

μαρμάρων, τὰ μωσαϊκὰ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ βαθυκυάνου ἐδάφους, αἱ εἰκόνες, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἄφηνον τὸν ἐπισκέπτην ἐκστατικὸν καὶ θαμβωμένον.

ΨΗΦΙΔΩΤΑ. ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗ

Ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν συνίσταται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν μὲ πολυχρώμους μικροὺς λίθους, τοὺς

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του.

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Βιτάλιον τῆς Ραβέννης (περὶ τὸ 545 μ. Χ.), ἐν ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ραβέννης. Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος βαδίζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ραβέννης Μαξιμιανὸς ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἓνα ἱερέα καὶ ἓνα διάκονον. Ἀκολουθοῦν δύο συγκλητικοὶ καὶ τὴν συνοδείαν κλείουν στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον καὶ φορεῖ πορφύραν, ἡ ὁποία κουμπώνει μὲ χρυσοὺς πόρπην εἰς τὸν δεξιὸν ὄμων.

ὁποίους κολλοῦν μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀντίθεσιν χρωμάτων. Αἱ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι κατασκευάζονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λέγονται μωσαϊκὰ ἢ ψηφιδωτά.

Τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μωσαϊκὰ σφῶνται εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπίσης τὰ μωσαϊκὰ τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον. Πολὺ καλὰ διατηροῦνται τὰ μωσαϊκὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ τῆς Ραβέννης εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου παρίσταται ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα μὲ τὴν ἀκολουθίαν των.

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας (μωσαϊκὸν εἰς τὸν ἴδιον ναόν).

Παρίστανται μία μεγάλη αἵθουσα τῶν ἀνακτόρων. Ἡ Θεοδώρα φορεῖ τὸ διάδημα μὲ κρυστάλλινὰ μαργαριτάρια. Αἱ πατρίκιαι τῆς ἀκολουθίας τῆς φοροῦν ἐνδύματα μὲ πολὺ ζωνερά χρώματα. Δεξιὰ εἶναι πατρίκιος ἐνδεδυμένος, ὅπως οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὸ ἄκρον εἰς συγκλητικός, ὁ ὁποῖος ἀνοίγει τὸ μεταξωτὸ παραπέτασμα, διὰ νὰ περάσῃ ἡ συνοδεία. Ἡ Θεοδώρα, ὅπως καὶ ὁ αὐτοκράτωρ παραπλεύρως, κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας δῶρα διὰ τὸν ναόν.

Ἡ γ λ υ π τ ι κ ῇ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γίνεται ὑπηρετικὴ τῆς διακοσμητικῆς. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐθεώρει τὴν πλαστικὴν παράστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὡς ἀσε-

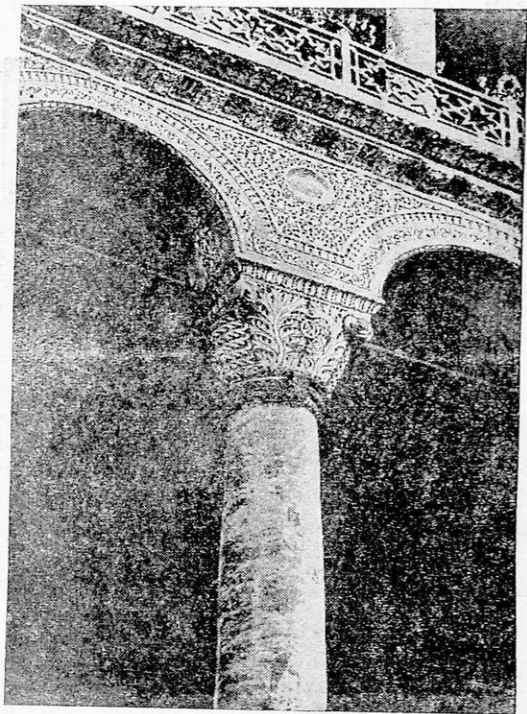
βειαν, ἡ δὲ παλαιόστρα καὶ οἱ ἀγῶνες, ὅπου ἄλλοτε ἐμελειᾶτο τὸ γυμνὸν σῶμα, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει.

Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις των μόνον εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων, καὶ εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐφιλοτέχνησαν ἄνθη καὶ φύλλα φυσικώτατα καὶ ἐφρόντισαν νὰ

συνδυάσουν τὴν τέχνην των μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἐτέθησαν αἱ βάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ δὲν ἀπεμακρύνθη πλέον. Οἱ τεχνῖται ἐγκαταλείπουν τὴν φυσικὴν παράστασιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς καὶ δίδουν εἰς τὰς στάσεις θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, ἀπομακρύνουν τὰ δευτερεύοντα ἀντικείμενα καὶ δὲν δίδουν εἰς τὰς εἰκόνας των βάθος, παρατάσσουν δηλαδή τὰς παραστάσεις

Κιονόκρανον τῆς Ἀγίας Σοφίας.

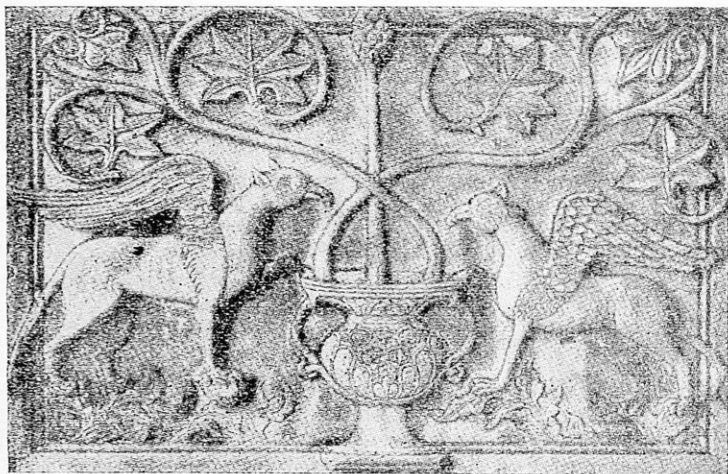
ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, καὶ τέλος προσπαθοῦν ν' ἀπλοποιήσουν τὸ σχέδιον καὶ νὰ ἐξάρουν κυρίως τὸ διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ τέχνη ὅμως αὐτὴ διεβλήθη πολὺ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὡς μονότονος καὶ μικροῦ λόγου ἀξία. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος δεσμεύεται ὡς πρὸς τὰ θέματα τῶν

X. Θεοδοωρίδου — Α. Λαζάρου

παραστάσεων ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ὁ προορισμὸς τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον εἶχε νὰ διακοσμήσῃ. Ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία ἐντελῶς διάφορα κατὰ τὸν προορισμὸν μέρη : 1) τὸ ἱερόν, 2) τὸν σηκόν καὶ 3) τὸν νάρθηκα. Εἰς αὐτὰ ὡς τέταρτον δύναται νὰ προστεθῇ τὸ προσκυνητάριον ἢ τέμπλον, τὸ ὁποῖον, ὕψους συνήθως 2 μέτρων, χωρίζει τὸ ἱερόν ἀπὸ τοῦ σηκοῦ.

Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ μέρη ὁ καλλιτέχνης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζωγραφίσῃ ὀρισμέναις παραστάσεις καὶ κατὰ τρόπον

Δεῖγμα γλυπτικῆς

Ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας (ἴσως τοῦ θου αἰῶνος).

μάλιστα αὐστηρῶς καθωρισμένον ἀπὸ τὴν παράδοσιν. Εἰς τὸν τροῦλλον τοῦ σηκοῦ ἔπρεπε νὰ ἀπεικονίζεται ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ, κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μετὰ τὴν δεξιὰν εὐλογῶν. Εἰς τὸ ὕψος τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ εἰκόνιζον τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν Χριστὸν παιδίον κτλ. Ἄλλ' ἢ αὐστηρῶς τηρουμένη αὕτῃ σειρὰ δὲν ἐδέσμευεν ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντιθέτως, βλέπομεν τοὺς τεχνίτας νὰ προσπαθοῦν νὰ νεωτερίσουν εἰς τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἀναπτύσσουν πρωτοτυπίαν ὅσον ἦτο δυνατόν.

Ἱστορία τῶν Μέσων Χρόνων, Δ' (Ἔκδ. 1948)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ. ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

ΛΕΩΝ Γ' (717-741)

Ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἐξήγαγε τὴν αὐτοκρατορίαν ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Βασιλεῖς ἱκανοὶ εἰργάσθησαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, μετερρύθμισαν αὐτὴν διοικητικῶς καὶ τὴν ἐνίσχυσαν στρατιωτικῶς.

Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Λέων Γ' (717 - 741) ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας, στρατηγὸς ἱκανώτατος, εὐστροφὸς διπλωμάτης καὶ νοῦς ὁργανωτικὸς. Ἡ βασιλεία τοῦ Λέοντος Γ' εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς ὄχι μόνον τῆς ἐλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, διότι ἔσωσε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἀπειλὴν καὶ τὸν ἐξισλαμισμόν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λέοντος Γ' οἱ Ἀραβες ἐπεχείρησαν δευτέραν μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἰσχυρὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Αὐγούστον τοῦ 717, ἐνῶ ἀραβικὸς στρατὸς 100.000 κατῶρ-
717 θωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου καὶ νὰ διαπεραιωθῇ ἀπέναντι εἰς τὴν Θράκην. Οἱ Ἀραβες ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας εἶχεν εἰς τὰς στιβαράς χεῖράς του ὁ Λέων. Ἡ μεγάλη ἐκείνη στρατιά, καθὼς καὶ αἱ ἀποσταλεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἐνισχύσεις, ἀπεδεκατίσθησαν ἀπὸ τὰς συγκρούσεις καὶ ἀπὸ τὸν φοβερόν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου. Κατὰ τὰς μάχας οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν μεγάλην χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ πυρός. Μετὰ ματαίας προσπάθειας

ένος ἔτους οἱ Ἀραβες κατ' Αὐγουστον πάλιν τοῦ 718 ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ περισωθέντα πλοῖα καὶ ἀπέπλευσαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τῶν κατεστράφησαν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τρικυμιῶν. Πέντε μόνον πλοῖα ἐσώθησαν καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν χαλίφην τὴν μεγάλην καταστροφὴν.

Ἡ ἐπίθεσις αὐτὴ κατὰ τῆς πρωτευούσης ἦτο ἡ τελευταία. Ἐκτοτε οἱ Ἀραβες δὲν ἀπεπειράθησαν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἤρκοοντο εἰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Λέων ἀπέκτησε δόξαν ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, διότι ἔσωσε τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἀπειλὴν.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξύψωσε τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας. Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Ἀραβες ἐπεχείρησαν νὰ προσβάλουν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ ἄλλο σημεῖον, ἀπὸ τὰ Πυρηναῖα, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καθὼς εἶδομεν, ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλ. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀπόπειρα τῶν Ἀράβων νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπέτυχε καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐσώθη.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Οἱ Ἰσαυροὶ ἔκαμαν τὴν ἀρχὴν μεγάλης ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναδιοργανώσουν τὸ κράτος.

Ὁ Λέων Γ' καὶ ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε', διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐγενίκευσαν τὸν θεσμὸν τῶν θεμάτων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου κατηργήθη ἡ διοίκησις τοῦ κράτους κατὰ τὸ παλαιὸν ρωμαϊκὸν σύστημα, δηλαδὴ κατὰ ἐπαρχίας, καὶ ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται νέον διοικητικὸν σύστημα, τὰ θ έ μ α τ α. Θέμα ἐλέγετο κυρίως στρατιωτικὸν σῶμα καὶ κατόπιν ἡ ἔδρα τοῦ σώματος. Ὅπου λοιπὸν ἦδρευε στρατιωτικὸν σῶμα ἀπετελέσθη μία διοικητικὴ περιφέρεια, τῆς ὁποίας ὁ διοικητὴς ἐλέγετο Σ τ ρ α τ η γ ό ς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διοικηταὶ αὐτῶν Στρατηγοί, ἔνεκα τῶν μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι, περιωρίσθη ἡ ἔκτασις τῶν περιφερειῶν τούτων καὶ ἐδημιουργήθησαν περισσότερα θέματα.

Ἀξιολογώτατον ἐπίσης ἔργον τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων

ἦτο ἡ δημοσίευσις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τοῦ λεγομένου Ἐκλογῆ (740), διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Λέων ἐπεχείρησε νὰ προσαρμόσῃ τοὺς γραπτοὺς νόμους πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Τὴν νομοθεσίαν διέκρινε νέον πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἰσότητος ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον, ὅπως καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς :

« Ἐκλογὴ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένη παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, τῶν σοφῶν καὶ φιλευσεβῶν ἡμῶν βασιλέων, ἀπὸ τῶν Ἰνστιτουτῶν, τῶν Διγέστων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ διατάξεων καὶ ἐπιδιόρθωσις εἰς τὸ φιланθρωπότερον ἐκτεθεῖσα. »

Τοιοιουτρόπως π.χ., ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ γάμος δὲν ἔθεωρεῖτο μυστήριον καὶ τὸ διαζύγιον ἦτο εὐκολώτατον, διὰ τῆς νέας νομοθεσίας ὠρίζοντο σαφῶς αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τοῦτο ἐπετρέπετο. Ὡσαύτως ὠρίζοντο φιλανθρωπότερον αἱ σχέσεις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας, κατηργήθη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσῆχθη ὁ ἀκρωτηριασμός, ὁ ὁποῖος ὅμως οὐδέποτε ἐφηρμόσθη αὐστηρῶς. Δὲν ἐγένετο διάκρισις πλουσίων καὶ πτωχῶν ὡς πρὸς τὰς ποινάς.

Μεγίστην ὅμως σπουδαιότητα διὰ τὰ ἀποτελέσματά της εἶχεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΠΙΣ

Μετὰ τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς πολέμους οἱ Ἰσαυροὶ ἠθέλησαν διὰ ριζικωτέρων μεταρρυθμίσεων νὰ στερεώσουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Ἀράβων εἶχε φανῇ, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας ὑπελείποντο πολὺ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἀραβες ὡς νεοφώτιστοι εἶχον θερμότερον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐνῶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶχεν ἀποκοιμηθῇ. Μὲ τὸν καιρὸν εἶχον εἰσχωρήσει ἕξεις καὶ δοξασίαι, αἱ ὁποῖαι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ἀπέδιδον πραγματικὴν λατρείαν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν θαυματουργὸν αὐτῶν δύναμιν. Ἐπίσης ἀπέδιδον ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ εἰς πολλὰ ἱερὰ κειμήλια.

Ἀλλὰ μεγαλυτέρα πληγὴ ἦτο ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ ἀδιάκοπος καὶ καταπληκτικὴ αὐξήσις τῆς περιουσίας τῶν. Τὰ μοναστήρια ἦσαν ἐπιβλαβὴ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως. Τὸ πλῆθος τῶν ἀκμαίων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι κατέφευγον εἰς αὐτά, ἐστέρουον τὴν γῆν ἀπὸ ἐργατικῆς χειρὸς καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ὑπερασπιστῶν. Ἀφ' ἐτέρου καὶ τοῦ κράτους αἱ εἰσπράξεις ἠλαττώνοντο, διότι αἱ ἀπέραντοι ἐκτάσεις τῶν μοναστηρίων ἔμενον ἀφορολόγητοι. Ἰδίως ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἐπιρροὴ τῶν μοναχῶν ἐπὶ τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι φανατιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἠδύναντο ν' ἀποβαίνουν ὄπλον ἰσχυρὸν εἰς τὰς χειρὰς τῶν.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐβλεπον μὲ δυσφορίαν πολλοὶ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, ἀνώτεροι κληρικοὶ, πάντες οἱ ἔχοντες λεπτοτέραν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν πολιτικοί, καὶ ἤθελον νὰ μεταρρυθμίσουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστάσεως ἐκείνης.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ 726 ὁ Λέων Γ' διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ διέταξε τὴν ἀνάρτησιν αὐτῶν εἰς μέρος ὑψηλότερον. Ἦρχισε κακῶς τὴν μεταρρύθμισιν ἐκ τῶν εἰκόνων καὶ τοῦτο προσέβαλε τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φανατιζόμενος ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ λαβὼν ἀφορμὴν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ δι' ἄλλου φίλου τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐστάσιασεν. Ἡ στάσις κατεστάλη εὐκόλως, ἀλλ' ὁ Λέων διὰ νεωτέρου διατάγματος διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ναοὺς. Τότε ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐκορυφώθη, τὰ πάθη ὠξύνθησαν καὶ οἱ μοναχοί, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα ἐπλήττοντο, διότι ἀφηροῦντο ἀπ' αὐτοὺς αἱ πρόσοδοι ἐκ τῆς κατασκευῆς εἰκόνων, ἐφανάτιζον διαρκῶς τὸν ὄχλον κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Αἱ δύο μερίδες συζητοῦν μὲ πάθος τὸ ζήτημα. Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὀνομάζουν τοὺς ἀντιπάλους τῶν Εἰκονολάτρων, ἐκεῖνοι πάλιν τοὺς μεταρρυθμιστὰς Εἰκονοκλάστους ἢ Εἰκονομάχους.

Ἡ κατάσταση περιπλέκεται περισσότερο, διότι ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἔριδα ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία. Ὁ Πάπας Γρηγόριος Γ' ἐξήγειρεν εἰς στάσιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν Μέσσην Ἰταλίαν καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν Βόρειον Ἰταλίαν. Ἐπίσης προσεπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ καὶ τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αἱ ὅποιαι ὑπήγοντο τότε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ στασιασταὶ τῆς Ἑλλάδος (Ἑλλαδικοὶ) ἀναγορεύουν νέον αὐτοκράτορα, τὸν Κοσμᾶν, καὶ πλέουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ἀντίκρουσε τοὺς κινδύνους μὲ θάρρος. Ἀλλὰ τὴν Μέσσην Ἰταλίαν ἔχασεν ὀριστικῶς, διετήρησε δὲ τὴν ἐλληνικὴν ἀρχὴν μόνον ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Τὸν Πάπαν ὅμως ἐτιμώρησε, διότι ἀφῆρεσεν ὅλα τὰ κτήματά του εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὑπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς τὰς χώρας αὐτάς, καθὼς καὶ τὰς ἐλληνικάς, εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ἐπίθεσιν τῶν στασιαστῶν καὶ τοῦ Κοσμᾶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεμυδένισε. Κατέστρεψε τὸν στόλον τῶν διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐφόνευσε τὸν Κοσμᾶν.

Ὁ Λέων ἀπέθανε τὸ 741.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ε' (741 - 775)

Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε' (741 - 775), ὁ ὅποιος συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ πατρὸς του ἐπὶ τι διάστημα. Παρὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς προσωνυμίας, τὰς ὁποίας τοῦ ἔδωσαν οἱ μοναχοί, ὀνομάζοντες αὐτὸν ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ πάθους Κοπρώνυμον καὶ Καβαλῖνον, οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ θεωροῦν αὐτὸν ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἠκολούθησε τὸν πατέρα του, ἀλλ' ἦτο αὐστηρότερος καὶ ὀρμητικώτερος ἐκείνου. Τὸ 754 συνεκάλεσεν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Ἱερεῖαν, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν λατρείαν καὶ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Κατόπιν κατεδίωξεν αὐστηρῶς τοὺς παραβαίνοντας τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποφασισθέντα. Αἱ ἅγιοι εἰκόνες ἐθραύοντο, τὰ μωναστήρια ἐκλείοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς στρατώνας καὶ νοσο-

κομεῖα, οἱ μοναχοὶ κατεδιώκοντο καὶ πολλοὶ ἐφονεύοντο. Ἄλλοι μοναχοὶ παρ' ὅλα αὐτὰ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν καὶ ὑφίσταντο μὲ καρτερίαν τοὺς διωγμοὺς « ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης », ὅπως ἔλεγον. Μεγάλην καταστροφὴν ἔπαθον τότε πολλὰ περίφημα ἔργα τέχνης, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτά, καὶ ἡ πρόοδος τῆς τέχνης ἀνεκόπη.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' κατεδείχθησαν πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους. Ὁ αὐτοκράτωρ διεξήγαγε δύο ἐνδόξους πολέμους, κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Ἀραβες εἶχον ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπωφελοῦμενος αὐτοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος καὶ ἐκυρίευσεν μέρος τῆς Συρίας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν κατεῖχον οἱ Ἀραβες. Ἐπίσης ἐκυρίευσεν τὴν Κύπρον καὶ ἐπροχώρησε νικητὴς μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας.

Ἐνδοξώτερος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἠπειλοῦν τὴν πρωτεύουσάν. Τὸ 755 ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε μακρὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν, ὁ ὁποῖος μὲ μικρὰ διαλείμματα διήρκεσε μέχρι τοῦ 772, ἥτοι 17 ἔτη. Ὁκτὼ φορὰς ἐξεστράτευσεν, ἔδειξεν ἐπιμονὴν καὶ ἡρωισμόν καὶ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Βουλγάρους. Πρὸ πάντων ἀξιωματικὸν εἶναι αἱ νῖκαι τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς Μαρκέλλας (σήμερον Δεμίρ Καπρῦ, 759) καὶ εἰς τὴν Ἀγχιάλον (762). Διὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα ἐτέλεσε μεγαλοπρεπὴ θρίαμβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Βούλγαροι διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῶν καταστροφῶν, ὅσας ἔπαθον τότε. Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸν Βουλγαροκτόνον, οὐδεὶς αὐτοκράτωρ ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους, ὅσον ὁ Κωνσταντῖνος Ε'.

ΛΕΩΝ Δ' (775 - 780)

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Δ' (775 - 780), ὁ ἐπονομαζόμενος Χάζαρος, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Χαζάρων Τούρκων τῆς Κριμαίας.

‘Ο Λέων Δ’ δὲν εἶχε τὰ προτερήματα οὔτε τοῦ πατρὸς οὔτε τοῦ πάππου του. Ἦτο ἡγεμὼν μαλακὸς καί, μολονότι ὁ ἴδιος ἦτο εἰκονομάχος, δὲν ἐφάνη αὐστηρὸς πρὸς τοὺς εἰκονολάτραις. Κατήργησε μάλιστα πολλὰ αὐστηρὰ διατάγματα τοῦ πατρὸς του καὶ ἄλλα δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σύντομος. > 18/11/51

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤ’ (780 - 802)

Τὸν Λέοντα Δ’ διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος ΣΤ’ ὁ Πορφυρογέννητος**. Πορφυρογεννήτους ὠνόμαζον τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἐγεννῶντο βασιλεύοντος τοῦ πατρὸς των. ‘Ο Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνήλικος καὶ τὸν ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του **Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία**.

Ἡ Εἰρήνη ἦτο γυνὴ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος καὶ ἐφρόντισε μὲ πᾶν μέσον νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχήν. ‘Ο στρατὸς ὅμως δὲν ἠγάπα τὴν βασιλομήτορα. Ἡ Εἰρήνη διὰ τοῦτο ὅχι μόνον παρημέλησεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ διέλυσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ μὲ νεοσυλλέκτους, ἀφωσιωμένους εἰς τὸν θρόνον της.

Οἱ Ἀραβες τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον ἓνα περίφημον χαλίφην, τὸν Ἀροῦν - ἄλ - Ρασίδ, καὶ ἐπανελάβον τὰς ἐπιθέσεις των εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἠρήμωσαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν πάλιν εἰς τὴν Χρυσούπολιν, ἀπέναντι τῆς πρωτεύουσας. Ἡ Εἰρήνη δὲν εἶχεν ἀξιόμαχον στρατὸν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ καὶ ὑπεχρεώθη νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον (783). >

Η ΑΝΑΣΤΥΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἡ ταπείνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβλήθη τὸ κράτος, ἔθιξε τοὺς στρατιωτικούς. Ἀλλ’ ἡ Εἰρήνη ἀπὸ σκοποῦ εἶχε παραγκωνίσει τὸν στρατὸν. Εἶχεν ὄνειρον νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ στρατιωτικὸς κόσμος θὰ ἦτο σοβαρὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων της. Τὸ 787 συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν Ζ’ Οἰκουμένην Σύνοδον, ἡ ὁποία ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἐν Ἱερῆς Συνόδου τῷ 754 καὶ διέταξε νὰ ἀναστυλωθοῦν πάλιν αἱ εἰκόνες. Ἡ Σύνοδος μάλιστα ἔλυσε καὶ δογματικῶς τὸ ζήτημα ἀποφα-

σίσασα, ότι ή λατρεία τών εικώνων δέν αποδίδεται εις τό ξύλον καί εις τό χρώμα, αλλά μεταβαίνει εις τό παριστανόμενον πρόσωπον, τόν "Άγιον.

Οί στρατιωτικοί δμως έστασίασαν τότε καί άνεκήρυξαν αύτοκράτορα τόν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, τόν Κωνσταντίνον ΣΤ', τόν υιόν της. Η σκληρά μήτηρ καί βασίλισσα δέν έδίστασε χάριν τοῦ θρόνου νά διαπράξη άπαίσιον κακούργημα. Διέταξε τούς άνθρώπους της νά τυφλώσουν τόν υιόν της εις αύτό τό δωμάτιον, εις τό όποϊον τόν έγέννησε. Συγχρόνως κατάρθωσε νά προσελκύση μέρος τών δυσηρεστημένων στρατιωτικών καί τοιουτοτρόπως διετήρησε τόν θρόνον.

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΚΑΡΟΛΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

Κατά τούς χρόνους αύτούς συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εις την Δύσιν. Ο Κάρολος ο Μέγας, βασιλεύς τών Φράγκων, ήνωσεν υπό την έξουσίαν του έκτεταμένης χώρας καί έλαβέν από τόν Πάπαν τόν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αύτοκράτορος (800). Τοιουτοτρόπως έφάνη, ότι άνιδρύετο τό Δυτικόν Ρωμαϊκόν κράτος.

Ο Κάρολος έστειλε πρεσβείαν εις την Κωνσταντινούπολιν καί έζήτησε νά τόν αναγνωρίσουν οί αύτοκράτορες της Ανατολής ως αύτοκράτορα της Δύσεως. Συγχρόνως έζήτησε νά λάβη σύζυγον την Ειρήνην. Η φιλόδοξος βασίλισσα έφάνη, ότι δέν άποστέργει την πρότασιν τοῦ Καρόλου. Αλλά τότε οί άνώτεροι πολιτικοί καί στρατιωτικοί τοῦ κράτους έφοβήθησαν μήπως διά τοῦ γάμου αύτοῦ ύποταχθῇ ή αύτοκρατορία εις την Δύσιν, καθήρεσαν την Ειρήνην καί την έξώρισαν εις την Μυτιλήνην, όπου καί άπέθανε.

Μέ την έκθρόνισιν καί τόν θάνατον της Ειρήνης έκλείπει ή ένδοξος δυναστεία τών Ίσαύρων, ή όποία έδωκεν εις τό κράτος δύο λαμπρούς αύτοκράτορας, τόν Λέοντα Γ' καί τόν Κωνσταντίνον Ε'. Αύτοκράτορα έξέλεξαν κατόπιν τόν Λογοθέτην τοῦ Γενικοῦ, δηλαδή τόν Υπουργόν τών Οίκονομικών, όπως λέγομεν σήμεραν, Νικηφόρον.

25/1/81
 ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Α' (803 - 811)

Μετά την δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων, ἀπὸ τοῦ 803 μέχρι τοῦ 867, δηλαδή ἐπὶ 64 ἔτη, ἐβασίλευσαν ἑξ βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνῆκον εἰς μίαν δυναστείαν. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν ἀξιολογώτατα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ γεγονότα.

Ὁ Νικηφόρος Α' (803-811) εἶχε μεγάλην πεῖραν εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἦτο ἡγεμὼν εὐφυῆς καὶ δραστήριος. Μὲ διάφορα οἰκονομικὰ μέτρα ἐφρόντισε νὰ αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Ἐφορολόγησε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα καὶ διὰ τοῦτο ἐπέσυρεν ἐναντίον τοῦ τὸ μῖσος τῶν μοναχῶν. Κέντρον τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου, μία ἀπὸ τὰς πολυπληθεστέρας καὶ πλουσιωτέρας μονὰς τοῦ κράτους. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Θεόδωρος Στουδίτης ἐκίνει τοὺς μοναχοὺς ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐδημιούργησε πραγματικὴν ἀναρχίαν. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἔλαβε δραστήρια μέτρα. Διεσκόρπισε τοὺς Στουδίτας μοναχοὺς καὶ ἐξώρισε τὸν ἡγούμενον. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ἡ ἀντίστασις τῶν μοναχῶν δὲν ἐκάμφη.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Τὰ μέτρα τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἔφεραν τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα ἕνεκα τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρξεν ἀτυχής.

Ὁ Νικηφόρος ἠρνήθη νὰ καταβάλλῃ τὸν φόρον, τὸν ὅποιον εἶχεν ὑποχρεωθῇ ἡ Εἰρήνη νὰ πληρώνῃ, καὶ ὁ χαλίφης Ἀρούν-ἄλ-Ρασίδ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ὁ Νικηφόρος ἐξεστράτευσεν, ἀλλ' ἠτύχησε καὶ ὑπεβλήθη εἰς ὄρους περισσότερον ταπεινωτικούς. Ἄλλ' οἱ ὄροι αὐτοὶ δὲν ἐξεπληρώθησαν ἕνεκα τοῦ ἐπισυμβάντος ἐν τῷ μεταξύ θανάτου τοῦ Ἀρούν-ἄλ-Ρασίδ.

Σπουδαιόταται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἦσαν αἱ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Εἶχον τότε πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι εὗρον κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν Κροῦμμον, ὁ ὅποιος ἦτο ἀνὴρ πα-

νουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἰμοχαρέστατος.

Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν βουλγαρικήν πίεσιν καὶ ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν. Ἐπροχώρησε νικῆσας ἐπανειλημμένως τοὺς Βουλγάρους καὶ διαβάς τὸν ΑἼμον εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλ' ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη (811).

Ὁ Κροῦμμος κατῆλθε νικητὴς εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐπεχείρησε νὰ τὸν σταματήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυράκιος (811), ἀλλ' ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν. Ὁ Σταυράκιος ἐβασίλευσε μόνον δύο μῆνας καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Μιχαὴλ Α' Ραγκαβὲ (811-813), ὁ ὅποιος ἐφάνη ἀνίκανος νὰ ἀποκρούσῃ τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον.

Ὁ Κροῦμμος ἐνίκησε τοὺς Ἕλληνας πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς πρωτεύουσας (813). Στρατὸς καὶ λαὸς ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ ἀνίκανου αὐτοκράτορος. Τρεῖς γενναῖοι στρατηγοί, Λέων ὁ Ἀρμένιος, Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης, ἀνέτρεψαν τὸν Μιχαὴλ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἔδωκαν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν, τὸν Λέοντα τὸν Ἀρμένιον.

ΛΕΩΝ Ε' Ο ΑΡΜΕΝΙΟΣ (813 - 820)

Ὁ Λέων ἦτο ἐκ τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν αὐτοκράτορων, καλὸς κυβερνήτης καὶ καλὸς στρατηγός. Ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν καὶ διέλυσε τὰ πρὸ τῆς πρωτεύουσας βουλγαρικὰ στίφη, τὰ ὅποια διεσκορπίζοντο εἰς τὰ περὶχωρα πρὸς εὗρεσιν τροφῶν. Μετ' ὀλίγον ἀνέλαβεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν, ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν Μεσημβρίαν, πλησίον δὲ αὐτῆς συνῆψε περίφημον μάχην (813), εἰς τὴν ὁποίαν 813 ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τελείως τὸν βουλγαρικὸν στρατόν. Ὁ Κροῦμμος ἐπληγώθη εἰς τὴν μάχην καὶ ἀπέθανε βραδύτερον ἀπὸ τὸ τραῦμα. Τὸ στρατόπεδον τῶν Βουλγάρων μὲ ὅλα τὰ

λάφυρα καὶ τοὺς ἔλληνας αἰχμαλώτους περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Εἶναι τὸ δεῦτερον κτύπημα, τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἐξησθένησαν πολὺ καὶ τόσον ἐτρόμαξαν, ὥστε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μεσημβρίας δὲν ἐκινήθησαν πλεον ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἔτη.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ (815 - 846)

Ὁ Λέων ὑπῆρξε καὶ ἐξαίρετος κυβερνήτης. Διωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ κατῴρθωσε νὰ ἀνοικοδομήσῃ πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι. Ἐπίσης ἐφήρμοσεν αὐστηρὰν δικαιοσύνην.

Διέπραξεν ὅμως τὸ σφάλμα νὰ ἀνακινήσῃ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, τὸ ὁποῖον καὶ τὴν ἰδικήν του καταστροφὴν ἐπέφερε καὶ τὸ κράτος ἐζημίωσε. Οἱ μοναχοί, ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἀναρχίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν ἀδύνατον βασιλείαν τοῦ Σταυρακίου καὶ τοῦ Μιχαῆλ Α', ἐξηκολούθουν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Λέων συνεκάλεσε νέαν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἠκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 787 ἐπὶ Εἰρήνης καὶ ἀνενέωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Αἱ εἰκόνες πάλιν κατεβιβάσθησαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ ἤρχισαν αὐστηραὶ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἀπειθούτων. Ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐλάτρευε τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὰς κατὰ τῶν Βουλγάρων νίκας, διετέθη δυσμενῶς ἐναντίον τοῦ καὶ ἤρχισε νὰ τὸν μισῇ.

Τὴν δυσἀρέσειαν αὐτὴν ἐπωφελήθη ὁ Μιχαῆλ Τραυλός, ἄλλοτε συνεργάτης τοῦ Λέοντος, καὶ διωργάνωσε κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν. Ἄλλ' ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ Μιχαῆλ μετὰ πολλῶν ὁπαδῶν του συνελήφθησαν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Κατὰ τὴν νύκτα ὅμως τῶν Χριστουγέννων πολλοὶ συνεργάται τοῦ Μιχαῆλ, μετημφισμένοι εἰς ἱερεῖς, εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ναὸν καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Λέοντα, καθ' ἣν ὥραν ἔψαλλεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὰς Καταβασίας τῆς ἡμέρας, « ἀμυνόμενον διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ », ὅπως γράφει ὁ χρονογράφος (820). Ὁ Μιχαῆλ ἀπεφυλακίσθη καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

ΜΙΧΑΗΛ Β΄ Ο ΤΡΑΥΛΟΣ (820 - 829)

Ὁ Μιχαὴλ Β΄ κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἀμόριον τῆς Φρυγίας, ἦτο καλὸς στρατηγὸς καὶ ἄνθρωπος νοήμων, ἀλλὰ μὲ ἄστατον χαρακτήρα καὶ χωρὶς ἠθικᾶς ἀρχάς.

Σπουδαιότατον γεγονός τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἦτο ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ **Θωμᾶ Καππαδόκη**, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε΄ ἀπῆτει τὸν θρόνον. Ὁ Θωμᾶς προσεχώρησεν εἰς τὸν χαλίφην τῆς Βαγδάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, προσεῖλκυσε πολλὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τέλος ἐπῆλθε μὲ στόλον καὶ στρατὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ὁμοῦ κατεστράφη καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη εἰς τὴν φυλακὴν. Ἡ στάσις αὐτῇ διήρκεσε τρία ἔτη, ἀνεστάτωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν καταστροφῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ αὐτοκρατορία ἐταράσσετο ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ Θωμᾶ Καππαδόκη, Ἀραβες ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Β. Ἀφρικῆς κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας, κατὰ τοὺς ἰδίους δὲ χρόνους Ἀραβες πειραταὶ τῆς Ἰσπανίας, ὀνομαζόμενοι συνήθως Σαρακηνοί, κατέλαβον τὴν ἐλληνικὴν μεγάλωνησον Κρήτην, ἔκτισαν τὴν πρωτεύουσάν των Χάνδακα, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, καὶ ἵδρυσαν ἀνεξάρτητον ἀραβικὸν κράτος (825), τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τοῦ 961, δηλαδὴ ἐπὶ 140 περίπου ἔτη. Ἐξισλάμισαν πολλοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ Αἰγαίου, διότι μὲ τὰ πειρατικὰ τῶν πλοῖα κατέστρεφον τὸ ἐμπόριον.

Ὁ Μιχαὴλ ἀπέθανε τὸ 829.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ (829 - 842)

Τὸν Μιχαὴλ Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Θεόφιλος** (829-842), ὁ ὁποῖος διεκρίθη διὰ τὴν συνετὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ὁ ἴδιος εἶχε λάβει μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἶχε διδάσκαλον τὸν περίφημον λόγιον τῶν χρόνων ἐκείνων Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν. Προήγαγε πολὺ τὰς τέχνας διὰ τῆς ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων.

Τὰ γράμματα ἐπροστάτευσε διὰ τῆς ιδρύσεως ἐν Κωνσταν-

τινουπόλει μεγάλης σχολής, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ περίφημος μαθηματικός καὶ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονικεύς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου ἐπαιδεύθη ὁ πολὺς Φώτιος, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἔγινε καὶ Πατριάρχης. Γενικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοφίλου ἤρχισεν ἡ σπουδὴ καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ὁποία ἀνέδειξε βραδύτερον ἄνδρας περιωνύμους εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων.

Ἄλλὰ τὸν αὐτοκράτορα διέκρινε πολλὴ ἰδιορρυθμία, ἡ ὁποία κατεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον. Εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Θεόφιλος ἠθέλησε νὰ ἐκλέξῃ βασίλισσαν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὥραιας **Εἰκασίας**, ἡ ὁποία ἐκ στιγμιαίας ἰδιοτροπίας τοῦ αὐτοκράτορος ἀπώλεσε τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὴν ἡ ὥραιότης, ἡ παιδεία καὶ ἡ εὐφυΐα τῆς. Λέγεται, ὅτι ἡ Εἰκασία ἀποτυχοῦσα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἡ ἰδία, ὀνομασθεῖσα **Κασσιανή**. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται τὸ ἰδιόμελον τροπάριον, τὸ ὁποῖον ψάλλεται κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τρίτης «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ κτλ.».

Ὁ Θεόφιλος, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του, ἦτο εἰκονομάχος. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐξεδόθησαν αὐστηρότατα διατάγματα κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν εἰκόνων καὶ ἐπεβλήθη ἀληθὴς τρομοκρατία.

Ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου ἐπανελήφθη ὁ ἀραβικὸς πόλεμος. Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεόφιλος ἐπροχώρει νικηφόρος ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἐξήψε τὸν φανατισμὸν τῶν Ἀράβων διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ χαλίφου Σωζοπέτρας, παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χαλίφου νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος. Τότε ἠγέρθη ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος Ἀμορίου τῆς Φρυγίας. Αἱ συνέπειαι θὰ ἦσαν σοβαρότεραι, ἂν οἱ Ἀραβες δὲν ἦσαν ἀπησχολημένοι ἐνεκα ἐμφυλίων πολέμων. Γενικῶς δὲ ἦτο φανερὰ πλεον ἢ ἀδυναμία τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Οἱ Ἀραβες δὲν ἀποτελοῦν πλεον σοβαρὸν κίνδυνον διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

ΜΙΧΑΗΛ Γ'. ΘΕΟΔΩΡΑ (842-867)

Τὸν Θεόφιλον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Γ' (842-867), τὸν ὁποῖον, ὡς ἀνήλικον, ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ τοῦ Θεοδώρα. Τὴν κυβέρνησιν ὅμως τοῦ κράτους εἶχε πραγματικῶς ὁ ἀδελφὸς τῆς Θεοδώρας Βάρδας, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺ μορφωμένος, ἀλλὰ χωρὶς ἰσχυρὰς ἠθικὰς ἀρχάς.

Ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ' ἐνηλικιωθεὶς ἀπεδείχθη εἰς τὸν ἰδιωτικόν τοῦ βίον φαῦλος καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπονομάζουν Μ έ θ υ σ ο ν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν δημόσιόν τοῦ βίον ἐφάνη ἀσυνείδητος. Εἰς τὴν αὐλὴν ἐπεκράτει διαφθορά, τὴν ὁποίαν ὑπέθαλπεν ὁ Βάρδας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ἔγιναν μερικὰ ἀξιόλογα γεγονότα. Αἱ εἰκόνες ἀνεστύλωθησαν ὀριστικῶς, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ἐξωτερικῶς γόητρον καὶ κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν διαφόρους λαούς.

Ἡ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΕΣΤΥΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ (843)

Ἡ πρώτη φροντίς τῆς Θεοδώρας, μόλις ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς, ἦτο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπως ἄλλοτε ἡ Εἰρήνη. Συνεκάλεσε τὸ 843 Σύνοδον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου καὶ ἀνεστύλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας. Ὅλα τὰ διατάγματα κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν κατηργήθησαν καὶ ἀπέκτησαν ἰσχὺν αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ἐπὶ Εἰρήνης.

Τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν Μεγάλων Νηστειῶν τοῦ ἔτους 843 ἔγινε μεγάλη τελετὴ καὶ ἀπὸ τότε ἡ ἡμέρα αὕτῃ θεωρεῖται ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἑορτάζεται δὲ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τοιοτοτρόπως ἔληξεν ὀριστικῶς ὁ ἀγὼν περὶ τῶν εἰκόνων, ἀφοῦ ἐτάραξε τὸ κράτος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ 120 περίπου ἔτη. Ἡ εἰκονομαχία ἐφάνη, ὅτι ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα καὶ ἡ δραστηριότης τῶν μεταρρυθμιστῶν αὐτοκρατόρων ἀναδιωργάνωσαν τὸ κράτος καὶ ἐνίσχυσαν τὴν δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΛΑΒΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Σημαντικώτατον γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ' εἶ-

ναι ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς διαφόρους σλαβικοὺς λαοὺς, ἡ ὁποία ἔδωκε γόητρον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ κράτος.

Τὸ ἔτος 849 ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν οἱ Σλάβοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατὰ καιροὺς εἰσχωρήσει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν ἐπετάχυνε τὴν ἀφομοίωσιν των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οὔτε ἵχνος σλαβικὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Σπουδαιότερος ἀκόμη ἦτο ὁ προσηλυτισμὸς πυκνοτάτων σλαβικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν τὴν Βουλγαρίαν, Βοημίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Δύο ἱεραπόστολοι ἐκ Θεσσαλονίκης, οἱ ἀδελφοὶ **Μεθόδιος** καὶ **Κύριλλος**, μετέβησαν εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἐπενόησαν σλαβικὸν ἀλφάβητον, μετέφρασαν τὰ ἱερὰ βιβλία εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, συνέταξαν λειτουργίαν σλαβικὴν καὶ μὲ τὰ μέσα αὐτὰ κατῴρθωσαν νὰ προσελκύσουν τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Οἱ Σλάβοι καὶ πρὸ πάντων οἱ Βούλγαροι τιμοῦν πολὺ τοὺς δύο ἱεραποστόλους, οἱ ὁποῖοι μετέδωκαν εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἕλληνες ἱεραπόστολοι ἐπέτυχον κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους νὰ προσελκύσουν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν **Χαζάρων**, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Τανάϊδος, σημερινοῦ Δόν, καὶ εἰς τὴν Κριμαίαν.

ΕΡΙΔΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑ. ΙΓΝΑΤΙΟΣ, ΦΩΤΙΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Γ' συνέβη σοβαρὸν ἐπεισόδιον μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Πάπα Ρώμης. Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀπηγόρευεν εἰς τὸν Βάρδαν τὴν θείαν μετάληψιν διὰ τὴν ἀνηθικότητά του, οὗτος ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν βιαίως ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸν ἐξώρισεν εἰς ἔρημον νῆσον τῆς Προποντίδος καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν **Φῶτιον**, τὸν λογιώτατον ἄνδρα τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου μεγάλη μερίς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐθεώρησεν ὡς ἀντικανονικὴν καὶ ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα. Τότε ἐδημιούρ-

X. Θεοδορίδου — Α. Λαζάρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ (867 - 1057)

ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου τῶν Ἰσαύρων ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 194 ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐβασίλευσαν 17 βασιλεῖς. Δὲν ἦσαν ὅμως ὅλοι ἀπ' εὐθείας γόνοι τοῦ οἴκου, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς αὐτὸν εἴτε ὡς ἐπίτροποι τῶν ἀνηλίκων ἡγεμόνων εἴτε υἱοθετηθέντες. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐπεισάκτους ἀνεδείχθησαν ἔξοχοι ἡγεμόνες.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦσαν ἄνδρες ἀξίας καὶ συνεκέντρωνον προτερήματα σπάνια. Ἦσαν ἐξαιρετοὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγάπων τὸν βίον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς στρατιώτας. Διὰ τοῦτο ἀπέκτησαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν στρατιωτῶν.

Μὲ τὴν στρατιωτικὴν ἱκανότητα συνεδύαζον διπλωματικὴν εὐστροφίαν καὶ διοικητικὰς ἀρετάς. Ἦρέσκοντο εἰς τὰς μεγάλας τελετὰς καὶ εἰς τὰς πομπὰς καὶ παρατάξεις, ἀπέφευγον τὰς περιττὰς δαπάνας καὶ ἐφρόντιζον μὲ πάντα τρόπον ν' αὐξήσουν τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ὅλοι σχεδὸν ἦσαν φιλόδοξοι καὶ ἰδανικόν των εἶχον νὰ καταστήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν τὸ ἰσχυρότερον κράτος τοῦ κόσμου. Ἀλλ' οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ εἶχον διατηρήσει καὶ τραχύτητά τινα τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἦσαν αὐταρχικοί.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α' (867 - 886)

Ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας εἶναι ὁ Βασίλειος Α' (867-886), ὁ ἐπικαλούμενος Μακεδών. Διετέλεσεν ἱπποκόμος τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ διὰ τῆς ἱκανότητός του προήχθη μέχρι τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ Καίσαρος. Ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς μεγάλης του ἐπιτηδειότητος καὶ τῆς σωματικῆς του ρώμης, ἥ

ὅποια τὸν ἐβοήθησεν εἰς πολλὰς περιπετείας τοῦ βίου. Ἐδολοφόνησε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον, ἀλλ' ἀνέπτυξε προτερήματα βασιλικά, μολοντί ἦτο ἀμόρφωτος.

Ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐπανεφέρει τὸν Ἰγνάτιον. Ὁ Πάπας ἱκανοποιήθη, ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Ἰγνάτιος, ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλεσε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Φώτιον, τὸν ὅποιον τώρα ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία.

Ὁ Βασίλειος εἶχεν ἀνάγκην τῆς φιλίας τοῦ Πάπα, διότι ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας ἐπέρασαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικά, τὰ ὅποια ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ εἶχον περιέλθει εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν, καὶ ἐνίσχυσε τὸν στόλον του, ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Φωκᾶν κατὰ τῶν Ἀράβων. Ὁ Νικηφόρος δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἀραβας πειρατὰς ἀπὸ τὴν Σικελίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ μερικὰς σημαντικὰς πόλεις, τὴν Βάριν, τὸν Τάραντα καὶ τὴν Καλαυρίαν.

Ἐπίσης ὁ περίφημος ναύαρχος Ὁδρύφας ἐπέρασε τὸν στόλον του διὰ τῆς ξηρᾶς ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἐνίκησεν εἰς μεγάλην ναυμαχίαν τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατὰς τῆς Κρήτης. Κατόπιν ἐξεδιώξεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος μετὰ τὰς νίκας αὐτὰς κατάρθωσε νὰ περιορίσῃ τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ὁ Βασίλειος Α' ἀπέθανε τὸ 886 καὶ ἄφησε τὸ κράτος ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀπόψεως εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κατόπιν ἀκμῆς του.

Νόμισμα Βασιλείου Α'.

Ἀριστερά : Βασίλειος βασιλεὺς.

Δεξιὰ : Βασίλειος ἐλέω Θεοῦ
βασιλεὺς Ρωμαίων.

ΛΕΩΝ ΣΤ' Ο ΣΟΦΟΣ (886 - 912)

Ο υιός του και διάδοχος **Λέων ΣΤ'** (886 - 912) έπωνομάζετο **Σοφός**. Έν αντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του εἶχε λάβει ἐπιμελὴ μόρφωσιν καὶ κατεγίνετο εἰς τὰ γράμματα. Ὁ Λέων παρημέλησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ἐπολιτεύθη κακῶς. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ κράτος ὑπέστη μεγάλας ζημίας, ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ρώσους.

Οἱ Σαρακηνοὶ πειραταὶ τὸ 904 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρμενισιθρήσκου **Λέοντος τοῦ Τριπολίτου** προσέβαλον τὴν Θεσσαλονίκην, ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς τὴν πόλιν, ἥ ὅποια ἠρίθμει τότε 200.000 κατοίκους, καὶ ἀπήγαγον τοὺς θησαυροὺς τῆς καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων. Καὶ ἄλλαι παράλιοι ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ νῆσοι ἔτρεμον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν.

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας (817) ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 889 οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἐπανελήφθησαν λυσσωδέστεροι καὶ ἔλαβον χαρακτῆρα ἐξοντωτικόν.

Κατὰ τὰ ἔτη τῆς εἰρήνης τὸ Βουλγαρικόν κράτος εἶχεν ἀναπτυχθῇ σημαντικῶς. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἴμου. Σλάβοι καὶ Βούλγαροι ἀνεμείχθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἔθνος ὁμοιογενές. Συγχρόνως παρέλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν οἱ Βούλγαροι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ἐμπόριον εἰς τὴν ξηράν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τῆς Γερμανίας, καὶ οἱ βούλγαροι βασιλεῖς ὠνειρεύθησαν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἐγέννησαν τὸ φυλετικὸν μῖσος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Οἱ πόλεμοι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων διήρκεσαν ἓνα περίπου αἰῶνα καὶ οἱ δύο λαοὶ ἐτάλαισαν κυριολεκτικῶς μεταξὺ τῶν περὶ ἐπικρατήσεως.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων **Συμεών**, ὁ ὅποιος εἶχε γίνει κύριος καὶ τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως χωρῶν, Βλαχίας, Μολδαβίας, Τρανσυλβανίας καὶ μέρους τῆς Οὐγγαρίας, ἤρχισε τότε φοβερὸν πόλεμον. Ὁ Συμεών, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀλάριχος, εἶχεν ἀνατραφῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκρατεῖτο ὡς

δμηρος. Ζήσας ἐν μέσῳ τῆς λαμπρότητος τοῦ Βυζαντίου, εἶχεν ὀνειρευθῆ νὰ θέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν του τὸ στέμμα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Οἱ Βούλγαροι ἀπέβησαν τότε πραγματικὸς κίνδυνος διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' ὁ Συμεὼν ἠναγκάσθη νὰ ἀναστείλῃ τὴν πρώτην του ἐπίθεσιν τοῦ 893, διότι οἱ Οὐγγροι, ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς διπλωματίας, εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Οἱ Ρῶσοι

Ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' νέοι ἐχθροὶ ἐμφανίζονται κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Ρῶς ἢ Ρώσους τοὺς ἐπιδρομεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων προσέβαλον τὰς πέριξ χώρας προχωρήσαντες μέχρι τοῦ Βοσπόρου.

Οἱ Ρῶς ἦσαν ἡ πρωτοπορία τοῦ μεγάλου ρωσικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, καθυστερημένος ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ἔζη βίον ἀγροτικὸν εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας του. Μόλις τὸν 10ον μ.Χ. αἰῶνα ἐσχηματίσθησαν αἱ πρῶται πόλεις εἰς τὴν χώραν, τὸ Κίεβον καὶ τὸ Νοβογόροδον. Αἱ πόλεις αὗται ἠυξήθησαν καὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου, ἀλλ' ἐταράσσοντο ἀπὸ ἐσωτερικᾶς ἔριδας. Οἱ κάτοικοι τοῦ Νοβογορόδου, πρὸς κατάπαυσιν αὐτῶν, ἐκάλεσαν τοὺς Νορμανδοὺς τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Ρούρικ εἰσῆλθον διὰ τῶν ποταμῶν καὶ κατέλαβον τὸ Νοβογόροδον καὶ τὸ Κίεβον. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρούρικ τὰ δύο νορμανδικὰ κράτη τῆς Ρωσίας ἠνώθησαν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Ὁλὲγ καὶ ἀπετελέσθη ἐνιαῖον Ρωσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπεξετάθη μέχρι τοῦ Εὐξείνου. Τοιουτοτρόπως ξένοι, οἱ Νορμανδοί, ἵδρυσαν τὰ πρῶτα ρωσικὰ κράτη.

Οἱ Ρῶσοι ἐνεφανίσθησαν πρώτην φορὰν τὸ 865 ἐπὶ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ'. Ἐπροχώρησαν λεηλατοῦντες μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ἀλλ' ὁ στόλος των διεσκορπίσθη ὑπὸ τρικυμίας. Ἐκτοτε οἱ Ρῶσοι ἐπεχείρουν συχνὰς ἐπιδρομὰς μετὰ τὰ ἰδιόρρυθμα πλοιάριά των καὶ πολλάκις ἔφθανον λεηλατοῦντες μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάντοτε ὁμως ὁ στόλος

των διεσκορπίζετο ἢ κατεστρέφετο ὑπὸ τοῦ ἑμπειροτέρου ἑλλη-
νικοῦ στόλου.

Τὸ 906 ἐνεφανίσθησαν πάλιν πρὸ τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Λέων
ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς σημαντικὰς χρηματικὰς δωρεὰς καὶ οἱ Ρῶ-
σοι ἀπεσύρθησαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ' (912 - 959) ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΟΣ Α' ΛΕΚΑΠΗΝΟΣ (919 - 944)

Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος** (912 - 959), ἑπταετὴς τὴν ἡλικίαν, ὁ ὁποῖος ἐπετροπεύετο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ θείου του Ἀλεξάνδρου (912 - 913) καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς μητρός του Ζωῆς. Ἀλλ' ὁ ναύ-
αρχος **Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς** ἐξέβαλε τὴν Ζωὴν ἀπὸ τὴν ἀρ-
χήν, ἀνέλαβε τὴν κηδεμονίαν τοῦ βασιλέως καὶ συνεβασίλευσε
μετ' αὐτοῦ (919 - 944). Ὁ Ρωμανὸς κατέστησε συμβασιλεῖς καὶ
τοὺς τρεῖς υἱοὺς του καὶ τοιουτοτρόπως ἐπὶ τι διάστημα ὑπῆρ-
χον πέντε βασιλεῖς. Τὸ 945 ὁμως ὁ Κωνσταντῖνος ἐνηλικιωθεὶς
κατάρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς σφετεριστὰς
καὶ ἐβασίλευσε μόνος. Ἡ τελευταία αὐτῇ περίοδος τῆς βασι-
λείας τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος. Τὸ γόη-
τρον τῆς αὐτοκρατορίας ὑψώθη καὶ ὅλα τὰ κράτη τῆς ἐποχῆς
αὐτῆς ἐζήτουν νὰ συνάψουν φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλληνι-
κὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἐпанελήφθη ὁ
προσωρινῶς ἀνασταλεὶς κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμος. Ὁ Συ-
μεὼν ἐπανέλαβε τὸν πόλεμον τὸ 913. Κατάρθωσε τὸ 914 νὰ
κυριεύσῃ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὸ 917 ἐνίκησε παρὰ τὴν
Ἀγχιάλον τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Μετὰ τὴν νίκην αὐ-
τὴν ὁ Βούλγαρος βασιλεὺς προσέλαβε τὴν προσωνομίαν **Τσά-
ρος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτορος τῶν
Ρωμαίων** καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του **Πρεσλάβαν**,
παρὰ τὸ σημερινὸν Τύρνοβον τῆς Βουλγαρίας, ἐγκατέστησεν
ἀνεξάρτητον βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον.

Τὸ 924 ὁ Συμεὼν προήλασε μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.
Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ, διότι οἱ Βούλ-
γαροὶ ἑστεροῦντο στόλου διὰ νὰ ἀποκλείσουν τὴν πρωτεύου-
σαν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Συμεὼν συνηντήθη τότε μετὰ τοῦ

αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ καὶ ἐδέχθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ὁ Συμεὼν ἀπέθανε τὸ 927 καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τότε ἤρκοῦντο εἰς χρηματικὰς δωρεὰς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἤργησαν νὰ ἐξασθενήσουν ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θεοφίλου οἱ Ἀραβες τῆς Ἀσίας διέτλουν ἐν εἰρήνῃ. Ἐπὶ Κωνσταντίνου ὁμῶς αἱ σχέσεις ἐταράχθησαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε κατ' αὐτῶν τὸν περίφημον στρατηγὸν Ἰωάννην Κουρκούαν. Ὁ πόλεμος διήρκεσε περίπου εἴκοσιν ἔτη καὶ ὁ Κουρκούας κατῴρθωσε νὰ κατακτήσῃ ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Ἄλως ποταμοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Εἰς τὸν ἴδιον πόλεμον διεκρίθη καὶ ὁ στρατηγὸς Βάρδας Φωκάς, υἱὸς τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ἐπὶ Βασιλείου Α'. Τοιοῦτοτρόπως οἱ δύο στρατηγοὶ κατῴρθωσαν νὰ διπλασιάσουν σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς κτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὸ 941 οἱ Ρῶσοι ἐπανῆλθον διὰ τρίτην φορὰν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Ἰγῶρ. Ὁ στόλος ὁμῶς τῶν Ρώσων διεσκορπίσθη καὶ κατεστράφη διὰ τοῦ ὕγρου πυρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ὅπου τὰ ἀπετελείωσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Κουρκούα καὶ τοῦ Φωκά. Ὁ Ἰγῶρ μόνον μὲ δέκα πλοῖα κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ κράτος του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγῶρ ἡ χήρα βασίλισσα Ὀλγα, ἡ ὁποία εἶχε δεχθῇ τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὸ Κίεβον, διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔμεινε μαγευμένη ἀπὸ τὰς λαμπρὰς τελετὰς καὶ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἔληξε μὲ λαμπρὰς ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας. Ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα ὑπεστήριξεν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐσημειώθη μεγάλη ἀκμὴ αὐτῶν. Ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν ἀξιόλογος συγγραφεύς, ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ δὲ ἀντλοῦμεν ἡμεῖς σήμερον πολυτίμους πληροφορίες.

ΡΩΜΑΝΟΣ Β' (959 - 964)

Τὸν Κωνσταντῖνον Ζ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ρωμανὸς Β'

(959 - 964). Ἡ σύντομος βασιλεία του ὑπῆρξεν ἐνδοξοτάτῃ ἔνεκα τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιτυχιῶν, ὀφειλομένων εἰς ἐξόχους στρατηγούς, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τὸν Λέοντα Φωκᾶν, τὸν Κωνσταντῖνον Φωκᾶν καὶ τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ ἐξοχώτερος ὄλων.

Τὸ 960 κατὰ διαταγὴν τοῦ Ρωμανοῦ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀνέλαβε νὰ διαλύσῃ τὸ πειρατικὸν κράτος τῶν Σαρακηνῶν εἰς τὴν Κρήτην καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν κατέλαβε τὴν πρω-

τεύουσαν Χάνδακα (Ἡράκλειον) καὶ κατόπιν ὅλην τὴν νήσον. Ὁ τελευταῖος ἄρχων τῶν Σαρακηνῶν, συλληφθεὶς αἰχμάλωτος, ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ ἄπειρα λάφυρα, τὰ ὁποῖα εἶχον

Νόμισμα Ρωμανοῦ Β'.

συσσωρεύσει εἰς τὰ ἀνάκτορά των οἱ πειραταί.

Τοιοιουτρόπως ἡ ἑλληνικὴ μεγαλόνησος Κρήτη, μετὰ δουλείαν 136 ἐτῶν, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς νήσου εἶχον δεχθῇ τὸν Ἰσλαμισμόν, ὁ ἱεραπόστολος Νίκων, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Μετανοεῖτε, διότι εἰς τὰ κηρύγματά του ἐπανελάμβανε τὴν λέξιν «μετανοεῖτε», διέδωκεν ἐκ νέου τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπίσης μετώκησαν εἰς τὴν Κρήτην πολλοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐνισχύθη καὶ κατώρθωσε κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας νὰ δώσῃ δείγματα τῆς δυνάμεώς του μὲ ἀξιόλογα ἔργα ἀνδρείας. Μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης οἱ Ἕλληνες ἐκυριάρχησαν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἐπιτυχίας καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας. Ἐνίκησεν αὐτοὺς πλησίον τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐκυρίευσεν πολλὰ φρούρια. Ὄταν ἐπανήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπέθανέν ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Β' ἀφήσας δύο ἀνηλίκους υἱούς, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον. Λαὸς καὶ στρατός

Νικηφόρος Φωκάς.

Ἐκ χειρογράφου τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης.

ἐκάλεσαν τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Β΄ ΦΩΚΑΣ (964 - 969)

Ἐκτὸς τῶν δύο υἱῶν τοῦ ὁ Ρωμανὸς Β΄ ἀφῆκε δύο θυγατέρας, τὴν Θεοφανῶ καὶ τὴν Ἀνναν, καὶ τὴν σύζυγόν του Θεοφανῶ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν. Ὁ Νικηφόρος Β΄ (964 - 969) ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Ρωμανοῦ Θεοφανῶ καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ σεβασθῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαίδων. Τοιοῦτοτρόπως εἰσάγεται νέα ἀντίληψις εἰς τὴν διαδοχὴν θρόνου. Ἐνῶ ἔως τότε ἐξηκολούθει ἡ ρωμαϊκὴ ἀντίληψις τῆς αἰρετῆς βασιλείας, τώρα ἐπικρατεῖ ἡ διαδοχή.

Τὰ περισσότερα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου διήλθον εἰς ἐκστρατείας κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνδόξους. Ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα ἔτη τῆς ζωῆς του διήλθον ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου. Μὲ τὰ ἐξαιρετὰ στρατηγικά του προσόντα κατάρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ σιδηρὰν πραγματικῶς πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος οὐδέποτε ἐγνώρισε στρατὸν καλύτερον ὠργανωμένον καὶ πειθαρχικώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατιωτικοὺς ὀργανωτάς.

Ἀξιόλογοι ἦσαν οἱ πόλεμοι τοῦ Νικηφόρου ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ἐχὼν μαζί του τοὺς λαμπροὺς στρατηγοὺς Λέοντα Φωκᾶν, ἀδελφόν του, καὶ Ἰωάννην Τσιμισκὴν, συγγενὴ του, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν μεγάλην πόλιν Ταρσόν. Ἄλλος στρατὸς ἑλληνικὸς ἀπῆλλαξε τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κύπρον ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν κατοχὴν. Εἰς δευτέραν του ἐκστρατείαν ὁ Νικηφόρος μετὰ νέας λαμπρὰς νίκας ἐκυρίευσεν τὴν Ἀντιόχειαν (969), ἡ ὁποία εὗρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀράβων τρεῖς καὶ περισσότερον αἰῶνας. Τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ γεγονός ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου Β΄ ἤρχισε νέος βουλγαρικὸς πόλεμος.

Οἱ Βούλγαροι, ὅπως εἶδομεν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεῶν (927) ἤρκουντο εἰς χρηματικὰς δωρεάς. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ταπείνωσιν αὐτὴν. Ὅταν λοιπὸν τὸ 967 ἐπέστρεψε νικητὴς ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀράβων, εὐρῆκεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βουλγάρου ἡγεμόνος, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν τὰς τακτικὰς δωρεάς. Ὁ Νικηφόρος διέταξε νὰ τοὺς ραπίσουν καὶ τοὺς διέταξε νὰ διαβιβάσουν εἰς τὸν κύριόν των, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ φέρῃ τὰ χρήματα. Ὡνόμασε δὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων « σκυτοτρώκην καὶ διφθερίαν καὶ τριδουλον ἐκ προγόνων ».

Ὁ Νικηφόρος συνεμάχησε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλάβον καὶ συνεφώνησαν νὰ ἐπιτεθοῦν συγχρόνως κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀλλ' ὁ Σβιατοσλάβος, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν, ἐστράφη ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἐπῆλθεν ὁμοῦς ἐν τῷ μεταξὺ ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέκειτο πλέον εἰς τὸν διάδοχόν του νὰ καθάρισῃ τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τοὺς Ρώσους.

Ἡ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΛΟΥΪΤΠΡΑΝΔΟΥ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἰδρυθῇ εἰς τὴν Δύσιν νέα μεγάλη αὐτοκρατορία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γερμανίας, ἡ περίφημος Ἀγία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ὁ Ὀθων Α', ἰσχυρότατος καὶ ὀνομαστός ἡγεμὼν, ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐπίσκοπον Κρεμώνης Λουΐτπράνδον καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Συγχρόνως ἐζήτηι σύζυγον διὰ τὸν υἱόν του Ὀθωνα Β' ἐλληνίδα πριγκίπισσαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ὡς προῖκα τὰς ἐλληνικὰς κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ὁ Νικηφόρος ἡρνήθη καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο καὶ ἔκαμε πολὺ κακὴν ὑποδοχὴν εἰς τὸν Λουΐτπράνδον. Βραδύτερον ὁ Λουΐτπράνδος ἔγραψε πολλὰς συκοφαντίας καὶ ὕβρεις κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἶναι τοιουτοτρόπως ὁ πρῶτος μισέλλην εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ εἶχε κακὸν τέλος. Ὁ ἀνεψιὸς του Τσιμισκῆς συνεννοήθη μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Νικηφόρου Θεοφανώ,

εισηλθε την νύκτα εις τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐφόνευσε τὸν αὐτοκράτορα εις τὸ δωμάτιόν του, καθ' ἣν ὥραν προσηύχετο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ (969 - 976)

Ὁ Τσιμισκῆς (969 - 976) ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἐνύμφεύθη τὴν Θεοφανώ. Ὁ Πατριάρχης ὅμως Πολύευκτος τὸν ἠνάγκασε νὰ διώξη τὴν δολοφόνον γυναῖκα καὶ νὰ σεβασθῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ Β', Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου.

Ἡ βασιλεία τοῦ Τσιμισκῆ, ἃν καὶ εἶχε παράνομον ἀρχήν, ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Κατήγετο καὶ ἐκ μητρὸς καὶ ἐκ πατρὸς ἀπὸ μεγάλης στρατιωτικᾶς οἰκογενείας. Ἐκ μητρὸς ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Β', ἐκ πατρὸς δὲ συγγενὴς τῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα. Καὶ ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν ἔνδοξος στρατηγός, καὶ ὡς αὐτοκράτωρ εὕρισκετο διαρκῶς εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ποικίλους ἐχθροὺς τοῦ κράτους. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐγνώρισε νέους πολεμικοὺς θριάμβους καὶ νέας δόξας.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Πρώτη φροντίς τοῦ Τσιμισκῆ ἦτο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ρώσους. Ὁ Σβιατοσλάβος, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ κράτος του, διέβη τὸν Αἴμον, ἐλελάττησε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Θράκης. Ὁ Τσιμισκῆς ἀπέκρουσε τοὺς Ρώσους καὶ διωργάνωσε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Ὁ στρατὸς του διέβη τὸν Αἴμον, ἐνῷ ὁ στόλος του ἀνέπλεε τὸν Δούναβιν. Εἰς διαστήμα μιᾶς ἐβδομάδος ὁ Τσιμισκῆς, κατόπιν ραγδαίας προελάσεως, ἐνίκησε πλησίον τῆς Πλεσλάβας τοὺς Ρώσους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν. Τέλος οἱ Ρῶσοι, ἀφοῦ ἐνίκηθησαν καὶ εἰς τὸ Δορύστολον, τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν, καὶ ἔχασαν 15.000 ἄνδρας, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Σβιατοσλάβος, ἐνῷ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν χώραν του, προσεβλήθη ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, τῶν Πετσενέγων, οἱ ὅποιοι κατῴκουν τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, καὶ ἐφονεύθη.

Ὁ Τσιμισκῆς ὑπέταξεν ὁλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν, τὴν προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν διήρπυσεν εἰς ἑπτὰ μεγάλα

διαμερίσματα με ἐγγωρίους διοικητάς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Βοεβόδοι. Εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἐτελέσθη δοξολογία διὰ τὴν περιλαμπρον νίκην τοῦ Τσιμισκῆ.

Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΣΙΜΙΣΚΗ

Ἡρωικοὺς ἀγῶνας διεξήγαγεν ἐπίσης ὁ Τσιμισκῆς καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως. Ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀνω Τίγρητα καὶ εἰς τὴν Συρίαν, ἐκυρίευσεν μεγάλας πόλεις, τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Βυρῆτόν, καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἱερουσαλὴμ (976).

Ἐνῷ δὲ τὸ ἴδιον ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπολιν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ νέαν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Ὑποθέτουν, ὅτι τὸν ἐδόλοφόνησεν ὁ παρακοιμώμενος, δηλαδὴ ἀρχιθαλαμηπόλος τοῦ, Βασίλειος, τὸν ὁποῖον εἶχε τιμωρήσει διὰ τὰς οἰκονομικὰς του καταχρήσεις εἰς βάρος τοῦ κράτους.

Ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Τσιμισκῆ κατὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας ἀφῆκε ζωηρὰν ἀνάμνησιν εἰς τοὺς συγχρόνους του καὶ τοὺς μεταγενεστεροὺς. Ἱστορικὸς τῶν χρόνων αὐτῶν γράφει: «Οἱ λαοὶ ἔτρεμον τὴν ὁργὴν τοῦ Τσιμισκῆ, τὸ δὲ ξίφος τῶν χριστιανῶν ἐθέριζεν ὥς δρέπανον τοὺς ἀπίστους.»

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β' (976 - 1025)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἐβασίλευσαν οἱ δύο ἀδελφοί, οἱ νόμιμοι διάδοχοι τοῦ θρόνου, **Βασίλειος Β'** (976 - 1025) καὶ **Κωνσταντῖνος Η'** (976 - 1028). Κατ' οὐσίαν ὅμως τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Βασίλειος, ἐνῷ ὁ Κωνσταντῖνος τιμητικῶς μόνον καὶ κατ' ὄνομα συνεβασίλευεν.

Δύο μεγάλαι στάσεις ἐτάραξαν τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Σκληροῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἡ στάσις τοῦ **Βάρδα Φωκά**. Ὁ Σκληρὸς, ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς Μ. Ἀσίας, ἠπειλεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βασίλειος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα, ἐνίκησε τὸν Σκληρὸν καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν. Ὁλίγον βραδύτερον ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἐτάραξε τὸ κράτος ἐπὶ εἴκοσι μῆνας διὰ νέας στάσεως. Ἀλλὰ καὶ τὴν στάσιν αὐτὴν κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ ὁ Βασίλειος κατόπιν δεινῶν ἀγώνων.

Ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν αἱ στάσεις, ἐδαπανήθη ἄφθονον χρῆμα καὶ ἐφονεύθησαν περίφημοι στρατηγοί.

Ο ΕΝΔΟΞΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ ἐπιβληθὲν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καθεστὼς διετερήθη μόνον μέχρι τοῦ θανάτου του. Εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος οἱ Βούλγαροι ἀνεκήρυξαν τσάρον τὸν Σαμουήλ (979-1014) καὶ ἤρχισαν φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἔχοντες ὡς καταφύγια τὴν Πίνδον, τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα. Ὁ Σαμουήλ, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β', κατῴρθωσε νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν. Ἐπέδραμεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη ὁ Βασίλειος εὐθύς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας του νὰ διεξαγάγῃ τραχὺν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων 42 ἔτη.

Ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄγριον χαρακτῆρα, εἶχε θέατρον ὅλας τὰς χώρας τὰς μετὰ τοῦ Δουνάβεως, τῆς Ἀδριατικῆς, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ παρουσίασε διαφόρους φάσεις. Οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν κατ' ἀρχὰς ἀδάμαστοι. Ὁ Σαμουήλ ἐξέτεινε τὰς ἐπιχειρήσεις πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ τοῦ ἀποκόψῃ τὸν δρόμον, προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς παρὰ τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν τοὺς ἐπιστρέφοντας Βουλγάρους καὶ τοὺς διεσκόρπισε. Σημαντικὸν μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐσφάγη κατὰ τὴν συμπλοκὴν, οἱ ἄλλοι ἔφυγον ἀφήνοντες στρατόπεδον καὶ λάφυρα εἰς τὸν ἑχθρὸν, καὶ ὁ Σαμουήλ ὁ ἴδιος ἐπληγώθη καὶ μόλις κατῴρθωσε νὰ διασωθῇ διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Πίνδου εἰς τὴν Βουλγαρίαν (996).

Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιωρίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Βασίλειος κατ' ἔτος σχεδὸν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὀρμώμενος ἄλλοτε ἀπὸ τὴν Κωνσταντι-

νούπολιν καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἀπωθὼν τὸν Σαμουήλ, τὸν ἠνάγκασε νὰ δώσῃ τελειωτικὴν μάχην τὸ 1014 εἰς τὸ Κ λ ε ἰ δ ῖ ο ν, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀπὸ Σερρῶν εἰς Μελένοιον ὁδοῦ. Σχεδὸν ὁλόκληρος ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς παρεδόθη, ὁ Σαμουήλ μόλις διεσώθη ἔφιππος καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἄλλα τέσσαρα ἔτη καὶ ἔληξε μὲ τὴν τελειωτικὴν νίκην τοῦ αὐτοκράτορος. Τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα οἱ Βούλγαροι κατεῖχον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, παρεδόθησαν τὸ ἕν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἡ Βουλγαρία ὑπετάχθη τὸ 1018, ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία, ὅπως ἄλλοτε, διοικουμένη ἀπὸ ἀπεσταλμένον τοῦ Βασιλέως, καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἐξέτεινε τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορά της εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν.

Μετὰ τοὺς θριάμβους αὐτοὺς ὁ Βασίλειος περιώδευσε τὰς κατακτηθείσας χώρας ἐπευφημούμενος πανταχοῦ καὶ κατῆλθε μέχρις Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ ἀπηύθυνε δέησιν εἰς τὴν Θεοτόκον ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὁ ὁποῖος τότε εἶχε μεταβληθῇ εἰς ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ στόλου ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῇ θρίαμβον καὶ τελετάς, τότε δὲ ἀνευφημήθη Β ο υ λ γ α ρ ο κ τ ὁ ν ο ς.

ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ

Μετὰ τὸ κακὸν τέλος, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ Σβιατοσλάβος, ὁ διάδοχός του **Βλαδίμηρος Α΄** (972-1015) διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Χαζάρων τῆς Κριμαίας καὶ ὑπέταξεν αὐτούς. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἑλληνικὴν πόλιν Χερσῶνα, ὁ Βλαδίμηρος ἐβαπτίσθη. Κατόπιν ἔλαβε σύζυγον τὴν νεωτέραν θυγατέρα τοῦ Ρωμανοῦ Β΄ Ἀνναν καὶ εὐγνωμονῶν διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν Χερσῶνα. Ὁ ρωσικὸς λαός, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος του, ἐβαπτίσθη κατὰ χιλιάδας εἰς τὸν μεγάλον ρωσικὸν ποταμὸν Βορυσθένην, τὸν σημερινὸν Δνεῖπερ.

Οἱ νεοφώτιστοι χριστιανοὶ ἀπετέλεσαν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ρωσικὴν ἐκκλησίαν ἐκυβέρνην μητροπολίτης, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν

ἔδραν του εἰς τὸ Κίεβον καὶ διωρίζετο ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τότε τὸ Κίεβον ἔγινεν ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Ρώσων. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἀπὸ τότε ἡῤῥησαν καὶ αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ὁ δὲ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἤρχισε νὰ ἐξαπλοῦται εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἶχεν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐξημέρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

Τοιουτοτρόπως, ὅπως τόσα ἄλλα ἀπολίτιστα ἔθνη, οἱ Ἀραβες, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Βούλγαροι κτλ., τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ὀφείλουν εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ οἱ Ρῶσοι ὀφείλουν τὴν πρώτην τῶν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ γενικῶς εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΠΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Β'

Ὁ Βασίλειος Β' διεξήγαγε καὶ ἄλλους ἀκόμη πολέμους. Ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἐστερέωσε τὴν κατοχὴν τῆς Συρίας. Ὀλίγον βραδύτερον κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Γεωργίαν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης. Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν κατῴρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς.

Τοιουτοτρόπως ἐπὶ Βασιλείου Β' ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τόσον μεγάλην ἔκτασιν, ὅσῃν μόνον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχε γνωρίσει. Αἱ ἑλληνικαὶ σημαῖαι ἐκυμάτιζον ἀπὸ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ἰταλίας πρὸς δυσμὰς καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ καὶ τῆς Συρίας πρὸς νότον.

Ἡ βασιλεία τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ μεσαίωνος. Τὸ κράτος δὲν ἐμεγάλωσε μόνον εἰς ἔκτασιν, ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας ἐναντίον τῶν ποικίλων ἐχθρῶν ἀνέλαβε τὴν παλαιάν του δύναμιν καὶ ἀπέκτησε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τοὺς ξένους λαούς.

ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (1025 - 1056)

Ὁ Βασίλειος Β' ἦτο ὁ τελευταῖος ἑνδοξος γόνος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Οἱ λοιποὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι οἱ περισσότεροι. Ἐβασίλευσαν ἐν ὀ-

X. Θεοδοσίδου — Α. Λαζάρου

λῶ μετὰ τὸν Βασίλειον Β' ἔνδεκα αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ 1081. Ἐκ τούτων οἱ ἑξ ἀνήκον εἰς τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν.

Τὸν Βασίλειον Β' διεδέχθη, γέρων ἤδη, ὁ ἀδελφός του **Κωνσταντῖνος Η'**, ὁ ὁποῖος τρία μόνον ἔτη ἐβασίλευσε. Μετὰ τὸν θάνατόν του κατέλαβε τὸν θρόνον ἡ θυγάτηρ του **Ζωή**, ἡ ὁποία ἔλαβε διαδοχικῶς ὡς συμβασιλεῖς τοὺς δύο συζύγους της, τὸν **Ρωμανὸν Γ' Ἀργυρὸν** καὶ κατόπιν τὸν **Μιχαὴλ Δ' τὸν Παφλαγόννα**. Μετὰ τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ ἡ Ζωὴ προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν **Μιχαὴλ Ε' τὸν Καλαφάτην**, ἀνεψιὸν τοῦ Μιχαὴλ Δ', τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ. Μετὰ τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ ἡ Ζωὴ εἰς προχωρημένην ἡλικίαν ἔλαβε καὶ τρίτον σύζυγον, τὸν **Κωνσταντῖνον Θ' τὸν Μονομάχον**, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ θρόνου μετὰ τὸν θάνατόν της. Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Θ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς **Θεοδώρα**. Αὕτῃ εἶναι ἡ τελευταία βασίλισσα τοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου.

ΟΙ ΠΕΤΣΕΝΕΓΟΙ

Ἐπὶ τῶν τελευταίων αὐτῶν βασιλέων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας συνέβησαν μερικά ἀξιόλογα γεγονότα, ἰδίως ἡ ἐμφάνις νέων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τινων ἑτῶν εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρουμανίαν μία νέα τουρκικὴ φυλὴ, οἱ **Πετσενέγοι**, ἡ ὁποία ἵδρυσεν ἐκεῖ κράτος καὶ ἐπεχείρει καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐπιδρομάς. Αὐτοὶ κατέστρεψαν, ὅπως εἶδομεν, τὸν στρατὸν τοῦ Σβιατοσλάβου.

Ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος, οἱ Πετσενέγοι ἔκαμαν μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Μακεδονίαν. Ἐναντίον των ἐπολέμησε γενναίως ὁ στρατηγὸς **Κατακαλὼν**. Οἱ Πετσενέγοι ἀπεσύρθησαν, μόνον ἀφοῦ ἔλαβον ἄρκετὰ χρηματικὰ δῶρα.

ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ ἴδιος στρατηγὸς Κατακαλὼν ἔγινε περίφημος, διότι ἀπέκρουσε νέαν ρωσικὴν ἐπιδρομὴν. Οἱ Ρῶσοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των **Ἰαροσλάβον** ἐπέδραμον μὲ στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ καταστροφὴ των ὑπῆρξε πλήρης. Οἱ ἐμπειρότεροι εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικὰ Ἕλληνες ἐπρο-

ξένησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν εἰς αὐτούς. Ἐκτοτε οἱ Ρῶσοι δὲν ἀναφέρονται πλέον. Τὸ κράτος τῶν διηρέθη, περιήλθεν εἰς ἀναρχίαν καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Μογγόλους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἔμεινε ἀφανὴς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτε διωργανώθη ἐκ νέου καὶ ἀπέτελεσε τὸ μέγα ρωσικὸν κράτος τῶν νεωτέρων χρόνων.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ πολλῶν ἐκ τῶν πέριξ βαρβάρων λαῶν εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐπέτελεσε μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον συνεπλήρωσε τὸς στρατιωτικὰς καὶ διπλωματικὰς ἐπιτυχίας τῆς πολιτείας. Ἰδίως ἀξιοσημάντων γεγονόσ ἐῖναι ὁ προσηλυτισμὸς τοῦ μεγάλου ρωσικοῦ ἔθνους (989). Μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διεδόθησαν εἰς τοὺς Ρώσους καὶ τὰ ἥθη, ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων, καθὼς φαίνεται τοῦτο εἰς τὰ σύγχρονα μνημεῖα. Διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπέκτησε δύναμιν καὶ δόξαν. Ὁμοίως μετεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ Βασιλείου Β' εἰς τοὺς Δαλμάτας καὶ εἰς τοὺς ἐπὶ Ἡρακλείου ὀνόματι μόνον προσελθόντας εἰς τὸν Χριστιανισμόν Σέρβους καὶ Κροάτας.

Σημαντικώτατον γεγονὸς τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο τὸ ὀριστικὸν σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὅτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτο πατριάρχης ὁ **Μιχαὴλ Κηρουλάριος**, ἐπῆλθε τὸ ὀριστικὸν σχίσμα (1054). Οἱ λόγοι οἱ προκαλέσαντες αὐτὸ ἦσαν δογματικοί, διότι οἱ Δυτικοὶ εἶχον προσθέσει εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τὴν λέξιν «*filioque*», σημαίνουσαν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ἐδέχοντο τὸ διὰ τοῦ ραντίσματος βάπτισμα κτλ. Κυρίως ὁμοῦς ἦσαν αἱ περὶ πρωτείων ἀξιώσεις τοῦ Πάπα. Ὁ Πατριάρχης εἰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας τοῦ Πάπα ἀντέτασσε τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὸ σχίσμα ἐζημίωσε τὸν χριστιανικὸν κόσμον, διότι διήρπεν αὐτὸν εἰς δύο μερίδας, ἡ δὲ διαίρεσις αὐτῇ ὑπῆρξε πρόξενος πολλῶν συμφορῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ προληφθοῦν, ἂν ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἦτο ἡνωμένος.

204

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΑΚΜΗ

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἀφοῦ διήλθε περίοδον ἰσχυρᾶς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς κρίσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς διαμορφώσεώς της καὶ κατόπιν μετερρυθμίσθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ οἴκου τῶν Ἰσαύρων, ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλύτεραν τῆς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν δυνάμιν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἐποχὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ σταματήσωμεν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ὅλα τὰ στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ ἀκμὴ αὐτῆς.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ἡ βυζαντινὴ πολιτεία, ὅπως ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, εἶναι ἐξέλιξις τῆς ρωμαϊκῆς καὶ ἰδίως τῶν χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ στερεότης της καὶ ἡ μακρά της διάρκεια. Ἄλλ' ἡ βυζαντινὴ πολιτεία ἐξεῖλιχθη συμφώνως πρὸς τὰ ἥθη τῆς Ἀνατολῆς καὶ μετὴν ἐπίδρασιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ ἀπετέλεσε μὲ τὸν καιρὸν ἴδιον καὶ πρωτότυπον πολιτικὸν ὀργανισμόν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ βυζαντινὸν πολίτευμα διεμορφώθη εἰς μοναρχίαν ἀπόλυτον.

Ὁ βασιλεὺς ἢ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς διάδοχος τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ἦτο μονάρχης ἀπόλυτος. Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀντίληψιν, ἡ ἐξουσία του δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν καὶ ἡ θέλησίς του ἦτο νόμος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔγραφε : « Τί ὑπάρχει μεγαλύτερον καὶ ἁγιώτερον τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος ; Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἔξη τὴν τὸλμην νὰ ψέξη τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἰδρῶται τοῦ δικαίου σαφῶς διεκήρυξαν, ὅτι αἱ βασιλικαὶ ἀποφάσεις ἔχουν κῦρος νόμου ; »

Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἀνατολὴν ἔγινε Δεσπότης καὶ ὠνομάσθη Βασιλεὺς, ὅπως οἱ μεγάλοι βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἔφερε τὴν στολὴν καὶ τὸ διάδημα τῶν ἀνάκτων τῆς Ἀσίας, ἐθεωρεῖτο ὑπέρτερος τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ὑπήκοοι προσεκύνουν αὐτόν.

Νέαν ιδιότητα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως προσέθεσεν ὁ Χριστιανισμός. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεωρήθη κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἰσαπόστολος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ἑαυτὸν ὑπερασπιστὴν τῆς θρησκείας καὶ διὰ τοῦτο οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων ἐλάμβανον θρησκευτικὸν χαρακτήρα.

Ἡ ἔκτασις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἦτο μεγάλη. Ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἔκφρασιν ἦτο ἀνώτερος νόμου (*solutus legibus*). Ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων τοῦ ἀνῆκον εἰς αὐτόν. Ἦτο ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος νομοθέτης, ἐπόπτης τῆς διοικήσεως (διώριζε καὶ ἔπαυε κατὰ βούλησιν τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους), ἀνώτατος δικαστὴς (τὰ δικαστήρια ἀπένεμον τὴν δικαιοσύνην ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ), ἐπόπτης τῶν φόρων καὶ ρυθμιστὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐβασίλευεν ἐλέφ Θεοῦ καὶ ἐκυβέρνηα τὴν Ἐκκλησίαν ὅπως καὶ τὸ Κράτος. Ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα δὲν εἶχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὴν Πολιτείαν. Ἄλλ' οἱ αὐτοκράτορες διώριζον τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας καὶ ἔπαυον αὐτοὺς, ὅταν δὲν ἦσαν πειθήνιοι εἰς τὰς θελήσεις των, συνεκάλουν τὰς συνόδους καὶ ἐξετέλουν τὰς ἀποφάσεις των. Ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέλεγκτος. Ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία ἄλλοτε περιώριζε τὴν δύναμιν τῶν ἀρχόντων, τώρα ὀνόματι μόνον ὑφίστατο καὶ δὲν εἶχε καμμίαν πραγματικὴν ἐξουσίαν. Οἱ βυζαντινοὶ ἐπενόησαν πᾶν μέσον, τὸ ὅποῖον ἦτο κατάλληλον νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνεφανίζετο μὲ ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν, σχεδὸν ἐν ἀποθεώσει, ἔφερε λαμπρότατα βασιλικά ἐμβλήματα, ἐφόρει στολὴν ἀπαστράπτουσαν ἀπὸ χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους, καὶ εἰς τοὺς πόδας ἐφόρει τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα μὲ χρυσοκέντητον τὸν δικέφαλον ἀετόν. Πρὸς

τὸν αὐτὸν σκοπὸν οἱ Βυζαντινοὶ καθιέρωσαν τοὺς πομπῶδεις καὶ μεγαλοπρεπεῖς τίτλους, τὴν ἐπίσημον φρασεολογίαν καὶ τὴν αὐστηράν ἐθιμοτυπίαν τῆς αὐλῆς. Εἰς τὰς τελετὰς καὶ τὰ πολυτελεῖα δειπνα τῆς αὐλῆς ὅλα ἦσαν ὠρισμένα ἀπὸ πρὶν καὶ αὐστηρά ἱεραρχία ἐκανόνιζε τὴν σειρὰν καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτὴν λαμπρότητα ἡ βασιλεία δὲν εἶχε πολὺ στερεὰς βάσεις, διότι δὲν ἦτο κληρονομικὴ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἡ ἐκλογὴ τοῦ διαδόχου ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ἡ πολλὰκις ἐπεβάλλετο ὁ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἐκλεγόμενος. Μόνον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καθιερώθη ἡ κληρονομικὴ βασιλεία.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ αὐτοκρατορία διετήρησε τὸν διοικητικὸν ὀργανισμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, μὲ γλῶσσαν ἐπίσημον τὴν λατινικὴν. Ὁ ὀργανισμὸς ὅμως αὐτὸς μετεβλήθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον.

Τὸν 7ον αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔγινεν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους καὶ οἱ ἄρχοντες ἔλαβον προσωνυμίας ἑλληνικάς. Ἀντὶ τῆς ρωμαϊκῆς διαιρέσεως εἰς ἐ π α ρ χ ί α ς, εἰσήχθη ἡ διαίρεσις εἰς θ έ μ α τ α, τὰ ὅποια, ὅπως γνωρίζομεν, ἐδημοῦργησαν ἀνάγκαι πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικά.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἰσχυράν συγκέντρωσιν, δηλαδή ἡ πρωτεύουσα εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν καὶ ἐκυβέρνην τα πάντα. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν πέριξ τοῦ αὐτοκράτορος οἱ Ὑπουργοί, διευθύνται τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν, ἐκυβερνῶν καὶ μετεβίβαζον εἰς ὅλην τὴν μοναρχίαν τὰς θελήσεις του. Οἱ ὑπουργοὶ ὠνομάζοντο Λ ο γ ο θ έ τ α ι καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν λ ο γ ο θ έ σ ι ο ν ἢ λ ο γ ο θ ε σ ί α. Οἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν 1) ὁ Λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ, κατ' ἀρχὰς ὑπουργὸς τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν ταχυδρομείων, ἀλλὰ βραδύτερον πρῶθυπουργὸς τοῦ κράτους καὶ συγχρόνως ὑπουργὸς τῆς ἀστυνομίας, τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Οὗτος βραδύτερον ὠνομάσθη Μ έ γ α ς Λ ο γ ο θ έ τ η ς, 2) ὁ Γ ε ν ι κ ό ς ἢ τοῦ Γ ε ν ι κ ο ῦ, ἥτοι ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, 3) ὁ τοῦ Σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ο ῦ, ἥτοι ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ἰδίως

τῶν οἰκονομικῶν τοῦ στρατοῦ, 4) ὁ Μέγας Δομέστιχος, ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ (ἐπιτελάρχης), 5) ὁ Μέγας Δρουγγάριος, ἥτοι ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, 6) ὁ Κοιέστωρ (Quaestor) ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Εἰς τοὺτους πρέπει νὰ προστεθῇ ὁ Ἐπαρχος, ὁ ὁποῖος ἦτο μεγάλη προσωπικότης καὶ συνεκέντρωνε τὰ καθήκοντα τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας τῆς πρωτευούσης καὶ συγχρόνως τοῦ Δημάρχου.

Τὸ ἀνώτατον συμβούλιον τοῦ κράτους ἀπετέλει ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία μόνον τὸ ὄνομα εἶχε κοινὸν πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν σύγκλητον. Ἀποτελεῖτο ἐξ ὀλίγων ἀνωτάτων ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἀφωσιωμένων εἰς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ εἶχε ψήφον μόνον συμβουλευτικὴν. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς συγκλήτου ὁ αὐτοκράτωρ συνεβουλευέτο καὶ ἕτερον ὀλιγαριθμότερον συμβούλιον, τὸ λεγόμενον Σιλεντιάριον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖτο ἐξ ὀλίγων εὐνοουμένων του πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ κληρικῶν καὶ ὠνομάσθη τοιοῦτοτρόπως ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως silentium, διότι μετὰ σιγῆς καὶ σοβαρότητος συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ σπουδαῖαι ὑποθέσεις τοῦ κράτους.

Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ἡ αὐτοκρατορία περιελάμβανε 30 θέματα, 18 εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ 12 εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφοῦ περιορίσθησαν τὰ ὅρια αὐτῶν. Διοικηταὶ τῶν θεμάτων ἦσαν οἱ Στρατηγοί, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀλληλογραφοῦντες ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτοῦ. Ὁ στρατηγὸς συνεκέντρωνε τὴν πολιτικὴν, στρατιωτικὴν, δικαστικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸ θέμα. Ὁ στρατηγὸς βοηθὸν εἶχε τὸν Πρωτονοτάριον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδίως τὴν φροντίδα τῶν δικαστικῶν καὶ οἰκονομικῶν.

Τοιοῦτοτρόπως τὸ χαρακτηριστικώτερον τῆς διοικήσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ὅλαι αἱ ἀρχαὶ ὑπέκειντο εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος διώριζεν ἢ ἔπαυεν αὐτάς, προῆγεν εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ ἀπένεμε τοὺς διαφόρους τίτλους (Μάγιστρος, Πατρίκιος, Σπαθάριος, Πρωτοσπαθάριος, Σπαθαροκανδιδάτος κτλ.).

Τὸ πρῶτιστον ἔργον τῆς διοικήσεως ἦτο ἡ εἰσπραξις τῶν

ποικίλων φόρων, οί όποίοι ήσαν άπαραίτητοι διὰ τήν διεξαγωγήν τών συνεχών σχεδόν πολέμων, διὰ τήν διπλωματίαν, διὰ τήν αύτοκρατορικήν πολυτέλειαν καί τά δημόσια έργα.

Ἄλλὰ σπουδαιότατον επίσης έργον αύτῆς ήτο ή προσοικείωσις τών διαφόρων έθνοτήτων τῆς αύτοκρατορίας καί ή βαθμιαία άφομοίωσις αύτών. Ἡ καλή διοίκησις, καθώς καί ή έλληνική γλώσσα καί θρησκεία, έβοήθησαν πολύ εις τήν πνευματικήν συνένωσιν τών ξένων καί τών Ἑλλήνων. Οί ξένοι λαοί έμαθον τήν έλληνικήν γλώσσαν, προσήλθον εις τόν Χριστιανισμόν καί όλίγον κατ' όλίγον έχασαν τήν έθνικήν των συνείδησιν, μέχρι τοῦ σημείου νά άποκαλοῦνται όλοι με τó κοινόν όνομα Ρωμαίοι, άνεξαρτήτως γλώσσης καί φυλῆς. Ἡ όνομασία αύτή (Ρωμιοί) διετηρήθη καί μετά τήν τουρκικήν κατάκτησιν. Μέχρις έσχάτων άκόμη Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι κλπ. όρθόδοξοι ύπήκοοι τοῦ σουλτάνου ώνόμαζον έαυτούς Ρωμαίους.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Τό Βυζάντιον διεκρίθη διὰ τήν διπλωματίαν του. Ἡ αύτοκρατορία περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν άπό διαφόρους λαούς, τούς όποίους οί Ἕλληνες ώνόμαζον με τó κοινόν όνομα βαρβάροις. Ἡτο λοιπόν έργον σπουδαιότατον νά προλαμβάνουν τās έπιδρομάς τών λαών τούτων καί νά διατηροῦν σχέσεις φιλικάς με αύτούς. Τοιουτοτρόπως έδημιουργήθη ή έπιστήμη τῆς διοικήσεως τών βαρβάρων, δηλαδή ή διπλωματία, τήν όποίαν διεξήγε τó Γραφεῖον τών βαρβάρων, έν άπό τά σπουδαιότερα γραφεῖα τοῦ κράτους.

Τό πρώτον μέσον, τó όποϊον μετεχειριζετο ή έλληνική διπλωματία, ήτο τó χρήμα. Εις διαφόρους βαρβάρους λαούς έπληρώνοντο έτήσια έπιδόματα. Ἄλλο μέσον συνηθέστατον, αλλά έπιβλαβέστατον εις άποτελέσματα, ήτο ή χορήγησις έμπορικῶν εύκολιών. Τοιαύτας εύκολίας είχον παραχωρήσει διάφοροι κατá καιρούς αύτοκράτορες επί βλάβῃ τοῦ έλληνικοῦ έμπορίου εις τούς Βενετούς, τούς Γενοάτας καί τούς Πισάτας. Ἄλλ' ή έλληνική διπλωματία έξεμεταλλεύετο τήν κουφότητα τών βαρβάρων καί με άλλα μέσα. Ἐχορήγουν άξιώματα καί τίτλους. Πολλοί ξένοι πρίγκιπες έκολακεύοντο λαμβάνοντες

τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου, τοῦ μαγίστρου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ πρωτοσπαθαρίου κλπ., εἰς πολλοὺς δ' ἐξ αὐτῶν ἔδιδον γυναῖ-
κας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ πολλάκις ἀπὸ τὴν
αὐλήν.

Ἐφρόντιζον ἐπίσης νὰ διαιροῦν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ν' ἀνά-
πτουν μεταξὺ αὐτῶν τὸν φθόνον, τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὴν ἔχθραν.
Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔγραφεν εἰς ἓνα πρίγκιπα Οὐννον : « Ἀπηύ-
θυνα τὰ δῶρά μου εἰς τὸν ἰσχυρότερον μεταξὺ ὑμῶν. Τὰ προ-
ωρίζον διὰ σέ, ἐπειδὴ σὲ ἐθεώρουν ὡς τὸν ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ
κάποιος ἄλλος ἔλαβε διὰ τῆς βίας τὰ δῶρα διακηρύττων, ὅτι
εἶναι ἀνώτερος ὧν. Λάβε ὀπίσω ὅ,τι σοῦ ἀφῆρσεν, ἐκδική-
σου. Ἄλλως θὰ φανῇ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μέγας ἀρχηγός, καὶ
θὰ ἀπονείμωμεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐνοίαν μας καὶ θὰ χάσης ὅλα
τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια σοῦ εἵχομεν δώσει. »

Πρὸ πάντων ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐφήρμοσαν διὰ τοὺς ξένους
πολιτικὴν μεγαλοπρεπείας καὶ γοητείας, ἐπεδείκνυσαν δηλαδὴ
εἰς τοὺς ξένους τὴν ὑλικὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῆς
αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰς ὀλοχρύσους αἰθούσας τῶν ἀνακτόρων
ἔδιδον δεῖπνα πολυτελέστατα καὶ ἐτέλουν ἐορτὰς καὶ τελετὰς
ἀφαντάστου μεγαλοπρεπείας. Ἡ αὐστηρὰ ἐθιμοταξία καὶ ὁ
πλοῦτος τοῦ περιβάλλοντος ἐπροξένουν βαθυτάτην ἐντύπωσιν
εἰς τοὺς ξένους.

Σημαντικώτατον τέλος διπλωματικὸν μέσον ἦτο καὶ ἡ θρη-
σκεία. Οἱ ἱεραπόστολοι ἄλλοτε προελείπουν τὸ ἔργον τοῦ
στρατοῦ, ἄλλοτε συνεπλήρωνον αὐτό, ἐνῶ ἡ μεγαλοπρέπεια
τῶν ὀρθοδόξων τελετῶν ἐγοήτευσεν τοὺς ξένους ἐπισκέπτας.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἡ αὐτοκρατορία ἦτο προωρισμένη νὰ εὐδοκιμήσῃ πολὺ
ἐμπορικῶς ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως. Ἐκεῖτο
ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦται ἡ Ἀσία μετὰ τῆς Εὐρώ-
πης καὶ κατέληγον ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι. Ἐν τῇ
Βαλκανικῇ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι ἔφερον διὰ τῶν ποτα-
μῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνά-
βεως καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώ-
πην. Διὰ τῆς περιφήμου Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Δυρ-

ραχίου κατέληγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνεδέετο ὁ Βόσπορος μετὰ τῆς Ἀδριατικῆς, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Δύσεως. Ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου διὰ τῶν λιμένων τῆς Κριμαίας καὶ τῶν κοιλάδων τῶν ρωσικῶν ποταμῶν, τοῦ Βορυσθένους, σημερινοῦ Δνεῖπερ, καὶ τοῦ Τανάϊδος, σημερινοῦ Δόν, ἡ αὐτοκρατορία ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν ἔνδον Ρωσίαν. Εἰς τὴν Συρίαν κατέληγον ὅλοι οἱ δρόμοι, διὰ τῶν πόλεων τὰ καραβάνια μετέφερον τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς, καὶ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον ἔφερον οἱ δρόμοι, διὰ τῶν ὁποίων μετεφέροντο τὰ ἐμπορεύματα τῆς Κεϋλάνης, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Κίνας. Ἡ Ἀλεξάνδρεια τέλος καὶ οἱ λιμένες τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ἦσαν αἱ κλεῖδες τῆς Ἀφρικῆς, διότι ἐκεῖ μετεφέροντο τὰ προϊόντα τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Ἡ αὐτοκρατορία κατεῖχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοὺς μεγαλυτέρους λιμένας τοῦ κόσμου. Ἀξιολογώτατοι λιμένες ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντροῦντο τὰ προϊόντα τοῦ Νείλου, κυρίως σιτηρά, τὰ ἀρώματα, τὰ ἐδάδια, οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ σπάνια μέταλλα τῆς Ἀφρικῆς τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, καὶ οἱ λιμένες τῆς Συρίας Ἀντιόχεια, Βυρῆτος, Τύρος, Γάζα, εἰς τοὺς ὁποίους συνεκεντροῦντο ἡ μέταξα τῆς Κίνας καὶ τὰ πλοῦτη τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπίσης, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας ἡ Ταρσός, ἡ Ἀττάλεια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Σμύρνη, ἡ Φώκαια, καὶ εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Χερσῶν, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου τῶν Πεισενέγων, Χαζάρων καὶ Ρώσων. Οὗτοι μετέφερον ἐκεῖ τὰ γουναρικά, τὸ χαβιάρι, τὸν σῖτον, καὶ τὰ ἀντήλλασσον μὲ τὰ προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, πολύτιμα κοσμήματα καὶ ὑφάσματα. Εἰς τὴν κυρίως ἐλληνικὴν θάλασσαν σημαντικώτατος λιμὴν ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία ἦτο ἡ γέφυρα τοῦ μεταξὺ Ἀδριατικῆς καὶ Βοσπόρου ἐμπορίου καὶ ὁ φυσικὸς λιμὴν ἐξαγωγῆς τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἐτελεῖτο εἰς αὐτὴν κατ' ἔτος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου περίφημος ἀγορά, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρῶνοντο ἔμποροι καὶ ἐμπορεύματα ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ ἀξιολογώτερος ὅμως ἀπὸ τοὺς λιμένας τοῦ κράτους ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τὸ ἐμπόριον ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀγορὰ τῆς πρωτεύουσας ἦτο

κάτι ἀσύγκριτον. Πλῆθος ἐμπόρων πάσης ἐθνικότητος κατέκλυζον αὐτήν. Ἐκεῖ ἐπρομηθεύοντο οἱ ξένοι τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ ἐξόχου τέχνης ἔργα χρυσοχοΐας, ἀντικείμενα ἐξ ἐλεφαντόδοντος, ὀρειχάλκινα ἐπηργυρωμένα σκεύη κτλ.

Τὸ εὐρὺ τοῦτο ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο κυρίως διὰ θαλάσσης, ἀπῆτει ἰσχυρὸν ναυτικόν. Οἱ Ἕλληνες μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος ἦσαν ἀσυναγώνιστοι εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ βραδύτερον ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ναυτικοῦ, καὶ τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν παραλιακῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας, Βενετίας, Πίσης, Γενούης. Καὶ πάλιν ὁμως μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἡ Κωνσταντινούπολις παρέμεινεν ἡ ἐμπορικωτάτη πόλις τοῦ κόσμου ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως.

Εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν μὲ τὸν καιρὸν διεμορφώθη ἰδιαίτερον ἐμπορικὸν σύστημα. Τὸ κράτος δηλαδὴ ἐνεθάρρυνε τοὺς ξένους νὰ εἰσάγουν αὐτοὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ νὰ ἐξάγουν τὰ προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνηντῶντο ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ κόσμου καὶ ἡ πρωτεύουσα ἐφαίνετο τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου ἦτο ἀξιόλογος καὶ τὸ κράτος, ἀπὸ ἐνοίκια καταστημάτων, δικαίωμα ἀγορᾶς καὶ τελωνειακοὺς φόρους, εἰσέπραττεν ἑτησίως 7.000.000 χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν πρὸς 100.000.000 σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν. ἂν ὑπολογίσωμεν, ὅτι 1 χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Βυζαντίου εἶχεν ἀξίαν 15 περίπου σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Σημαντικὴν θέσιν κατεῖχεν εἰς τὸ Βυζάντιον κυρίως ἡ βιομηχανία τῶν εἰδῶν τῆς πολυτελείας. Περίφημα ἦσαν τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα κατεσκευάζοντο ἰδίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ πρὸς στολισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης πολὺ προωδευμένη ἦτο ἡ κατεργασία τῶν μαργαριτῶν καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐποίκιλλον τὰς ἐνδυμασίας καὶ τὰ ἱερὰ

ἄμφια. Ἀφότου εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ καλλιέργεια τῆς μετέξης, ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ κατασκευὴ μεταξωτῶν ἀντικειμένων, ὑφασμάτων καὶ ταπήτων, εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ κράτους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Θήβας καὶ τὰς πόλεις τῆς Συρίας.

Λινὰ ὑφάσματα κατεσκεύαζον εἰς τὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, καὶ εἰς τὰς πόλεις τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἐξαιρέτικὴν θέσιν ἰδίως κατεῖχεν ἡ βιομηχανία τῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων χρώματος ἐρυθροῦ καὶ ἰόχρου, μὲ παραστάσεις ζώων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἦσαν μονοπώλιον τοῦ κράτους καὶ προωρισμένα διὰ τὴν αὐλήν, τὸν κλῆρον καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη τὴν βιομηχανίαν τῶν ἐκ σμάλτου ἀντικειμένων, τῶν σκευῶν ἐξ ὀρείχαλκου καὶ ἐλεφαντοστοῦ, τῶν δερμάτων ζώων, τὰ ὅποια ἔβαφον μὲ χρῶμα ἐρυθρὸν καὶ ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὴν ἐπίπλωσιν τῶν οἰκίδων. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Βυζάντιον ἔδιδεν εἰς τὸν κόσμον ὅ,τι λεπτὸν εἰς τέχνην καὶ πολῦτιμον εἰς ὑλικὸν ἐγνώρισεν ὁ μεσαίων.

Η ΓΕΩΡΓΙΑ

Μετὰ τὸ ἐμπόριον ἡ γεωργία ἀπετέλει τὴν δευτέραν πηγὴν τοῦ δημοσίου πλούτου. Αὐτοκράτωρ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε : « Δύο πράγματα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς διατήρησιν τοῦ κράτους : ἡ γεωργία, ἡ ὁποία τρέφει τὸν στρατὸν, καὶ ἡ στρατιωτικὴ τέχνη, ἡ ὁποία προστατεύει τοὺς γεωργούς. Ὅλα τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα εἶναι κατώτερα αὐτῶν. »

Ἄλλ' εἶναι δύσκολον σήμερον νὰ ἐξακριβώσωμεν ὑπὸ ποίας συνθήκας εὐρίσκοντο τὰ κτήματα καὶ οἱ γεωργοί. Ὅπως εἰς ὅλας τὰς χώρας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, μεγάλοι γαιοκτήμονες προσεπάθουν νὰ συγκεντρώσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο μέρος γῆς εἰς χεῖράς των, ἐνῶ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν δουλοπάροικοι. Ἡ κυβέρνησις προσεπάθησε νὰ περιορίσῃ τὴν τάσιν αὐτήν, καὶ κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα μάλιστα ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων ὁ Γεωργικός Κώδικς. Ὁ κώδικς σκοπὸν εἶχε νὰ καλυτερεύσῃ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς τῶν γεωργῶν, νὰ μεταβάλλῃ τοὺς

δουλοπαροίκους εἰς ἐλευθέρους γεωργοὺς καὶ νὰ τοὺς ὀργανώσῃ εἰς μικρὰς κοινότητας ἀγροτικές. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι αὐταὶ δὲν ἔφερον ἀποτελέσματα. Συνέβη καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ἡ γῆ δηλαδὴ συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας μεγάλων γαιοκτημόνων. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο νὰ χειροτερεύσῃ ἡ θέσις τῶν γεωργῶν, οἱ ὅποιοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγκατέλειπον τοὺς ἀγροὺς καὶ συνεκεντρώνοντο εἰς τὰς πόλεις, ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς γῆς παρημελήθη.

Κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους ἡ αὐτοκρατορία παρουσίαζε μεγάλην οἰκονομικὴν εὐρωστίαν. Κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα μ. Χ., ὅτε ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ θρόνου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς, τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ἐν συνόλῳ ἀνῆρχοντο εἰς 650 ἑκατομμύρια χρυσοῦ, τὰ ὅποια ἰσοδυναμοῦν πρὸς 3 σημερινὰ δισεκατομμύρια, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Β' ὑπῆρχε περίσσευμα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 220 ἑκατομμύρια, δηλαδὴ 1 δισεκατομμύριον σημερινῶν δραχμῶν.

ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ. Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν στρατιωτικὸν κράτος. Οἱ ἀπειράριθμοι ἐχθροί, ὑπὸ τῶν ὁποίων περιεκυκλοῦτο, καθίστων ἀναγκαίαν τὴν ὑπαρξιν πολυαρίθμου καὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ.

Ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, πᾶς πολίτης ἀπὸ τοῦ 18ου ἔτους μέχρι τοῦ 40ου ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατόν. Οἱ στρατολογούμενοι ἔφερον τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα Στ ρ α τ ι ῶ τ α ι, διότι ἀπετέλουν τὸν ἐθνικὸν στρατόν, ἡ Ρ ω μ α ῖ ο ι, διότι ἦσαν οἱ κληρονόμοι τῶν ἀρχαίων ρωμαϊκῶν λεγεῶνων. Ἀξιόλογον ὑλικὸν τοῦ στρατοῦ ἀπετέλουν οἱ σκληραγωγημένοι χωρικοὶ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, οἱ ὀρεινοὶ κάτοικοι τῆς Καππαδοκίας, Ἰσαυρίας ἢ Ἀρμενίας. Ἀλλὰ πολὺ ἐνῶρίς ἡ πολιτεία καθιέρωσε τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς θητείας ἀντὶ καταβολῆς στρατιωτικοῦ φόρου. Τοιοῦτοτρόπως μέγα μέρος τῶν κατοίκων, οἱ εὐπορώτεροι, ἡ ἀστικὴ τάξις σχεδὸν ὅλη καὶ μέγα μέρος τῶν εὐπόρων γεωργῶν ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν θητείαν. Ἐγινε τότε ἀνάγκη ν' αὐξηθῇ ὁ μισθοφορικὸς στρατός.

Ὁ μισθοφορικὸς στρατὸς τοῦ Βυζαντίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους πάσης προελεύσεως. Ἀλλὰ παρὰ τὴν περίεργον σύνθεσίν του ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετέλει σοβαρὸν στήριγμα τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες εἶχον περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς μισθοφόρους παρὰ εἰς τὸν ἔθνικόν στρατόν, διότι ἐπίστευον, ὅτι αὐτοὶ ἔμενον ξένοι ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἐπιρροάς, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐτάρασσον τὸ κράτος. Εἰς αὐτοὺς εἶχον ἐμπιστευθῇ τὴν προσωπικὴν των ἀσφάλειαν καὶ πολλοὺς ἀνύψωσαν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ στρατοῦ. Εἶναι περίφημον τὸ τ ἄ γ μ α τ ῶ ν Β α ρ ἄ γ γ ω ν, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ρώσους, Σκανδιναβοὺς, Ἀγγλοσάξωνας κτλ. καὶ ἐχρησίμευεν ὡς σωματοφυλακῇ τοῦ βασιλέως. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις των εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἦτο παραδειγματική.

Ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου, ἔθνικὸς καὶ μισθοφορικὸς, ἦτο ὁ ἀνώτερος στρατὸς τῶν μέσων χρόνων καὶ εἶχεν ἀδιαφιλονίκητον ὑπεροχὴν, διότι ἐξηκολούθει τὴν παράδοσιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης τῶν Ρωμαίων. Τὰ στρατόπεδα ἦσαν ὄχι μόνον τόποι ἀσκήσεως τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ στρατιωτικαὶ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας κατηρτιζόντο οἱ ἀξιωματικοί. Τὸ Βυζάντιον ἐπὶ αἰῶνας εἶχε στελέχη ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον πολεμικὴν τέχνην ἀνωτέραν τῆς τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ διάσωσις τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ στρατὸς οὗτος δὲν ἦτο, ὅπως θὰ ἡδύνατό τις νὰ φαντασθῇ, πολυάριθμος. Ὁ Βελισσάριος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Βανδάλων μὲ 15.000 στρατόν. Διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογότθων εἰς τὴν Ἰταλίαν δὲν ἐχρειάσθησαν περισσότεροι ἀπὸ 25.000 - 30.000. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων ὁ στρατὸς δὲν ὑπερέβη τὰς 140.000, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 70.000 ἐπολέμουν εἰς τὴν Ἀσίαν, 24.000 ἀπετέλουν τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν φύλαξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατεῖχεν ἀνωτέραν πολεμικὴν τέχνην, ἔφερε τελειότερον ὅπλισμόν καὶ ἐξησκεῖτο ἐπὶ μακρὸν εἰς τοὺς πολέμους, ἀπέβαινε μαχητικὴ δύναμις ἐξόχου ἀντοχῆς.

Ἀλλ' ὁ βυζαντινὸς στρατὸς εἶχε σοβαρώτατον ἐλάττωμα, τὴν ἑλλειψιν πειθαρχίας. Ὁ ἔθνικὸς στρατὸς εἶχεν ἀρχηγούς

φιλοδόξους καὶ ἀπειθεῖς φέουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτὸν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἰδίων φιλοδοξιών, σκευωροῦντες διαρκῶς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μισθοφορικὸς δὲν εἶχεν ὑψηλότερον αἶσθημα πατριωτισμοῦ, ἐπεδίωκε νὰ πλουτήσῃ καὶ ἀπέβαινε πολλάκις μάστιξ τῆς χώρας λεηλατῶν καὶ καίων αὐτήν.

Ἐκτὸς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἡ αὐτοκρατορία διετήρει ἀξιόλογον ἀμυντικὴν δύναμιν εἰς τὰ σύνορα. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβον παρὰ τῶν Ρωμαίων τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν τῶν συνόρων, τὰ ὅποια ὠνόμαζον ἄκρα. Εἰς τὰ συνοριακὰ θέματα, τὰ λεγόμενα ἀκριτικά, ἐγκατέστησαν εἰδικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἔλαβον γαίας παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὰς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Οὗτοι ἦσαν οἱ λεγόμενοι Ἀκριταὶ (limitanei). Ἐκεῖ κατεῖχον τὰς ὠχυρωμένας θέσεις, τοὺς πύργους καὶ τὰς ἀκροπόλεις, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε καλυφθῇ ἡ συνοριακὴ χώρα.

Οἱ στρατιῶται τῶν συνόρων ἀπὸ τὰς ὀχυράς των ἀκροπόλεις ἐπέβλεπον τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπώθουν τὰς ἐπιδρομὰς διεξάγοντες πόλεμον ἐπιθετικὸν συγχρόνως καὶ ἀμυντικόν. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο δύσκολος καὶ τραχύς. Ἦτο πόλεμος ἐνεδρῶν καὶ τολμηρῶν ἀναγνωρίσεων καὶ ἐπιθέσεων. Ἰδίως εἰς τὰ ἀραβικὰ σύνορα παρὰ τὸν Εὐφράτην αἱ περιπέτειαι, αἱ σκληρότητες καὶ οἱ ἥρωισμοὶ τῶν ἀγώνων τούτων ἀπέβησαν θρυλικοὶ καὶ ἐξυμνήθησαν εἰς τὴν ἐποποιίαν τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὁ ὅποιος ἦτο « πρῶτυπον ἀνδρείας, ἡ δόξα τῶν Ἑλλήνων, ὁ εἰρηνοποιὸς τῆς Ρωμανίας », δηλαδὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟΝ

Τὸ ναυτικὸν ἀπετέλει μεγάλην δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν στρατόν. Ἀπὸ τοῦ βου μέχρι τοῦ θου αἰῶνος ἐκυριάρχει τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν, κατὰ δὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Ὁμεϊαδῶν (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰῶνος) κατέβαλε μεγάλας προσπάθειάς καὶ ἐν τέλει κατώρθωσε νὰ κατισχύσῃ.

Βραδύτερον φαίνεται, ὅτι τὸ ναυτικὸν παρημελήθη ὀλίγον καὶ οἱ Σαρακηνοί, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, κατηρήμωσαν τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Ἄλλ' ἀκριβῶς ὁ κίνδυνος τῶν Σαρακηνῶν ἠνάγκασε τοὺς Ἑλληνας ν' ἀνασυστήσουν τὸ ναυτικὸν τῶν ἐκ νέου, καὶ μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 12ου αἰῶνος τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξε μεγάλη ναυτικὴ δύναμις τῆς Μεσογείου καὶ ἐκυριάρχησε τῶν θαλασσῶν μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ. Ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἡ κυριότης τῶν θαλασσῶν περιήλθεν ἰδίως εἰς τοὺς Βενετούς.

Τὰ πληρώματα τοῦ στόλου, στρατολογούμενα ἀπὸ τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἦσαν ἐξαιρετον ὕλικόν. Τὰ πλοῖα ἦσαν δύο κυρίως τύπων, οἱ δρόμωνες, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 300 ἄνδρες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 70 ἦσαν στρατιῶται, καὶ τὰ ἐλαφρὰ σκάφη, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 130 ἕως 160 ἄνδρες.

Τὸ μεγαλύτερον ὄπλον τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἦτο τὸ ὑγρὸν πῦρ, τὸ ὅποιον, καθὼς εἶδομεν καὶ ἀλλαχοῦ, ἐξεσφενδονίζετο διὰ σιφῶνων ἢ χειροβομβίδων καὶ ἐνέσπειρεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὸν τρόμον καὶ τὴν καταστροφὴν. Οἱ Ρῶσοι, οἱ ὁποῖοι τὸ 941 ἐφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔλεγον περὶ τοῦ ὑγροῦ πυρός: «Οἱ Ἕλληνες ἔχουν πῦρ ὅμοιον πρὸς τοὺς κεραυνοὺς καὶ ἐκσφενδονίζοντες αὐτὸ μᾶς κατέκαυσαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τοὺς νικήσωμεν.» Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 180 περίπου.

Η ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Μεγάλην δύναμιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπετέλει ἡ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ ἐθνογραφικὴ κατάστασις τῆς χώρας δὲν μετεβλήθη πολὺ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, διότι εἰς αὐτὴν συνέβησαν ὀλιγώτεραι ἐπιδρομαὶ ἀπὸ τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Κατ' ὅσον ἀπὸ διαφόρους μικρὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι εἰς πολλὰ μέρη εἶχον ἐξελληνισθῇ. Ὁ πληθυσμὸς παρέμεινεν ἀκμαῖος καὶ ὑπῆρχον μεγάλαι καὶ λαμπραὶ πόλεις. Διὰ τοῦτο ἐπρομήθευεν εἰς τὸ κράτος τοὺς καλυτέρους στρατιώτας, ἐνῶ τὰ παράλια ἔδιδον ναύτας ἀρίστους.

Ἐκτὸς τούτου, πολὺ ἐνωρὶς εἶχον σχηματισθῇ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐκτεταμέναι ἰδιοκτησίαι, τῶν ὁποίων οἱ δεσπότες εἶχον μεγάλην δύναμιν. Διὰ τοῦτο ἡ στρατιωτικὴ καὶ διοικητικὴ ἀριστοκρατία τοῦ Βυζαντίου προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐκ τῶν μεγάλων αὐτῶν φεουδαρχικῶν οἴκων. Αἱ οἰκογένειαι τοῦ Φωκά, τοῦ Σκληροῦ, τοῦ Μανιάκη, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Κομνηνῶν προήρχοντο ἀπ' ἐκεῖ. Ἡ ἀσιατικὴ ἀριστοκρατία εἶχεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς τὴν αὐλὴν θέσιν ἐξαιρετικὴν, διότι παρεῖχε πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος, ἔδιδε στρατηγούς, ἐξόχους, πλῆθος λαμπρῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατεύματα πολλὰ καὶ πειθαρχικά, οἱ δὲ μικρασιατικοὶ φόροι ἀπετέλουν τὸ ἰσχυρότατον στήριγμα τοῦ δημοσίου ταμείου.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὰ ἀσιατικὰ θέματα ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῆς διοικήσεως ὡς τὰ κυριώτερα, καὶ ἡ Ἀσία ἀπετέλει τὸν ἰσχυρότατον πνεύμονα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐφ' ὅσον κατελαμβάνοντο ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ κράτους, ἡ Μ. Ἀσία ἐξήρκει ν' ἀπελευθερώσῃ αὐτάς. Ὅταν ὁμως κατελήφθη αὕτη ὀριστικῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ κράτος ἔχασε πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας.

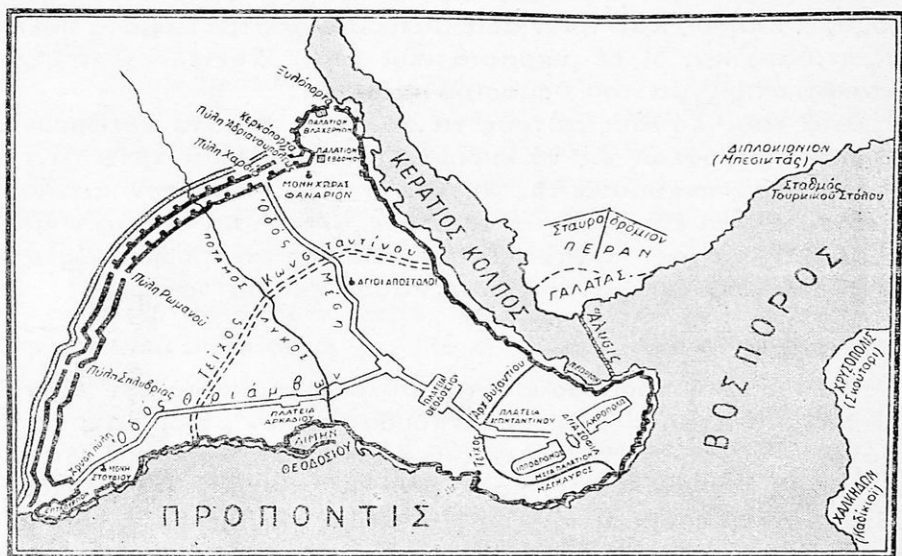
Ἡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Ἡ θρυλικὴ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ κατ' ἐξοχὴν Πόλις, ἀπετέλει ἓν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων στηριγμάτων τοῦ κράτους. « Ὑπῆρξε τὸ πολιτικόν, διοικητικόν, θρησκευτικόν, οἰκονομικόν, λογοτεχνικόν, καλλιτεχνικόν κέντρον τοῦ κράτους. Ἦτο ἡ βασιλεύουσα, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπεν ὅλος ὁ κόσμος, ἦτο ὁ πόλος τῆς ἑλξεως, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστρέφοντο πάντες, ὑπῆκοοι καὶ ξένοι. Καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς Δύσεως ἦσαν μεγάλα χωρία, ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο βασιλίσσα τῶν χαρίτων, τὸ κέντρον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καί, ὅπως εἶπον εὐστόχως, οἱ Παρίσιοι τοῦ Μεσαίωνος. »

Ἀφότου ὁ Θεοδόσιος ὁ Β' ἐπεξέτεινε τὸν περίβολον τῆς πόλεως καὶ κατεσκεύασε τὴν θαυμασίαν ὀχυρωματικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ βάθους τοῦ Κερατίου κόλπου, ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπέβη θέσις στρατιωτικῆς περίφημος, φρούριον ἰσχυρὸν καὶ ἀπόρρητον. Ἡ ὀχυρωματικὴ αὕτη γραμμή, ἡ ὁποία ἐπὶ Ἡρακλείου ὑπέστη μικράν μεταβο-

λήν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον, διὰ νὰ περιλάβῃ τὸ προάστειον τῶν Βλαχερνῶν, ἐσώθη εἰς ἑκτασιν 7 χιλιομέτρων μέχρις ἡμῶν εἰς καλὴν κατάστασιν, διότι οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων ἐφρόντισαν νὰ διατηρήσουν αὐτὴν καλῶς. Οἱ λίθινοι ἐκεῖνοι ὄγκοι προξενοῦν τὸν θαυμασμὸν καὶ ἀποτελοῦν τὸ ὠραιότερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τῆς στρατιωτικῆς τέχνης.

Τὸ Τεῖχος ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἦτο ἀπλοῦν, ἀλλ’

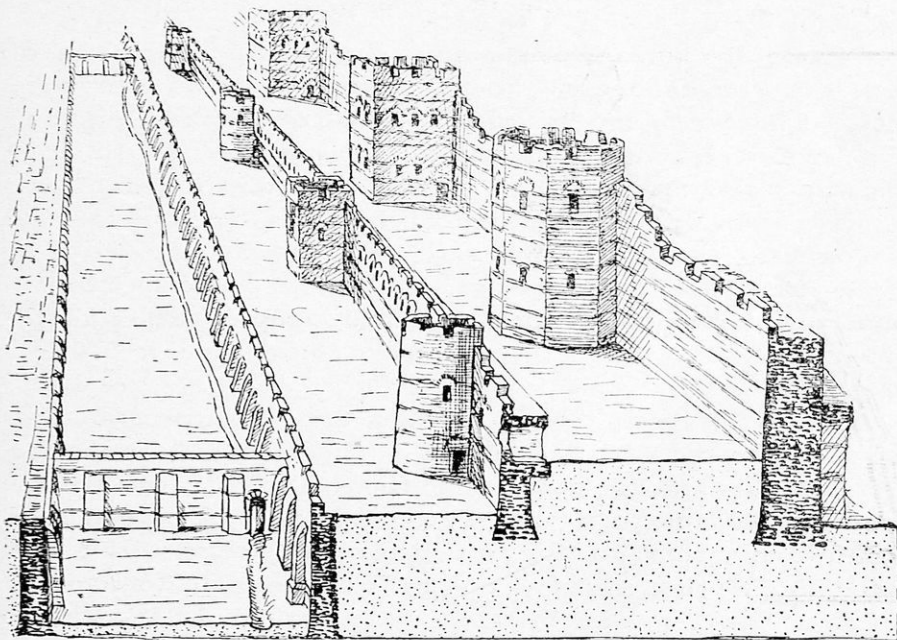

Ἡ ὁχύρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ἀπὸ τὴν ξηρὰν ἀπετέλει τριπλὴν ζώνην ὡς ἐξῆς : Τὴν πρώτην ἀμυντικὴν γραμμὴν ἀπετέλουν βαθεῖα τάφρος καὶ ὀπισθεν αὐτῆς θωράκιον. Κατόπιν ἐμεσολάβει χῶρος ἐλεύθερος, εἰς τὸν ὁποῖον παρετάσσετο καὶ ἡδύνατο νὰ κινεῖται ἐλευθέρως ὁ ἀμυντικὸς στρατός. Τὴν δευτέραν γραμμὴν ἀπετέλει ὑψηλὸν καὶ παχὺ τεῖχισμα προεκτεινόμενον εἰς βάθος, ὥστε νὰ κινεῖται ἐπ’ αὐτοῦ ἐλευθέρως ὁ στρατός. Τὴν τρίτην τέλος γραμμὴν ἀπετέλει ὑψηλότερον καὶ ὀγκωδέστερον τεῖχος, διπλάσιον

κατὰ τὸ πάχος καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὑψηλότερον τοῦ πρώτου τείχους. Οὕτω ἀπετελεῖτο ἐν κολοσσιαίῳ συγκρότημα ὁχυρωματικὸν βάθους 60 καὶ ὕψους 20 μέτρων. Ἐκτὸς τούτου κατὰ διαστήματα 24 γιγάντιοι πύργοι ὑπερέκειντο τοῦ συγκροτήματος καὶ ὑπερήσπιζον αὐτό.

Ἐκτὸς τοῦ τείχους καὶ ἄλλα στρατιωτικὰ ἔργα καθίστων

Τμήμα τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁχυρὰν θέσιν ἀξιόλογον. Ὑπῆρχον μεγάλοι στρατῶνες, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ περιλάβουν 24.000 - 30.000 στρατόν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετέλει τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως. Παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ Κερατίου κόλπου ὑπῆρχε μέγα Ὁπλοστάσιον, ὅπου εὕρισκοντο αἱ πολεμικαὶ μηχαναί, καὶ βιβλιοθήκη περιέχουσα τὰ σχετικὰ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν μηχανῶν βιβλία. Ὁ Κεράτιος κόλπος ἔνεκα τῆς στενότητός του ἦτο δυνα-

τὸν νὰ φραχθῇ διὰ χονδρῆς ἀλύσεως ἐν καιρῷ πολέμου, διότι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ὑπῆρχε τὸ Νεώριον. Ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπῆρχον μεγάλαι Δεξαμεναί, ἐντὸς τῶν ὁποίων διετηρεῖτο ὕδωρ, οὕτως ὥστε ἡ πόλις ἐν περιπτώσει πολιορκίας δὲν διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ παραδοθῇ ἐξ ἐλλείψεως ὕδατος. Αἱ ὑπόγειοι αὐταὶ δεξαμεναί, μὲ τοὺς θόλους καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν κίωνων, οἱ ὅποιοι ὑπεβάσταζον αὐτοὺς, ἀπετέλουν ἐξαίρετον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον.

Ἐντὸς τῆς μεγάλης ὀχυρωματικῆς γραμμῆς ἐξετείνετο ἡ ἀχανὴς καὶ μεγαλοπρεπὴς πρωτεύουσα. Ἡ πυκνότητα κατωκημένη πόλις παρουσίαζεν ὄψεις ἐντελῶς ἀντιθέτους. Μεγάλαι ὁδοί, κῆποι ἐκτεταμένοι καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν ὥραϊα μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι, σχολαί, μέγαρα πολυτελέστατα τῶν ἀρχόντων, ἀπετέλουν ἀντίθεσιν πρὸς δρόμους στενωτάτους καὶ βορβορώδεις, πρὸς οἰκίας χαμηλάς. Εἰς τὴν ὥραϊαν θέαν, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον τὴν ἡμέραν αἱ πλατεῖαι μὲ τὰ ὥραϊα μνημεῖα, τὰς ἀναθηματικὰς στήλας, τοὺς ἀνδριάντας, ἀπετέλει φοβερὰν ἀντίθεσιν τὸ σκότος τῆς νυκτός, διότι ἡ πόλις δὲν ἐφωτίζετο τὴν νύκτα.

Ἀξιόλογος θέσις ἦτο ἡ πλατεῖα, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Αὐγουσταῖον, διότι ἐκεῖ ἦτο στημένον τὸ ἐκ πορφυροῦ μαρμάρου ἄγαλμα τῆς αὐγούστης Ἑλένης, μητρὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Εὐρίσκετο εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ περιεκυκλοῦτο ἀπὸ περιστύλια. Εἰς τὸ βόρειον μέρος αὐτῆς ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, εἰς τὸ νότιον τὸ Παλάτιον, εἰς τὸ ἀνατολικὸν τὸ βουλευτήριον. Εἰς τὸ μέσον ὑπῆρχε τὸ Μίλιον, δηλαδὴ ὁ χρυσοῦς δείκτης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἤρχιζεν ἡ ἀρίθμησις τῶν μιλίων τῶν μεγάλων ὁδῶν τοῦ κράτους.

Τὸ ἀξιολογώτατον ὅμως μνημεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλει τὸ Παλάτιον, τὸ ὁποῖον κατελάμβανεν ὁλόκληρον συνοικίαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου. Πᾶς αὐτοκράτωρ ἐφιλοδόξει νὰ προσθέσῃ τι εἰς τὸ ἀρχικὸν κτίριον. Διὰ τοῦτο ἔβλεπέ τις, ἄνευ συμμετρίας καὶ σχεδίου, ἀλλὰ μὲ φαντασίαν λεπτὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν καταπλήττουσαν, μέγαρα ὑποδοχῆς, περίπτερα, ἀνάκτορα καὶ στρατῶνας, λουτρὰ καὶ βιβλιοθήκας, ἐκκλησίας καὶ φυλακὰς, πύργους καὶ κήπους.

μεγάλας στοάς καὶ δώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρεῖχε μαγευτικὴν θέαν ὁ Βόσπορος καὶ ἡ Προποντίς. Ὡσαύτως λαμπρὰν θέαν ἔδιδον τὰ μεγάλα κτίρια καὶ οἱ θόλοι τῶν ἀπειραρίθμων ἐκκλησιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ἡ Ἀγία Σοφία. Διὰ τοῦτο δικαίως οἱ ταξιδιωταί, οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐθαμβώνοντο ἀπὸ τὸ θαυμάσιον θέαμα τῆς πόλεως, ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν τῶν μεγάρων καὶ ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τὸν μυθώδη πλοῦτον καὶ τὴν διανοητικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς πρωτευούσης, καὶ διεκήρυττον, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὅμοιον πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Ζ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΑ' ΑΙΩΝΟΣ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ 150 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγή ὑπῆρξε πολὺ πτωχή.

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνήκει ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (ἀπέθανε τὸ 754), ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ ἔδρασεν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 8ου αἰῶνος.

Διακρίνεται διὰ τὴν συστηματοποίησιν τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἀπὸ πολλὰς καὶ ποικίλας συγγραφάς. Τὸ σπουδαιότερον σύγγραμμά του εἶναι ἡ Πηγὴ τῆς γνώσεως, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐγχειρίδιον δογματικῆς, δηλαδὴ διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀνασκευάζει ἑκατὸν περίπου αἵρέσεις. Ὁ Δαμασκηνὸς ἦτο ἐκ τῶν σημαντικῶν ὑπερμάχων τῶν εἰκόνων καὶ συνέταξε διὰ τοῦτο τὸν Ἀπολογητικὸν λόγον πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας. Ἀλλὰ τοὺς Ὑμνοὺς του καθὼς καὶ τὰ ἄλλα τοῦ ἔργα ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον ὑπὸ τῶν πολλῶν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν προσῳδίαν, παρὰ τὸ λαμπρὸν παράδειγμα, τὸ ὁποῖον εἶχε δώσει ὁ Ρωμανός. Ἐν τούτοις οἱ ὕμνοι τοῦ ἔχουν συγκίνησιν καὶ ἔμπνευσιν. Ὁ Δαμασκηνὸς θεωρεῖται ὡς συγγραφεὺς τῆς Ὁκτωήχου.

Μετὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν παρακμὴν τὰ γράμματα ἤρχισαν πάλιν νὰ καλλιεργοῦνται. Ἀντιπρόσωπος τῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νέα ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα, εἶναι κυρίως ὁ Φώτιος (820 - 891). Ὁ Φώτιος ἦτο ὁ σοφώτατος τῶν χρόνων του, ἔγινε Πατριάρχης καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὸ περίφημον ἔργον του Βιβλιοθήκη ἡ Μυριόβιβλος ἀναλύει καὶ κρίνει 280 βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ἐνεκα τῶν

σοφῶν κρίσεων καὶ τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει ἀπὸ συγγραφεῖς ἀπολεσθέντας, τὸ βιβλίον εἶναι πολυτιμώτατος ὁδηγὸς διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων. Εἰς τὸ Λεξικὸν ἐρμηνεύει λέξεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠννόουν πλέον οἱ σύγχρονοι. Ἀφῆκεν ὡσαύτως καὶ πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα

Ὁ Ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διακρίνεται σαφῶς ἡ νέα τεχνοτροπία, ἡ τάσις δηλαδὴ νὰ κατασκευάζουν οἰκοδομὰς ἐλαφροτέρας. Τὰ παράθυρα εἶναι μεγαλύτερα καὶ περισσότερα.

πάλιν διαφαίνεται ἡ σοφία καὶ ἡ πολυμαθεία τοῦ ἀνδρός. Ὁ Φώτιος εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ μεσαίωνος ἡ κλασικῆ ἀρχαιότης.

ἹΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε, καθὼς γνωρίζομεν, σείραν ἱστορικῶν συγγραφέων μέχρι τῆς ἀλώσεως, ἐκτὸς μικροῦ χάσματος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι, ἐξαιρέσει τοῦ Προκοπίου, δὲν ἔχουν σπουδαίαν λογοτεχνικὴν

άξίαν καὶ ὕστεροῦν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀντίληψιν, παρὰ τὴν σοβαρότητα τῶν γεγονότων τῶν χρόνων τῶν. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἱστορικοὶ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ **Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος** καὶ ὁ **Λέων ὁ Διάκονος**, χρονογράφοι δὲ ὁ **Συμεὼν ὁ Μάγιστρος**, ὁ **Σκυλίτσης κ. ἄ.**

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΙ

Τὸν 10ον αἰῶνα, ὅταν ἔληξεν ἡ κρίσις, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν αἱ εἰκονομαχικαὶ ἔριδες, παρατηρεῖται νέα κίνησις ζωηρά εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς διανοήσεως.

Οἱ λόγοι τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ προσπαθοῦν νὰ τακτοποιήσουν τὰς ποικίλας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι περιείχοντο εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Ἀπὸ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν προήλθον αἱ διάφοροι **Ἐγκυκλοπαιδεῖαι**, ἥτοι ἀπανθίσματα περὶ γεωργίας, ἱατρικῆς, στρατιωτικῆς τέχνης, θεολογίας κτλ. Μεγάλην ὠθησιν εἰς τὰς συλλογὰς αὐτὰς ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ **Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος**. Κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἐγίνεν ἡ μεγάλη **Ἐγκυκλοπαιδεῖα** τῆς **Ἱστορίας** καὶ τῆς **Πολιτικῆς**, ἥτοι μεθοδικὸν ἀπάνθισμα τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα ἐγιναν συλλογαὶ γεωπονικαί, ἱατρικαὶ κτλ.

Αἱ συλλογαὶ ἦσαν κατ' οὐσίαν ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν διατήρησιν τῶν πρωτοτύπων, τὰ ὁποῖα ἀντικατέστησαν. Ἐν μέρει ὅμως ἦσαν καὶ ὠφέλιμοι, διότι διέσωσαν τεμάχια κειμένων, τὰ ὁποῖα ἦσαν καταδικασμένα νὰ χαθοῦν.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Τὸ σημαντικώτατον λογοτεχνικὸν γεγονὸς τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς **Δημώδους ποιήσεως**. Ἰχνη δημῶδους ποιήσεως ἀπαντῶνται ἤδη εἰς προγενεστέρους χρόνους, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη εἰς κατάστασιν πρωτόγονον καὶ ζῇ εἰς τὰ ἄσματα τῶν τριόδων, εἰς τὰ σκώμματα τοῦ ἵπποδρόμου, εἰς ἐπευφημίας καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις. Εἰς παλαιότερους ἐπίσης χρόνους διεμορφώθη ὁ **Πολιτικὸς στίχος**, δηλαδή ὁ στίχος, τῶν ἁσμάτων.

Ἀλλ' ἡ δημῶδης ποίησις ἐτελειοποιήθη κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα εἰς τὴν **Μ. Ἀσίαν**. Ὅπως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρ-

κοκρατίας ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων τῶν κλεφτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἐγεννήθη ἡ ἔξοχος δημῳδὴς ποίησις τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τοιοῦτοτρόπως καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁμοία περιστατικὰ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου δημῳδούς ποιήσεως. Οἱ ἥρωισμοὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰ παραμεθόρια φρούρια, τὰ ἔκκρα, ἔδωσαν ἄφθονον ὕλικὸν εἰς τὴν ποίησιν. Τὰ ποιήματα ταῦτα ὠνομάσθησαν Ἀκριτικά ποιήματα.

Παναγία Ἀγγελόκτιστος, Κύπρος, τέλος 9ου - 10ου αἰῶνος.

Μωσαϊκὸν εἰς τὸ ἱερὸν ἐνὸς ναοῦ τοῦ Κυτίου τῆς Κύπρου. Ἡ Παναγία, κρατοῦσα τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ἀγκάλῃν, εὐρίσκεται μετὰ τῶν δύο ἀρχαγγέλων Γαβριὴλ καὶ Μιχαήλ.

Ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἐποποιία Διγενῆς Ἀκρίτας (τοῦ 14ου αἰῶνος), ἡ ὁποία προήλθεν ἐκ τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἥρωος Διγενῆ Ἀκρίτα περιγράφονται οἱ ἀγῶνες τῶν Ἀκριτῶν, τῶν φρουρῶν τῶν συνόρων, καὶ τῶν Ἀπελαιτῶν, τῶν ληστρικῶν ἵπποτων τῆς ὑπαίθρου χώρας. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ πρωτότυπον τοῦ ἔπους δὲν διεσώθη. Ἀντὶ τούτου ἔχομεν πολλὰς διασκευάς, αἱ ὅποιαι παρήλλα-

ξαν καὶ παρεμόρφωσαν τὸ ἀρχικὸν κείμενον, διότι οἱ διασκευασταὶ ἠθέλησαν νὰ προσαρμόσουν τὸ ποίημα εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἰδικῆς των ἀπειροκάλου αἰσθητικῆς. Διὰ τοῦτο τὸ ποίημα ἔχασε τὴν φυσικὴν δροσερότητα καὶ τὴν χάριν τῆς μορφῆς καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἀκαλαίσθητον κατασκευάσμα.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἤκμασε κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Ἐκτίσαν νέα παλάτια ἢ διεσκεύασαν παλαιότερα, διὰ νὰ τὰ προσαρμόσουν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας ἐθιμοτυπίας τῆς αὐλῆς. Ἐπίσης ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν ναοὺς κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἀλλὰ ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα καθιερώνεται νέος τύπος βυζαντινοῦ ναοῦ, ὁ λεγόμενος σταυροειδῆς μετὰ τρουλόλου. Παράδειγμα τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι ἡ λεγομένη Νέα Ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδὼν ὡς ναὸν τοῦ παλατίου. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἔχει πέντε τρούλλους, ἓνα κεντρικὸν καὶ ἄλλους τέσσαρας εἰς σχῆμα σταυροῦ.

Τὸν 11ον καὶ 12ον αἰῶνα ὁ τύπος αὐτὸς ἀπλοποιεῖται. Ὁ ναὸς ἔχει τώρα ἓνα μόνον κεντρικὸν τρούλλον, ὁ ὁποῖος γίνεται κλασικὸς εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Οἱ θόλοι τῆς ὀροφῆς διατάσσονται εἰς σχῆμα σταυροῦ καὶ εἰς τὰς διασταυρώσεις αὐτῶν ὑψοῦται ἐπὶ κυκλικῷ ἢ πολυγωνικῷ τυμπάνῳ ὁ τρούλλος, ὁ ὁποῖος εἶναι σχετικῶς μικρὸς καὶ στηρίζεται εἰς τέσσαρας κίονας (Ἅγιοι Θεόδωροι, Καπνικαρέα, Καισαριανὴ κ.λ.π.). Γενικῶς ἡ τάσις τῆς ἐποχῆς εἶναι νὰ κτίζουν ἔργα λεπτότερα καὶ ἐλαφρότερα. Ὁ θόλος τοῦ ναοῦ μετεωρίζεται ἐπὶ ὑψηλῶν τυμπάνων ὑπεράνω τοῦ σηκοῦ καὶ ἀντὶ τῶν ὀγκωδῶν στύλων τίθενται κίονες ἐλαφροὶ καὶ ἀνοίγονται περισσότερα παράθυρα.

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

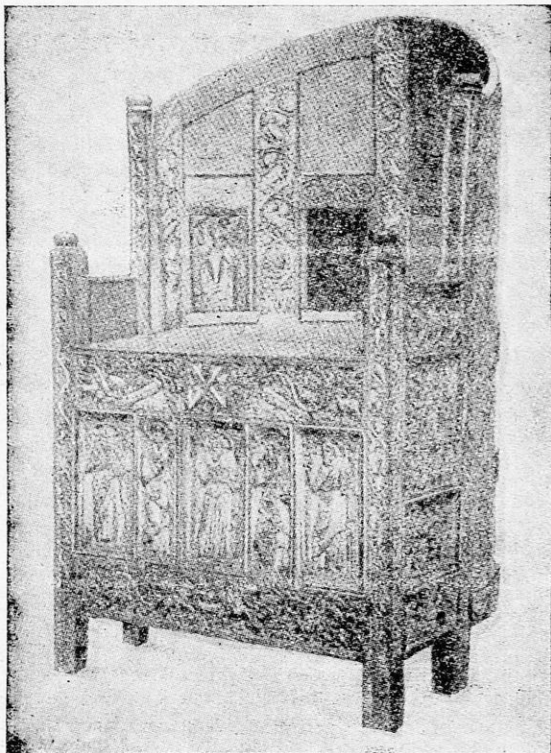
Αἱ εἰκονομαχικαὶ ἔριδες εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Αἱ αὐστηραὶ διαταγαὶ τῶν εἰκονομάχων πρὸς ἐπίχρισιν τῶν τοιχογραφιῶν καὶ κατα-

Ὁ Δαυὶδ φυλάττει τὸ ποίμνιόν του. (Μικρογραφία τοῦ 10ου αἰῶνος.)

Ἀπὸ τὸ ὄνομαστὸν ψαλτήριον τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. Ὁ Δαυὶδ παίζει ἐγχορδον ὄργανον. Εἰς τὸν ὄμῶν του κλίνει ἡ Μελωδία καὶ ἀκροῦται. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐξηπλωμένος εἰς τοὺς καλὰ μους, εἶναι τὸ ὄρος Βηθλέεμ. Ὅπισθεν τῆς στήλης φαίνεται ἡ θεὰ Ἥχώ. Τὸ τοπίον ἀποπνέει δροσερότητα ἐνθυμίζουσαν τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας.

στροφήν τῶν εικόνων, ἔγιναν αἰτία ἐπὶ τινα χρόνον ν' ἀνασταλῇ ἡ πρόοδος τῆς τέχνης. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων (10ος αἰὼν) παρατηρεῖται νέα ἀνθησις τῆς ζωγραφικῆς. Οἱ τεχνῖται προσπαθοῦν τώρα νὰ συνδυάσουν τὴν ἑλληνικὴν πλα-

Θρόνος ἐλεφάντινος.

Κοιμητήριον ἐλεφαντουργίας, τοῦ 6ου αἰῶνος.

Διακρίνομεν καθαρῶς δύο ρεύματα, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν (ἱστορικοὶ - χρονογράφοι). Κατὰ τὴν μίαν τάσιν οἱ μοναχοὶ εἰκονογραφοῦν τὰ ψαλτήρια δίδοντες μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν εἰκονογραφικὴν παράστασιν τοῦ κειμένου παρὰ εἰς τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Φροντίζουν δηλαδὴ ἀπλῶς νὰ

στικότητα καὶ τὴν φυσικότητα τῶν στάσεων καὶ χειρονομιῶν μετὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐστηρότητα καὶ μετὰ τὸ εὐγενὲς καὶ λιτὸν σχέδιον. Ἀριστα δείγματα τῆς νέας τάσεως εἶναι τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου, μερικὰ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά παρὰ τὴν Λεβάνειαν κ.ά.

Ἰδίως ὅμως τὴν τεχνοτροπίαν αὐτὴν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν καλύτερον εἰς τὰ εἰκονογραφημένα χειρόγραφα. Ἡ διακόσμησις τῶν χειρογράφων μετὰ μικρὰς καλλιτεχνικὰς εἰκόνας ἀπετέλεσε νέον εἶδος ζωγραφικῆς, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Μικρογραφία ἢ Μινυογραφία.

ἐξάρουν μὲ χονδροειδεῖς εἰκόνας τὴν ἠθικὴν σημασίαν τῶν κειμένων. Π. χ., ὁ ψαλμὸς 72 λέγει : « ἔθεντο εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ». Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ὁ τεχνίτης τοῦ χειρογράφου τῆς Μόσχας ἀπεικόνι-

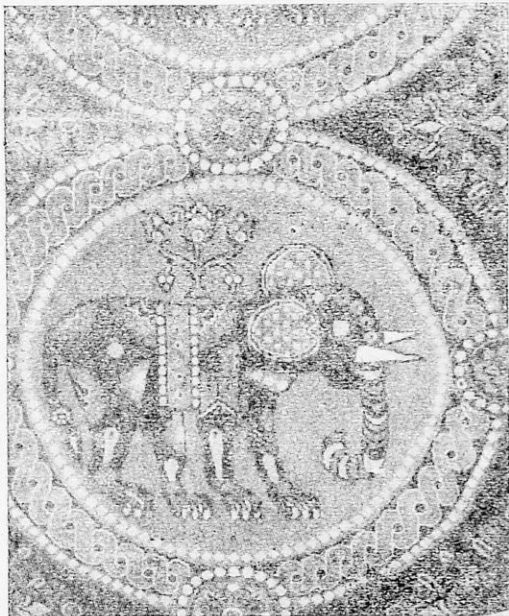
Ὁ Χριστός.

Μωσαϊκὸν ἐκ τῆς μονῆς Ὁσίου Λουκά.

νισε μὲ δύο ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ ἄνω μέρος τῆς σια-
γόνος μακρότατον καὶ ὅμοιον πρὸς ράμφος εἰσχωροῦν εἰς κύ-
κλον, ὁ ὅποιος παριστάνει τὸν οὐρανόν, ἐνῷ αἱ γλῶσσαι τῶν
ὡς μακραὶ ταινίαι φθάνουν μέχρι τῆς γῆς. Τὰ ἔργα αὐτὰ εἶναι

ἀκαλαίσθητα, προωρισμένα διὰ τοὺς πολλούς, καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν.

Αἱ μικρογραφίαι ὅμως τῶν ψαλτηρίων τῆς ἄλλης τάσεως

Βυζαντινὸς μεταξωτὸς τάπητς.

Ἦτο δειγμα βυζαντινῆς ταπητουργίας, προερχόμενον ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἰς τὸ Aix-la-Chapelle. Εἶναι ὕφασμα μεταξωτὸν χρυσοκέντητον. Φέρει ἐπιγραφήν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξάγεται ὅτι κατεσκευάσθη τὸν 10ον αἰῶνα καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸν τάφον τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὁθωνος Γ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος 1090 μ. Χ.

μάτων, διακρίνουν τὰς μικρογραφίας αὐτάς. ὅποιον παρατηρεῖται ἰδιαιτέρως εἰς τὰς παραστάσεις αὐτάς, εἶναι ἡ μεγάλη ἐπίδρασις τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀντίληψιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν.

μαρτυροῦν πολὺ ἀνωτέραν τέχνην. Οἱ τεχνῖται αὐτῶν ἠκολούθουν περισσότερο τὴν παράδοσιν τῆς παλαιᾶς εἰδωλολατρικῆς τέχνης παρά τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησίας. Περίφημον μνημεῖον τῆς τέχνης αὐτῆς εἶναι χειρόγραφον τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων περιέχον 14 ὁλοσελίδους μικρογραφίας (ὁ Δαυτὶδ ὡς ποιμήν, ὁ Δαυτὶδ ὡς Ἡρακλῆς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ λέοντος τοῦ προσβαλόντος τὸ ποίμνιόν του, ὁ Δαυτὶδ ὡς νεαρὸς ἥρωας φονεύων τὸν Γολιάθ, ὁ Δαυτὶδ ἀνακηρυσσόμενος βασιλεύς, οἱ Αἰγύπτιοι καταποντιζόμενοι κατὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς, ὁ Ἡσαΐας προσευχόμενος κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου κτλ.). Πρωτοτυπία μεγάλη, κάλλος, λαμπρότης χρω-

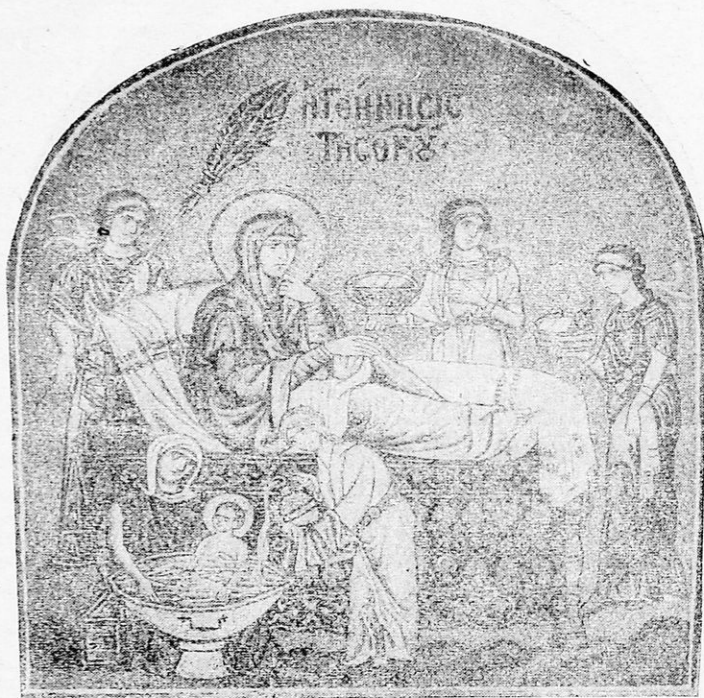
αὐτάς. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ

ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ

ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ

ΕΛΕΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ. ΧΡΥΣΟΧΟΪΑ. ΣΜΑΛΤΟΥΡΓΙΑ. ΠΟΙΚΙΛΤΙΚΗ

Ἐνῷ ἡ γλυπτική κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους δὲν παρήγαγε μνημεῖα ἄξια λόγου καὶ ἐχρησίμευσε πάντοτε ὡς συμ-

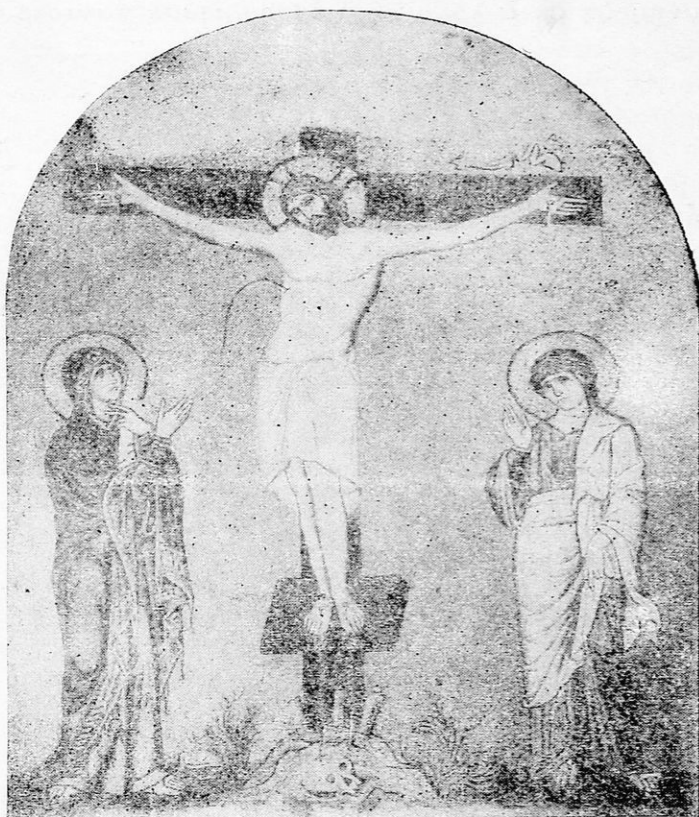

Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου. Μωσαϊκὸν Δαφνίου, τέλος 11ου-12ου αἰῶνος.

Τεχνοτροπία αὐστηρὰ καὶ γραφικὴ συγχρόνως. Ὁ πλοῦτος τῆς ἐπιπλώσεως καὶ τὸ πλῆθος τῶν θεραπεινίδων μᾶς ἐνθυμίζουν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον κατὰ τὴν γέννησιν πορφυρογεννήτου πριγκιπίσσης. Ἡ κλίνη σκεπάζεται μὲ πολυτελὲς ὕφασμα, αἱ θεραπεινίδες εἶναι ἐνδεδυμέναι κομρῶς καὶ μὲ πολὺτιμα ὑφάσματα καὶ σπεύδουν νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Ἀγίαν Ἄνναν. Ἡ μία κρατεῖ ἀνεμιστήρα, αἱ δύο ἄλλαι φέρουν φαγητὰ ἐντὸς τορνευτῶν δοχείων. Δύο ἄλλαι καταγίνονται εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ νηπίου.

πλήρωμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ διακοσμητικῆς τέχνης, ἐκαλλιεργήθησαν ἄλλοι κλάδοι συναφεῖς πρὸς αὐτήν, ἡ ἐλεφαν-

τουργία, ή χρυσοχοΐα, ή σμαλτουργία καί ή ποικιλική.
 Ἡ ἐλεφαντουργία συνίστατο εἰς τὴν ἐγκόλλησιν

Ἡ Σταύρωσις. Μωσαϊκὸν Δαφνίου, τέλος 11ου - 12ου αἰῶνος.

Ὁ Χριστὸς παριστάνεται ζῶν ἀκόμη. Ἡ ἀνατομία τοῦ σώματος ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχαῖον κλασικὸν κανόνα. Ἡ ἀρμονικὴ κάμψις τοῦ σώματος, ἡ λεπτότης τῶν ἐνδυμάτων τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἡ μετρημένη ἔκφρασις τῆς θλίψεως μαρτυροῦν, ὅτι ἡ εἰκὼν εἶχεν ἐμπνευσθῇ ἀπὸ ἐλληνικὰ πρότυπα. Αἱ στάσεις ἐνθυμίζουν ἔργα γλυπτικῆς.

πλακῶν ἐλεφαντοστοῦ εἰς διάφορα ἀντικείμενα πολυτελείας, σκεύη οἰκιακῆς χρήσεως ἢ λειτουργικὰ ἔπιπλα (κτένια, κιβώ-

X. Θεοδωρίδου — Α. Λαζάρου

τια, ἐρμάρια, καλύμματα Εὐαγγελίων κτλ.). Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλεφαντουργίας ἔχουν πολλὴν σημασίαν τὰ λεγόμενα Δίπτυχα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεγράφοντο τιμῆς ἕνεκα τὰ ὀνόματα τῶν ὑπάτων ἢ βραδύτερον τῶν εὐεργετῶν τῶν κοινοτήτων.

Ποικιλώτατα ἦσαν τὰ εἶδη τῆς Χρυσοχοΐας καὶ Ἀργυροχοΐας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπετέλουν ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων βιομηχανικῶν προϊόντων τοῦ Βυζαντίου. Διεσώθησαν πλεῖστα δημιουργήματα τῆς τέχνης αὐτῆς.

Περίφημοι ἦσαν οἱ λεγόμενοι Διάφρακτοι σμάλτοι. Ἔχουν δηλαδὴ τετηγμένα πολύτιμα μέταλλα εἰς ἐπίσης μέταλλινα διαφράγματα, καὶ διὰ συνδυασμοῦ, κατὰ τὸν τρόπον τῶν μωσαϊκῶν, ἐσχημάτιζον διαφόρους εἰκόνας. Οἱ πλούσιοι τόνοι τῶν χρωμάτων, ἡ λαμπρότης τῶν, ἡ διαύγεια τῶν πολυτίμων λίθων καὶ ἡ τελειότης τῆς κατασκευῆς κατέστησαν τὰ βυζαντινὰ σμάλτα περίφημα. Ἡ ἀκμὴ τῆς Σμαλτουργίας συμπύπτει κυρίως τὸν 10ον - 11ον αἰῶνα.

Πολὺ ἐπίσης ἠυδοκίμησεν ἡ Ποικιλτικὴ. Τὰ προϊόντα τῆς, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετοξωτὰ καὶ χρυσοπάστα με διακοσμήσεις ὑφαντᾶς καὶ σπανιώτερον κεντηίας, θεωροῦνται μετοξὺ τῶν ἐξοχωτέρων προϊόντων τῆς βυζαντινῆς βιοτεχνίας. Περίφημοι ἦσαν οἱ πολυτελεῖς τάπητες, τοὺς ὁποῖους προνομιακῶς κατεσκεύαζον τὰ αὐτοκρατορικὰ ἐργοστάσια. Τὰ πολύτιμα αὐτὰ ὑφάσματα συνήθως ἐστέλλοντο ὥς ὄωρα εἰς ξένους ἡγεμόνας ἢ κατὰ τὰς τελετὰς ἐξετίθεντο εἰς τὰ ἀνάκτορα. Μεγάλην φήμην ἐπίσης εἶχον τὰ ἐκκλησιαστικά ἄμφια, οἱ ἐπιτάφιοι, τὰ καλύμματα ἱερῶν σκευῶν κ.ἄ., τὰ ὁποῖα ἐκόσμου με σκηνὰς τοῦ Εὐαγγελίου κεντημένας με μέταξαν καὶ χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ νήματα.

Τὰ προϊόντα τῆς ἐλεφαντουργίας, σμαλτουργίας, χρυσοχοΐας καὶ ποικιλτικῆς δὲν πρέπει νὰ ἐκτιμῶμεν μόνον ἀπὸ τὴν τιμὴν τῶν ὕλικων καὶ τὸν κόπον τῆς κατεργασίας τῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν μεγάλην καλαισθησίαν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἰδίως εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἐθνῶν καὶ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ Ἀτίλλα εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἱδρυσαν διάφορα κράτη : οἱ Φράγκοι εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Γαλατίαν, οἱ Βουργούνδιοι εἰς τὴν νοτιοανατολικήν, οἱ Βησιγόθοι εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ βόρειον Ἰσπανίαν, οἱ Ὀστρογόθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικὴν, οἱ Ἀγγλοσάξονες εἰς τὴν Βρετανίαν καὶ οἱ Λομβαρδοὶ εἰς τὴν Βόρειον Ἰταλίαν.

Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶχον ἐκλατινισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὠμίλουν τὴν λατινικὴν, διετήρουν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ εἶχον προσέλθει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Οἱ Γερμανοί, ὅταν ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτούς, ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν τῶν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν, ὥς καὶ τὴν θρησκείαν τῶν, ὅσοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Μὲ τὸν καιρὸν κατακτηταὶ καὶ κατακτηθέντες συνεχωνεύθησαν, καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ἰταλοὶ κτλ., οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν γλῶσσας προερχομένας ἀπὸ τὴν λατινικὴν, τὰς λεγομένας νεολατινικὰς γλῶσσας (γαλλικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν κτλ.), καὶ ὀνομάζονται Νεολατινικοὶ λαοί.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια κυρίως εὕρισκοντο μετὰ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὰς κυρίως γερμανικὰς χώρας ἰδρύθησαν μικρὰ καθαρῶς γερμα-

νικά κράτη, μεταξύ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τῶν Βαυαρῶν καὶ τῶν Σαξόνων. Ἀκόμη βορειότερον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς σκανδιναβικὰς χώρας ἄλλα γερμανικά κράτη. Πλὴν τούτων εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔζων οἱ σλαβικοὶ λαοί.

Αὐταὶ εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλοι ὁμοεθνεῖς τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Νεολατινικὴ, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Σλαβικὴ. Τὰ γνήσια γερμανικά κράτη ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν ἀπολιτιστα καὶ μόλις ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἰσῆλθον εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Οἱ Σλάβοι εὕρισκοντο ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, ἦσαν γεωργοί, ἔζων κατὰ κώμας καὶ δὲν εἶχον συνείδησιν τῆς ἐθνικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν κατάρθωσαν νὰ σχηματίσουν κράτος.

ΤΑ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βαρβαρικά κράτη, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔζησαν πολὺ.

Τὸ Βανδαλικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Γενζέριχος (427-477), κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 533. Τὸ Βησιγοτθικὸν κράτος κατέλυσαν ὀριστικῶς τὸ 711 οἱ Ἀραβες, οἱ ὁποῖοι κατέλαβον ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ χριστιανοὶ τότε περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς χώρας. Τὸ Ὄστρογοτθικὸν κράτος ἱδρυσεν, καθὼς εἶδομεν, ὁ Θεοδώριχος (488-526), ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους τοῦ Ὀδοάκρου, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλύσει τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Καὶ τὸ κράτος αὐτὸ κατέλαβεν ὀριστικῶς ὁ Ἰουστινιανὸς (533). Τὸ κράτος τῶν Βουργουνδίων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρυθῆ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, δὲν ἔζησε πολὺ καὶ κατελύθη ὑπὸ τῶν Φράγκων. Τὸ κράτος τέλος τῶν Λομβαρδῶν ἱδρύθη ὀλίγον βραδύτερον, τὸ 568, εἰς τὴν ὁμώνυμον πεδιάδα τῆς Ἀνω Ἰταλίας. Ἐξῆσεν 106 ἔτη καὶ τὸ κατέλυσεν ὁ Κάρολος ὁ Μέγας (774).

Εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συνετέλεσε κυρίως ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ λαοὶ ἦσαν ὅλοι

άρειανοί, καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπεστρέφετο πολὺ τοὺς αἰρετικούς, ὅπως ἀπεκάλει τοὺς ἀρειανούς. Μόνον οἱ Φράγκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι, κατώρθωσαν νὰ ἱδρῦσουν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔζησε περισσότερο.

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος, ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἐβασίλευεν ὁ Ὀνώριος, οἱ Φράγκοι, λαὸς γερμανικῆς καταγωγῆς, κατέλαβον τμῆμα τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς Γαλατίας παρὰ τὸν Ρήνον καὶ τὸ σημερινὸν Βέλγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἐγίνε το Φραγκικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν περιελάμβανεν ὅλας τὰς φυλάς τῶν Φράγκων.

Ὁ ἀληθὴς ἱδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἶναι ὁ Χλωδοβίκος (481-511), ὁ ὁποῖος ἤνωσεν ὅλας τὰς φραγκικὰς φυλάς εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Γαλατίας. Πρωτεύουσάν του ὁ Χλωδοβίκος ἔκκαμε τοὺς Παρισίους, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη.

Ἡ ἵδρυσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἔχει μεγάλην ἱστορικὴν σημασίαν, διότι, μετὰ τὸ χάος τὸ προσελθὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐσχηματίσθη ἓν ἰσχυρὸν πολιτικὸν καὶ χριστιανικὸν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὥς πυρὴν πρὸς σχηματισμὸν μεγάλου κράτους φιλικοῦ πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ἰσορρόπου πρὸς τὸ Ἀνατολικόν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Χλωδοβίκου, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερος ἦτο ὁ Δαγοβέρτος (628-633), τὸ Φραγκικὸν κράτος ὑπέταξε τοὺς Βουργουνδίους, ἀπώθησε τοὺς Βησιγόθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ ἐπεξετάθη εἰς πάσας τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαγοβέρτου ἡ δυναστεία τῶν Μεροβιγγίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον οἱ Φράγκοι βασιλεῖς, ἐξησθένησε πολὺ.

Οἱ 13 βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν μετὰ τὸν Δαγοβέρτον ἦσαν ὅλοι πολὺ νέοι, δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἐξεφυλίσθησαν καὶ κατήντησαν μόνον βασιλεῖς τῶν τελετῶν. Διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμασαν τοῖς *faînéants*, ἐνῶ τὸ κράτος ἐκυβέρνην οἱ λε-

γόμενοι Μαγιорδόμοι. Ὁ Μαγιорδόμος (Major domus : ἀυλάρχης) κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν ὑπηρετῶν καὶ διεχειρίζετο τὴν βασιλικὴν περιουσίαν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς ἀπουσίαζεν, εἶχε τὴν κυβέρνησιν, ἐξετέλει δηλαδὴ χρέη πρωθυπουργοῦ.

Ὑπὸ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοὺς ἀυλάρχας τὸ Φραγκικὸν κράτος ἤρχισε τὴν κατάκτησιν τῶν πέραν τοῦ Ρήνου γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τοῦ Σαξονικοῦ καὶ τοῦ Βαυαρικοῦ. Ὀνομαστὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀυλάρχης Κάρολος ὁ ἐπικληθεὶς Μαρτέλ (714-741, martellus, λατινιστί : σφύρα). Ὁ Κάρολος ἐνίκησε τὸ 732 μετὰ τῶν πόλεων Τούρ καὶ Πουατιέ (Tours, Poitiers) τοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας εἰσβαλόντας εἰς τὴν Γαλατίαν Ἀραβας καὶ ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδον αὐτῶν. Ὅποιαν σπουδαιότητα εἶχεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ νίκη κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Λέοντος Γ', τοιαύτην εἶχε καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἡ νίκη τοῦ Καρόλου Μαρτέλ. Διὰ τῆς διπλῆς αὐτῆς νίκης ἐσώθη ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.

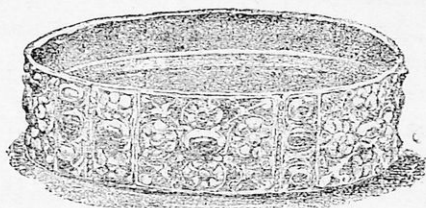
Ἐκ τῆς νίκης αὐτῆς ἀπέκτησε γόητρον ὁ Κάρολος καὶ ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς πραγματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς τοῦ Πιπίνου ὁ Μικρὸς (741-768) κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβιγγίων καὶ ἵδρυσε νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὠνομάσθη δυναστεία τῶν Καρολιδῶν (752).

ἸΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἰδρύθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις. Ὁ Πιπίνος ἀνεγνώρισθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν φράγκων εὐγενῶν βασιλεὺς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους, ἀλλ' ἤθελε νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δι' ἐκκλησιαστικοῦ χρίσματος. Διὰ τοῦτο ἐβοήθησε προθύμως τὸν πάπαν Ζαχαρίαν, τὸν ὁποῖον ἠπειλοῦν οἱ Λομβαρδοὶ τῆς Ἀνω Ἰταλίας, ὁ δὲ πάπας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως ὡς βασιλέα τῶν Φράγκων. Βραδύτερον ὁ πάπας Στέφανος Β' μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ ἔχρισεν αὐτὸν βασιλέα (754).

Ἡ πράξις αὐτὴ ἦτο σπουδαιοτάτη, διότι δι' αὐτῆς ἀνε-

γνωρίζετο ὁ πάπας ὡς ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως κριτὴς εἰς ζητήματα πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὁ Πι-

Τὸ σιδηροῦν στέμμα
τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων.
(Μόντσα - Β. Ἰταλία.)

Ἡ ἐργασία εἶναι βυζαντινὴ.

κλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἔζησε μέχρι τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1870).

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (768 - 814)

Τὸν Πιπῖνον διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Κάρολος**, ὁ ἐπικληθεὶς **Μέγας**. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἡγεμὼν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν βαρβάρων βασιλέων τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος συνέπηξε μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Κάρολος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατακτητὰς τῶν μέσων χρόνων. Κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπεχείρησε 53 ἐκστρατείας. Κατὰ πρῶτον διέλυσε τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὸ εἰς τὸ κράτος του (773). Τότε ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλας τιμὰς, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἐδίδοντο εἰς τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στελλόμενον Ἐξαρχον. Χορὸς παιδῶν μὲ κλάδους ἐλαίας καὶ φοῖνικας ἀνευφήμουν ψάλλοντες: « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας. »

Ἐκτοτε τὸ πρόσωπόν του περιεβλήθη αἵγλην θρησκευτικὴν καὶ οἱ πόλεμοί του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθοῦς σταυροφορίας. Ὅπως ὁ πάππος του Κάρολος Μαρτέλ, ἐπολέμησε καὶ

αὐτὸς κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος τοῦ τὴν μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ χώραν. Ἐκ τῶν θρυλικῶν ἐκείνων πολέμων ἐγεννήθη τὸ ὄνομα-στότερον ἱπποτικὸν ἔπος τῆς Γαλλίας, ἡ *Chanson de Roland*.

Ἀλλ' ὁ Κάρολος ὑπῆρξεν ἰδίως ὁ τρομερὸς ἀπόστολος τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῆς χώρας αὐτῆς εἶχεν ἀρχίσει πρὸ αὐτοῦ. Ὁ τολμηρὸς ἱεραπόστολος Βονιφάτιος κατὰ τὰ ἔτη 742 - 747 εἶχεν ἰδρύσει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Μαγεντίας, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἡ πρώτη τῆς Γερμανίας, καὶ εἰσχωρήσας ἐντὸς τῶν γερμανικῶν δρυμῶν, ἵδρυσεν τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Φούλδας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ὁπόθεν ἐξεκίνησαν οἱ θερμότεροι κήρυκες τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν μοναχῶν θὰ ἦτο μακρόν, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειάν των τὸ ξίφος τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος διεξήγαγεν ἐπὶ 30 ἔτη πόλεμον κατὰ τῶν Γερμανῶν.

Πρὸ πάντων αἵματηρὰ ἦτο ἡ σταυροφορία κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Σαξόνων, οἱ ὅποιοι, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Γερμανίαν, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Ρήνου, ἔζων διηρημένοι εἰς φυλάς, προστατευόμενοι ἀπὸ τὰ δάση. Τούτους ἐξηνάγκαζε νὰ βαπτίζωνται κατὰ χιλιάδας ἐντὸς τῶν μεγάλων γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἐξηγείροντο, ἐφόνευον τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἐχρειάζετο νέα ἐκστρατεία καὶ νέον αἷμα. Ἡ Γερμανία κατεκτήθη μέχρι τοῦ Ἐλβα καὶ ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν.

Τελευταῖον ὁ Καρόλος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, τὸ ὁποῖον ἐσφάζετο ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων δὲν ἀναφέρεται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας καὶ εἰς μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐσυνόρευε μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν Δαλματίαν καὶ Ἰταλίαν. Πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τοῦ εἶχε τὴν πόλιν Ἀκουίσγρανον (γερμανιστὶ Aachen, γαλλιστὶ Aix-la-Chapelle). Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἐνόμιζεν, ὅτι ἦτο μικρὰ ἢ προσωνομία ἀπλῶς τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ἰδρυτὴν ἐνιαίου χριστιανικοῦ κράτους καὶ τὸν προστάτην τῆς Ἐκκλησίας. Ἀφ'

έτέρου ὁ πάπας πολὺ εὐχαρίστως θ' ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος καὶ θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶν Φράγκων.

Τὸ 800 μ.Χ. ὁ Κάρολος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἑορτασμὸν τῶν Χριστουγέννων. Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ὁ Κάρολος ἐγονάτισε πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπέζης διὰ νὰ προσευχηθῇ, ὁ Πάπας ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον, ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ :

Κάρολος ὁ Μέγας.

« Καρόλῳ τῷ Αὐγούστῳ, τῷ στεφομένῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μεγάλῳ καὶ εἰρηνοποιῷ 800 αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίῃ ὁ Θεὸς ἔτη πολλὰ καὶ νίκην. » Ὁ πάπας ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Καρόλου, ὅπως ἄλλοτε πρὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐκτοτε ὁ Κάρολος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ Αὐγούστου.

Ἡ νέα αὐτοκρατορία ἦτο, ὥς ἐκ τῆς προελεύσεως της, αὐτοκρατορία τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον διετήρησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κυρίως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκρά-

τορος τῶν Ρωμαίων εἶχεν ὁ Ἑλλην αὐτοκράτωρ, ὁ Κάρολος ἐπεζήτησε ν' ἀναγνωρισθῇ τοιοῦτος ὑπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ τὸν ἀναγνώρισῃ, ἐξεθρονίσθη. Μόλις βραδύτερον ὁ Μιχαὴλ Α' ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἄλλ' εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Καρόλου οὐδέποτε ἔστερξαν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ν' ἀναγνωρίσουν τὴν προσωνυμίαν αὐτὴν καὶ προσηγόρευον αὐτοὺς ἀπλῶς Ρ ἤ γ α ς.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανε τὸ 814. Ἄφησε μέγα κράτος καὶ ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν μεγάλης προόδου τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δ. Εὐρώπης μετὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβάρωσιν, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ἡ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος του, ἀλλὰ περιήλθον εἰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντέν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διεμοί- 843
ρασαν τὸ κράτος μεταξύ των. Ὁ νεώτατος ἀπ' αὐτοὺς Κά-
ρολος, ὁ ἐπικαλούμενος Φαλαγκός, ἔλαβε τὰς γαλλικὰς χώρας,
ὁ Λουδοβίκος τὰς γερμανικὰς καὶ ὁ Λοθάριος τὰς ἰταλικὰς χώ-
ρας καὶ ἄλλην ἐδαφικὴν ἑκτασιν, ἡ ὁποία ἔφθανε μέχρι τῆς Βο-
ρείου θαλάσσης καὶ ἐχώριζε τὰς γαλλικὰς καὶ γερμανικὰς χώ-
ρας. Ὁ Λοθάριος διετήρησε καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος,
ἀναγνωριζόμενος ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων βασιλέων.

Ἡ διαίρεσις αὕτη, ἃν καὶ ὀφείλετο κυρίως εἰς τὴν φιλαρ-
χίαν τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐν τούτοις ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν
ἐθνολογικὴν διαίρεσιν τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ μὲν κράτος τοῦ
Λοθαρίου περιέλαβε κυρίως Ἰταλούς, τοῦ Καρόλου Γάλλους
καὶ τοῦ Λουδοβίκου Γερμανούς. Τοιοῦτοτρόπως εὐρίσκομεν εἰς
τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς τάσεως τῶν
λαῶν πρὸς δημιουργίαν ἰδίων ἐθνικῶν κρατῶν.

Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν κρατῶν διετηρήθησαν τὸ Γαλλικόν
καὶ τὸ Γερμανικόν, ἐνῶ τὸ Ἰταλικόν τοῦ Λοθαρίου διηρέθη εἰς
πολλὰ μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότατον ἦτο τὸ
ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν κυρίως ἰταλικῶν χωρῶν, ἐνῶ τὰ ἄλλα προ-
σηρτήθησαν εἰς τὸ Γαλλικόν καὶ τὸ Γερμανικόν.

Ἡ διάλυσις τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὀφεί-
λεται καὶ εἰς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ κυρίως εἰς αἰτίαν ἐξωτερι-
κὴν, εἰς τὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν
κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου, διήρκεσαν
περισσότερον ἀπὸ δύο αἰῶνας καὶ ἐκλόνισαν τὴν Εὐρώπην.

Αἱ Νεαὶ Κατὰ τῆς Εὐρώπης Ἐπιδρομαί

Ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος ἀρχίζει νέα περίοδος ἐπιδρομῶν κατὰ

της Εύρώπης, αἱ ὁποῖαι εἶναι μακροτέρας διαρκείας ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 5ου αἰῶνος, διαρκοῦν δηλαδὴ περισσότερο ἀπὸ διακόσια ἔτη.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἡ Εὐρώπῃ προσβάλλεται σχεδὸν ἀπὸ ὅλας τὰς διευθύνσεις. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὴν ξηράν. Ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἔρχονται οἱ Σαρακηνοί, ἀπὸ τὴν Σκανδιναβικὴν χερσόνησον οἱ Νορμανδοί, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην οἱ Σλάβοι, ἀπὸ τὴν Ἀσίαν οἱ Οὐγγροι.

Αἱ ἐπιδρομαὶ αὐταὶ διηθύνοντο κυρίως κατὰ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπῃ καθὼς καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία προσβάλλονται κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀπὸ διαφόρους λαούς. Οἱ νέοι ἐπιδρομεῖς διαφέρουν ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, διότι ἔρχονται συνήθως κατὰ μικρὰ σχετικῶς στίφη καὶ ὄχι κατὰ μεγάλας μάζας λαῶν, ὅπως ἐκεῖνοι. Ληστὰι κατ' ἀρχὰς ἢ πειραταί, ἐγκαθίστανται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, γίνονται γεωργοί, δέχονται τὸν Χριστιανισμόν, ἐκτὸς τῶν Σαρακηνῶν, καὶ εἰς πολλὰ μέρη σχηματίζουν ἀξιολόγους λαούς.

ΟΙ ΣΑΡΑΚΗΝΟΙ

Λέγοντες Σαρακηνοὺς τὸν μεσαῖωνα δὲν ἡννόουν ὠρισμένον λαόν, ἀλλὰ τοὺς μουσουλμάνους γενικῶς ἢ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς (Ἀσίας, Ἀφρικῆς). Οἱ Σαρακηνοὶ ἐπιδρομεῖς ἤρχοντο κυρίως ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐξισλαμισθῇ μετὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν.

Οἱ Σαρακηνοὶ πειραταί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὑπέφερε καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας, προσέβαλον τὴν Σικελίαν (827), τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν, τὴν Ὠστίαν καὶ τὴν Ρώμην ἀκόμη. Ἐγκατεστάθησαν μάλιστα εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς γαλλικῆς παραλίας, ἔμειναν ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 889·975 καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὁρμώμενοι ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Προβιγγίαν, τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν. Ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἀφῆρεσαν τὴν Σικελίαν, ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν, καὶ ἄφησαν εἰς τὰς τρεῖς νήσους πολλὰ σημεῖα τῆς διαβάσεώς των.

ΣΛΑΒΟΙ Ἡ ΒΕΝΔΑΙ

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν μέσων χρόνων οἱ Σλάβοι ἔδειξαν διάθεσιν νὰ ἐξαπλωθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἀπὸ παλαιούς χρόνους. πρὸς τὴν Δύσιν, πρὸς τὴν Γερμανίαν π.χ., ὅπως καὶ πρὸς νότον, πρὸς τὴν Βαλκανικήν. Ἡ ἐξάπλωσις των ἐγένετο συνήθως εἰρηνικῶς, ἐνίοτε ὁμῶς ἐλάμβανεν ὄψιν ἀληθοῦς ἐπιδρομῆς.

Ἦδη ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου οἱ Σλάβοι εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς καὶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 7ου αἰῶνος ἐληλάτησαν τὴν Σαξονίαν καὶ τὴν Θουριγγίαν, ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ρήνου καὶ ἵδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος, τὴν Μεγάλην Μοραβίαν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν Σιλεσίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σάβου, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀνάμνησις συγκινεῖ ἀκόμη τοὺς ἀπογόνους των.

Οἱ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἀνεγνώρισαν τὸ κράτος αὐτό, καὶ τὸ Βυζάντιον καθὼς καὶ ἡ Ρώμη διεφιλόνικησαν τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Σλάβων. Τέλος, ἱεραπόστολοι τοῦ Βυζαντίου, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, οἱ ἀπόστολοι τῶν Σλάβων, κατῴρθωσαν τοῦτο. Ἡ νέα πίστις, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἡ ὁποία τὴν ἠκολούθησε, καθὼς καὶ ἡ λογοτεχνία, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη, ἀφύπνισαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀλλ' ἡ Οὐγγρικὴ ἐπιδρομὴ καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Οὐγγρων εἰς τὴν σήμερον ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένην χώραν διέσπασε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους καὶ ἐχώρισε τοὺς Σλάβους εἰς ἀνατολικούς (Βοημοί, Πολωνοί) καὶ νοτίους (Σέρβοι, Κροᾶται κτλ.).

ΟΙ ΟΥΓΓΡΟΙ

Οἱ Οὐγγροι ἦσαν τουρανικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, Βουλγάρων, Τούρκων. Οἱ ἴδιοι ὠνόμαζον ἑαυτοὺς Μαγυάρους. Ἦρχοντο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐπολέμουν ἔφιπποι, ὅπως οἱ Οὐννοι, ἐπετίθεντο καλπάζοντες, ἔρριπτον τὰ βέλη των καὶ ἔφευγον, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν. Πρὸ τῆς τακτικῆς αὐτῆς καὶ τῆς ὁρμῆς τῶν Οὐγγρων δὲν ἀντεῖχον οἱ ἵπποτικοὶ στρατοί.

Οἱ Γερμανοὶ τοὺς μετεχειρίσθησαν κατὰ τῆς Μεγάλης Μο-

ραβίας, ή όποία ύπέκυψε περί τό 905. Δέν ήργησαν όμως νά στραφοϋν κατά τής Γερμανίας. Τρεῖς στρατιαί ίπποτών κατεστράφησαν άπό τό ίππικόν τών Οϋγγρων, οί όποιοί έπροχώρησαν καίοντες καί έρημώνοντες τήν χώραν. Αί πρωτοπορίαι των έφθασαν μέχρι τής Ιταλίας καί τής Γαλλίας.

Αί οϋγγρικά έπίδρομαί διήρκεσαν περισσότερο άπό ένα αἰώνα καί άνεστάτῳσαν ιδίως τάς γερμανικάς χώρας. Οί Γερμανοί ήγεμόνες ήναγκάσθησαν νά συνασπισθοϋν πρό τοϋ κινδύνου, έξέλεξαν κοινόν άρχοντα διά νά διευθύνη τήν άμυναν, ένίκησαν επανειλημμένως τοϋς έπίδρομεῖς καί περιώρισαν τάς έπιθέσεις των. Άξιόλογος ήτο κυρίως ή νίκη, τήν όποίαν κατήγαγεν ό αϋτοκράτωρ "Οθων Α' ό Μέγας επί τοϋ παραποτάμου τοϋ Δουνάβεως Λέχ τό 955, πλησίον τής πόλεως Αϋγούστης. Άλλά τοϋς Οϋγγρους έσταμάτησε καί συγχρόνως τοϋς ήνωσεν ό προσηλυτισμός εις τόν Χριστιανισμόν, διότι διαφορετικά ύπήρχεν ό κίνδυνος νά διασκορπισθοϋν καί νά έξαφανισθοϋν όπως οί Οϋννοι τοϋ "Ατίλα, όπως οί "Αβαροι κτλ.

Ο έκχριστιανισμός τών Οϋγγρων ήτο έργον τής Ρώμης. Οί Οϋγγροι έγκατεστάθησαν εις τήν ύπ' αϋτών όνομασθεῖσαν χώραν, έγιναν ειρηνικοί γεωργοί καί ή έπιμειξία μέ τοϋς Γερμανούς, Σλάβους, Ρωμάνους, ήλλαξε σημαντικώς τήν κιτρίνην φυλήν. Άλλ' οί Οϋγγροι διετήρησαν τήν τουρανικήν γλώσσαν, συγγενή τής τουρκικής, καί ζωηράν έννικήν συνείδησιν.

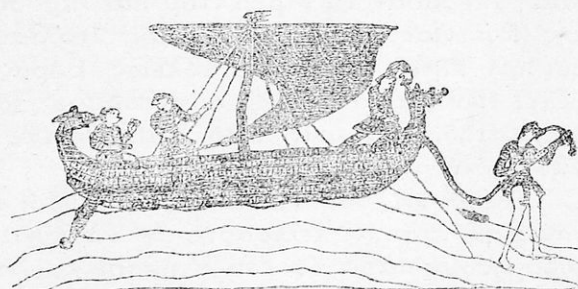
ΟΙ ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ

Οί Νορμανδοί (Nord Männer, άνθρωποι τοϋ Βορρά), οί όρμητικώτεροι άπό τοϋς έπίδρομεῖς, ήρχοντο άπό τήν Σκανδιναβικήν χερσόνησον, Ιδίως άπό τήν Δανίαν καί τήν Νορβηγίαν. Ήσαν γερμανικής καταγωγής, οί άμιγέστεροι μάλιστα Γερμανοί, άνδρες ύψηλοί καί ξανθοί, τολμηροί καί ριποκίνδυνοι.

Η Σκανδιναβική χερσόνησος είχε μείνει άγνωστος εις τοϋς Εϋρωπαίους έως τότε. Οί κάτοικοί της διετήρουν τήν παλαιάν γερμανικήν θρησκείαν, τήν λατρείαν δηλαδή τοϋ "Οδίνου καί τών πνευμάτων τοϋ πολέμου. Φαίνεται, ότι κατά τοϋς χρόνους αϋτοϋς ό πληθυσμός τής χερσονήσου είχεν ύπεραυξηθῇ καί ή έλλειψις τών μέσων τής ζωής ήνάγκασε τοϋς κατοίκους νά ρι-

φθοῦν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τὴν ζήτησιν τύχην. Μυστηριώδης ὁρμή ἐκίνει τοὺς Νορμανδοὺς: Ἐπιβαίνοντες μικρῶν καὶ ἀκαταστρώτων πλοίων, περιεφρόνουν τὴν τρικυμίαν τῶν βορείων θαλάσσων. Ἡ θύελλα τοὺς ἐμέθυε καὶ τὸ ἄγνωστον τοὺς εἴλκυε μὲ μεγάλην δύναμιν.

Ἀτρόμητοι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν, οἱ Νορμανδοὶ κατέφευγον εἰς τὸν δόλον, ὅπου δὲν ἴσχυεν ἡ ἀνδρεία. Ἐσυστηματοποίησαν τὴν τέχνην τῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἐγίναν ὁ τρόμος τῆς Εὐρώπης. Προσέβαλλον τὰ παράλια καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸ ἐσωτερικὸν

Νορμανδικὸν πλοῖον.

τῶν χωρῶν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν. Τὰ βαρύτερα πλοῖα τὰ ἔδενον εἰς τὴν ἐκβολήν, κατεσκευάζον ἐκεῖ χαρακωμένον στρατόπεδον, ἄφηνον ὀλίγους εἰς αὐτό, οἱ ἄλλοι ἐπρωχῶρουν διαρκῶς βαθύτερον εἰς τὴν χώραν, ἀναπλέοντες τοὺς ποταμοὺς μὲ τὰ ἐλαφρότερα σκάφη καὶ

χρησιμοποιοῦντες ἵππους, τοὺς ὁποίους ἤρπαζον ἀπὸ τὰ μεμονωμένα ἀγροκτήματα. Ἐπειθεντο κατὰ τῶν μοναστηρίων, διήρπαζον αὐτά, ἐλεηλάτουν συστηματικῶς τὴν χώραν, συνῆθροον τὴν λείαν ἐντὸς τοῦ χαρακώματος, ὕστερον ἐφορτωνον αὐτὴν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφευγον.

Ἡ πειρατεία ἐγίνεν ἔργον τῶν Νορμανδῶν. Κατ' ἔτος ἀπέπλεον ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Δανίας πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις ὁμάδες πλοίων ὀδηγούμεναι ἀπὸ πρίγκιπας καὶ υἱοὺς εὐγενῶν «διὰ τὸν θερισμὸν τῆς χρονιᾶς», ὅπως ἔλεγον, καὶ διαρκῶς ἐπεζέτεινον τὰς ἐπιχειρήσεις των εἰς μακρινωτέρας χώρας.

Αἱ πρῶται ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν διηυθύνοντο κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ ἔζη Κάρολος ὁ Μέγας, χωρὶς σύστημα ἀκόμῃ καὶ μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν.

Ἀπὸ τὸ 830 αἱ ἐπιχειρήσεις γίνονται συστηματικώτεραι. Οἱ Νορμανδοὶ ἱδρύουν πραγματικὰ φυλάκια ἢ ὠχυρωμένας θέσεις διὰ τὰ λάφυρα εἰς ἐπίκαιρα σημεία ἀπὸ τὴν Βόρειον θάλασσαν ἕως τὴν Μεσόγειον, εἰς τὸν Τάμεσιν, εἰς τὸν Σηκουάναν, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Λουὰρ κτλ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 9ου αἰῶνος προσέβηλόν τὰ παράλια τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, ἐπέρασαν τὸ Γιβραλτάρ καὶ προσέβαλον τὴν παραλίαν τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας. Οἱ Νορμανδοὶ ἀνῆλθον τὸν Ρῆνον μέχρι τῆς πόλεως Βόρμς καὶ τὸν Σηκουάναν μέχρι τῶν Παρισίων. Ἡ πρωτεύουσα τῶν Γάλλων βασιλέων ἐληλατήθη τετράκις ἀπὸ τοῦ 856 μέχρι τοῦ 865, καὶ τὸ 885 ἐπολιορκήθη ἐπὶ 10 μῆνας.

Ἀπὸ τὸν 10ον αἰῶνα οἱ Νορμανδοὶ ἀλλάζουν διάθεσιν καὶ τακτικὴν. Ζητοῦν περισσότερο νὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ νὰ οἰκοδομήσουν παρὰ νὰ λεηλατήσουν καὶ νὰ καταστρέψουν. Ἔρχονται μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν, ἐγκαθίστανται μόνιμως, δέχονται τὸν Χριστιανισμὸν καὶ γίνονται εἰρηνικοὶ καὶ παραγωγικοὶ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης.

Εἰς τὴν Γ α λ λ ί α ν οἱ Νορμανδοὶ ἐγκατεστάθησαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σηκουάνα καὶ ἵδρυσαν ἴδιον κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πλουσίαν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ν ο ρ μ α ν δ ί α, καὶ ἔδωκε τὴν ἀδελφὴν του σύζυγον εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν, ὁ ὁποῖος ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν του. Οἱ Νορμανδοὶ τῆς Γαλλίας ἐλησμόνησαν τὴν γλῶσσάν των, ὠμίλησαν τὴν γαλλικὴν, ἔγιναν θερμοὶ χριστιανοὶ καὶ δραστήριοι καὶ ἐπιχειρηματικὸν στοιχεῖον τῆς χώρας. Οἱ καταστροφεῖς αὐτοὶ τῶν μοναστηρίων ἔκτισαν νέα ὀνομαστά μοναστήρια καὶ ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Ἀ γ γ λ ί α ν μετὰ πολλὰς ἐπιδρομὰς ἐγκατεστάθησαν οἱ Νορμανδοὶ τὸν 9ον αἰῶνα καὶ ἐξουσίασαν σημαντικὸν μέρος τῆς νήσου.

Εἰς τὴν Μ ε σ ό γ ε ι ο ν οἱ Νορμανδοὶ κατώρθωσαν νὰ κα-

ταλάβουν τὴν Κάτω Ἰταλίαν ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας: Ἀφοῦ ὡς μισθοφόροι τῶν Ἑλλήνων ἐβοήθησαν τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον Θ' καὶ κατέπνιξαν τὴν στάσιν τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Μανιάκη, ἀπὸ μισθοφόροι μετεβλήθησαν εἰς κατακτητὰς τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ κατέλυσαν εἰς αὐτὴν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Βραδύτερον κατέλαβον καὶ τὴν Σικελίαν. Τὸ δὲ 1130 ὁ Πάπας ἔσπεψε τὸν ἡγεμόνα τῶν μετὰ τὸν τίτλον τοῦ Βασιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν.

Εἰς τὴν Ρωσίαν ἐπίσης εἶχε σοβαρὰς συνεπείας ἡ νορμανδικὴ ἐπιδρομὴ. Διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Βαλτικῆς εἰσέδυσαν μέχρι τοῦ Κιέβου καὶ διωργάνωσαν δύο κράτη καὶ ἀπετέλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν εἰς αὐτά, ἐνῶ οἱ Ρῶσοι κάτοικοι, ἀμόρφωτοι γεωργοί, δὲν εἶχον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν, διὰ νὰ ἱδρῦσουν κράτος.

Οἱ Νορμανδοὶ ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομάς τῶν μέχρι τῆς Ἰρλανδίας καὶ Ἰσλανδίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὀρμώμενοι προσήγγισαν τὰς ἀκτὰς τῆς βορείου Ἀμερικῆς πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Κολόμβου. Ἐπίσης ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὰς σταυροφορίας.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς λέγομεν μετὰ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Γερμανίας, ἀφοῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, εὐρέθῃ διηρημένη εἰς μικρὰ κρατίδια καὶ διετέλεσεν ὑπὸ Φράγκους ἡγεμόνας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 10ου αἰῶνος. Ὁ φραγκικὸς οἶκος ἐξέλιπε τὸ 911, ἀλλ' ἡ χώρα παρεδόθη εἰς τὴν ἀναρχίαν ἐπὶ τῶν γερμανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν ἠπειλεῖτο ἀπὸ τοὺς Σλάβους καὶ ἐλεηλατεῖτο ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους.

Ὁ Ἑρρίκος Α' (919-936), ὁ δούξ τῆς Σαξονίας, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα Ἰδρυτῆς καὶ Ὁρνιθοθήρας, ἦτο ἄνθρωπος δραστήριος καὶ τολμηρὸς. Ἐκλεγεῖς βασιλεὺς τῶν Σαξόνων καὶ Φράγκων μαζί, κατῴρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ εἰς τὰς ἄλλας γερμανικὰς φυλάς. Πρὸ τοῦ οὐγγρικοῦ κινδύνου οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν. Ἀνεγνώρισαν λοιπὸν τὸν Ἑρρίκον

ὡς ἀνώτερον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας, διετήρησαν ὁμῶς τὴν ἐξουσίαν ἐντὸς τοῦ κράτους τῶν. Διὰ τὴν ἔχουν μάλιστα περισσότερην ἀνεξαρτησίαν, δὲν καθίδρυσαν διαδοχικὸν βασιλεῖα ὅπως ἔγινεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ' ἐκράτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι τὸν ἀνώτερον ἄρχοντα. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἐπῆλθεν ἡ ἔνωσις τῶν γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἡ Γερμανία ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι διηρημένη εἰς κρατίδια μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ὁ "Οθων Α' ὁ Μέγας (936 - 973), ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἑρρίκου, ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος τῶν γερμανῶν βασιλέων τῶν χρόνων αὐτῶν. «Υποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἐκλεγείας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων», ὅπως γράφει ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς. Ὁ "Οθων ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν του ὡς κληρονόμον τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ ἔφθασεν ἐκεῖνον εἰς αἵγλην καὶ ἐπιβολήν. Κατ' ἀρχὰς ἐχρειάσθη νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας καὶ τὸ 955 ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους παρὰ τὴν Αὐγούσταν (Augsburg) τῆς Βαυαρίας καὶ περιώρισε τὰς ἐπιδρομάς τῶν.

Διὰ τοιοῦτον ἡγεμόνα ἐχρειάζετο τίτλος ἀνώτερος, ὅπως πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος διὰ τὸν Κάρολον. Ὁ "Οθων, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, τῶν κατοίκων τῆς Ρώμης, οἱ 961 ὅποιοι δὲν ἠνείχοντο τὸν Πάπαν, καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα τοῦ ἰδίου, κατήλθε τὸ 961 εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Πάπας ὑπεχρεώθη νὰ τὸν στέψῃ ἐν μεγάλῃ πομπῇ αὐτοκράτορα.

Ἐπεκράτησεν ἔκτοτε ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας νὰ κατέρχεται εἰς τὴν Ἰταλίαν, νὰ στέφεται εἰς τὸ Μεδιόλανον βασιλεὺς αὐτῆς διὰ τοῦ σιδηροῦ στέμματος τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων, καὶ μεταβαίνων ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ρώμην νὰ χρίεται ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ Ἀγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους (Imperator Sancti Imperii Romani). Τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τὸ βραδύτερον ὀνομασθὲν Ἀγίον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, τὸ ὅποιον ἔζησε μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ναπολέοντος.

Ὁ "Οθων Α' καὶ οἱ διάδοχοί του "Οθων Β' καὶ Γ' καὶ Ἐρρίκος Β' ἦσαν ἀρκετὰ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες, εἶχον μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἦλθον εἰς σχέσεις μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ "Οθων Β'

συνεξεύχθη ἑλληνίδα πριγκίπισσαν, τὴν Θεοφανώ, κόρην τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὴν Γερμανίαν.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἦτο αἰρετόν, ἐξέλεγον δὲ τὸν αὐτοκράτορα ἑπτὰ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦτο Ἑ κ λ έ κ τ ο ρ ε ς. Τὸ ἔτος 1273 οἱ ἐκλέκτορες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας τὸν **Ροδόλφον**, κόμητα Ἀψβουργ ἐξ Ἑλβετίας (Habsburg). Ὁ Ροδόλφος ἵδρυσε τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ δουκός. Βραδύτερον τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος ηὐξήθη πολὺ, διότι διὰ συνοικεσίων καὶ κληρονομίων ἠνώθησαν μὲ αὐτὸ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας.

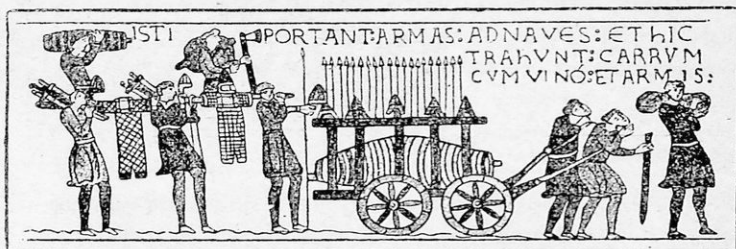
ΑΓΓΛΙΑ. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Μεγάλη Βρεταννία καὶ ἡ γείτων αὐτῆς Ἰρλανδία κατῳικήθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ τῶν Κελτῶν, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ὠνομάσθησαν Β ρ ε τ α ν ν ο ι. Ἦσαν συγγενεῖς τῶν Κελτῶν τῆς Γαλατίας καὶ μεταξύ τῶν δύο λαῶν ὑπῆρχε πολλαπλὴ ἐπικοινωνία πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, συμπληρώσας τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας, ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βρεταννίας, τὸ 55 καὶ 54 π.Χ. Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατόπιν ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειαν νὰ ὑποτάξουν τὴν νῆσον, ἀλλὰ δὲν κατῴρθωσαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ βορειότερα αὐτῆς. Ὅταν ὅμως οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ Ρωμαῖοι ἀπέσυραν τὰς λεγεῶνάς των καὶ σχεδὸν οὐδὲν ἔχνος τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς παρέμεινεν ἐπὶ τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρωμαίων οἱ Βρεταννοὶ τῆς πεδινῆς χώρας, ἀπειλούμενοι ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν, προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν γερμανοὺς μισθοφόρους, τοὺς Ἀγγλους καὶ Σάξονας ἐκ τῆς χώρας τοῦ Ἑλβε ποταμοῦ. Τοῦτο ἔδωκεν ἀρχὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Βρεταννίαν, καὶ τὸν 5ον αἰῶνα (449 μ. Χ.) μέγα πλῆθος Ἀγγλοσαξόνων διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν πεδινὴν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομά-

σθη διὰ τοῦτο Ἀγγλία. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια (Σκωτία) καὶ εἰς τὰ δυτικὰ (Οὐαλία, Κορνουάλη). Οἱ Κέλται διετηρήθησαν ἐπίσης εἰς τὴν Ἱρλανδίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ ἀπόστολοι τοῦ Πάπα ἤρχισαν νὰ προσελκύουν τοὺς Ἀγγλοσάξονας εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Τὸν 9ον αἰῶνα ἤρχισαν κατὰ τῆς Ἀγγλίας αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Δανῶν, οἱ ὅποιοι κατ' ἀρχὰς ἐλεηλάτησαν τὴν νῆσον, ὅπως οἱ συγγενεῖς τῶν Νορμανδοὶ ἐλεηλάτουν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν. Βραδύτερον ὁμως κατέ-

Προπαρασκευὴ δι' ἐκστρατείαν.

Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς νορμανδικῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀγγλίας σφίζεται ὁ περιφημος τύπης τοῦ Bayeux, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι κεντημένα πολλοὶ σκηναὶ τῆς προετοιμασίας καὶ τοῦ πολέμου. Ἐκ τοῦ τύπου αὐτοῦ προέρχεται ἡ ἄνω εἰκὼν. Ἐπάνω λατινικὴ ἐπιγραφή: Ο ὅ τ ο ι φ έ ρ ο υ ν ὁ π λ α εἰς τὰ π λ ο ῖ α, ἐ κ εἶ ν ο ι δέ σ ύ ρ ο υ ν ἄ μ α ξ α ν μ è ο ἶ ν ο ν καὶ ὁ π λ α. Ἀριστερὰ τρεῖς ἄνδρες μεταφέρουν ἐνδύματα καὶ ξίφη, ἐκ τῶν ἄλλων ὁ εἰς φέρει βαρέλι, ὁ ἄλλος ἄσκον καὶ πέλεκυν. Δεξιὰ δύο ἄνθρωποι σύρουν ἄμαξαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι φορτωμένον δοχεῖον οἶνου, δόρατα καὶ περικεφαλαῖαι. Ἡ ὅλη συνοδεία κινεῖται πρὸς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐτοιμάζονται διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Γουλιέλμου.

λαβον σημαντικὸν μέρος αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ δραστήριος βασιλεὺς τῶν Ἀγγλῶν Ἀλφρέδος ὁ Μέγας (871-899) ἀπήλλαξε τὴν χώραν τῆς δανικῆς κατοχῆς καὶ ἐγένινεν ὀνομαστός, προστατεύσας τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἤρχισε νέα ἐπιδρομὴ τῶν Δανῶν, οἱ ὅποιοι τὴν φορὰν αὐτὴν ἐγκατεστάθησαν μονιμώτερον εἰς τὴν νῆσον. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κανουῦτος ὁ Μέγας (1017-1035) ἱδρυσε πραγματικῶς μεγάλην αὐτοκρατορίαν τοῦ βορρᾶ, συνενώσας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του τὴν Ἀγ-

γλίαν, τὴν Νορβηγίαν καὶ τὴν Δανίαν, καὶ ἄφησε φήμην μεγάλου βασιλέως.

ΝΟΡΜΑΝΔΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ

Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησε τὸ ἀγγλοσαξονικὸν στοιχεῖον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ παλαιὰ σαξονικὴ δυναστεία, ἡ ὁποία εἶχε καταφύγει εἰς τὸ δουκάτον τῆς Νορμανδίας ἐν τῇ Β. Γαλλίᾳ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν διαμονὴν της εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχε συνάψει σχέσεις μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Νορμανδίας καί, ὅταν

Ναυπήγησις πλοίου.

Ἀπὸ τὸν ἴδιον τάπητα. Κατασκευὴ πλοιαρίου διὰ τὴν ἐκστρατείαν.

ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πολλοὶ Νορμανδοὶ ἠκολούθησαν αὐτὴν καὶ εἰσῆλθον εἰς ἀνωτέρας ὑπηρεσίας καὶ οὕτως ἤρχισεν ἡ νορμανδικὴ διείσδυσις εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἐπίθεσις Νορμανδῶν.

Σκηνὴ ἐκ τοῦ ἰδίου τάπητος. Δύο νορμανδοὶ ἱππεῖς ἐπιτίθενται ἐναντίον ἐνὸς λόφου, ὅπου τρεῖς Σάξονες, ὀπλισμένοι μόνον με δόρυ καὶ ἀσπίδα, προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἀποκρούσουν. Οἱ δύο ἐφονεύθησαν καὶ φαίνονται εἰς τὴν εἰκόνα μετέωροι.

Τέλος ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας Γουλιέλμος, ὁ ὀνομασθεὶς Κατακτητὴς, ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας καὶ παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν, ἡ ὁποία ἔλαβε χαρακτήρα σταυροφορίας, διότι ὁ Πάπας ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου **1066**

καὶ ἀφώρισε τὸν ἀντίπαλόν του Χάρολδ (Harold). Οἱ Νορμανδοὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ κατὰ τὴν περίφη-

μον μάχην τοῦ "Αστιγξ (1066) συνέτριψαν τὸν σαξονικὸν στρατόν. Ἡ Ἀγγλία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Νορμανδοὺς καὶ ὁ Γουλιέλμος κατέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἵδρυσε δυναστείαν, ἡ ὁποία διὰ τῶν πλαγίων κλάδων τῆς ἄρχει μέχρι σήμερον ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Γουλιέλμος, ἀφοῦ ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δοῦξ τῆς γαλλικῆς Νορμανδίας.

"Εκτοτε ἀρχίζει ἡ βαθυτέρα διείσδυσις τῶν Νορμανδῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, διότι γίνεται ἀθρόα μετανάστευσις εὐγενῶν, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀποβαίνει γλῶσσα τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας καὶ ἐξ αὐτῆς μεταδίδεται εἰς ὅλην τὴν χώραν. Οὕτω διὰ τῆς ἀναμείξεως τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς παλαιᾶς σαξονικῆς γεννᾶται ἡ νεωτέρα ἀγγλικὴ γλῶσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Ο ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ἡ Δ. Εὐρώπη διεμορφώθη ὀριστικῶς, καθὼς εἶδομεν, τὸν 9ον αἰῶνα, καὶ ἔζησεν ὡς κατ' ἐξοχὴν κόσμος μεσαιωνικὸς ἀπὸ τοῦ 10ου μέχρι τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος.

Ὁ μεσαιωνικὸς κόσμος τῆς Δ. Εὐρώπης δὲν εἶναι βάρβαρος, ὅπως ἐπίστευον ἄλλοτε. Οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Δύσιν, ἦσαν μόνον καθυστερημένοι πολιτιστικῶς. Δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ σοφὸν διοικητικὸν σύστημα τῶν Ρωμαίων, ἰδίως τὴν αὐστηρὰν συγκέντρωσιν τοῦ κράτους, καὶ γενικώτερον τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὸ σύνολόν του. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἡθὴ τραχύτερα. Ἄλλ' οἱ δυτικοὶ λαοὶ εἶχον μεγάλην ζωτικότητα καὶ ἱκανότητα δημιουργικὴν, ὅπως ἀπεδείχθη ἀργότερον. Μετὰ μακρὰν προπαρασκευὴν ἔφθασαν εἰς τὴν πρώτην ἀναγέννησίν των, διεμόρφωσαν κοινωνίαν καὶ πολιτείαν, ἀνέπτυξαν τέχνην, γράμματα καὶ γενικῶς πνευματικὴν ζωὴν.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς νέας κοινωνίας εἶναι :

1) Ἐξασθένησις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Οἱ βασιλεῖς δὲν εἶναι κύριοι εἰς τὸ κράτος των, διότι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των ἔχουν ἄλλους ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι περιορίζουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν.

2) Διαίρεσις εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Οἱ κάτοικοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, μίαν κυρίαρχον, ἣ ὁποία ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα, εἶναι κυρία τῆς γῆς καὶ κυβερνᾷ τὴν πολιτείαν, καὶ μίαν ὑποτελῆ, ἣ ὁποία ἔχει μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαίωμα.

3) Ἡ ἐπιβολὴ τῆς θρησκείας. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, συναισθηματικοί, εὐφάνταστοι, εἶχον ζωηρὸν θρησκευτι-

κόν ενδιαφέρον. Πολιτεία, κοινωνία, τέχνη, γράμματα, παρουσιάζουν χροιάν θρησκευτικήν.

4) Ἡ κυριαρχία τοῦ Πάπα. Ἡ Δ. Εὐρώπη, ἐπειδὴ ἔλαβε τὸν Χριστιανισμόν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας τὸν Πάπαν.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ. ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ

Ὅταν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον τὰς χώρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, οἱ βασιλεῖς τῶν διεμοίρασαν αὐτὰς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολεμιστῶν. Ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς, ὠνομάσθη *Φέουδον* (τιμάριον) καὶ οἱ ἄρχοντες *Φεουδάρχαι* (τιμαριοῦχοι). Οἱ τιμαριοῦχοι ἄρχοντες ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι εἰς τὴν χώραν τῶν, ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως.

Τοιοῦτοτρόπως προήλθε πολιτειακὸν σύστημα ἀντίθετον τοῦ ρωμαϊκοῦ. Ἐνῷ ὁ ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἦτο κύριος ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας καὶ διώριζε καὶ ἔπαυε τοὺς διοικητὰς κατὰ βούλησιν, οἱ φεουδαρχικοὶ ἄρχοντες ἦσαν κληρονομικοὶ καὶ ἐκυβέρνην τὴν χώραν τῶν ὅπως ἤθελον. Τοῦτο ἐπέφερε τὴν ἐξασθένησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας εἰσήγαγεν ἐνιαῖον διοικητικὸν σύστημα καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταργήσῃ τὸν φεουδαλισμόν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ραγδαίως ἐπροχώρησεν ἡ διαίρεσις εἰς μικρὰ κρατίδια. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐγγρων καὶ τῶν Νορμανδῶν. Οἱ βασιλεῖς ἦσαν ἀνίσχυροι ν' ἀντιμετωπίσουν τὰς αἰφνιδίως προσβολὰς καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ διοργανωθῇ ἐπιτόπιος ἄμυνα. Διὰ τοῦτο ἐνισχύθη ἡ δύναμις τῶν φεουδαρχῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ ἔγιναν ὀνομαστοί, διότι ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς.

Ἡ φεουδάρχια γενικώτερον ἐπεβάλλετο ἀπὸ λόγους στρατιωτικούς. Τὰ κράτη τότε δὲν εἶχον οὔτε διοργανώσιν οὔτε μέσα συγκοινωνίας οὔτε ἐνιαῖον σύστημα στρατολογίας. Ἐπρεπεν αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις νὰ διοργανῶνται τμηματικῶς εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ ὁ ἄρχων τοῦ τμήματος ἔπρεπε νὰ λαμβάνῃ τοὺς ἀπαιτούμενους πόρους ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς δ'εμορφώθη συστηματικώτερον ἡ φεουδαρχία, οἱ ἄρχοντες ἀπετέλεσαν ἱεραρχίαν μὲ τοὺς ἰδιαιτέρους τίτλους τῶν: Δοῦξ (λατινιστὶ Dux, γερμ. χιιστὶ Herzog), Μαρκήσιος (γαλλιστὶ Marquis, γερμ. Markgraf), Κόμις (λατ. Comes), Βαρῶνος (ἀρχ. γερμ. Baro, ἐλεύθερος, εὐγενής), τὰ δὲ φέουδά τῶν ὠνομάζοντο Δουκάτα, Μαρκιωνίαι, Κομιτεῖαι, Βαρωνίαι. Τὰ δουκάτα περιελάμβανον συνήθως μικρότερα φέουδα, μαρκιωνίας, κομιτείας ἢ βαρωνίας.

Γενικῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις, ὅτι οἱ ἄρχοντες παντὸς βαθμοῦ εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἦσαν δηλαδὴ ἐλέω Θεοῦ ἄρχοντες καὶ εἶχον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων τῶν. ᾽Ήσαν δηλαδὴ ἀπόλυτοι ἄρχοντες εἰς τὴν χώραν τῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ἡ μεσαιωνικὴ κοινωνία προῆλθεν ἀπὸ κατὰκτησιν. Οἱ Γερμανοὶ οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς καταληφθεῖσας χώρας ἀπέτελεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν, τοὺς λεγομένους εὐγενεῖς. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν οἱ κυρίαρχοι, αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος καὶ ὅλη ἡ γῆ ἀνήκεν εἰς αὐτοὺς. Ὅμοια δικαιώματα ἀπέκτησε βραδύτερον ὁ ἀνώτερος κληρικός. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους, εἶχον μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανέν δικαίωμα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἄνθρωποι τῶν μέσων χρόνων διηροῦντο εἰς δύο κατηγορίας, εἰς Προνομιοῦχοι καὶ Ὑποτελεῖς.

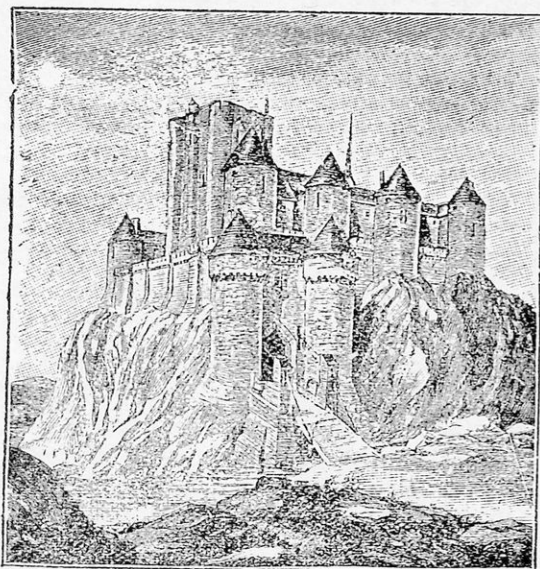
Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκον οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρικός, εἰς τὴν ἄλλην ὁ λαός. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑποτελῶν ἀπετέλουν οἱ χωρικοί, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἰδικά τῶν κτήματα καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κληρικοῦ, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν εἰσοδημάτων. Εἰς τὰς ὀλίγας πόλεις τῶν χρόνων ἐκείνων ἔζων οἱ τεχνῖται καὶ οἱ ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἄστοί. ᾽Ήσαν ὁμῶς ἀκόμη ἀσήμαντοι καὶ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Κατὰ ταῦτα ἡ κοινωνία τῶν μέσων χρόνων διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις, δύο προνομιοῦχοι, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρικό,

καὶ τὴν λεγομένην τρίτην τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ἄστοι.

ΟΙ ΕΥΓΕΝΕΙΣ

Εὐγενεῖς ἦσαν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, τῶν ὁποίων οἱ πτωχοὶ ἐζήτουν τὴν προστασίαν, ἢ πολεμικοὶ ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι μετέβαλον τὰς δοθείσας εἰς αὐτοὺς χώρας εἰς ἰδιοκτησίας. Ἡ

Πύργος.

Περίξ τοῦ ὀχυροῦ, τάφος πλήρης ὕδατος. Εἰς τὸ μέσον, κινητὴ γέφυρα. Τὸ ὀχύρωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ τείχος καὶ ἀπὸ πύργους. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐλῆς εἶναι ὁ πύργος τοῦ εὐγενοῦς.

τάφρου. Ἐντὸς τοῦ χαρακωμένου χώρου ὑπῆρχεν ἡ κατοικία τοῦ εὐγενοῦς, ἡ ὁποία ἦτο πύργος ξύλινος, ὑψηλὸς καὶ τετράγωνος, μετὰ πολλὰ πατώματα. Ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος καὶ τὸ χαρακωμα καὶ ἡ κατοικία τοῦ εὐγενοῦς κατεσκευάζοντο ἀπὸ λί-

περιοχή, τὴν ὁποίαν ἐξουσίαζον, ἥτο μεγάλη ἢ μικρά. Οἱ ἱδιοὶ ὅμως ἦσαν πάντοτε κύριοι εἰς αὐτήν, αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ εἰσοδήματα, αὐτοὶ ἐδίκαζον τοὺς κατοίκους, αὐτοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου, ἦσαν δηλαδὴ μὲν ἓνα λόγον ἀληθεῖς ἄρχοντες, σχεδὸν βασιλεῖς. Ὅπως οἱ βασιλεῖς, εἶχον καὶ αὐτοὶ τὴν πρωτεύουσάντων, δηλαδὴ τὸν πύργον, ὁ ὁποῖος ἦτο κατοικία καὶ συγχρόνως ἀκρόπολις. Ὁ πύργος ἦτο ἀρχικῶς χαράκωμα κατεσκευασμένον κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν τρόπον καὶ προστατευόμενον ὑπὸ πλατείας

θους. Τὸ χαράκωμα ἢ μᾶλλον τὸ τεῖχος εἶχε τέσσαρας πλευράς, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος ἦσαν πολλάκις καταπληκτικά καὶ αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐπάλξεις καὶ πολεμίστρας διὰ τοὺς πολεμιστάς. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας ὑπῆρχον πύργοι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευον ὥς κατοικίαι τῶν πολεμιστῶν ἢ ὥς ἀποθήκαι τροφίμων καὶ ἐφοδίων. Ὁ κυρίως πύργος εἶχε πολλὰ πατώματα. Δύο ἀπ' αὐτὰ ἦσαν ὑπόγεια, ὅπου οὔτε φῶς οὔτε ἀήρ εἰσέδυσεν. Ἐνεκα τοῦ ἀτελοῦς φωτισμοῦ τῶν πύργων οἱ εὐγενεῖς συνήθιζον βραδύτερον νὰ κατοικοῦν εἰς ἄλλα κτίρια παραπλεύρως τοῦ πύργου, περισσότερον εὐάερα καὶ εὐήλια.

Ἡ μόνη μόρφωσις, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν, ἦτο ἡ ἄσκησις εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὸ κυνήγιον. Ἀφοῦ πρῶτον ἐμαθήτευον πλησίον μεγαλυτέρων εὐγενῶν, περὶ τὸ 18ον ἢ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἐχρίνοντο Ἱππότες. Ἡ κυρία ἐνασχόλησις τῶν εὐγενῶν ἦτο ὁ πόλεμος, αἱ ἵπποδρομίαι καὶ τὸ κυνήγιον.

ΙΠΠΟΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἀπὸ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς πολεμικῆς ὁρμῆς τῶν νέων λαῶν καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἐγεννήθη ὁ ἱπποτικός βίος τῶν μέσων χρόνων. Ἡ Ἐκκλησία ὑλόγησε τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν καὶ προσεπάθησε νὰ κατευθύνῃ αὐτὴν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῆς. Ἀπὸ τὸν 12ον αἰῶνα καθιερώθη ἡ συνήθεια οἱ νέοι νὰ χρίωνται ἱππότες διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς. Ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπερασπίζουν τὸ δίκαιον, νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἀδικουμένους κατὰ τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, νὰ εἶναι πιστοὶ εἰς τὴν φιλίαν. Αἱ ἀρεταὶ αὗται, θεωρούμεναι κατ' ἐξοχὴν χριστιανικαί, καθίστων τὸν ἱππότην καλὸν χριστιανόν, ὁ δὲ ἱπποτισμὸς ἐθεωρεῖτο χριστιανικὸς θεσμός.

Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ὁ ἱπποτικός βίος. Οὗτος, διεπόμενος ὑπὸ ἰδιαίτερων κανόνων, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν καὶ ἔλαβε τόσῃν αἵγλην, ὅσῃν ἄλλοτε ὁ ἥρωικός κόσμος τῆς ἀρχαιότητος, ἐξυμνήθη δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ποιητάς. Βραδύτερον ὁ ἱπποτισμὸς ἔλαβε μεγαλυτέραν δόξαν συνδυασθεὶς μετὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἐπειδὴ ὁ ἱππότης ἐθεωρεῖτο ὡς προστατῆς τῆς θρησκείας, ἰδρῦθησαν διάφορα Τάγματα ἱππο-

τικὰ μοναχικά, μεῖ ἰδιαίτερας διακριτικὰς στολὰς, τὰ ὅποια ἐπεδίωκον σκοποὺς θρησκευτικούς. Διὰ τοιούτων ταγμάτων μετεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς, εἰς τὸν ἀνακαλυφθέντα Νέον Κόσμον καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς Ἰνδίας. Αὐτὰ ἐπίσης διωργάνωσαν βραδύτερον τὰς Σταυροφορίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων.

ΟΙ ΧΩΡΙΚΟΙ

Πέριξ τοῦ πύργου τοῦ εὐγενοῦς ἔζων οἱ χωρικοί, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο εἰς δύο τάξεις, τοὺς δούλοπαροίκους καὶ τοὺς ἐλευθέρους χωρικούς. Οἱ δοῦλοι ἦσαν πολυαριθμότεροι καὶ προήρχοντο, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ τοὺς δούλους τῶν τελευταίων ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ θέσις τῶν ἦτο οἰκτρά. Ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὰ κτήματα τοῦ κυρίου καὶ ἐθεωροῦντο ἀναπόσπαστοι ἐξ αὐτῶν, ἐστεροῦντο δὲ πάσης προσωπικῆς ἐλευθερίας. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν εἰσοδημάτων ἔδιδον εἰς τὸν κύριόν των καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καλλιεργοῦν δωρεὰν τὰ ἰδιαίτερα κτήματα αὐτοῦ (ἀγγαρεία). Συνήθως ἐπωλοῦντο μετὰ τῶν κτημάτων. Οἱ ἐλεύθεροι χωρικοὶ διέφερον ἀπὸ τοὺς δούλους κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ κτήματά των, νὰ νυμφεύωνται ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ κυρίου των καὶ νὰ κληροδοτοῦν τὰ κτήματα εἰς τὰ τέκνα των. Κατὰ τὰ ἄλλα εἶχον ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τῶν δούλων.

Ὁ βίος γενικῶς τῶν χωρικῶν ἦτο ἄθλιος. Ἐζων εἰς κατοικίας ἀπὸ ξύλα καὶ ἄχυρα, χαμηλὰς καὶ ὑγρὰς, με στερήσεις καὶ κακουχίας. Συχνότατοι ἦσαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα αἱ σιτοδεΐαι, αἱ ὅποιοι ἔστελλον εἰς τὸν Ἀθῆν κατὰ χιλιάδας τοὺς πτωχοὺς ἀγρότας. Αἱ σιτοδεΐαι προήρχοντο κυρίως, διότι ἦτο δύσκολος ἡ μεταφορὰ σίτου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους εἰς τὸ ἄλλο ἔνεκα τῶν ἀτελεσεσάτων μέσων τῆς συγκοινωνίας. Ἀλλῃ μάστιξι τῶν ἀγροτῶν ἦτο ἡ ληστεία, ἡ ὁποία ἐλυμαίνετο τὴν ὑπαιθρον χώραν. Εἰς τοὺς συχνοὺς πολέμους τῶν εὐγενῶν θύματα ἐπιπτον ἰδίως οἱ χωρικοί.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ. ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἡ βιομηχανία κατὰ τὸν μεσαιῶνα δὲν ὠμοίαζε μετὰ τὴν σημερινήν. Ἐνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, τοῦ

ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας ἦσαν ὀλίγα καὶ ἀτελῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἔλειπον τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, ἐκάστη πόλις εἶχε τὴν βιομηχανίαν τῆς, ἐνῷ σήμερον ἀντιθέτως ἡ βιομηχανία συγκεντρώνεται εἰς ὠρισμένας πόλεις, τὰ βιομηχανικά λεγόμενα κέντρα. Τὰ ἐργαστήρια τότε δὲν περιελάμβανον πλέον τῶν πέντε ἐργατῶν, οἱ δὲ τεχνῖται ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροὺς κανονισμοὺς.

Τὸ μικρὸν ἐμπόριον κατὰ τὸν μεσαῖωνα δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα, διότι οἱ ἴδιοι οἱ τεχνῖται ἦσαν καὶ οἱ πωληταὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας τῶν. Ὡστε, ὅταν λέγωμεν ἐμπόριον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, πρέπει κυρίως νὰ ἐννοοῦμεν τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, ὅποτε οἱ ἔμποροι ἐταξίδευον εἰς χώρας μακρυνάς, διὰ νὰ προμηθευθοῦν πρώτας ὑλας τῆς βιομηχανίας, σπάνια καὶ πολύτιμα προϊόντα κτλ.

Ἀλλὰ τὸ ἐμπόριον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς διεξήγετο μὲ μεγάλους κινδύνους καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑπεβάλλετο εἰς πολλὰς ὑποχρεώσεις. Οἱ ἔμποροι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν φόρους ἐξαγωγῆς εἰς ὅλα τὰ μικρὰ κρατίδια, ὁπόθεν διήρχοντο, εἰς τὰς γεφύρας, εἰς τοὺς πόρους τῶν ποταμῶν κτλ. Οἱ ταξιδεύοντες π.χ. ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ Λουὰρ ἀπὸ Ρουὰν εἰς Νάντην ὑπεβάλλοντο εἰς πληρωμὴν φόρων 74 φορές ! Αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ ἐδυσχεραίνοντο πολὺ ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν νομισμάτων, τὰ ὅποια ἦσαν διάφορα εἰς ἕκαστον μέρος, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἀρκετοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τῶν δανείων, διότι ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευε τὰ ἔντοκα δάνεια. Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκαταστασίαν τῶν ὁδῶν, τὴν ἔλλειψιν μέσων συγκοινωνίας, τὴν ληστείαν τῆς ξηρᾶς καὶ τὴν πειρατείαν τῆς θαλάσσης, θὰ ἐννοήσωμεν πόσας δυσκολίας καὶ πόσους κινδύνους εἶχε τὸ ἐμπόριον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ὡς μέσον κατάλληλον πρὸς ἀσφάλειάν των οἱ ἔμποροι εὖ-ρισκον τὰ ὁμαδικὰ ταξίδια κατὰ καραβάνια, ὅπως γίνεται ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐμπορίου τῶν μέσων χρόνων εἶναι αἱ ἐμποροπανηγύρεις, αἱ ὅποια ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἐλλείψεως συγκοινωνίας καὶ ἐγίνοντο εἰς διαφόρους πόλεις καὶ εἰς

ώρισμένην ἐποχὴν. Πωλῆται καὶ ἀγορασταὶ συνεκεντρώνοντο εἰς αὐτάς ἀπὸ μακρινώτατα μέρη, πάσης φύσεως ἐμπορεύματα ἐξετίθεντο πρὸς πώλησιν, ἐνῷ ἄφ' ἑτέρου θίασοι ἀκροβατῶν καὶ πλανοδίων, θηριοδασμασταὶ καὶ μουσικοὶ ἀνελάμβανον νὰ διασκεδάσουν τὰ πλήθη.

Ἀξιόλογον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἔμποροι τῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς, ἀποικιακά, πιπέρι ἰδιαιτέρως, τοῦ ὁποίου ἔκαμνον μεγάλην χρῆσιν, ζάχαριν, ἀρώματα, πολύτιμα ὑφάσματα, γουναρικά, πολυτίμους λίθους κτλ. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἐξήσκουν κυρίως δύο πόλεις τῆς Ἰταλίας, εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἢ Γένουα καὶ εἰς τὸ Ἀδριατικὸν καὶ τὸ Αἰγαῖον ἢ Βενετία.

Αἱ πόλεις

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου εἶχον αἱ πόλεις. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι ὁ πολιτισμὸς προήχθη ταχύτερον ὅπου ὑπῆρχον ἀξιόλογα κέντρα. Πόλεις ὑπῆρχον, πλὴν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ Ρήνου, αἱ ὁποῖαι προήλθον ἀπὸ τὰς στρατιωτικὰς ἀποικίας τῶν Ρωμαίων (coloniæ). Ἀλλὰ εἰς τὴν κυρίως Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον κατακτήσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ὑπῆρχον πόλεις, διότι οἱ Γερμανοὶ ἠρέσκοντο νὰ ζοῦν καθ' ὁμάδας μικρὰς ἐντὸς τῶν δασῶν. Οἱ δὲ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ἐκτίζον τὰ ἀνάκτορά των εἰς ἀκροπόλεις, ὅπως ἐπὶ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς.

Αἱ μεσαιωνικαὶ πόλεις περιεβάλλοντο ἀπὸ τεῖχος καὶ ὅ ἐντὸς αὐτοῦ περικλειόμενος χώρος ἦτο συνήθως περιορισμένης ἐκτάσεως. Ὅλοι ἐφρόντιζον ἐκ φόβου νὰ κατοικοῦν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο ὅλον τὸ ἔδαφος. Αἱ οἰκίαι ἐκτίζοντο ἢ μίᾳ παραπλεύρως τῆς ἄλλης, διὰ δὲ τὰς ὁδοὺς ἀφήνετο ὁ ἀπολύτως ἀναγκαῖος χώρος. Διὰ τοῦτο οἱ δρόμοι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν στενώτατοι, σκοτεινοὶ, λαβυρινθώδεις καὶ ἀκάθαρτοι.

Ἡ μεσαιωνικὴ οἰκία ἦτο πλατυτέρα εἰς τὸ δεύτερον πᾶν τῶμα, ἢ δὲ στέγη, ἐπεὶ διὰ ἐγίνετο ἐπικλινῆς διὰ τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων τῆς βροχῆς καὶ τῆς χιόνος, ἔφθανε μέχρι τοῦ μέσου

σχεδὸν τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς ὁδοὺς αἱ στέγαι τῶν ἀπέναντι οἰκιῶν ἤνοῦντο, ἀπετέλουν ὑπόστεγον καὶ ἔκαμνον τοὺς δρόμους σκοτεινοὺς. Οἱ ἄνθρωποι ἔκτιζον κατ' ἀρέσκειαν. Τὰ λεγόμενα σχέδια πόλεων δὲν ὑπῆρχον τότε καὶ διὰ τοῦτο οἱ δρόμοι ἦσαν λαβυρινθώδεις. Ἦσαν δὲ ἀκάθαρτοι, διότι οὔτε ὑπόνομοι ὑπῆρχον οὔτε ἄλλα μέσα καθαριότητος. Τὰ αἵματα τῶν σφαζομένων ζώων καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν οἰκιῶν ἐχύνοντο εἰς τὰς ὁδοὺς, τῶν ὁποίων μόνοι καθαρισταὶ ἦσαν οἱ χοῖροι. Στρώσις ὁδῶν καὶ πεζοδρόμια ἦσαν πράγματα ἄγνωστα. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν χειμῶνα αἱ ὁδοὶ πολλάκις ἐγίνοντο ἀδιάβατοι ἕνεκα τοῦ βορβόρου, καὶ οἱ ἐξερχόμενοι κατὰ τὴν νύκτα ἔπρεπε νὰ φέρουν φανόν, διότι φωτισμὸς δημοτικὸς δὲν ὑπῆρχε.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς δύο φοβεραὶ μάστιγες ἠπείλουν τὰς πόλεις τοῦ μεσαίωνος, ἡ πυρκαϊὰ καὶ ἡ πανώλης. Αἱ οἰκίαι ἦσαν ξύλιναι καὶ πολὺ πλησίον ἡ μία τῆς ἄλλης. Διὰ τοῦτο, ἐὰν συνέβαινε ν' ἀρχίσῃ πυρκαϊὰ εἰς τινὰ οἰκίαν, ἑκαίετο ὁλόκληρος συνοικία καὶ πολλάκις ὁλόκληρος ἡ πόλις. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρουὰν (Rouen), εἰς διάστημα εἰκοσιπέντε ἐτῶν (1200 - 1225), ἑκάη ἔξ φορές. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλαμβάνοντο πολλὰ μέτρα πρὸς πρόληψιν πυρκαϊῶν. Οἱ ἐργάται διετάσσοντο νὰ μὴ ἐργάζωνται μὲ φῶς, τὴν ὀγδόην καὶ ἐνάτην ἑσπερινὴν ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας ἐσήμαινε τὸ «couvre - feu», δηλαδὴ νὰ σβήσουν τὰ φῶτα.

Ἐπίσης μεγάλη πληγὴ τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων ἦσαν αἱ ἐπιδημίαι καὶ πρὸ πάντων ἡ πανώλης, τῆς ὁποίας τὴν διάδοσιν ἡνῶνει ἡ ἀκαθαρσία τῶν ὁδῶν. Ὅταν ἡ πανώλης ἐνέσκηπτεν εἰς μίαν πόλιν, οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον κατὰ χιλιάδας. Κατὰ τὴν πανώλῃ τοῦ 1348 (la peste noire) εἰς τὸν Ἑκατονταετῆ πόλεμον, λέγουν, ὅτι ἀπέθανε τὸ ἓν τρίτον τῶν κατοίκων τῆς Γαλλίας. Ἄλλη ἐπιδημία, τοῦ 1418, εἰς τρεῖς μῆνας ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀθῆν μόνον εἰς Παρισίους περίπου 100.000 ψυχάς.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Μεγάλην ἐκτίμησιν εἶχεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν ὁ κληρὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ μοναχοί.

Ἐν μέσῳ τῶν ἀναστατώσεων, τῆς ἀναρχίας καὶ τῶν

βιαιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἠκολούθησαν τὰς μεταναστεύσεις, ὁ ρωμαϊκὸς κλῆρος περιέσωσε τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, προσεπάθησε νὰ χαλαρώσῃ τὴν τραχύτητα τῶν ἡθῶν, ἐβοήθησε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ταπεινούς, καὶ γενικῶς ἐχρησίμευσεν ὡς παράγων ἐξημερώσεως.

Οἱ μοναχοί, μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἀμάθειαν, διετήρησαν πολλὰς ὠφελίμους γνώσεις. Αὐτοὶ ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς καλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς. Ὑποχρεωμένοι νὰ καλλιεργοῦν τὰς γαίας τῶν μοναστηρίων τῶν διὰ νὰ ζήσουν, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν δενδροκομίαν. Ἐπίσης οἱ κληρικοὶ ἦσαν οἱ μόνοι ἐγγράμματοι τῶν χρόνων αὐτῶν, διετήρησαν τὴν παράδοσιν τῆς λατινικῆς καὶ διέσωσαν τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Η ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ κλῆρος δὲν περιωρίζετο εἰς τὰ καθαρῶς θρησκευτικὰ του ἔργα, ἀλλ' εἶχε καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν. Εἶχε :

α) Πολιτικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δὲν ὑπῆρχε δημοτικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία νὰ κρατῇ τακτικὰ βιβλία τῆς γεννήσεως, τοῦ γάμου καὶ τοῦ θανάτου τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ κλῆρος, ὁ ὁποῖος τὴν βάπτισιν, τὴν στέφιν καὶ τὸν ἐνταφιασμὸν ἐπιστοποιεῖ καὶ κατεχώριζεν εἰς ἰδιαίτερα βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξηρτᾶτο ἡ θέσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν κοινωνίαν.

β) Δικαστικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἐπίσκοποι ἐδίκαζον τὰς μεταξὺ τῶν κληρικῶν ἀναφυομένας διαφοράς, τὰ δὲ δικαστήρια ταῦτα διέκρινεν ἡπιότης καὶ ἐπιείκεια μεγαλυτέρα ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῶν βασιλέων ἢ τῶν κυρίων. Διὰ τοῦτο τὰ δικαστήρια αὐτὰ εἴλκυον τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου καὶ τοιούτοτρόπως ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τοῦ κλήρου ηὔρυνθη.

γ) Ἐκπαιδευτικὴν ἐξουσίαν. Ἡ πολιτεία κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν παρείχε καμμίαν ἐκπαίδευσιν εἰς τὸν λαὸν καὶ μόνον ὁ κλῆρος συνετήρει τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ παῖδες ἐφοίτων δωρεάν. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων καὶ οἱ μοναχοί.

δ) Τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν. Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλη-

σία εἶχε πολὺν πλοῦτον, καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα αὐτὴ εἶχε τὴν λεγομένην σήμερον κοινωνικὴν ἀντίληψιν ἢ πρόνοιαν. Ἐβοήθει τοὺς πτωχοὺς, περιέθαλπε τὰ ὀρφανὰ, τὰς χήρας, τοὺς ἀναπήρους, τοὺς ἀσθενεῖς. Κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα συνεστήθησαν τὰ πρῶτα Νοσοκομεῖα.

Ο ΠΑΠΑΣ

Σημαντικώτατον γεγονὸς τῶν μέσων χρόνων εἶναι ἡ μεγάλη αὐξησης τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα.

Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης εἶχε μέγα κύρος ἤδη κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρωτευούσης τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ τὸ γόητρον καὶ ἡ ἐπιβολὴ του ἠυξήθη, ἀφ' οὗτου προσεῖλκυσε εἰς τὸν Χριστιανισμόν τοὺς νέους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ ἐδίδασαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τοὺς βαρβάρους, μετέδωκαν εἰς αὐτοὺς μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐξημερώσεως καὶ συγχρόνως ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς νεοφωτίστους τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδημιουργήθη τότε ὁ μέγας χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώριζεν ὡς ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν, καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ ἐπίστευον, ὅτι ἀποτελοῦν ἀδιακρίτως γλώσσης καὶ κράτους ἓνα λαόν, τὸν χριστιανικὸν λαὸν τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλ' ὁ Πάπας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς κλῆρος ἠθέλησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ἐπιβολὴν καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀφοῦ κατάρθωσαν νὰ καταστήσουν ἀνεξάρτητον τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας, ἐπεχειρήσαν νὰ ὑποτάξουν τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν πνευματικὴν. Διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ τὰς διενέξεις τοῦ κλήρου καὶ τῶν βασιλέων.

ΠΑΛΗ ΚΟΣΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ

Μεγάλην δύναμιν ἀπέκτησεν ἡ Δυτ. Ἐκκλησία, ὅταν ἔγινε Πάπας Ρώμης ὁ Γρηγόριος Ζ' Χίλδεβρανδ (1073-1085). Ἐπ' αὐτοῦ ἐγεννήθη τὸ περίφημον ζήτημα τῆς ἐπιβολῆς. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι, δηλαδή, κάτοχοι τιμαρίων, εἶχον

γίνει ύποτελείς εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς διορίζουν, νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς τὴν περιβολήν, ὅπως ἔλεγον (*investitura*). Ὁ παλαιὸς τρόπος τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τὸν κληρὸν καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν εἶχε καταργηθῇ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη.

Ὁ Γρηγόριος ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ. Τὸ 1075 διεκήρυξεν, ὅτι ὁ ἄρχων, ὁ ὅποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ δώσῃ περιβολήν εἰς ἐπίσκοπον ἢ ἡγούμενον, θὰ ἀφορισθῇ, καὶ οἱ διοριζόμενοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κληρικοὶ θὰ ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Πάπας διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἐζήτηι νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας ἓν μέρος ἀπὸ τοὺς ὑποτελεῖς των, ἓν μέρος ἀπὸ τοὺς φεουδάρχας. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη μακρὰ ἔρις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Ἐρις τῆς περιβολῆς*.

Ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὅποῖος ἐξηγέρθη ζωηρότερον κατὰ τῶν σχεδίων τοῦ Πάπα, ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Ἑρρίκος Δ'.

Ὁ Ἑρρίκος Δ', περιφρονῶν τὰς ἀποφάσεις τοῦ ποντίφηκος, ἔδωσεν εἰς ἀνθρώπους τῆς ἐκλογῆς τοῦ τρεῖς ἐπισκοπὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Γρηγόριος τότε ἀφώρισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔλυσε τοὺς ὑπηκόους του ἀπὸ τὸν ὄρκον νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν. Ὁ ἀφορισμὸς ἔκαμε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαὸν καὶ εἶχε σοβαρὰς συνεπείας. Ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ.

Συνοδευόμενος ἀπὸ ὀλίγους ἀφωσιωμένους, ἀπὸ τὴν σύζυγον καὶ τὸν ἀνήλικον υἱὸν του, ἐπέρασε τὰς Ἀλπεῖς ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος, ὁ ὅποῖος λέγεται, ὅτι ἦτο ὁ δριμύτερος τοῦ αἵματος. Ὁ Πάπας, φοβούμενος αἰφνιδιστικὴν ἐπίθεσιν, εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς τὸ φρούριον Κανόσσα (*Canossa*) ἐπὶ τῶν Ἀπεννίνων. Ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ τὸν εὔρῃ ὁ Ἑρρίκος καὶ ὑπεβλήθη εἰς ταπεινωτικὴν μετάνοιαν (1077). Βραδύτερον ὅμως ὁ Ἑρρίκος κατάρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ. Ἀνέτρεψε τὸν Γρηγόριον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον εὐνοούμενόν του καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ.

Ὁ πόλεμος τῆς περιβολῆς διήρκεσε 50 περίπου ἔτη καὶ κατέληξεν εἰς συμφωνίαν μεταξὺ Πάπα καὶ αὐτοκράτορος, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἔμελλον νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ χειροτονοῦνται ἔλευ-

θέρως ὑπὸ τοῦ Πάπα. Ὁ αὐτοκράτωρ παρητεῖτο ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς περιβολῆς καὶ διετήρει μόνον τὸ δικαίωμα νὰ παραχωρῇ τὰ φέουδα εἰς τοὺς ἐκλεγομένους, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως αὐτοὶ ἐκπληρῶνουν τὰς ὑποχρεώσεις τῆς ὑποτελείας. Κατ' οὐσίαν ἐθριάμβευsen ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέβαινε μοναρχία, ὅπως ἤθελεν ὁ Γρηγόριος Ζ'. Οἱ κληρικοὶ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἀνεγνώριζον ὡς κύριον ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν.

Ἄλλ' οἱ Πάπαι ἐπέμεναν νὰ ὑποτάξουν ὀριστικῶς τὴν κοσμικὴν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198-1216) ἐφάνη, ὅτι ἐπραγματοποίησε τὸ ὄνειρον τῶν πρωτείων τοῦ Πάπα ἐπὶ τῆς οἰκουμένης. Ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) ἐμφανίζεται ὁ Πάπας ὡς κριτῆς καὶ ρυθμιστῆς τῶν ὑποθέσεων τοῦ κόσμου. Πρὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὑπεχώρουν οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν Γερμανίαν διέθετε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα κατὰ βούλησιν. Περί τὸ μέσον τοῦ 13ου αἰῶνος ἡ παπικὴ ἐξουσία ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον.

Ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἡ παπικὴ ἐξουσία ὑπέστη ἀνεπανόρθωτον συντριβὴν. Οἱ Πάπαι, θριαμβεύσαντες κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐστράφησαν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ Φίλιππος ὁ Ὡραῖος, καθὼς θὰ ἴδωμεν, διὰ τῆς παρατόλμου πολιτικῆς του ἔδειξεν, ὅτι ἡ ἰσχύς τοῦ Πάπα ἦτο φαινομενικὴ μόνον. Ἐκ τῆς πάλης ἐκείνης ἐξῆλθεν ὁ Πάπας συντετριμμένος καὶ τὸ ὄνειρον τῆς κοσμοκρατορίας διελύθη διὰ παντός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΓΑΛΛΙΑ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 9ου αἰῶνος τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπροχώρησε βαθύτερον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὡς συνέπειαν εἶχε τὴν ἐξασθένησιν τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων. Ἐσχηματίσθησαν ἰσχυροὶ οἴκοι, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ ἔγιναν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Ἡ δύναμις τῶν γάλλων βασιλέων κατήντησε σκιά.

Ἀπὸ τὸν 10ον ὅμως αἰῶνα ἤρχισεν ἀντίθετος κίνησις. Ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, παρατηρεῖται ἡ ἀνάγκη πρὸς συγκέντρωσιν τῆς ἐξουσίας. Ἰσχυροὶ φεουδάρχαι ζητοῦν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ νὰ γίνουν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἰς τὴν χώραν. Τοιοῦτον φαινόμενον παρατηρήσαμεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ὁ Ὅθων ὁ Μέγας καὶ οἱ διάδοχοί του ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλαμβάνουν οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν (Capet) βασιλεῖς.

Ἡ δυναστεία τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ 987. Οἱ τελευταῖοι ὅμως ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἡγεμόνες ἦσαν πολὺ ἀδύνατοι. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας ἐξέλεξαν ἓνα βασιλέα ἐξ αὐτῶν, τὸν Οὐγὸν Καπε (Hughes Capet), ἄρχοντα τῶν Παρισίων. Ἀλλ' ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβεν ἄλλην ἐξέλιξιν, διότι, ἐνῶ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἔμεινεν αἰρετὸς καὶ οὐδέποτε ἀπέκτησεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἔγιναν διαδοχικοὶ καὶ ἡ ἐξουσία τῶν ἐνισχύετο διαρκῶς. Ἡ βασιλεύουσα δυναστεία τῆς Γαλλίας διετηρήθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ ἀνέδειξεν ἰσχυροὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς μεγαλοκτηματίας καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους ν' ἀποκτήσουν ἀνεξαρτησίαν. Οἱ βασιλεῖς εἰ-

χον τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν τῆς ἀστικῆς τάξεως, τῶν ἐμπόρων δηλαδὴ καὶ τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι κατ'ῶκου εἰς τὰς παλαιὰς ρωμαϊκὰς πόλεις.

Ἡ Γαλλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας καὶ προηγμένας χώρας τῆς Εὐρώπης, εἶχε πόλεις μεγάλας καὶ πλουσίας καὶ διεξῆγεν ἀξιόλογον ἐμπόριον. Περισσότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς σταυροφορίας, καὶ τὸ γεγονός τοῦτο καθὼς καὶ οἱ διηνηκεῖς πόλεμοι κατὰ τῶν Ἑγγλῶν ἐνίσχυσαν τὴν ἐθνικὴν συνειδήσιν.

Περὶ τὸ 1200 μ. Χ. ἡ Γαλλία εἶχεν ἰσχυρότατον βασιλέα, τὸν **Φίλιππον Β' Αὐγούστον** (1180 - 1223), ὁ ὅποιος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπηλλάγη ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν εὐγενῶν, ἐνίσχυσεν τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην τὸν Ἀκτῆμονα τῆς Ἑγγλίας σχεδὸν ὅλας τὰς κτήσεις τοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐνίσχυσεν ἐπίσης ὁ **Λουδοβίκος ὁ Θ'** ὁ Ἅγιος (Saint Louis, 1226 - 1270), ὁ ὅποιος ὠδήγησε τὰς δύο τελευταίας Σταυροφορίας καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς τὴν Τύνιδα.

Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως ἔφθασεν ἡ βασιλεία ἐπὶ τοῦ **Φιλίππου Δ' τοῦ Ὡραίου** (1285 - 1314), ὁ ὅποιος ἦτο πονηρὸς ἡγεμὼν καὶ ἐζήτει διὰ παντὸς μέσου νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ. Περιφημὸς εἶναι ἡ ἔρις τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν Πάπαν. Ὁ Φίλιππος, ἔχων ἀνάγκην χρημάτων κατὰ τὸν πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἑγγλίας, ἐπέβαλε φόρον εἰς τὸν κληρον. Ἄλλ' ὁ Πάπας Βονιφάτιος Η' διεμαρτυρήθη, ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς κληρικοὺς τῆς Γαλλίας νὰ πληρώσουν φόρους καὶ τέλος ἀφώρισε τὸν βασιλέα. Ὁ Φίλιππος τότε ἔκαυσε τὴν βούλαν τοῦ Πάπα καὶ ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ τοῦ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἑνοχον καὶ ἔλαβε τὴν συγκατάθεσιν τῆς συνελεύσεως, ὅπως παραπεμφθῇ εἰς δίκην πρὸ συνόδου. Ὁ Πάπας συνελήφθη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Ρώμην, ἐφυλακίσθη καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἀπέθανεν. Ὁ Φίλιππος διώρισε Πάπαν τὸν Κλήμεντα Ε', ὁ ὅποιος ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀβινιὸν, πόλιν τῆς νοτίου Γαλλίας, ὅπου οἱ πάπαι διέμεναν περὶ τὰ 70 ἔτη (1309 - 1377). Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι εἰς τὴν συνέλευσιν, πρὸ τῆς ὁποίας ὁ Φίλιππος κατήγγειλε τὸν

Πάπαν, προσεκάλεσε, πλην τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἀντιπροσώπους τῆς ἀστικής τάξεως, τῆς τρίτης τάξεως (*tiers état*), ὅπως ἔλεγον. Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συγκαλοῦνται εἰς σπουδαίας περιστάσεις οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν τριῶν τάξεων τῆς Γαλλίας. Αἱ τρεῖς τάξεις ὁμοῦ ὠνομάσθησαν Γενικαὶ τὰξεις (*États généraux*).

Ἀπὸ τοῦ 1328 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ οἱ-κὸς Βαλουά (Valois), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1589. Μετ' ὀλίγον ἡ Γαλλία περιπλέκεται εἰς τὸν Ἑκατονταετῆ πόλεμον, ὁ ὁποῖος ἀπορροφᾷ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς. Τέλος ὁ βασιλεὺς Κάρολος Ζ' (1422 - 1461) ἐνίκησε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὸ Καλαί. Στηριζόμενος δὲ ἐπὶ τῶν καλῶς ὀργανωμένων οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, κατήρτισε πρῶτος μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης μόνιμον μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ ἐπεβλήθη εἰς τοὺς εὐγενεῖς. Ἀπὸ τοῦ Καρόλου ἀρχίζει ἡ ἐνίσχυσις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας καὶ ἀπέβη ἀπεριόριστος κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Τὴν προσπάθειαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας συνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ' (1461 - 1483), ὕπουλος καὶ βίαιος μονάρχης, ὁ ὁποῖος συνέτριψε πολλοὺς ἐκ τῶν ὑποτελῶν εὐγενῶν καὶ συνήνωσε τὰς γαίαις τῶν μετὰ τῶν βασιλικῶν κτήσεων. Συγχρόνως προήγαγε τὰς πόλεις, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐδιπλασίασε δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν τὰ εἰσοδήματα τοῦ στέμματος.

Διὰ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν ηὐξήθη πολὺ ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀκμαίων οἰκονομικῶν τῆς, ἐστράφη πρὸς ἐξωτερικὰς κατακτήσεις. Ὁ Κάρολος Η' (1483 - 1498) ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπεχείρησε θορυβώδη ἐκστρατεῖαν ὀνειρευόμενος μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του ν' ἀναλάβῃ μεγάλην ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ 1453 εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν Παλαιολόγον ἠγόρασε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματά του. Ἄλλ' αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἰταλίαν δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἐν τούτοις οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἦσαν ἰσχυρότατοι

κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων καὶ ἡ ἐξουσία των ἀπέβη ἀπερίοριστος. Ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἦτο νόμος. Τοιουτοτρόπως εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ βασιλεία ἐτέθη ὑπεράνω τοῦ νόμου.

Ἡ ΑΓΓΛΙΑ

Οἱ ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ βασιλεῖς (1066), μολονότι εἶχον ἐμφυλίου πολέμους καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἀπέβησαν ἰσχυροί. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξουσίαζον τὸ Δουκάτον τῆς Νορμανδίας καὶ δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ἤυξησαν τὰς κτήσεις των εἰς τὴν χώραν αὐτήν.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ κλάδος τῆς οἰκογενείας τοῦ Γουλιέλμου ὁ καλούμενος τῶν Πλανταγενέτων (Plantagenet). Εἰς τὸν οἶκον αὐτὸν ἀνήκει ὁ περὶφημος διὰ τὴν γενναιότητά του βασιλεὺς **Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος** (1189-1199), ὁ ὁποῖος μετέσχεν εἰς τὴν Γ' Σταυροφορίαν καὶ διῆλθε τὸ ἥμισυ τῆς βασιλείας του εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ **Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων** (1199-1215) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ αὐταρχικῶς καὶ περιεπλάκη εἰς ἔριδας μετὰ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπεκράτησαν καὶ περιώρισαν τὰς αὐθαιρεσίας του. Ὁ Ἰωάννης περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον Αὐγούστον, ἐνίκηθη καὶ ἔχασε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κτήσεών του εἰς τὴν Γαλλίαν.

Οἱ Πλανταγενέτοι ἦσαν σύγχρονοι καὶ ἀντίπαλοι τῶν Καπέτιδων βασιλέων τῆς Γαλλίας. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ βασιλεῖς τῶν χρόνων αὐτῶν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς κυρίως ἡγεμόνας τῆς Νορμανδίας καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ κτήσεων, ἐνῶ τὴν Ἀγγλίαν ἐθεώρουν ὡς χώραν κατακτηθεῖσαν, ἡ ὁποία ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα εἰς χρῆμα καὶ εἰς ἀνθρώπους, διὰ νὰ στερεώσουν τὴν θέσιν των εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας.

Ὅτε λοιπὸν τὸ 1328 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Βαλουά Φίλιππος ὁ ΣΤ', ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας **Ἐδουάρδος Γ'** ἡγείρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῆς ἀφορμῆς αὐτῆς ἤρχισε μακρὰ πάλη μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἡ ὁποία, ἐκτὸς τινῶν διαλειμμάτων, διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐκα-

τονταετής πόλεμος (1339-1453). Οί "Αγγλοι ἐνίκησαν τὴν μεγάλην νίκην τοῦ Κρεσὺ (Crécy, Πικαρδία, 1346) καὶ κατέλαβον τὸ Καλαί, τὸ ὁποῖον διετήρησαν ἐπὶ 200 καὶ πλέον ἔτη. Μετὰ δέκα ἔτη οἱ Γάλλοι ἡττήθησαν εἰς τὸ Πουατιέ (Poitiers) καὶ ἐξεμηνίσθη ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ παραχωρήσας μεγάλην ἔκτασιν τῆς Δ. Γαλλίας εἰς τὴν Ἑγγλίαν.

Πρὸς τοῦτοις ἐμφύλιοι ἔριδες ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ὅλη ἡ βορείως τοῦ ποταμοῦ Λουάρ (Loire) Γαλλία περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑγγλων. Κατὰ τὰς δεινὰς αὐτὰς στιγμὰς παρουσιάσθη ἡ περιεργος ἐκείνη κόρη Jeanne d'Arc, ἡ ὁποία, ὀραματισθεῖσα, προσῆλθεν εἰς τὸ γαλλικὸν στρατόπεδον, ἐνεψύχωσεν αὐτὸ καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ὁρλεάνης (Orléans). Ἀτυχήσασα ὅμως ὕστερον, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑγγλων καὶ ἐκὰν ὡς αἰρετικὴ μάγισσα (1431). Ἄλλ' ἤδη ἡ τύχη ἤρχισε νὰ ἐγκαταλείπῃ τοὺς Ἑγγλους. Ὑπέστησαν ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ γαλλικὸν ἔδαφος πλὴν τοῦ Καλαί (1453).

Οὕτω, καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ Γαλλία ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιβολήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑγγλοι βασιλεῖς, ἀπαλλαγέντες ἀπὸ τοὺς περισπασμοὺς τῆς Γαλλίας, ἔγιναν ἐπίσης ἰσχυροί.

ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Ἡ κοινωνικὴ διάταξις τῆς Ἑγγλίας ἦτο ὀλίγον διαφορετικὴ ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ἄλλων ἡπειρωτικῶν κρατῶν. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἑγγλίας, ὀνομαζόμενοι Κόμιτες καὶ Βαρόνοι (βραδύτερον ὠνομάσθησαν Λόρδοι), δὲν εἶχον γαίας ἐκτεταμένας, οὔτε τὰ δικαιώματα τῶν φεουδαρχῶν τῆς Γαλλίας. Πλὴν τούτου δὲν διηρέθη ὅλη ἡ Ἑγγλία εἰς κτήματα τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ μέγα μέρος τῆς χώρας διετέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τοῦ βασιλέως. Αὐταὶ ἦσαν αἱ λεγόμεναι Κομιτεῖαι, τῶν ὁποίων τοὺς διοικητὰς (sherif) διώριζε καὶ ἔπαυε κατὰ βούλησιν ὁ βασιλεὺς.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως οἱ διάδοχοι τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ οὐδέποτε ἔγιναν ἀπόλυτοι μονάρχαι εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐπειδὴ ἠθέλωσαν αὐτὴν ὡς χώραν κατακτηθεῖσαν καὶ ἐζήτουν νὰ εἰσπράττουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, εἶχον διαρκῶς τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ ἄγγλοι εὐγενεῖς ἠθέλησαν νὰ περιορίσουν τὸ δικαίωμα τῆς φορολογίας τοῦ βασιλέως καὶ ἐπέτυχον, ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ ζητῇ τὴν γνώμην αὐτῶν, ὡσὰκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους. Ὁταν δὲ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία, ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, κατέλαβον τὸ Λονδῖνον καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑπογράψῃ τὸν περίφημον **Μέγαν Χάρτην** (Magna Charta, 1215), ὁ ὁποῖος περιέχει ἐν σπέρματι τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις τοῦ χάρτου ἦσαν αἱ ἑξῆς: Ὁ βασιλεὺς δὲν δικαιούται νὰ εἰσπράττῃ φόρον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ μεγάλου συμβουλίου τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον αποτελοῦν οἱ ἀρχιεπίσκοποι, οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κόμιτες καὶ οἱ βαρῶνοι. Οὐδεὶς πολίτης ἐπιτρέπεται νὰ συλληφθῇ ἢ νὰ φυλακισθῇ, πρὶν εἰσαχθῇ εἰς δίκην. Ἐὰν ὁ βασιλεὺς παραβῇ τὰς διατάξεις τοῦ Χάρτου, οἱ εὐγενεῖς ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως. Ὁ Χάρτης λοιπὸν ἐξασφαλίζει τὴν **π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ν**, τὰ **πο λ ι τ ι κ ᾶ δ ι κ α ι ὡ μ α τ α** καὶ παρέχει τὸ δικαίωμα τῆς **ν ο μ ί μ ο υ ἀ ν τ ι σ τ ᾶ σ ε ω ς**. Τοιουτοτρόπως ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτίθετο ὑπὸ τὸν νόμον.

Ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ διάδοχοί του ἐπεχείρησαν πολλάκις νὰ καταργήσουν τὸν Χάρτην, ἀλλ' ἐκ τῆς πάλης ἐξήρχοντο ἰσχυρότεροι οἱ εὐγενεῖς καὶ διὰ νέων ἐπισήμων πράξεων ἐξησφάλιζον τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας. Τὸ μέγα συμβούλιον ὠνομάσθη βραδύτερον **Parlement** (Κοινοβούλιον) καὶ συνήρχετο ἅπασι τοῦ ἔτους κατ' ἀρχάς, βραδύτερον τρίς. Ἐξέλεγε τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως, διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν λόγον τῆς διαχειρίσεώς των, καὶ διαρκῶς ἐλάμβανε μεγαλύτερον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας.

Ἄλλ' ἔπειδὴ αἱ προστριβαὶ μεταξὺ βασιλέως καὶ εὐγενῶν ἐξηκολούθουν, ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν λαόν, δηλαδὴ εἰς τὴν τρίτην τάξιν. Προσεκάλεσε λοιπὸν δύο ἱππότας

από έκαστην κομιτείαν και αντιπροσώπους των λαϊκών κοινοτήτων, δηλαδή των άστων, οί όποιοι κατώκουν εις τας πόλεις και τας κωμοπόλεις. Η συνέλευσις των αντιπροσώπων αυτών και των ίπποτων άπετέλεσε την Βουλην των Κοινοτήτων ή την Κάτω Βουλην, ένφ το παλαιόν Κοινοβούλιον ώνομάσθη Βουλή των Λόρδων ή "Ανω Βουλή. Τοιουτοτρόπως κατά το τέλος του 13ου αιώνος είχε κατ' ούσίαν δημιουργηθῇ εις την Άγγλίαν νέον είδος πολιτεύματος, το λεγόμενον Κοινοβουλευτικόν, κατά το όποιον ή πολιτεία έκυβερνάτο διά των αντιπροσώπων του έθνους. Το νέον διοικητικόν σύστημα έπαιξε σημαντικώτατον μέρος εις την πολιτικήν ζωην της νεωτέρας Εύρώπης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Μεγάλην έπιρροήν διά την μεταβολήν της μεσαιωνικής κοινωνίας είχε η ανάπτυξις των Ιταλικών πόλεων. Η Ιταλία δέν κατώρθωσε νά ένωθῇ εις έν κράτος. Καθ' όλην την διάρκειαν των μέσων χρόνων και βραδύτερον κατά τους νέους χρόνους ήτο διηρημένη, όπως και ή Γερμανία, εις πολλά κράτη. Προς νότον ήτο το Βασίλειον της Νεαπόλεως, εις το μέσον το Κράτος της Έκκλησίας, προς βορράν διάφοροι μικραί πολιτείαι, Φλωρεντία, Πίσσα, Γένουα, Μιλάνον, Βενετία κτλ.

Αί πολιτείαι της Ιταλίας έπλούτισαν διά του έμπορίου και της βιομηχανίας και άνεπτύχθησαν εις δημοκρατίας, αί όποίαι ώμοιάζον πολύ μέ τας δημοκρατίας των Άθηνών και της Καρχηδόνος. Διότι εις τας πόλεις της βορείου Ιταλίας άνεπτύχθη πλουσία τάξις έμπόρων, ή όποία έλαβε την διοίκησιν της πολιτείας και ίδρυσεν ισχυρά ναυτικά κράτη. Η Βενετία μάλιστα τον 15ον και 16ον αιώνα ήτο μία από τας μεγάλας δυνάμεις της Εύρώπης. Άξιολογώτεραι από τας βορειοϊταλικάς πόλεις είναι ή Φλωρεντία και ή Βενετία. Η πρώτη είναι πρότυπον βιομηχανικής πόλεως, ή δευτέρα ναυτικής.

Η Φλωρεντία κατέχει αξιόλογον θέσιν εις την ιστορίαν του πολιτισμού. Διεκρίθη εις την κατασκευήν πολυτελών ύφασμάτων. Σχεδόν τά τρία τέταρτα των κατοίκων κατεγίνοντο εις την βιομηχανίαν αυτήν και ή πόλις εισέπραττεν έτησίως 60 - 70

ἐκατομμύρια φράγκα ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν ὑφασμάτων.

Ἡ συρροὴ τοῦ χρήματος ἀνέπτυξε τὰς χρηματιστικὰς ἐργασίας. Οἱ Φλωρεντῖνοι ἔγιναν ὀνομαστοὶ τραπεζίται, συναγωνιζόμενοι ἐπιτυχῶς πρὸς τοὺς Ἑβραίους. Μία οἰκογένεια πλουσίων τραπεζιτῶν, οἱ Μένδικκοι, κατῴρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως καὶ ἔγινε τόσο ἰσχυρὰ καὶ ὀνομαστή, ὥστε οἱ γάλλοι βασιλεῖς ἐζήτησαν τὴν συμμαχίαν τῆς καὶ δύο γυναῖκες αὐτῆς ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας.

Ὁ πλοῦτος συνετέλεσεν εἰς τὴν λέπτυνσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλαισθησίας τῶν κατοίκων. Εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὸ πρῶτον ὠρίμασεν ἡ Ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκκων εὖρον πρόθυμον ὑποδοχὴν ὁ Γεμιστὸς καὶ ἄλλοι φυγάδες τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ Βενετία, κτισμένη ἐπὶ νησιδίων εἰς τὸν βορειοδυτικὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ, ἔγινε πλουσία ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204 ἐξοσφάλισεν εἰς αὐτὴν ἀνέλπιστον κέρδος. Ἐλέγετο δημοκρατία, ἀλλ' εἶχε κυβέρνησιν αὐστηρῶς ἀριστοκρατικὴν. Μόνον αἱ ἀρχαιόταται ἐμπορικαὶ οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἦσαν ἐγγεγραμμένα εἰς τὴν Χρυσὴν Βίβλον, εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Κατὰ τύπους ἀρχηγὸς τῆς Βενετικῆς πολιτείας ἦτο ὁ Δόγης (ἐκ τοῦ λατ. *dux*). Ἀλλ' ἡ ἐξουσία ἀνῆκε κυρίως εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν δέκα.

Οἱ Βενετοὶ ἦσαν τόσο πλούσιοι, ὥστε ὠνομάζοντο «Κύριοι ὅλου τοῦ χρυσοῦ τῆς χριστιανωσύνης». Κατ' ἀρχὰς ἡ Βενετία, ὅπως καὶ ὅλη ἡ Ἀνω Ἰταλία, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ Βενετοὶ παρέλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα εἶχον ἐκτεταμένον κράτος. Ἐξουσίαζον τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς, τὰ παράλια δηλαδὴ τῆς σημερινῆς Δαλματίας, Ἰστρίας καὶ Ἡπείρου. Κατέλαβον τὰ Ἐπτάνησα, πολλὰς θέσεις εἰς τὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Εἰς τὴν Μεσόγειον κατεῖχον τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Οἱ Βενετοὶ ἦσαν ὑπουργοὶ καὶ τυραννικοὶ καὶ ἐθυσίαζον τὸ πᾶν χάριν τοῦ ἐμπορίου συμφέροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν λαῶν τὰ γράμματα ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἡ Εὐρώπη ἔζησε μακροὺς αἰῶνας ἀμαθείας μετὰ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου. Ἐπὶ τῶν Μεροβιγγίων βασιλέων, π. χ., ἦτο τόση ἡ ἀμάθεια εἰς τὴν Γαλλίαν, ὥστε δυσκόλως εὐρίσκοντο ἄνθρωποι διὰ τὰς κρατικὰς ἢ ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας. Τὰ ὀλίγα χειρόγραφα, τὰ ὅποια σῶζονται ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοῦς, εἶναι τελείως πρωτόγονα.

Ἄλλ' οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν λαοὶ νεαροὶ καὶ δημιουργικοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ προοδεύουν εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς τέχνας. Γενικῶς ὅμως ἡ παραγωγή τῶν μέσων χρόνων ἔχει τὴν σφραγίδα τῆς θρησκείας. Ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἡ ὁποία ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὸν Πάπαν καὶ τοὺς ὡθεῖ εἰς τὰς Σταυροφορίας, ἐμπνέει καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ὅλας ἐν γένει τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὴν παιδείαν ἔλαβεν εἰς χεῖρας ἡ Ἐκκλησία καὶ τὴν ἐκράτησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα. Ἦθελεν αὕτῃ νὰ δίδῃ τὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ συγχρόνως νὰ ἀσκήῃ ἔλεγχον ἐπ' αὐτῆς. Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ ἵδρυσε σχολεῖα, εἶναι ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, μολονότι ὁ ἴδιος ἦτο ἀγράμματος. Διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ τοῦ Καρόλου χρονολογοῦν τὴν πρώτην ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Τὸ μεσαιωνικὸν σχολεῖον ἦτο παράρτημα τῆς ἐκκλησίας, διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ μοναχοί, καὶ τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἦσαν ἀνάγνωσις, γραφή, ὀλίγη ἀριθμητικὴ,

γραμματική καὶ κατήχησις. Γλῶσσα τῶν σχολείων ἦτο ἡ λατινική, ἡ δὲ ἐκπαίδευσις παρείχετο δωρεάν. Αὐτὰ ἦσαν τὰ μικρὰ σχολεῖα τῶν κωμπούλεων καὶ τῶν χωρίων. Εἰς τὰς μεγαλύτερας πόλεις ὑπῆρχον τὰ λεγόμενα μεγὰλα σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον ἦτο πολὺ χαμηλόν.

Ἐπειδὴ τὰ βιβλία ἦσαν σπάνια, ὁ διδάσκαλος ἀνεγίνωσκε καὶ οἱ μαθηταὶ περιωρίζοντο νὰ ἀκούουν. Γραπτὴ ἐργασία σχεδὸν δὲν ἐδίδετο, διότι ὁ χάρτης ἦτο πολὺ ἀκριβός. Οἱ μαθηταὶ ἀπεστήθιζον γνωμικά καὶ ἤσκοῦντο εἰς τὸ περίπλοκον καὶ μακροπερίοδον ὕψος. Ὅλη ἡ μόρφωσις ἦτο ἄσκησις μνήμης καὶ γενικῶς ἡ σπουδὴ ἦτο προπαρασκευὴ διὰ τὴν Θεολογίαν.

Ἀλλὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα ἀρχίζει πραγματικὴ ἀναγέννησις. Τὸ ἐπίπεδον τῆς μορφώσεως ἤρχισε νὰ ἐξυψώνεται. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν πόλεων ἐδιδάσκοντο μαθήματα εἰδικά, ἡ θεολογία, τὸ πολιτικὸν δίκαιον, τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον (κανονικόν), ἡ ἱατρικὴ, ὠρισμένων δὲ πόλεων τὰ σχολεῖα ἔγιναν ὀνομαστὰ διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν κλάδον. Ἡ Βολωνία π.χ. διὰ τὸ κανονικὸν δίκαιον, ἡ Ὁρλεάνη διὰ τὸ πολιτικόν, τὸ Μονπελλιέ διὰ τὴν ἱατρικὴν, οἱ Παρίσιοι διὰ τὴν θεολογίαν.

ΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 12ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ ἀραβικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Δύσιν. Ἐπὶ αἰῶνας οἱ Ἀραβες εἶχον καλλιέργησει τὰς ἐπιστήμας καὶ εἶχον ὀνομαστὰς σχολὰς εἰς τὰ κέντρα τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου, εἰς τὴν Δαμασκόν, τὴν Βαγδάτην, τὸ Κάϊρον, τὴν Κόρδοβαν, τοὺς λεγομένους μενδρεσέδες, οἱ ὅποιοι διέσφζον εἰς ἕνα βαθμὸν τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν σχολῶν. Οἱ ἀραβικοὶ μενδρεσέδες ἐχρησίμευσαν ὥς ὑπόδειγμα διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πανεπιστημίων.

Τὰ σχολεῖα ἐπληθύνθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐξηκολούθει ν' αὐξάνῃ. Ἰδίως ἡ γαλλικὴ πρωτεύουσα ἔγινε κέντρον, τὸ ὅποιον προσείλκυε μέγαν ἀριθμὸν σπουδαστῶν. Διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῶν παρισινῶν σχολείων ὀργανώθησαν εἰς ἕνα σύνδεσμον καὶ ἀπετέλεσαν μίαν ἑνωσιν, μίαν universitas, ὅπως εἶπον εἰς τὴν λατινικὴν, διὰ νὰ ὑπο-

στηρίζουν τὰ συμφέροντά των. Τοιουτοτρόπως προήλθεν ἡ Universitas magistrorum et scholarium καὶ ιδρύθη τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον.

Αἱ σπουδαὶ διηροῦντο εἰς κύκλους. Ὁ προκαταρκτικὸς κύκλος, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ περάσουν ὅλοι οἱ σπουδασταί, ἔδιδεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον λέγομεν σήμερον γυμνασιακὴν μόρφωσιν. Ὁ δεῦτερος κύκλος περιελάμβανε τρεῖς εἰδικοὺς κλάδους, τὴν θεολογίαν, τὴν νομικὴν καὶ τὴν ἰατρικὴν.

Ἐκαστος κλάδος ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον σύνδεσμον, ἰδιαίτεραν δύναμιν (λατινιστί: *facultas*, γαλλιστί: *faculté*) ἢ σχολήν, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς σήμερον.

Αἱ σπουδαὶ διήρκουν πολλὰ ἔτη. Οἱ σπουδασταὶ ἐνεγράφοντο εἰς ἡλικίαν 14 ἢ 15 ἐτῶν καὶ ἐπὶ ἕξ ἔτη ἐσπούδαζον τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα. Μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν, ὅσοι ἤθελον ἔδιδον ἐξετάσεις, ἀνηγορεύοντο *magistri artium* καὶ ἐλάμβανον τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκουν. Αἱ ἐξετάσεις αὐταὶ ὠνομάσθησαν βραδύτερον *baccalaureat* (*bacca laureatus*). Ἄλλοι ἐξηκολούθουν τὰς σπουδὰς των εἰς μίαν ἀπὸ τὰς τρεῖς σχολὰς. Οἱ δύο κλάδοι, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ, δὲν εἶχον μεγάλην σπουδαιότητα, ἐνῶ κέντρον τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν ἦτο ἡ θεολογία. Διὰ νὰ γίνη κανεὶς διδάκτωρ τῆς θεολογίας, ἔπρεπε νὰ φθάσῃ τὸ 35ον ἔτος τουλάχιστον τῆς ἡλικίας του.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Τὰ πανεπιστήμια λοιπὸν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης δὲν προήλθον τυχαίως, ἀλλ' ἀνεπτύχθησαν βαθμὴδὸν ἀπὸ βαθυτέραν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ ἀφυπνιζομένη μετὰ τὰς σταυροφορίας Εὐρώπη.

Ἔως τώρα οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχον τὴν ἀφελῆ πίστιν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισε νὰ ἀλλάξῃ τὸ πνεῦμα. Πολλοὶ δὲν ἱκανοποιοῦντο πλέον μὲ τὴν ἀπλὴν πίστιν, ἀλλὰ ἤθελον νὰ δικαιολογήσουν τὴν πίστιν μὲ τὸ λογικόν. Εἰς τὴν Δύσιν δηλαδὴ ἤρχισε νὰ ἀφυπνίζεται τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα. Αὐτὸ ὅμως ἐσκανδάλιζε τοὺς πολλοὺς, οἱ ὅποιοι διετήρουν ζωηροτέραν τὴν παλαιὰν παράδοσιν.

Τὸν 5ον αἰῶνα ὁ περίφημος πατὴρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας

Αὐγουστίνος ἔγραφεν, ὅτι τὸν Θεὸν τὸν γνωρίζομεν μὲ τὴν πίστιν, μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς αὐτόν. Ὁ ἀλαζονικὸς πόθος νὰ γνωρίσωμεν καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν ὅλα μὲ τὸ λογικὸν εἶναι ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας, τὰς θανασίμους ἀμαρτίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει μὲ τὸν πόθον καὶ τὴν συγκίνησιν νὰ βυθισθῇ εἰς τὸν Θεόν, νὰ προσπαθήσῃ νὰ γίνῃ ἐν μὲ αὐτόν. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς γνωριμίας μὲ τὸν Θεὸν τὸ ὠνόμασαν **μυστικισμόν**.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Αὐγουστίνου ἦτο μεγάλη εἰς τὴν Δύσιν καὶ πολλοὶ θεολόγοι τῶν μέσων χρόνων κατεδίδικαζον τὴν ἐπιστήμην καὶ γενικῶς κάθε μόρφωσιν. Ὁ ἅγιος Βερνάρδος π.χ. (1091 - 1153), ὁ ζηλωτὴς γάλλος θεολόγος, ὁ κηρύξας τὴν δευτέραν σταυροφορίαν, ἦτο ἐχθρὸς τῆς διανοητικῆς ἐργασίας, ἰδίως τοῦ συλλογισμοῦ, καὶ κατεδίδικαζε τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἔρευναν, διότι ἔχουν συνήθως ἐπικινδύνους συνεπείας. Κατὰ τὴν γνώμην του ἔπρεπε νὰ κλεισθοῦν τὰ σχολεῖα καὶ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν κόσμον ἡ ἱερὰ ἀμάθεια. Πολλοὶ θεολόγοι ἐδίδαξαν, ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ ἐμπιστεύεται κανεὶς εἰς τὸ λογικὸν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, χρειάζεται τὴν θεῖαν χάριν.

Ἡ ΑΡΑΒΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἔλθῃ ἰσχυρὸς κλονισμός. Τὸν 12ον ἀκριβῶς αἰῶνα ἤρχισεν εἰς τὴν Δύσιν ἡ ἀραβικὴ ἐπίδρασις. Ἡ ἀραβικὴ ἐπιστήμη εἶχεν ἔλθει πολὺ πλησίον εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι ἡ Ἰσπανία, τὴν ὁποίαν ἐξουσίαζον οἱ Ἄραβες, εἶχε γίνει ἀπὸ καιρὸν ἀξιολογωτάτῃ πνευματικῇ ἐστίᾳ. Μωαμεθανοὶ καὶ ἑβραῖοι σοφοὶ ἐκαλλιέργησαν ἐκεῖ τὴν φιλοσοφίαν καὶ γενικῶς τὴν ἐπιστήμην.

Ἄλλ' ἡ ἀραβικὴ ἐπιστήμη, καθὼς γνωρίζομεν, ἐστηρίχθη εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν περίφημον Ἕλληνα σοφὸν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Ἀριστοτέλης τὰς γνώμας του τὰς παρουσίαζεν ὥς συνέπειαν αὐστηρῶν συλλογισμῶν, ἐπίστευεν εἰς τὴν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου καὶ παρεδέχετο, ὅτι τὰ φαινόμενα συμβαίνουν ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἀνάγκας, ἀπὸ λόγους, οἱ ὁποῖοι ὑπάρχουν μέσα εἰς τὴν φύσιν.

Περί τὸ 1200 εισέδυσαν εἰς τὴν Γαλλίαν αἱ λατινικαὶ μεταφράσεις τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ μεγάλου σοφοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶχον γίνει ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν μετάφρασιν.

Ἡ ἀραβοαριστοτελικὴ ἐπιδρομὴ, ὅπως ὠνόμασαν τὸ γεγονός αὐτό, ἐπροκάλεσεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν Δύσιν. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν αὐγουστινικῶν καὶ τῶν ἀδιαλλάκτων, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους κατελήφθησαν ἀπὸ πάθος πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ Ἐκκλησία εἶδε κατ' ἀρχάς μὲ ἀνησυχίαν τὴν κίνησιν αὐτὴν, ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ καὶ ἀπηγόρευσε τὴν μελέτην νέων κειμένων (1210 - 1215). Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἦτο τόσο ἐπικίνδυνος, καὶ ὅτι καταλλήλως προσαρμοζόμενος ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ στήριγμα τῆς διδασκαλίας τῆς. Ἠλλάξε τότε τακτικὴν, κατήργησε τὴν ἀπαγόρευσιν, οἱ διδάσκαλοι ἔσπευσαν νὰ δώσουν εἰς τὰ κείμενα τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ μαθήματά των, καὶ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς, ὁ γάλλος φραγκισκανὸς μοναχὸς Μποναβεντούρα (Bonaventura, 1221 - 1274), ὁ γερμανὸς δομινικανὸς Ἀλβέρτος ὁ Μέγας (1193-1280) καὶ ὁ Ἰταλὸς Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης (1227 - 1274), ὁ διασημότερος ἀπὸ ὅλους, ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ συμβιβάσουν τὴν διδασκαλίαν των μὲ τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τεράστιον ἔργον τοῦ τελευταίου, ἡ Summa Theologiae, Σύνοψις τῆς Θεολογίας, ἔγινε τὸ κλασικὸν ἐγχειρίδιον εἰς τὰς θεολογικὰς σχολάς. Οἱ σύγχρονοι ὠνόμασαν τὸν Θωμᾶν ἀγγελικὸν σοφόν, doctor angelicus, ὁ Πάπας τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ ἀκόμη σήμερον ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημά του ὡς τέλειον.

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Τοιοιουτρόπως ἡ κρίσις ὑπερενικήθη καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς λογικῆς διανοήσεως, ἀπέβη στήριγμα τῆς πίστεως. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθησαν οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς καὶ ἐδημιούργησαν τὴν μεσαιωνικὴν φιλοσοφίαν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τὴν λεγομένην *σχολαστικὴν φιλο-*

σ ο φ ί α ν, διότι ἦτο ἡ ἐπισήμως εἰς τὰς σχολὰς διδασκομένη.

Ἡ φιλοσοφία αὕτη δὲν ἐδημιούργησε τίποτε πρωτότυπον καὶ ἔμεινεν ὑπηρετική τῆς Θεολογίας, ancilla Theologiae. Οἱ σοφοὶ τοῦ 13ου αἰῶνος ἐδέχοντο ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὀρθή καὶ τὸ κείμενον τῆς Γραφῆς ἀλάνθαστον, καὶ δὲν ἔμενεν ἄλλο παρὰ νὰ εὑρεθῇ τὸ διανοητικὸν στήριγμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεδείκνυε λογικῶς τὴν ὀρθότητά. Ἀνυψώσασα τὸν Ἀριστοτέλη εἰς ἀλάνθαστον αὐθεντίαν, ἔκλειε τὸν δρόμον εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν. Δὲν ἦτο ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος νὰ κουράσῃ πολὺ τὸν νοῦν του. Ἡ ἀλήθεια εἶχεν εὑρεθῇ καὶ κωδικοποιηθῇ ἤδη. Διὰ τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας δὲν εἶχε κανεὶς παρὰ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς Γραφάς, διὰ ζητήματα ἐπιστημονικὰ εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλους.

ΑΦΥΠΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Κατ' οὐσίαν ὅμως αἱ συζητήσεις τῶν θεολόγων καὶ οἱ λεπτολόγοι συλλογισμοὶ ὥξυναν τὸν νοῦν καὶ ἐξύπνισαν τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα. Ἦρχισαν νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὸ ἄσκοπον τῶν ἀφηρημένων συλλογισμῶν καὶ στρέφουν τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ παρατήρησις καὶ ἔρευνα τοῦ κόσμου, δηλαδή ἡ ἐμπειρία, ἀποκτᾷ ἐκτίμησιν. Ἦδη οἱ σοφοὶ τοῦ 13ου αἰῶνος τονίζουν τὴν σημασίαν τῆς ἐμπειρίας. « Χωρὶς ἐμπειρίαν δὲν ἡμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τίποτε ἀξιόλογον. » Εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ἔχομεν τὴν ἀρχὴν τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης. Παραλλήλως, τὸ πνεῦμα θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς αὐθεντίας, νὰ ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ αὐτενέργειαν.

Η ΔΗΜΩΔΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ λατινικὴ ἔμεινεν ἡ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ γενικῶς τὰ σοβαρώτερα συγγράμματα. Οἱ λαοὶ ὅμως τῆς Δύσεως ὠμίλουν διάφορα ἰδιώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν μετὰ τὴν μετανάστευσιν. Οἱ Γερμανοὶ εἶχον διατηρήσει τὴν παλαιὰν γλῶσσαν, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Ἰσπανοὶ ὠμίλῃσαν νεωτέρας μορφῆς τῆς λατινικῆς, τὰς νεολατινικὰς γλῶσσας, τὴν γαλλικὴν, τὴν ἰταλικὴν, τὴν ἰσπανικὴν. Οἱ Ἀγγλοὶ διεμόρφωσαν ἰδίαν γλῶσσαν, κρᾶμα γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς. Καί, ὅπως ἦτο φυσικόν,

εἰς τὰς γλώσσας αὐτὰς ἐξέφραζον τὰς συγκινήσεις των, τοὺς πόθους καὶ τὴν λύπην των. Τοιουτοτρόπως, παρὰ τὴν λογίαν λογοτεχνίαν ἐδημιουργήθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης λαϊκὴ λογοτεχνία, ἡ ὁποία διεκρίνετο διὰ τὴν πρωτοτυπίαν, τὴν θέρμην καὶ τὴν φυσικότητα.

Ἀνεξαιρέτως ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔχουν δημῶδη λογοτεχνίαν ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς. Εἰς τὰ προϊόντα τῆς λαϊκῆς λογοτεχνίας προέχει ἡ ποίησις. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, ὅπως οἱ λαοὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐτραγουδῆσαν εἰς τὴν γλῶσσάν των τὸν πόνον καὶ τὴν χαρὰν των, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀτυχήματα τῶν ἀρχηγῶν των, διηγήθησαν μύθους, ἐμιμήθησαν, ἐσατίρισαν. Οἱ μεσαιωνικοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔχουν τὰ λυρικά των ποιήματα, τὰ ἔπη των, τοὺς μύθους, τὸ θέατρον, τὴν σάτιραν κτλ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγεννήθη τὸ ἀξιόλογον μεσαιωνικὸν ἔπος *Chanson de Roland* (12ος αἰών), τὸ ὁποῖον εἰς 4.000 στίχους ψάλλει τὸν ἥρωικὸν θάνατον τοῦ Ρολάν, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπὸ ἀναμνήσεις τῶν μεταναστεύσεων καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἀττίλα προῆλθε τὸ περίφημον ἔπος τῶν *Nibelungen* (περὶ τὸ 1290).

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ κυριώτερος ἐπικός κύκλος εἶναι τοῦ Ἀρθούρου καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς Στρογγύλης Τραπεζῆς.

Ἡ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη ἔχει τὸ θέατρόν της, τὸ ὁποῖον προῆλθεν, ὅπως καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικόν, ἀπὸ τὰς τελετὰς τῆς θρησκείας. Τὰ δράματα μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, τὰ ὁποῖα ἐπαίζοντο συνήθως εἰς μεγάλας ἐορτὰς καὶ εἰς τὸν περίβολον τῶν ναῶν, τὰ ὠνόμασαν *μυστήρια*, τὰ δὲ μὲ κωμικὴν ὑπόθεσιν, τὰ ὁποῖα ἐπαίζοντο συνήθως εἰς τὰς πανηγύρεις, *φάρσας*.

Ἀρκετὰ ἐνωρὶς ἤρχισαν νὰ γράφουν χρονογραφίας καὶ ἄλλας διηγήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ἡ διαμόρφωσις ὅμως τοῦ δημώδους πεζοῦ λόγου ἐγένεν ὀλίγον βραδύτερον.

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ῥκατ' ἀρχὰς εἰς τὴν πρωτοπορίαν εὐρίσκεται ἡ γαλλικὴ

X. Θεοδωρίδου — Α. Λαζάρου

λογοτεχνία, ἡ ὁποία ἔχει ἐπίδρασιν καὶ ἔξω τῶν συνόρων τῆς Γαλλίας. Πρὸς τὸ τέλος ὁμῶς τῶν μέσων χρόνων ἀρχίζει καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς Ἰταλίας. Ἡ σημαντικωτέρα ἐστὶ τῆς Ἰταλικῆς ἀκμῆς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι ἡ Φλωρεντία, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλαι ἀξιόλογοι πόλεις, τὸ Μιλάνον, ἡ Πάδουα, ἡ Βενετία κτλ.

Εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἀναφαίνεται ἡ σημαντικωτέρα ποιητικὴ μορφή τοῦ δύνοντος μεσαίωνος, ὁ Δάντης.

Ὁ Dante Alighieri (1265 - 1321) ἀντιπροσωπεύει ἀκόμη τὸν παλαιὸν κόσμον. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸ ὀνομαστὸν θρησκευτικὸν τοῦ ἔπος, τὴν *Θείαν Κωμωδίαν*. Ἀλλ' ὁ Δάντης ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης μορφώσεως, κατεῖχε τὴν σοφίαν τῶν μέσων χρόνων καὶ ἀνεδείχθη συγγραφεὺς πολύμορφος καὶ πολυγράφος. Ἀριστοκράτης, συμμεριζόμενος τὰς ἰδέας καὶ τὰ πάθη τῆς τάξεώς του, λαμβάνει ἐνέργον μέρος εἰς τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνας, ἐξορίζεται καὶ ζῇ πολὺ μακρὰν τῆς πατρίδος του. Νέος ἔγραψε *sonnets*, τὰς *canzoni*, τὰ ὁποῖα, συνοδευόμενα ἀπὸ σχόλια εἰς πεζόν, ἀπετέλεσαν τὸ *Βιβλίον τῆς Νεότητος*, τὴν *Vita nuova* (1295). Περὶ τὸ 1306-1308 γράφει τὸ *Συμπόσιόν* του, τὸ *Convivio*, εἰς τὸ ὁποῖον διασταυροῦνται τάσεις φιλοσοφικαί, ἠθικαί, ποιητικαί, καὶ διάθεσις εἰδωλολατρική.

Ἡ *Θεία Κωμωδία* ἐπλήρωσεν ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ. Ἀπὸ τὰ τρία μέρη τοῦ ἔργου, ἡ *Κόλασις* ἐτελείωσε τὸ 1312, τὸ *Καθαρτήριον* τὸ 1314, καὶ ὁ *Παράδεισος* μόλις πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Τὸ ἔργον εἶναι ἓν εἶδος ἀπολογισμοῦ τοῦ μεσαίωνος. Ὁ Δάντης ψάλλει τὰ ἰδανικά, τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας, τοὺς πόθους καὶ τοὺς θυμοὺς τῆς περιέργου αὐτῆς ἐποχῆς. Θεολογικὸν εἰς τὴν ἔμπνευσιν, εἶναι κοσμικὸν εἰς τὴν ἀπαράμιλλον μορφήν του, εἰς τὴν παρατηρητικότητα καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ χριστιανὸς αὐτὸς ὡς ὁδηγὸν λαμβάνει ἓνα εἰδωλολάτριν, τὸν Βεργίλιον, τὸν ποιητὴν τῆς Αἰνείας.

Εἰς τὴν γελαστὴν καὶ εἰδωλολατρικὴν πραγματικότητα μᾶς φέρει μερικὰς δεκαετίας βραδύτερον ὁ *Βοκκάκιος*.

Ὁ Giovanni Boccaccio (1313-1375), ἔμπορος, τραπεζίτης, ἐπιχειρηματίας ὅσον καὶ λόγιος, ὀλίγον εὐτυχῆς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, θαυμαστῆς τῆς Θείας Κωμωδίας καὶ τοῦ Βεργίλιου, γίνεται γνωστὸς μὲ τὰ νεανικά του ἔργα καὶ μεταξὺ τοῦ 1348 καὶ τοῦ 1353 συνθέτει τὸ κύριον ἔργον του, τὴν Δεκαήμερον, τὸ Decamerone, σειρὰν διηγήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πεζὸς λόγος φθάνει εἰς τὴν πλήρη του ἀκμὴν.

Ἡ ἀγάπη τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὁποία ὑποφώσκει εἰς τὸ ποίημα τοῦ Δάντου καὶ σπαρταρᾷ εἰς τὰς διηγήσεις τοῦ Βοκκάκιου, προβάλλει ἀποφοριστικὰ εἰς τὸν Πετράρχην.

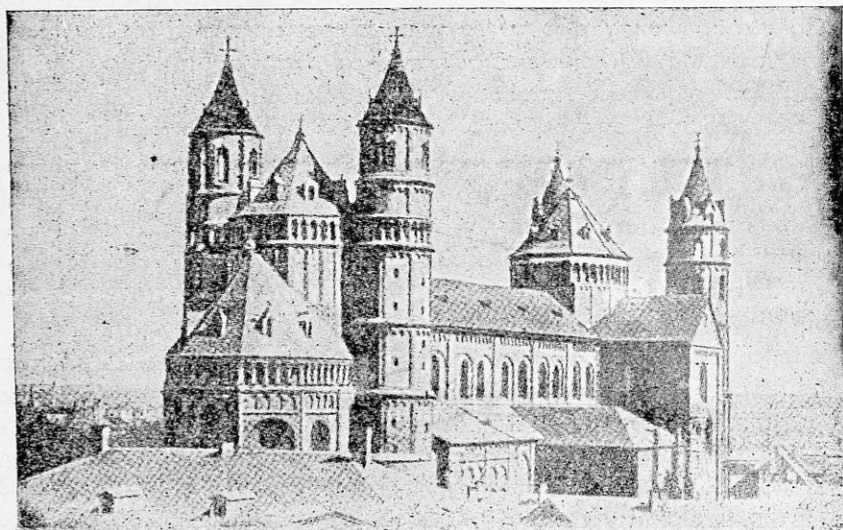
Ὁ Francesco Petrarca (1304-1374) μᾶς φέρει ἤδη μέσα εἰς τὸν θαυμασμόν τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας, εἰς τὸν ἀνθρωπισμόν, εἰς τὴν Ἀναγέννησιν, ὅπως λέγουν. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ μεταξὺ δύο γενεῶν, ὁ ὁποῖος, χριστιανὸς εἰς τὸ βάθος καὶ ἀναθρεμμένος μὲ τὸς μεσαιωνικὰς ἀντιλήψεις, ἐλκύεται ἀπὸ τὴν ζωὴν, τὴν κλασικὴν ποίησιν καὶ τέχνην. Λατινιστῆς παραγωγικός, χρησιμοποιεῖ μὲ ἐπιτυχίαν ὅλας τὰς μορφὰς τοῦ λατινικοῦ λόγου. Γράφει λατινιστὶ βίους μεγάλων ἀνδρῶν, πραγματείας ἠθικοπλαστικὰς, καὶ συνθέτει εἰς ἑξάμετρα μέγα ἐπικὸν ποίημα, τὴν Africa, μὲ ἥρωα τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν, διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὴν παλαιὰν δόξαν τῆς Ρώμης, διότι αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς Ρωμαῖον καὶ ὡς διάδοχον τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Θλίβεται, διότι δὲν ἐννοεῖ τὴν ἑλληνικὴν, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν μάθῃ γέρων ἤδη.

Τὴν φήμην τοῦ τὴν ἐστήριζεν εἰς τὰ λατινικά του συγγράμματα καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἔπος του. Οἱ μεταγενέστεροι ὁμῶς ἔκριναν διαφορετικά. Ἀπὸ τὸ ἔργον του ἔζησαν μόνον οἱ ἀπλοῖ, χαριτωμένοι Ἰταλικοὶ τοῦ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε τραγουδήσῃ τὴν προσωπικὴν του συγκίνησιν.

Αἱ Τεχναὶ

Ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν καὶ ἀργότερα αἱ ἐπιδρομαὶ ἐπροξένησαν μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν τέχνην. Εἰς τοὺς χρόνους τῶν Μερσβιγγίων οἱ τεχνῖται ἦσαν σπανιώτατοι καὶ ἀδέξιοι, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἔχη θαυμασθῇ ὁ τεχνίτης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατασκευάσει χονδροειδῆ χρυσοῦν θρόνον δι' ἓνα ἡγεμόνα.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχον ἀνάγκην τῆς τέχνης, ἰδίως τῆς οἰκοδομικῆς, διότι οἱ ἡγεμόνες ἐχρειάζοντο πύργους διὰ τὴν ἀσφάλειάν των καὶ ἡ θρησκεία ναοὺς διὰ τὴν λατρείαν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Δύσιν δὲν ἐλησμονήθη ἡ παράδοσις τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀφοῦ δὲ ἡ φεουδαρχία ἔλαβε τὴν ὀριστικὴν τῆς διαμόρφωσιν κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα

Ρωμανικὸς ναὸς (δξωτερικόν).

Ὁ καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Βόρμς ἐν Γερμανίᾳ, τέλος 12ου αἰῶνος. Παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ρωμανικοῦ ναοῦ. Βαρεῖς τοῖχοι, ἡμικυκλικά τόξα, παράθυρα ὀλίγα καὶ μικρά, δύο θολωτοὶ πύργοι, τέσσαρες στενοὶ καὶ ὕψηλοί εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας.

καὶ ὁ ἵπποτικὸς βίος διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἤρχισεν ἡ Ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς δημώδους μεσαιωνικῆς ποιήσεως. Ἄλλ' ὅσῃν ἀξίαν καὶ ἂν ἔχῃ αὕτη, ἡ ψυχὴ τοῦ μεσαιῶνος κυρίως ἀπετυπώθη εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ ἰδίως εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Τὸ κέντρον τῆς ἀναγεννήσεως εἶναι ἡ Γαλλία, καὶ τὸ οἱ-

κοδόμημα, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει τὸν τύπον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἶναι ὁ ναός. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κτίζονται ναοὶ εἰς πολλὰ μέρη, καὶ αἱ πόλεις ἀμιλλῶνται ποῖα νὰ παρουσιάσῃ τὸν ὠραιότερον καθεδρικὸν ναόν.

Ἡ καλλιτεχνία τοῦ μεσαίωνος συγκεντρώνεται εἰς τὸν ναόν. Ὅλαι αἱ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ διακοσμητικὴ, συνεργάζονται διὰ τὴν μεγαλοπρέπειάν του, διότι ὁ ναός, τὸ κέντρον αὐτὸ τῆς λατρείας, εἶναι δημιουργημα θερμῆς πίστεως. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ μεσαίωνος ἐπίστευον, ὅτι εἰς τὸ βάθος τοῦ ναοῦ κατοικεῖ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀόρατος, ἀλλὰ πάντοτε παρών. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ναός δὲν ἦτο προωρισμένος, ὥπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, νὰ στεγάζῃ ἀπλῶς τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ περιλάβῃ λαὸν ὁλόκληρον, ἐχρειάσθη νὰ λάβῃ μεγάλας διαστάσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἐννοοῦμεν, διατί οἱ ναοὶ εἶναι ἔργα κολοσσιαῖα καὶ πολυτελέστατα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀθλιότητα τῶν μεσαιωνικῶν οἰκιῶν, μνημεῖα μαρτυροῦντα ὁμαδικὴν καὶ ἐντατικὴν προσπάθειαν ὁλοκλήρου λαοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ἐξηκολούθησαν κατ' ἀρχὰς νὰ κτίζουν κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Ἐμimήθησαν τὸ σχέδιον τῶν παλαιῶν βασιλικῶν καὶ κατεσκεύασαν ναοὺς κατὰ τὸν Ρωμανικὸν ρυθμὸν (Style Roman). Βραδύτερον ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, ἀκολουθοῦντες τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν καὶ τὴν ἰδικὴν τῶν καλλιτεχνικῶν ἀντίληψιν, διέπλασαν νέον τύπον ναοῦ, τὸν λεγόμενον ναὸν Γοτθικοῦ ρυθμοῦ (Style Gothique ἢ Ogival).

ΡΩΜΑΝΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Ὁ ρωμανικὸς ναός δανεῖζεται τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸ κύριον χαρακτηριστικόν του εἶναι, ὅτι μεταχειρίζεται θόλους καὶ τόξα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸ σχῆμα ἡμισείας περιφερείας. Τὰ τόξα αὐτὰ στηρίζονται ἐπὶ στύλων, οἱ ὁποῖοι εἶναι γενικῶς βραχεῖς καὶ παχεῖς καὶ καταλήγουν εἰς κιονόκρανα κοντόχονδρα, ἢ ἐπὶ κίωνων. Οἱ τοῖχοι ἐξωτερικῶς ὑποστηρίζονται ἐπίσης ἀπὸ κίονας, τοὺς καλουμένους ἀντιστηρίγματα, οἱ ὁποῖοι φθάνουν μέχρι σχεδὸν τῆς στέγης. Εἰς πολλοὺς ναοὺς τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ ἡ στέγη σκεπάζε-

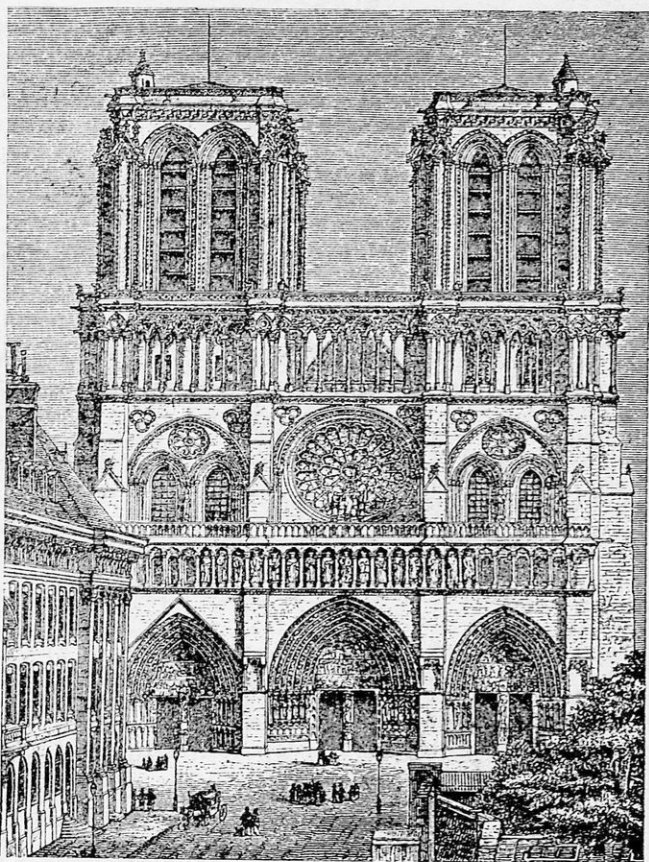
ται μὲ θόλον, κατὰ βυζαντινὴν ἐπίδρασιν. Τὰ παράθυρα εἶναι ὀλίγα καὶ μικρά, ἀλλὰ διακοσμημένα φιλοκάλως μὲ κιονίσκους καὶ ραβδώσεις. Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ εἶναι τὰ κωδωνοστάσια, τὰ ὁποῖα κτίζονται παραπλεύρως τοῦ ναοῦ, ἢ ἐκατέρωθεν τῆς προσόψεως, ἢ ἐπὶ τοῦ σημείου, ὅπου γίνεται ἡ ἔνωσις τοῦ σταυροῦ, τὸν ὁποῖον σχηματίζει τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ. Εἰς πολλοὺς ναοὺς ὑπάρχουν πέντε κωδωνοστάσια, προσδίδοντα χάριν καὶ κομψότητα. Ἡ διακόσμησις τῶν ναῶν τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ποικίλη. Τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους καλύπτουν τοιχογραφίαι, ἀναφερόμεναι εἰς τὸν βίον τῶν ἁγίων, πέριξ δὲ τῆς θύρας ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ λίθου γλυπτὰ κοσμήματα ἐν σχήματι ρόδων, ὀδόντων πρίνου κ. ἄ.

Ὁ Ρωμανικὸς ρυθμὸς ἐτελειοποιήθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 11ου καὶ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 12ου αἰῶνος (1060-1150). Τότε ἐκτίσθησαν πολλαὶ περίφημοι ἐκκλησίαι (Saint-Trophime εἰς τὸ Arles, Saint-Germain εἰς τὴν Toulouse, Notre-Dame εἰς τὸ Puy, Saint-Pierre εἰς τὴν Angoulême κλπ.).

ΓΟΤΘΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

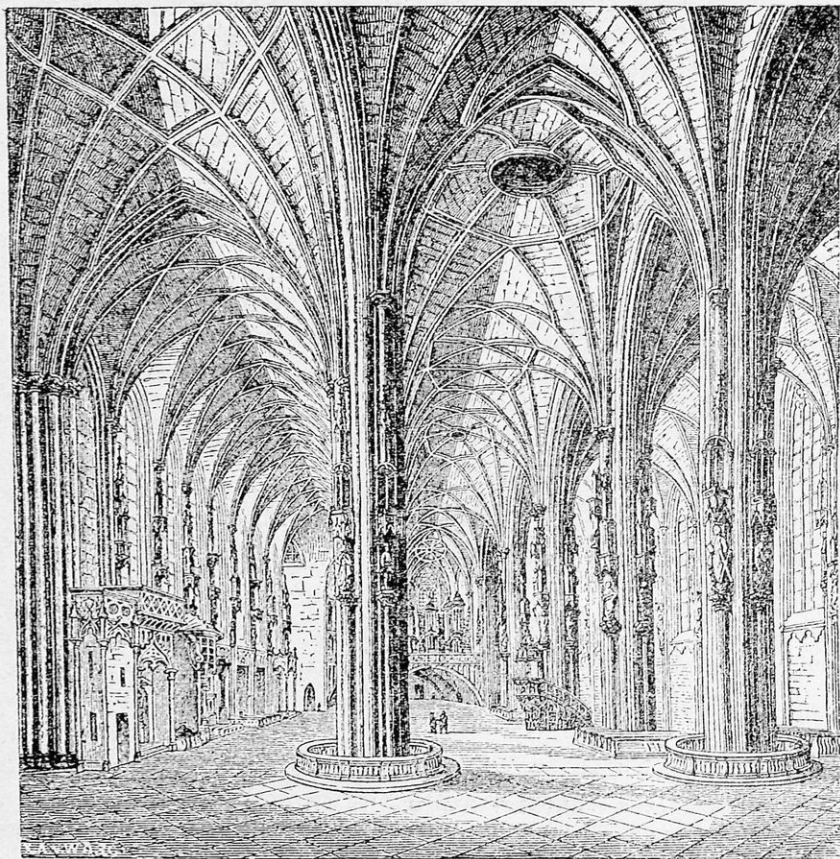
Οἱ θόλοι τῶν γοιθικῶν ναῶν κατασκευάζονται διὰ τῆς διασταυρώσεως τῶν τόξων. Ὑπὸ ἐκάστην μεσόδμην τοῦ θόλου διασταυροῦνται διαγωνίως δύο τόξα ἀπὸ λίθον κεκαμμένα. Ἐξωτερικῶς ἀψίδες ἐλαφραὶ (arcs-boutants), βασιζόμεναι ἐπὶ ἀντιστηριγμάτων ἐν σχήματι παχυτάτων στύλων, στηρίζουν τὸ οἰκοδόμημα.

Τὸ σύστημα τῶν διασταυρουμένων τόξων καὶ τῶν ἀψίδων ἐξασφαλίζει τόσῃν στερεότητι, ὥστε ἡδυνήθησαν νὰ δώσουν εἰς τὸν ἐσωνάρθηκα ὕψος κολοσσιαῖον. Εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Παρισίων ὁ θόλος ἐξήρθη εἰς ὕψος 34 μ., 43 μ. εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Amiens καὶ τοῦ Metz, 46 μ. εἰς τὸ Beauvais. Συγχρόνως οἱ στῦλοι, οἱ ὁποῖοι ὑποβαστάζουν τὸν θόλον, λεπτύνονται καὶ ἐπιμηκύνονται. Σχηματίζονται συμπλέγματα στύλων, οἱ ὁποῖοι ἀνυψοῦνται μέχρι τῆς στέγης τῆς ἐκκλησίας ὡς λεπτοὶ κλώνοι καὶ ἐξαφανίζονται ὑπὸ τὸν θόλον ὡς δεσμίδες κλάδων δένδρου. Μεταξὺ τῶν στύλων ὑπάρχουν κενά, κατηργήθησαν δὲ οἱ τοῖχοι σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, ἐπειδὴ ἐπαρκοῦν

Ναὸς γοτθικοῦ ρυθμοῦ (ἐξωτερικόν).

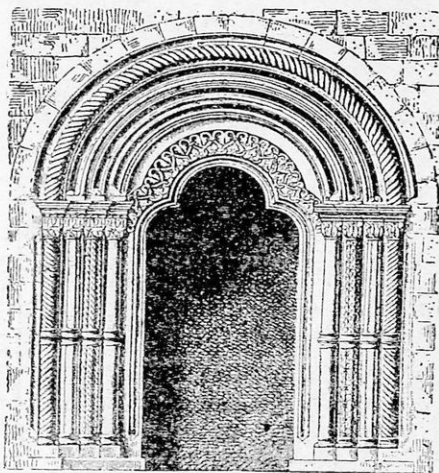
Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων, ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἔχει ὕψος 68 μ., μῆκος 130, πλάτος 48. (Ἡ Παρθενὼν ἔχει ὕψος 17 μ., μῆκος 60, πλάτος 30) Τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς πύλαι μὲ περίτεχνα ἀνάγλυφα καὶ πλῆθος ἀγαλμάτων φέρουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ναοῦ. Ἀνωθεν αὐτῶν εἶναι ἐξώστης φέρων 28 ἀνδριάντας τῶν βασιλέων. Εἰς τὸ μέσον, κολοσσιαῖον κυκλικὸν παράθυρον διαμέτρου 13 μ. Ὑπεράνω αὐτοῦ τρίτος ἐξώστης, καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο πύργοι ὑπερύψηλοι. Τὸ ὕψος τῶν παραθύρων μόνον ὑπερβαίνει τὸ ὕψος οἰκίας μὲ ἐπὶ πατώματα, ἥ ὅποια εὐρίσκεται παραπλεύρως ἀριστερά.

Ναὸς γοτθικοῦ ρυθμοῦ (ἑσωτερικόν).

Τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Βιέννης. Οἱ κίονες ὑψοῦνται ἑλαφρότατοι, καί, διακλαδιζόμενοι, στηρίζουν τὸν θόλον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ ναοῦ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν πυκνοῦ δάσους, ὅπου συμπλέκονται οἱ κλάδοι τῶν δένδρων. Τὰ κολοσσιαῖα παράθυρα μεταξὺ τῶν κιόνων χύνουν ἄπλετον φῶς ἐντὸς τοῦ ναοῦ.

οί στύλοι, διὰ νὰ στηρίξουν τὸν θόλον καὶ ὄλον τὸ οἰκοδόμημα. Ἀντικατεστήθησαν δὲ διὰ παραθύρων τεραστίων διαστάσεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ στύλοι κατέχουν ἐλαχίστην θέσιν, διότι

Πύλη ρωμανικοῦ ναοῦ.

Ἡ πύλη τοῦ ρωμανικοῦ ναοῦ ἔχει ἰδιαιτέραν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν. Εἰς τὴν πύλην τῶν ρωμανικῶν ναῶν γίνεται χρῆσις τῶν λεπτῶν ἡμικιόνων, οἱ ὁποῖοι φέρουν εἰς τὸ μέσον δακτύλιον. Διὰ τῶν δακτυλίων τούτων ἐνισχύεται ἡ ἐντύπωσις τῆς στερεότητος. Τὸ τόξον ὑπεράνω τῶν κιόνων εἶναι ἡμικυκλικόν καὶ διατηρεῖ, ὅπως καὶ αἱ ἀψίδες τοῦ ἑσωτερικοῦ, τὴν κανονικότητα τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ πύλη τῶν ρωμανικῶν ναῶν εἶναι σχετικῶς πολὺ μικροτέρα τῆς πύλης τῶν ναῶν τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ.

τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν ἐπιβολὴν του, διατηρεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν θλίψιν τῶν πρώτων σκοτεινῶν αἰώνων τῶν μέσων χρόνων, ἐνῶ ὁ γοτθικὸς ναὸς ἐνθυμίζει τὴν θέαν τῶν μεγάλων

εἶναι πολὺ λεπτοί. Τὰ παράθυρα ταῦτα κοσμοῦνται μὲ πολυχρώμους ὑάλους, αἱ ὁποῖαι ἀφήνουν τὸ φῶς νὰ εἰσέρχεται ἄφθονον ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας.

Ἐκατέρωθεν τοῦ πυλῶνος εἰς τὴν πρόσοψιν ὑψοῦνται δύο πύργοι, δεχόμενοι τὸ φῶς ἀπὸ παμμέγιστα παράθυρα, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνουν σχεδὸν ὄλον τὸ ὕψος τῶν πύργων. Ἀνωθεν τοῦ ἱεροῦ ὑψοῦται τὸ κωδωνοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἀπολήγει εἰς αἰχμὴν. Περίφημος ναὸς κατὰ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν εἶναι ἡ Παναγία (Notre-Dame) τῶν Παρισίων, ὁ καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Reims, οἱ γερμανικοὶ ναοὶ τοῦ Στρασβούργου, τῆς Κολωνίας κ. ἄ.

Ὁ ναὸς τοῦ Ρωμανικοῦ ρυθμοῦ (Roman) παρέχει κυρίως τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἰσχύος καὶ τῆς στερεότητος. Ἀλλὰ τὸ γοτθικὸν μνημεῖον προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν τῆς τόλμης καὶ τῆς καταπληκτικῆς ἐλαφρότητος. Ἐκεῖνος, παρὰ

δασῶν τῆς Β. Εὐρώπης καὶ μεταδίδει τὴν ρωμαντικὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποῖαν ἀποπνέουν αἱ σκέψεις, ἡ ποίησις καὶ αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις τῶν μέσων χρόνων. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ εἶναι τὰ πιστότερα σύμβολα τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης τοῦ μεσαίωνος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ

Ἡ διακόσμησις τῶν ναῶν τοῦ μεσαίωνος ἦτο ἐξαιρετικῶς πλουσία, συνίστατο δὲ εἰς ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν. Τὰ κολοσσαῖα παράθυρα τῶν ἐκκλησιῶν ἔφερον πελώρια διαφανῆ ἐγχρώμα ὑαλώματα (vitraux), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐζωγραφίζοντο

Τξιώττο : Ἀποκαθήλωσις (τοιχογραφία).

ἄλλοτε τὰ σπουδαιότερα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς ἑνὸς ἁγίου, ἄλλοτε αἱ ἐργασίαι τῶν διαφόρων ἐπαγγελματιῶν.

Ἄλλ' ἡ θαυμασιωτέρα διακόσμησις ἦτο ἡ γλυπτικὴ. Φυτὰ καὶ ἄνθη παντὸς εἴδους χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα, ἀνάγλυφα δὲ ὑπεράνω τοῦ πυλῶνος ἀναπαριστοῦν τὰς σκηνὰς τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων, τὴν Ἀνάστασιν, τὴν Δευτέ-

ραν Παρουσίαν, τὸν Παράδεισον, τὴν Κόλασιν κτλ. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἐτίθεντο ἄλλοτε εἰς στοὰν εἰς τὸ μέσον τῆς προσόψεως, ἄλλοτε ἐκατέρωθεν τῆς πύλης. Ἡ τέχνη τῶν κοσμημάτων αὐτῶν μαρτυρεῖ τὴν πρόοδον τῆς γλυπτικῆς. Ἰδίως ἀξιόθυμαστα εἶναι τὰ ἀνάγλυφα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς πόλεως Reims.

ΦΛΑΜΑΝΔΙΚΗ ΚΑΙ ΙΤΑΛΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ὁ γοιθικός ρυθμός, μὲ ὅλον τοῦ τὸν γλυπτικὸν καὶ γραφικὸν διάκοσμον, ἀποπνέει τὸν μεσαίωνα. Ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς νέας

Ντονατέλλο : Ἀνάγλυφος προτομὴ Ἀγίας (Φλωρεντία, Ἐθνικὸν Μουσεῖον). Χαρακτηριστικὸν ἔργον γλυπτικῆς τοῦ 15ου αἰῶνος.

ζωῆς φαίνεται εἰς τὴν ζωγραφικὴν τοῦ ἐκπνέοντος μεσαίωνος. Ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλ' ἡ ἀρχή, ἡ προπαρασκευὴ διὰ τὴν νέαν ἐποχὴν καὶ διὰ τὴν μεγάλην ἀκμὴν. Διὰ τοῦτο, τοὺς ζωγράφους τῆς μεταβατικῆς αὐτῆς ἐποχῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἶναι ἀξιολογώτατοι καλλιτέχναι ὡς πρὸς τὴν σύλληψιν καὶ τὴν ἔκφρασιν, ὠνόμασαν προδρομοὺς (primitifs).

Αἱ ἐστὶναι τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα, ἡ Γερμανία καὶ ἰδίως ἡ Ἰταλία.

Πραγματικῶς μεγάλοι δημιουργοὶ ἦσαν εἰς τὴν Φλάνδραν οἱ ἀδελφοὶ Eyck (« Τρίπτυχον τῶν Ἀγγέλων », « Προσκύνησις τοῦ ἀρνίου », « Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ γάρυφαλον »). Τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν ἦσαν μεμονωμένα. Τὸ Βέλγιον καὶ ἡ

Ὁλλανδία, αἱ λεγόμεναι Κάτω Χῶραι, εἶχον ζωηροτάτην καλλιτεχνικὴν κίνησιν εἰς τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, παραμερίζεται ἡ βυζαντινὴ ἐπίδρασις, ἡ ἀπομίμησις τῶν μορφῶν τῶν ψηφιδωτῶν, καὶ ἡ τέχνη γίνεται φυσικωτέρα καὶ πραγματικωτέρα καὶ

δὲν ἀργοῦν νὰ παρουσιασθοῦν ἀξιόλογοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καλλιτέχναι.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος καταλαμβάνει ἡ μορφή τοῦ **Τζιόττο** (Giotto). Σύγχρονος τοῦ Δάντη, ἀνήκων εἰς τὸν παλαιότερον κόσμον καὶ διαισθανόμενος τὸν νέον, κλασικὸς εἰς τὸ βάθος, μὲ συγκίνησιν ὅμως παθητικὴν, δημιουργεῖ μερικὰ ἐξαιρέτα ἔργα. Τὸν 14ον πρὸς τὸν 15ον αἰῶνα ἔχομεν ἀληθινὴν ἀνθησιν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὰ ὀνόματα τοῦ Fra Angelico, τοῦ Bellini, τοῦ Botticelli, εἶναι τὰ μόνα, τὰ ὅποια δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ.

Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τοιοῦτοτρόπως, κατὰ τοὺς αἰῶνας, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὰς Στρυφορίας, ἔγινε βαθεῖα ζύμωσις εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ὁ μεσαιωνικὸς κόσμος, ὅπως εἶχε διαμορφωθῇ κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ἀρχίζει νὰ ἀποσυντίθεται, καὶ ἡ ἀποσύνθεσις προχωρεῖ, ὅσον προχωροῦν καὶ οἱ χρόνοι. Ποίησις, χρονογραφία, θεολογικὸν σύγγραμμα, φιλολογικὴ πραγματεία, ναοί, γλυπτικὰ κοσμήματα, εἰκόνες τῶν ζωγράφων, θέατρον, τραγούδι, λαϊκὸν πνεῦμα, ἔχουν ἀσυνήθιστον παλμόν, ὁ ὅποιος εἰδοποιεῖ, ὅτι οἱ χρόνοι ἥλλαξαν καὶ ὅτι κάτι σημαντικὸν πρόκειται νὰ γίνη. Ἡ χαρὰυγὴ τοῦ νέου κόσμου ἔχει προβάλει εἰς τὸν δρίζοντα.

28/3/51

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ (1057 - 1185)

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΔΕΝ ΑΦΗΚΑΝ ΚΑΛΗΝ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΚΑΙ ΞΦΕΡΑΝ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΕΙΣ ΚΑΚΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΟΙ ΘΜΩΣ, ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΒΑΣΙΛΕΥΣΑΝ ΜΕΤ' ΑΥΤΟΥΣ, ΉΣΑΝ ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΑΝΙΚΑΝΟΙ.

ΤΗΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ, ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝ ΕΚ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ, ΔΙΕΔΕΧΘΗ ΚΑΤΟΠΙΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΞΕΩΣ Ο ΜΙΧΑΗΛ ΣΤ' Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ (1056-1057). ΤΟΥΤΟΝ ΑΝΕΤΡΕΨΕ ΝΕΑ ΠΑΛΙΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΞΙΣ, Η ΟΠΟΙΑ ΞΦΕΡΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΝ 'ΙΣΑΑΚΙΟΝ Α' ΚΟΜΝΗΝΩΝ (1057-1059).

Ο 'ΙΣΑΑΚΙΟΣ ΕΪΧΕ ΤΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΙΑΘΕΣΙΝ ΝΑ ΕΡΓΑΣΘΗ ΔΙΑ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ, ΚΑΙ ΉΡΧΙΣΕ ΝΑ ΤΑΚΤΟΠΟΙΗ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΞΤΗ ΕΪΧΟΝ ΠΕΡΙΕΛΘΕΙ ΕΙΣ ΕΛΕΕΙΝΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ. ΜΕΤΑ ΔΥΟ ΘΜΩΣ ΕΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ ΠΡΟΣΕΒΛΗΘΗ ΑΠΟ ΣΟΒΑΡΑΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑΝ ΚΑΙ ΗΝΑΓΚΑΣΘΗ ΝΑ ΑΠΟΣΥΡΘΗ ΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ.

ΤΟΝ 'ΙΣΑΑΚΙΟΝ ΔΙΕΔΕΧΘΗ Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι' Ο ΔΟΥΚΑΣ (1059-1067), ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΔΕ ΑΥΤΟΥ Η ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ ΕΥΔΟΚΙΑ ΕΝΥΜΦΕΥΘΗ ΤΟΝ ΕΚ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΡΩΜΑΝΩΝ Δ' ΤΟΝ ΔΙΟΓΕΝΗ (1057-1071), Ο ΟΠΟΙΟΣ ΑΝΕΚΗΡΥΧΘΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙ ΑΝΕΔΕΙΧΘΗ ΕΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΓΕΝΝΑΙΟΤΕΡΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΥ. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

12

Ή ΑΛΛ' ΕΝ Τῷ ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΝΤΕΛΕΪΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ 'ΑΣΙΑΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ, ΤΟ ΟΠΟΙΟΝ ΜΕΛΛΕΙ ΝΑ ΞΧΗ ΑΝΥΠΟΛΟΓΙΣΤΟΥΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΑΝΑΓΕΓΝΩΤΑΙ, ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΤΗΝ ΦΟΡΑΝ ΑΥΤΗΝ ΑΠΕΙΛΗΤΙΚΩΤΕΡΟΣ.

Οἱ Ἄραβες, καθὼς εἶδομεν, εἶχον παρακμάσει, καί, ἀφοῦ παρήλθεν ἡ πρώτη ὁρμή των καὶ ἐξητμίσθη ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς των, ἔγιναν φιλήσυχοι καὶ ἀπόλεμοι ἔμποροι καὶ τὸ κράτος των ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέλυσεν. Ἀλλὰ τότε παρουσιάσθη νέος λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸ σφρῖγος τοῦ νέου λαοῦ καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ νεοφωτίστου, ἀνέλαβον νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἰσλάμ.

Οἱ Τοῦρκοι, διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, κατ' ὥκουν τὰς ἀνατολικὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης πεδιάδας. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ ἐκεῖθεν ἐξεχύθησαν ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος, ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς καὶ ἀποτελοῦντες ὁμάδας πολεμιστῶν, εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἡ πρώτη τουρκικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἦσαν οἱ Σελτζοῦκοι.

Οἱ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ Εἰσβάλλουν εἰς τὴν Μ. Αἰσίαν

Οἱ Σελτζοῦκοι ἦσαν ἰσχυρὰ πολεμικὴ φυλὴ καὶ προσεκλήθησαν ἐκ τῆς πατρίδος των ὡς μισθοφόροι ὑπὸ τοῦ χαλίφου τῆς Βαγδάτης. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκυριάρχησαν εἰς τὸ κράτος τοῦ χαλίφου καὶ περιώρισαν αὐτὸν εἰς τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα. Ὁ ἀρχηγὸς των Τογροῦλ-βέης ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δύσεως. Βραδύτερον ὁ Τογροῦλ κατέλαβε τὰς περσικὰς χώρας καὶ ἵδρυσεν ἴδιον κράτος. Τότε ἔγιναν αἱ πρῶται συγκρούσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς ἀρμενικὰς χώρας, ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου.

Ἐπὶ τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλάν (1063-1075), διαδόχου τοῦ Τογροῦλ, στίφη Σελτζοῦκων εἰσώρμησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ ἀνατολικὸν τμήμα αὐτῆς. Ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης ἀντελήφθη ἑνωρὶς τὸν κίνδυνον καὶ μὲ πείσμα καὶ ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν ἠγωνίσθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν. Ἡττήθη ὁμως εἰς κρίσιμον μάχην πρὸς βορρᾶν τῆς λίμνης τοῦ Βάν (1071) καὶ ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀλπ-Ἀρσλάν ἐδείχθη γενναῖόψυχος, μετεχειρίσθη αὐτὸν ἡγεμονικῶς, συνῆψε μετ' αὐτοῦ εἰρήνην καὶ τοῦ ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἥττα τοῦ Βάν εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Σελ-

τζοῦκοι ἔκτοτε εἰσῆλθον ὀριστικῶς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οὐδέποτε πλεόν ἐξεδιώχθησαν.

Ἄλλ' εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρωμανοῦ συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν ἀγρίως, ἀνακηρύξαντες αὐτοκράτορα τὸν **Μιχαὴλ Ζ' Δούκαν** (1071-1078). Ὁ Μιχαὴλ Ζ' ἐφάνη τελείως ἀνάξιος, οἱ δὲ Σελτζοῦκοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, κατέλαβον τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ εἰσέβαλον ἐκ νέου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τότε ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἐστιασίασαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἀνίκανον αὐτοκράτορα νὰ παραιτηθῇ, ἐξελέγη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ **Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης** (1078-1081), ὁ ὁποῖος δὲν ἐφάνη καλύτερος τοῦ προκατόχου του.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλάν **Μαλέκ-Σάχ** ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὰς κατακτήσεις, κατέλαβε τὸ Ἰκόνιον καὶ τὴν Νίκαιαν, καὶ τὸ 1079 τὴν Χρυσούπολιν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Σελτζοῦκοι ἵδρυσαν μέγα κράτος, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ὠξου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρις Αἰγύπτου καὶ τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μαλέκ-Σάχ εἶχε τὴν ἑδραν του εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἐκυβέρνηα τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας τοῦ ἀχανοῦς κράτους του διὰ τῶν συγγενῶν του. Τοιοῦτοτρόπως αἱ σελτζουκικαὶ κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας ἐκυβερνῶντο ὑπὸ τοῦ Σελτζούκου **Σουλεϊμάν**, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς πρωτεύουσάν του τὴν Νίκαιαν. Ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε πάλιν τὰς χώρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανε τοὺς καλυτέρους στρατιώτας καὶ τοὺς διαπρεπεστεροὺς στρατηγούς καὶ εἰσέπραττε τοὺς περισσοτέρους φόρους.

Τέλος ὁ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς ἐξεθρόνισε τὸν Νικηφόρον Γ' καὶ ἔκαμεν ἀρχὴν νέας ἐνδύξου δυναστείας, ἡ ὁποία ἔδωκε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

ΑΛΕΞΙΟΣ Α' ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1081 - 1118)

Ὁ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς (1081-1118) ἐγένεν ἀρχηγέτης ἐνὸς ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων βασιλικῶν οἰκῶν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τῆς **Δυναστείας τῶν Κομνηνῶν**, ἡ ὁποία ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον περισσότερα ἀπὸ 100 ἔτη καὶ ἔδωκε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὸ κράτος.

Οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες ἀνῆκον εἰς μεγάλην φεουδαρχικὴν οἰκογένειαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Παφλαγονίαν. Διεκρίθησαν ὅλοι διὰ τὰς στρατιωτικὰς τῶν ἀρετὰς, μερικοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐφάνησαν καὶ ἐξαίρετοι διπλωμάται.

Ὁ Ὀ Ἀλέξιος Α΄ ἦτο ὁ διπλωματικώτερος ἐκ τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, εἶχε τρόπους λεπτοὺς καὶ μεγάλην ἐπιβλητικότητα. Εὐρῆκε κατάστασιν ἀθλίαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Χρήματα δὲν ὑπῆρχον, ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς παραλυσίαν, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὰ πράγματα ἦσαν ἀνήσυχα. Κατῶρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ τὴν τάξιν νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ κράτος νὰ σώσῃ ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς.

Η ΝΟΡΜΑΝΔΙΚΗ ΕΠΙΔΡΟΜΗ

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνος οἱ Νορμανδοί, καθὼς γνωρίζομεν, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἐν τῇ Γαλλίᾳ Νορμανδίας, εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ν. Ιταλίαν, καί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπέσπασαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τὰς τελευταίας κτήσεις τῆς εἰς τὴν χερσόνησον. Ἐκ τῆς Ἰταλίας ὁρμώμενοι οἱ Νορμανδοὶ κατέλαβον τὴν Σικελίαν καὶ ἱδρυσαν νέον νορμανδικὸν κράτος. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Ροβέρτος Γυσκάρδος (Διοβολος) ἐσκέφθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νὰ καταλύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὸ 1081, ἦτοι τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὅποιον ἀνῆρχετο εἰς τὸν θρόνον ὁ Ὀ Ἀλέξιος Α΄, ὁ Ροβέρτος μὲ 30.000 Νορμανδοὺς ἀπεββάζετο εἰς τὴν Ἥπειρον. Τότε ἤρχισε μετὰ τῶν δύο πολυτροπωτάτων ἀνδρῶν, τοῦ Ὀ Αλεξίου καὶ τοῦ Ροβέρτου, δεινὴ πάλῃ στρατιωτικὴ καὶ διπλωματικὴ, τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ συνεχίσουν οἱ διάδοχοί των. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἦτο οἰκτρὰ. Οἱ Τοῦρκοι εὕρισκοντο εἰς τὴν Νίκαιαν, στρατὸς καὶ χρήματα δὲν ὑπῆρχον, ἐνῶ τὸ ναυτικὸν εἶχε πρὸ πολλοῦ καταστραφῇ. Ὁ Ὀ Ἀλέξιος εὐρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Στρατὸν ἀνέλαβε νὰ προετοιμάσῃ ὁ ἴδιος ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Εἶχεν ὅμως ἀνάγκην καὶ στόλου, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς θαλασσινοὺς Νορμανδοὺς. Διὰ τοῦτο συνεμάχησε μὲ τοὺς Βενετούς.

Ὁ Ροβέρτος, ἔχων μαζί του καί τὸν τολμηρὸν υἱὸν του Βοημούνδον, ὁ ὁποῖος ἔγινε περίφημος βραδύτερον εἰς τὴν πρώ-
την Σταυροφορίαν, ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυρραχίου, τὸ
ὁποῖον ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἄλλ’
ὁ βενετικὸς στόλος κατέστρεψεν εἰς ναυμαχίαν τὰ νορμανδικὰ
πλοῖα, στρατὸς δὲ ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον ἐνεφανίσθη πρὸ
τοῦ Δυρραχίου. Ἐκεῖ συνέκροτήθη πεισματώδης μάχη, εἰς τὴν
ὁποίαν ὁ Ἀλέξιος ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν, ὁ δὲ στρατὸς
του διελύθη. Οἱ Νορμανδοὶ κατόπιν αὐτοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἡ-
πείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Θεσ-
σαλίας.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε πεισματώδης. Οἱ Νορμανδοὶ ἔπα-
θον πολλὰς καταστροφὰς ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ
στρατοῦ καὶ τὰς ἀσθενείας, καὶ τέλος τὸ 1085, μετὰ τὸν θά-
νατον τοῦ Ροβέρτου, ἐξεκένωσαν τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

ΑΛΛΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑΙ ΕΠΙΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ

Εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἠπειλεῖτο
ὑπὸ τῶν Πετσενέγων καὶ τῶν Οὐγγρων. Ὁ Ἀλέξιος ἐπεχεί-
ρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Πετσενέγων, ἀλλὰ κατ’
ἀρχὰς ἡττήθη. Δι’ ἐπιτηδείων ὅμως διπλωματικῶν ἐνεργειῶν
κατῴρθωσε νὰ στρέψῃ ἐναντίον αὐτῶν ἓνα βάρβαρον λαόν,
τοὺς Κομάνους, καὶ τοιουτοτρόπως κατῴρθωσε νὰ καταβάλῃ
αὐτούς. Πολλοὶ ἐφονεύθησαν, πολλοὺς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκα-
τέστησεν εἰς τὸ κράτος ὡς γεωργοὺς καὶ στρατιώτας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α’ ἤρχισαν αἱ μεγάλαι
ἐκστρατεῖαι τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς
ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν ἱστορίαν
ὀνομάζονται Σταυροφορίαι. Κατὰ τὴν Α’ Σταυροφορίαν
ὁ Ἀλέξιος κατῴρθωσε μὲ ἐξαιρετικὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα
νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Νίκαιαν καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μ. Ἀ-
σίας, Σμύρνην, Ἐφεσον κτλ., βραδύτερον τὴν παραλίαν τοῦ
Εὐξείνου, ὅλην τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς
Ἀντιοχείας, καὶ μέγα μέρος ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου (1118) ἡ
αὐτοκρατορία εἶχεν ἀνακτήσει σημαντικὸν μέρος ἐκ τῶν ἀσια-

τικῶν κτήσεών της. Τὴν ἱστορίαν τοῦ δραστηριωτάτου καὶ ἐπι-
τμηδαιοτάτου αὐτοκράτορος συνέγραψεν ἡ κόρη του Ἄννα ἢ Κο-
μνηνὴ εἰς τὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν Ἀλεξιάδα.

ΙΩΑΝΝΗΣ Β΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1118 - 1143)

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Ἰωάννης Β΄ (1118 - 1143) εἶναι
μία ἀπὸ τὰς ὀλίγας προσωπικότητας, ὅσαι ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ
ἐλληνικοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου. Συνήνωνεν ἐξαιρετικὴν μόρ-
φωσιν καὶ ἀντίληψιν μὲ ὕφος ἥπιον καὶ γενναϊόφρον, καθὼς καὶ
μεγάλας στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν
Καλογιάννης. Ἄλλ' ἐστηρίζετο περισσότερο τοῦ δέοντος
εἰς τὰς καθημερινῶς ἐξαντλουμένας δυνάμεις τῆς αὐτοκρατο-
ρίας, καὶ ἠκολούθησε κατακτητικὴν πολιτικὴν. Προσεπάθησε νὰ
ἀνακτήσῃ ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸ κρά-
τος. Ἦτο ἐχθρὸς τῆς πολυτελείας καὶ τῆς σπατάλης, καὶ τὰς
ἀντιλήψεις τοῦ αὐτὰς προσεπάθησε νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τὴν
ἐλληνικὴν κοινωνίαν, δίδων τὸ παράδειγμα ἐκ τοῦ παλατίου του.

Ὁ Ἰωάννης ἐστράφη κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῶν Πετσενέ-
γων, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομὰς των. Αὐτὴν τὴν
φορὰν ὅμως ἡ σφαγὴ τῶν Πετσενέγων ὑπῆρξε τόσον ἀγρία καὶ
ἐξοντωτικὴ, ὥστε δὲν ἀναφαίνονται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.
Κατόπιν προσέβαλε τοὺς Οὐγγρους. Ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς
ὕπεχρέωσε νὰ ἀνακηρύξουν ἡγεμόνα των ἄνθρωπον ἀφωσιω-
μένον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Ἰωάννης ἐπεχείρησε νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ προνόμια, τὰ ὁ-
ποῖα ὁ πατὴρ του εἶχε χορηγήσει εἰς τοὺς Βενετούς. Ἄλλ' οἱ
Βενετοὶ ἦσαν κράτος ναυτικόν καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν εἶχε στόλον.
Ὅταν λοιπὸν οἱ Βενετοὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον καὶ ἐπετέθησαν
ἐναντίον τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τοῦ κράτους, ὁ αὐτο-
κράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἀνανεώσῃ ὅλα τὰ
δοθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια.

Ἀξιολόγους ἐπιτυχίας εἶχεν ὁ Ἰωάννης κατὰ τὸν πόλεμον
ἐναντίον τῶν Σελτζούκων. Κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ
Μαιάνδρου μέχρι τοῦ Ἀλυσ ποταμοῦ. Ὁρμώμενος δὲ ἀπὸ τὴν
Ἀντιόχειαν, ἐσχεδίαζε νέαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Συρίας
καὶ τῆς Παλαιστίνης, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ'

ἐπληρώθη κυνηγῶν εἰς τὸν Ταύρον τῆς Κιλικίας καὶ ἀπέθανεν ἐκ τοῦ τραύματος (1143).

ΜΑΝΟΥΗΛ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (1143 - 1180)

Ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνὸς (1143 - 1180) εἶχε φυσικὰ χαρίσματα ἀνώτερα καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου. Συνεκέντρωνε τὰ προτερήματα καὶ τῶν δύο καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο ὁ ἀνδρειότατος ὅλων ἴσως τῶν ἐλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἑλληνας ἡγάπα περισσότερον παντὸς ἄλλου τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Δύσεως, προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἱπποτικὰ ἔθιμα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ διὰ τοῦτο ἐθαυμάσθη εἰς τὴν Δύσιν περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλληνας αὐτοκράτορας.

Ἠκολούθησε μὲ περισσοτέραν ὁρμὴν τὸ κατακτητικὸν πρόγραμμα τοῦ πατρὸς του. Ὁ Μανουὴλ ἦτο ἡρωικὸς βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπεζήτηι πολλάκις τοὺς πολέμους πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἱπποτικῆς τάσεως καὶ ὄχι τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης. Διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους, ὄχι πάντοτε ἀναγκαίους, καὶ ἐξήντησε τοὺς πόρους τοῦ κράτους.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΝΟΡΜΑΝΔΩΝ

Τὸ ἔτος 1174, οἱ Νορμανδοί, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν βασιλεῆα τῶν Ρογῆρον Β΄, ἀνεψιὸν τοῦ Ροβέρτου, ἐπανελάβον τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὸν στόλον τῶν κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, ἡρήμωσαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, καὶ ὁ στρατός τῶν ἔφθασε μέχρι τῶν Θηβῶν, αἱ ὁποῖαι τότε ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχον πλουτήσῃ ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν τῆς μετὰξης. Διήρπασαν τὰς οἰκίας, τὰ κατὰστήματα καὶ αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀπήγαγον εἰς τὴν Σικελίαν τοὺς ἐργάτας τῶν μεταξουργείων καὶ δι' αὐτῶν ἀνέπτυξαν ἐκεῖ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετὰξης. Τὰ αὐτὰ ἔπραξαν καὶ εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποία ἦτο τὸ δεύτερον βιομηχανικὸν κέντρον μετὰξης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τῆς μετὰξης ἦτο μεγάλη ζημία διὰ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον, καθὼς γνωρίζομεν, εἰσέπραττε πολλά.

Ὁ Μανουὴλ, ἀπησχολημένος εἰς πολέμους ἐναντίον τῶν

Οὐγγρων καὶ τῶν ἐπαναστατησάντων Σέρβων, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Ὅταν ὅμως ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς βορείους ἐχθρούς, ἐστράφη κατ' αὐτῶν. Συνεμάχησε καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς Βενετοὺς καὶ διεξήγαγε κατὰ τῶν Νορμανδῶν μακροὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας, κατώρθωσε δὲ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἠνδραγάθησεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Βραδύτερον ἐξεδίωξε καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς Νορμανδοὺς, καὶ κατέλαβε πολλὰς θέσεις εἰς τὴν Κάτω Ἱταλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρογήρου ὁ διάδοχός του Γουλιέλμος Α' ἔκλεισεν εἰρήνην (1178).

Ὁ Μανουὴλ, ἐκτὸς τῶν πολέμων αὐτῶν πρὸς τοὺς Νορμανδοὺς, τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς Σέρβους, διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ νὰ διαλύσῃ τὸ Σελτζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου δὲν ἐπέτυχον.

Ὁ ἀκαταπόνητος αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησε τοὺς πολέμους τοῦ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων μέχρι τοῦ 1180, ὁπότε ἀπέθανεν. Ἀφῆκε μνήμην ἡρωικοῦ βασιλέως καὶ ἡ Ἱστορία τὸν θεωρεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

ΑΛΕΞΙΟΣ Β' (1180 - 1183), ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Α' (1183 - 1185)

Τὸν Μανουὴλ διεδέχθη ὁ δευτερότοκος υἱός του Ἀλέξιος Β' (1180 - 1183), ὁ ὁποῖος, ὡς ἀνήλικος, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρὸς του Μαρίας, Γαλλίδος, δευτέρας συζύγου τοῦ Μανουὴλ καὶ θυγατρὸς τοῦ Φράγκου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ λαὸς ἐμίσει τὴν Μαρίαν ὡς καθολικὴν.

Τὴν δυσαρέσκειαν αὐτὴν ἐκμεταλλεύόμενος ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀλεξίου Α' Ἀνδρόνικος Α' (1183 - 1185) ἐξεθρόνισε τὸν μικρὸν Ἀλέξιον καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν, καθὼς καὶ τὴν Μαρίαν. Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο παράδοξον μείγμα ἀρετῶν καὶ κακιῶν. Ἦτο ἄριστος διπλωμάτης, ἀνδρεῖος, τέλειος τύπος κομψότητος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργος, ἀσυνείδητος καὶ σκληρὸς μέχρις ἀγριότητος. Τὸν παραβάλλουν πρὸς τὸν ἀθηναῖον Ἀλκιβιάδην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ ὑπῆρξεν ἀθλία, καὶ ἐπεσώρευσε εἰς τὸ κράτος πολλὰς συμφοράς.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΝΟΡΜΑΝΔΩΝ

Ὁ Ἀνδρόνικος, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Λατίνων, ὑπεκίνησε μεγάλην σφαγὴν αὐτῶν εἰς τὰς λατινικὰς παροικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Νορμανδοὶ ὅμως παρουσιάσθησαν ὡς ἐκδικηταὶ τῶν ὁμοδόξων τῶν καθολικῶν. Ἐπῆλθον μὲ στόλον καὶ στρατόν, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ κατέλαβον τὸ Δυρράχιον. Κατόπιν
 1185 ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκεῖ ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ νορμανδικὸς στόλος ἐκ 200 πλοίων, ἀφοῦ προηγουμένως κατέλαβε τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Ἡ λεηλασία καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ὁμοία τῆς ἐπὶ τῶν Σαρακηνῶν. Ἐλεηλάτησαν, ἔσφαξαν καὶ διέπραξαν παντὸς εἶδους ἀσχημίας καὶ καταστροφάς. Εἰς ἐπτὰ χιλιάδας ὑπολογίζονται οἱ σφαγέντες. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ περίφημος λόγιος **Εὐστάθιος** περιέγραψε μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, ἣ ὁποία διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας. Ὁ ἴδιος ἐβασανίσθη πολὺ, ἀλλὰ κατόπιν ἐσεβάσθησαν τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν ἀποκατέστησαν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον (1185).

Ὁ Ἀνδρόνικος δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀποσοβῇ τὰς καταστροφάς, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐθανάτῳθη σκληρῶς ἀπὸ τὸν ἐξωργισμένον λαόν. Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη τότε ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς νέαν δυναστείαν, τῶν Ἀγγέλων.

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ (1185 - 1204)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου ἐξέλιπεν ἡ ἔνδοξος δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ἐξαιρετικά των προτερήματα κατῴρθωσαν ἐπὶ τι διάστημα νὰ σταματήσουν τὴν καταστροφὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τοῦ 1185 μέχρι τοῦ 1204, ἤτοι ἐπὶ 20 περίπου ἔτη, ἐβασίλευσαν τρεῖς αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀγγέλων. Ἡ θέσις τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἀπέβη κρισιμωτάτη.

Ὁ Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος (1185-1195) ἦτο τελείως ἀνίκανος, ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶχε μίαν

λαμπράν ἐπιτυχίαν, ἥ ὁποία ὤφειλετο εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα ἐνὸς λαμπροῦ στρατηγοῦ, τοῦ **Βρανᾶ**.

Οἱ Νορμανδοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐβάδισαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ὁ στόλος τῶν ἔπλεε πρὸς τὸν Ἑλλησποντον. Ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία κατέστρεψε τὸν νορμανδικὸν στόλον, ἐνῶ ὁ Βρανᾶς μὲ μεγάλην ἀποφασιστικότητα ἐπετέθη κατὰ τοῦ νορμανδικοῦ στρατοῦ πλησίον τοῦ Στρυμόνος, κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ συνέλαβε 4.000 αἰχμαλώτους. Οἱ Νορμανδοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς περισσότερας ἀπὸ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχον κατακτήσει.

ΤΟ ΣΕΡΒΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Πολὺ σοβαρώτερος ὅμως κίνδυνος παρουσιάσθη ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου ἀπὸ βορρᾶ. Οἱ μέχρι τοῦδε ὑποτεταγμένοι Σέρβοι ἵδρυσαν ὑπὸ τὸν **Στέφανον Νεμάνια** ἐκτεταμένον κράτος εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην, τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν παραδουνάβειον Σερβίαν.

Οἱ Βούλγαροι ἐπίσης ἐπανεστάτησαν καί, ἐνωθέντες μὲ τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦσας βλαχικὰς φυλάς, ἵδρυσαν νέον **Βουλγαροβλαχικὸν κράτος**. Ὁ βούλγαρος ἀρχηγὸς Ἀσάν ἔλαβεν εἰς τὸ Τύρνοβον τὸν τίτλον **Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρωμαίων**.

Οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Ἰσαακίου, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν σφάζοντες καὶ λεηλατοῦντες. Οἱ σύμμαχοί των Βλάχοι κατῆλθον μέχρι Θεσσαλίας, τὴν ὁποίαν κατέκτησαν καὶ ὠνόμασαν Μεγάλην Βλαχίαν. Οἱ Ἕλληνες κατῴρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὁ Ἰσαάκιος ἐφάνη τελείως ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς σοβαροὺς αὐτοὺς κινδύνους. Τὴν ἀρχὴν εἶχον κυρίως οἱ εὐνοούμενοί του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἡσχολεῖτο εἰς συμπόσια καὶ διασκεδάσεις. Ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' ἔγινεν ἡ Τρίτη Σταυροφορία.

ΑΛΕΞΙΟΣ Γ' ΑΓΓΕΛΟΣ (1195 - 1203)

Τὸν Ἰσαάκιον Β' ἐξεθρόνισεν ὁ ἀδελφός του **Ἀλέξιος Γ' Ἀγγελος** (1195 - 1203) καί, ἀφοῦ τὸν ἐτύφλωσεν ἀγρῶς, τὸν

ἔκλεισεν εἰς φυλακὴν μαζί με τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξιον. Ἀλλὰ τότε ἐδημιουργήθη κατάστασις κρισιμωτάτη. Αἱ συνεχεῖς ἐξεγέρσεις εἶχον ἐξαντλήσει ἐσωτερικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁ λαὸς δὲν ἐπειθάρχει, ἐνῶ εἰς τὰς ἐπαρχίας διάφοροι ἰσχυροὶ ἄρχοντες ἐκηρύσσοντο ἀνεξάρτητοι καὶ ἔδιδον τὸ σύνθημα τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ κράτους.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὁ Γαβρᾶς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἄρχων, εἰς τὸν Πόντον καὶ τὴν Παφλαγονίαν ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον ὁ Λέων Σγουρός, καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κράτους γόνοι ἰσχυρῶν οἰκογενειῶν ἀνεκηρύσσοντο ἀνεξάρτητοι ἄρχοντες.

Ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ' ἔγινεν ἡ Τετάρτη Σταυροφορία, ἡ ὁποία, ὅπως θὰ ἴδωμεν, κατέληξεν εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς αὐτοκρατορίας.

12/11/57

20

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

Σταυροφορίαί ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους τοὺς Ἀγίους Τόπους, τὰ μέρη δηλαδή, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὅπου εὕρεται ὁ Ἅγιος Τάφος του.

Αἱ ἐκστρατεῖαι πρὸς τοὺς Ἀγίους Τόπους διήρκεσαν περίπου δύο αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ 1095 μέχρι τοῦ 1270, καὶ εἶναι πολυάριθμοι. Συνήθως ὅμως ὑπολογίζονται μόνον ὀκτώ.

Αἱ Σταυροφορίαὶ ἀποδίδονται συνήθως εἰς ἀφορμὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς.

Τὸν 11ον αἰῶνα εἶχε διαμορφωθῇ ὀριστικῶς ἡ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη. Ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ τὰ ἱπποτικά ἦθη ἦσαν εἰς πλὴρὴ ἀκμὴν. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Ἰταλοί, Ἀγγλοὶ κλπ., εἶχον κοινὴν χριστιανικὴν συνείδησιν. Ἐπίστευον, ὅτι ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ γλώσσης ἀπετέλουν ἓνα λαόν, τὸν χριστιανικὸν λαόν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν. Ὁ Πάπας ἐξώθει τοὺς Εὐρωπαίους εἰς κοινὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἀπίστων, οἱ ὅποιοι εἶχον κυριεῦσαι τοὺς Ἀγίους Τόπους καὶ ἐτυράννουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἑκακοποιοῦν τοὺς προσκυνητάς.

Κυριωτάτη ἀφορμὴ τῶν Σταυροφοριῶν λοιπὸν εἶναι ἡ ἐμφάνισις τῶν Σελτζούκων Τούρκων εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ ὅποιοι τὸ 1078 κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐφάνησαν φανατικοὶ διῶκται τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ Σελτζοῦκοι ἐλεηλάτησαν καὶ ἐβεβήλωσαν τοὺς Ἀγίους Τόπους καὶ κατεπίεζον τοὺς προσκυνητάς. Τὰ γεγονότα αὐτὰ παρήγαγον βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, διότι ἡ προσκύνησις τῶν Ἀγίων Τόπων ἦτο

ανάγκη διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν χρόνων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπίστευον, ὅτι ἐπισκεπτόμενοι τὸν Ἅγιον Τάφον ἐπετύγχανον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των καὶ τὴν αἰωνίαν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

Ὑπῆρχον ὁμῶς καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ὅποια ἐκίνησαν τὰς Σταυροφορίας. Οἱ εὐγενεῖς ἤθελον νὰ καταλάβουν νέας χώρας, οἱ ἱππῶται νὰ ἀποκτήσουν τιμάρια, οἱ κληρικοὶ ἐπαρχίας, οἱ γεωργοὶ εἶχον τὸν ἀκαθόριστον πόθον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν ἄθλιον βίον των, οἱ ἔμποροι ἤθελον νέας ἀγορὰς διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἤλπιζον κέρδη εὐκόλα καὶ ἄμεσα ἀπὸ τὴν λεηλασίαν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο πολὺ πλουσίας.

Ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Β', ὁ ὁποῖος ἐκήρυξε τὴν Πρώτην Σταυροφορίαν, παρορμῶν τοὺς εὐγενεῖς εἰς τὸ ἅγιον ἔργον, ἔλεγεν: «Ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν κατοικεῖτε, δὲν ἔχει πλοῦτη, καὶ μόλις δίδει τροφὴν εἰς ὅσους τὴν καλλιεργοῦν. Διὰ τοῦτο ἀλληλοτρῶγεσθε καὶ ἀλληλοσφάζεσθε. Καθησυχάσατε τὰ μῖση σας καὶ λάβετε τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον... Τὰ βασίλεια τῆς Ἀσίας θὰ εἶναι μερίδιά σας.»

Ἐξ ἄλλου εἶχεν ἀρχίσει εἰς τὴν Δύσιν νὰ ἀφυπνίζεται τὸ ἐμπόριον. Ἡ γνωριμία τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῶν πόλεων τῆς Συρίας, καὶ γενικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου, προσεῖλκυε τοὺς ἐμπόρους τῆς Δύσεως. Τὸ νεαρὸν ναυτικὸν τῆς Βενετίας ἤθελεν ἐλευθερίαν κινήσεως εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ἄλλοτε τὸ Βυζάντιον, μὲ τὴν ἐπιχειρηματικότητά του καὶ τὸ ἀνεπτυγμένον ναυτικὸν του, εἶχεν ἐκμεταλλεῦθῃ τὴν καθυστερημένην καὶ ἀγροτικὴν Δύσιν, ἔχον ὡς μόνους συναγωνιστὰς τοὺς μουσουλμάνους. Βυζάντιον ὁμῶς καὶ μουσουλμανικὰ κράτη εἶχον ἀρχίσει νὰ παρακμάζουν, ἐνῶ ἡ Δύσις ἦτο σφριγηλὴ καὶ ἄκμαία, ὥστε νὰ θελήσῃ νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Μεσογείου.

Η ΠΡΩΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ (1096 - 1099)

Ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσεν εἰς Κλερμόν τῆς Γαλλίας σύνοδον διὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ γαλλικοῦ κλήρου. Παρευρέθησαν εἰς αὐτὴν 14 ἀρχιεπίσκοποι, 250 ἐπίσκοποι, ὑπὲρ

τοὺς 400 ἡγούμενοι, καὶ πλῆθος ἱπποτῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ συνεδρίου, 28 Νοεμβρίου 1095, ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Β΄ ὠμίλησεν ἐνώπιον αὐτῶν. Ἐξιστόρησε τὰ δεινοπαθήματα τῶν προσκυνητῶν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ κατέληξε καλῶν τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὰ ὄπλα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συνόδου ὁ Πάπας περιώδευσεν τὴν κεντρικὴν καὶ μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ συγχρόνως ἀπηύθυνεν εἰς ὅλους τοὺς ἐπισκόπους ἐγκύκλιον διὰ νὰ παρορμήσουν τὸν λαὸν εἰς Σταυροφορίαν.

Ὁ ἐνθερμότερος ἀπὸ τοὺς κήρυκας αὐτοὺς διὰ τὴν Σταυροφορίαν ἦτο ὁ γάλλος μοναχὸς Πέτρος ὁ Ἐρημίτης, τὸν ὁποῖον ἡ ἱστοριογράφος Ἀννα Κομνηνὴ, ἡ κόρη τοῦ Ἀλεξίου Α΄, ὀνομάζει Κορυκοπέτρον, ἄνθρωπος μικρόσωμος, ἰσχνός, μελαχροινός, μὲ μακρὰν γενειάδα καὶ ζωηρότατον βλέμμα. Ὁ Πέτρος εἶχεν ἐπισκεφθῇ τοὺς Ἁγίους Τόπους, εἶχεν ἴδει τὰ δεινοπαθήματα τῶν Χριστιανῶν καὶ ὠμίλει δι' αὐτὰ μὲ ζέσιν καὶ πειστικότητα. Ὅπου ἐπήγαινε, διηγείρεν ἐξαιρετικὸν ἐνθουσιασμόν, τόσον, ὥστε ὁ ὄχλος ἐξερρίζωνε τὰς τρίχας τῆς ἡμιόνου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέβαινε, ὡς νὰ ἦτο ἱερὸν λείψανον.

Αἱ προπαρασκευαὶ τῶν ἱπποτῶν ἐβράδυνον. Ἄλλ' οἱ πτωχοὶ ἔσπευδον. Ἐπώλουν ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τοὺς ἀγρούς, τὰς ἀμπέλους, τὰς οἰκίας τῶν, καὶ ἀνεχώρουν οἰκογενειακῶς. Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Οὐρβανοῦ, 50.000 περίπου ἄνθρωποι, ἄνδρες, γέροντες, γυναῖκες, παιδιά, ἐξεκίνησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτου.

Ἀφοῦ διέβησαν τὸν Ρῆνον καὶ ἠνώθησαν μὲ ἄλλα στίφη Σταυροφόρων Γερμανῶν, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, λεηλατοῦντες καὶ ἐρημώνοντες τὰς πόλεις πρὸς προμήθειαν τροφῶν. Οἱ ἀφελεῖς αὐτοὶ προσκυνηταὶ εἰς τὴν θέαν ἐκάστης πόλεως ἡρώτων, ἂν εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ. Ἐφθασαν τέλος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔδειξαν τὴν ἰδίαν διαγωγὴν. Ἐλεηλάτησαν τὰ κτήματα καὶ τὰ μέγαρα εἰς τὰ περίχωρα, ἐσύλησαν ἐκκλησίας, καὶ ἐλήστευον τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ πρὸς διατροφήν τῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄ ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τὰ ἄτακτα καὶ ἀπειθαρχήτα αὐτὰ στίφη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου τὰ ἀπετελειώσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ περίξ τῆς Νικαίας. Ἀπὸ τὰς πολλὰς μυριάδας μόνον 3.000 ἐσώθησαν εἰς Κωνσταντινουπόλιν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πέτρος.

Τοιαύτην τύχην ἔλαβεν ἡ πρωτοπορία τῆς Α΄ Σταυροφορίας. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἱππότες, ἀφοῦ ἡτοιμάσθησαν, ἐξεκίνησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα. Ὅργανώσεις καὶ ἐνιαῖα διοικήσεις δὲν ὑπῆρχεν. Ἐκαστον ἔθνος εἶχεν ἴδιον ἀρχηγόν, καὶ μόνον ἡ κοινὴ ἐσωτερικὴ ὁρμὴ συνήνωνε τοὺς Σταυροφόρους. Οἱ νότιοι Γάλλοι, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν **Ραϋμόνδον** κόμητα τῆς Τουλουζ (Raymond de Toulouse), διῆλθον ἀπὸ τὴν Β. Ἰταλίαν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Κροατίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Οἱ βόρειοι Γάλλοι εἶχον ἀρχηγὸν τὸν **Γοδεφρεῖδον** τῆς Μπουγιὸν (Godefroi de Bouillon) καὶ τὸν ἀδελφόν του **Βαλδουῖνον** τῆς Φλάνδρας (Baudouin de Flandre), ὁ ὁποῖος ἐξυμνήθη βραδύτερον ὥς ὁ ἀρχηγὸς τῆς Σταυροφορίας. Αὐτοὶ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν. Οἱ Νορμανδοὶ τῆς Ἰταλίας εἶχον ὀδηγὸν τὸν **Βοημουῖνον** (Bohémond), υἱὸν τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ διπλωματικώτερος καὶ σπουδαιότερος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν, καὶ τὸν ἀνεψιὸν του **Ταγκρέδον** (Tancrede), ὁ ὁποῖος ἐξυμνήθη βραδύτερον ὥς κατ' ἐξοχὴν ἥρωας, ὥς ὁ Ἀχιλλεὺς τῆς ἐκστρατείας. Οἱ Νορμανδοὶ, ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν Ἠπειρον, διέσχισαν τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Μάκεδονίαν. Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἔλαβε μέρος. Ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Σταυροφορίας ἦτο ὁ Πάπας, ὁ ὁποῖος διώρισεν ἐπίτροπόν του τὸν Ἀδεμάρ (Adhémar), ἐπίσκοπον τῆς γαλλικῆς πόλεως Puy.

Οἱ Σταυροφόροι ἀπὸ διάφορα σημεῖα ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνερχόμενοι περίπου εἰς 500.000. Ἀλλὰ μόλις αἱ 300.000 ἦσαν μάχιμοι. Οἱ λοιποὶ ἦσαν προσκυνηταί, γυναῖκες καὶ παιδία, τὰ ὁποῖα ἐδυσκόλευον πολὺ τὸν ἐπισιτισμὸν καὶ ἔφερον πολλάκις εἰς κινδύνους τὸν στρατόν. Εἶχον ράψει εἰς τὸν ὤμον ἐρυθρὸν σταυρόν, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν **Σταυροφόροι**. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄ ἔσπευσε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ πειναλέα αὐτὰ στίφη καὶ ἔδωσεν εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰ μέσα νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν

Μ. Ἀσίαν. Κατώρθωσεν ὁμως ἐπιτηδείως νὰ ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτοὺς τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἤθελον καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, θὰ ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, διοικούμενα ὡς φέουδα ὑπὸ τῶν εὐγενῶν.

Ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἀναφέρει τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης :

«Ὁ Γοδοφρὲ (Γοδεφρείδος) παρουσιάσθη πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἔδωκε τὸν ὄρκον, τὸν ὁποῖον ἀπήτησεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι θὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἀρχηγόν, τὸν ὁποῖον θὰ στείλῃ ὁ αὐτοκράτωρ, τὰς πόλεις, τὰς χώρας καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα θὰ καταλάβῃ, ἐφόσον αὐτὰ ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Ρωμαίων. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδωκε τὸν ὄρκον αὐτὸν καὶ ἔλαβεν ἀρχετὰ χρήματα καὶ παρεκάθησεν εἰς γεῦμα πλουσιώτατον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐπέρασεν εἰς τὸ Πελεκάνον (εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Προποντίδος ἀπέναντι τῆς νήσου Χάλκης) καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐκεῖ.»

Τὸ πρῶτον κέρδος τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Νικαίας καὶ μεγάλου τμήματος τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς τὴν ὁποίαν πολὺ συνετέλεσεν ὁ Ἀλέξιος. Ὁ σουλτάνος τοῦ κράτους τῆς Νικαίας μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Ἰκόνιον. Σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρηκολούθει τοὺς Σταυροφόρους, διὰ νὰ συμπράττῃ μὲ αὐτοὺς καὶ περισσότερον διὰ νὰ τοὺς ἐπιτηρῇ.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Νικαίας οἱ Σταυροφόροι ἤρχισαν τὴν πορείαν διὰ τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν ὁποίαν διέσχισαν ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ ἄκρου μέχρι τοῦ νοτιοανατολικοῦ. Αἱ περιπέτειαι τῶν κατὰ τὴν πορείαν εἶναι ἀπερίγραπτοι. Ἄνθρωποι καὶ κτήνη, βαδίζοντες ὑπὸ τὸν καυστικώτατον ἥλιον ἐντὸς ἐρήμου ἀδένδρου καὶ ἀνύδρου, ἀπέθνησκον κατὰ χιλιάδας, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι διαρκῶς ἐπετίθεντο εἰς τὰ πλευρά των καὶ μὲ τὰ βέλη των τοὺς ἀπεδεκάτιζον. Παρὰ τὸ Δορύλαιον (Ἐσκί Σεχίρ) ὁ χριστιανικὸς στρατὸς ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ.

Τέλος ὑπέρσχυσεν ἡ ἀνδρεία τῶν ἱπποτῶν (Ἰούλιος 1097). Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν διέβησαν τὴν ὄροσειρὰν τοῦ Ταύρου, κατῆλθον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, χάρις εἰς τὴν πονηρίαν τοῦ Βοημούнду. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ὁ πολυάριθμος στρατὸς τοῦ ἐμίρου τῆς Μοσσούλης, ἀνερχόμενος εἰς 200.000, ὅπως λέγουν. Οἱ Σταυροφόροι ὑπέστησαν δεινὴν πολιορκίαν καὶ φρικτὰς στερήσεις.

Ἄλλ' ἢ θέλησις τῶν Σταυροφόρων νὰ φθάσουν εἰς Ἱερουσαλήμ ἦτο ἀκλόνητος. Δι' ὀρμητικῆς ἐξόδου ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐπανέλαβον τὴν πορείαν πρὸς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Τέλος τὴν 1ην Ἰουλίου 1099, τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των, οἱ Σταυροφόροι εἶδον μακρόθεν τὴν Ἱερουσαλήμ. Πολλοί, ἐξηντλημένοι ἤδη, ἀπέθανον ἀπὸ τὴν χαρὰν των. Ἄλλ' ὁ στρατός τῶν Σταυροφόρων εἶχε φρικωδῶς δεκατισθῇ, διότι μόλις 40.000 ἀνδρῶν ἔφθασαν πρὸ τῆς ἱερᾶς πόλεως. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη καὶ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ ἰσχυρᾶς φρουρᾶς Αἰγυπτίων. Ἄλλ' οἱ Σταυροφόροι μετὰ ἀπεγνωσμένην ἔφοδον εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὴν 10 Ἰουλίου 1099, ἡμέραν καὶ ὥραν τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἐπηκολούθησε τρομερὰ σφαγὴ.

Αἱ φρικαλεότητες, τὰς ὁποίας διέπραξαν, ὑπερβαίνουν τὴν φαντασίαν. Εἰς τὴν μανίαν των ἔκαμνον σύγχυσιν χρόνων καὶ πραγμάτων. Εἰς τὸ πρόσωπον ἐκάστου ἀπίστου, τὸν ὁποῖον συνήντων, ἐνόμιζον, ὅτι βλέπουν ἕνα ἀπὸ τοὺς δημίους τοῦ Χριστοῦ. Ἐσφαξαν ὅσους ἔτυχον εἰς τοὺς δρόμους. Εἰς τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ κατεσπάραξαν 10.000 μουσουλμάνους. « Τὰ ἄλλα τῶν ἱπποτῶν ἐκολύμβησαν εἰς τὸ αἷμα τῶν ἀπίστων ἕως τὸ γόνυ », ὅπως ἔγραφεν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα εἰς τὸν κύριόν του μὲ ἱκανοποίησιν. Ἀφοῦ ἔκαμαν αὐτά, οἱ ἄρχοντες κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐκαθάρισαν τὰς χεῖράς των καὶ ἐπῆγαν γυμνόποδες νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἅγιον Τάφον. « Παραφορὰ θείας χαρᾶς ἐπλήρου τὴν ψυχὴν ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐνηγκαλίζοντο τοὺς τόπους αὐτοὺς. Ἐβλεπε κανεὶς δάκρυα μόνον καὶ ἤκουε στεναγμούς. »

Τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ καταπληκτικὴ καὶ αἱματηρὰ ἐποποιία τῆς Πρώτης Σταυροφορίας, ἡ ὁποία ἔστρωσε τοὺς δρόμους μὲ 500.000 πτώματα χριστιανῶν καὶ ὄχι ὀλιγώτερα μουσουλμάνων.

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Μετὰ τὴν νίκην οἱ ἱππῶται διεμοιράσθησαν τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ ἵδρυσαν κράτος φεουδαρχικόν, τὸ Φραγκικὸν βασιλεῖον τῆς Ἱερουσαλήμ. Βασιλεῶς αὐτοῦ ἀνεκήρυξαν τὸν Γοδεφρείδον τῆς Μπουγιόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τίτλον βασιλέως ἐκεῖ, ὅπου ὁ Βασι-

λεὺς τῶν Βασιλέων περιεβλήθη τὸν ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἤρκεσθη εἰς τὸν τίτλον τοῦ Προστάτου τοῦ Ἀγίου Τάφου. Ὡς ὑποτελῆ εἰς τὸ κράτος φέουδα προσηρτήθησαν αἱ μικραὶ ἡγεμονίαι, τὰς ὁποίας ἴδρυσαν ἄλλοι ἀρχηγοί, ἢ ἡγε-

Χάρτης Βασιλείου Ἱερουσαλήμ.

μονία τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τὸν Βοημοῦνδον, τῆς Ἐδέσσης ὑπὸ τὸν Βαλδουῖνον τῆς Φλάνδρας, τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τὸν Ραϋμόνδον τῆς Τουλούζης κλπ. Οἱ ὑποτελεῖς εἶχον τοὺς ὑποὑποτελεῖς των, καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ὑφισταμένους των, καὶ αἱ προστριβαὶ δὲν ἔλειπον μεταξύ των.

Παρά τοὺς ἱππότεας ἦσαν δύο ἄλλαι τάξεις σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, ὁ κληρὸς καὶ οἱ ἔμποροι. Ἀρχηγὸς τοῦ κλήρου ἦτο ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα, διορισθεὶς Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως, ὁ ὁποῖος εἶχε διαρκῶς φιλονικίας μὲ τοὺς ἀρχιεπισκόπους του καὶ μὲ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ ἔμποροι ἦσαν Βενετοί, Γενουῆσιοι, Πισᾶται καὶ Μασσαλιῶται. Βοηθούμενοι ἀπ' αὐτούς, οἱ ἱππότεαι κατέλαβον τὴν Ἰόππην (Γιάφα), τὴν Πτολεμαῖδα (Saint Jean

d'Acre), τὴν Βηρυττὸν κλπ. Τοῦτο εἶναι γεγονός σημαντικώτατον, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία μετὰ τῆς Δ. Εὐρώπης.

Διὰ τὴν ἄμυναν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν ὠργανώθησαν τάγματα μαχητῶν. Τρία ἦσαν τὰ τάγματα αὐτά: τὸ Τάγμα

τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ (Chevaliers de Saint Jean de Jérusalem ἢ Hospitaliers), τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ναοῦ (Chevaliers du Temple ἢ Templiers), καὶ τὸ Τάγμα τῶν Τευτόνων (Teutoniques). Οἱ ἱππῶται τῶν ταγμάτων αὐτῶν ὑπεβάλλοντο εἰς ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ὑποχρεώσεις τῶν μοναχῶν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ συγχρόνως ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἶχον αὐστηροτάτους θρησκευτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς.

Οἱ Σταυροφόροι οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲν ἤρghσαν νὰ ἀλλάξουν τὰ ἦθη των. Ἐμετρίασαν τὸν φανατισμὸν καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ φυλετικὰς προκαταλήψεις. Παρετήρησαν, ὅτι οἱ μουσουλμάνοι δὲν ἦσαν ἄγριοι, καί, ἀφήνοντας τὴν «στᾶσιν τοῦ σφαγέως», ἦλθον εἰς συνεννοήσεις μὲ αὐτοὺς καὶ σχέσεις συμμαχικὰς, οἰκονομικὰς καὶ οἰκογενειακὰς ἀκόμη. Πολλοὶ ἔλαβον γυναῖκας σαρακηνὰς καὶ συρίας, καὶ γενικώτερον ἐδέχθησαν τὰ ἦθη, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των.

ΔΕΥΤΕΡΑ (1147 - 1149) ΚΑΙ ΤΡΙΤΗ (1189 - 1190) ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ

Ἡ Β' Σταυροφορία διωργανώθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας **Κορράδου Γ'** καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας **Λουδοβίκου Ζ'** πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἡγεμονίας τῆς **Ἑδέσσης**. τὴν ὁποίαν κατέλοβεν ὁ τοῦρκος ἡγεμὼν τῆς **Μοσσοῦλης**. Ἡ ἐκστρατεία, ἃν καὶ ἐπεχειρήθη μὲ πολυπληθεῖ καλῶς κατηρτισμένον ἱπποτικὸν στρατόν, δὲν ἐπέτυχε, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄπρακτοι. Ἡ Β' Σταυροφορία ἐγίνε βασιλεύοντος ἐν **Κωνσταντινουπόλει** τοῦ **Μανουὴλ Κομνηνοῦ**.

Τὸ ἔτος 1187 ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου **Σαλαδὶν** ἐγίνε κύριος τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Σταυροφόρους, οἱ μωαμεθανοὶ ἐδειξαν λαμπρὰν διαγωγὴν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερᾶς πόλεως. Κανεὶς δὲν ἐφονεύθη, καὶ ὁ ἴδιος ὁ σουλτάνος ἐφάνη γενναῖόψυχος καὶ ἱπποτικὸς πρὸς τοὺς ἀτυχήσαντας κατοίκους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέτρεψε νὰ φύγουν ἐλεύθεροι ἀντὶ πληρωμῆς μικροῦ χρηματικοῦ ποσοῦ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ **Φραγκικὸν κράτος** περιωρίσθη εἰς τὴν **Βόρειον Παλαιστίνην**.

Τὸ γεγονός αὐτὸ προεκάλεσε τὴν Γ' Σταυροφορίαν. Ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγυστος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος. Πρῶτος ἐξεκίνησε διὰ ξηρᾶς ὁ Βαρβαρόσσας, ὁ ὁποῖος, νικήσας τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Ἰκόνιον, διέβη τὸν Ταῦρον καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Κύδνον (Καρὰ-σοῦ) ποταμόν. Ἄλλ' ἐνῶ ἐλούετο εἰς τὸν ποταμόν, παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ ἐπνίγη. Ἐκ τοῦ στρατοῦ του τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐπανῆλθεν εἰς Γερμανίαν, μικρὸν δὲ τμήμα συνηνώθη εἰς τὴν Συρίαν με τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἀγγλους.

Οἱ δύο ἄλλοι βασιλεῖς ἐξεκίνησαν διὰ θαλάσσης, ὁ Φίλιππος ἐκ Γενούης, ὁ Ριχάρδος ἐκ Μασσαλίας. Συναντηθέντες εἰς Μεσσήνην τῆς Σικελίας, ὅπου διέτριψαν ἕξ μῆνας, ἦλθον εἰς προστριβάς, καὶ οἱ δύο στρατοὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Οἱ ἄνεμοι τοὺς ἔφεραν εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν ὁ Ριχάρδος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ἀπ' ἐκεῖ ἔπλευσαν εἰς τὴν Πτολεμαῖδα τῆς Φοινίκης, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν οἱ ἠνωμένοι Ἀγγλοὶ, Γάλλοι καὶ Γερμανοί. Αἱ σκηναὶ τῶν ἐσκέπαζον τὴν πεδιάδα, τὰ πλοῖα τῶν ἀπέκλειον τὸν λιμένα, ἐνῶ εἰς τὴν κατωφέρειαν τοῦ γειτονικοῦ βουνοῦ ἐστρατοπέδευεν ὁ στρατὸς τοῦ Σαλαδίν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε δύο ἔτη καὶ ἔγινεν ὀνομαστή. Οἱ Ἀραβες ἱστορικοὶ λέγουν, ὅτι 600 χιλιάδες ἄνθρωποι ἔλαβον μέρος διαδοχικῶς εἰς τὸν τεράστιον ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισε τὴν ζωὴν 120 χιλιάδων χριστιανῶν καὶ 190 χιλιάδων μουσουλμάνων. Ἡ φρουρά, ἐξησθενημένη καὶ πεινασμένη, παρεδόθη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐντὸς τῆς ὀρισθείσης προθεσμίας ὁ Σαλαδὶν δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξεύρη τὰ συμφωνηθέντα λύτρα, ὁ Ριχάρδος κατέσφαξε τοὺς ἥρωικούς ὑπερασπιστάς.

Ὁ Φίλιππος εἶχεν ἐπιστρέψει ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνῶ ὁ Ριχάρδος ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἔτη, ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα, καὶ ἔγινε περιβόητος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀγριότητα του. Πολλὰ ἔτη ἀργότερον αἱ γυναῖκες τῶν Ἀράβων ἐφοβέριζον τὰ τέκνα τῶν μετὰ τὸ «ἔρχεται ὁ βασιλεὺς Ριχάρδος». Ἄλλ' ἢ Ἱερουσαλήμ δὲν ἀνεκτήθη, τὸ δὲ Βασίλειον τῆς Παλαι-

στίνης περιωρίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς ἀρχαίας Φοινίκης με πρωτεύουσαν τὴν Πτολεμαῖδα καὶ διετηρήθη ἕνα αἰῶνα ἀκόμη.

Ἡ Γ' Σταυροφορία εἶχε χαρακτηρὰ περισσότερον στρατιωτικὸν παρὰ θρησκευτικόν, διότι οἱ σταυροφόροι ἐφρόντισαν νὰ ἀπομακρύνουν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν στρατιῶται. Οἱ Σταυροφόροι ἐξ ἄλλου ἠκολούθησαν ἐντελῶς νέαν ὁδόν, διὰ τῆς Μεσογείου, ἡ ὁποία ἦτο ἀσυγκρίτως συντομωτέρα καὶ ἀκινδυνωτέρα παρὰ ἡ διὰ τῆς Εὐρώπης καὶ Μ. Ἀσίας. Τὴν ὁδὸν αὐτὴν ἠκολούθησαν ὅλαι αἱ κατόπιν γενόμεναι Σταυροφορίαι.

Ἡ Γ' Σταυροφορία ἦτο κατ' οὐσίαν ἡ τελευταία. Μετ' αὐτὴν αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἀποβάλλουν τὸν φωτοστέφανον τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος διὰ τὴν πίστιν καὶ τὰ χῶματα, τὰ ὅποια εἶχε πατήσῃ ὁ Χριστός. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀντελήφθησαν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντρίψουν τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον με ἐπίθεσιν κατὰ μέτωπον, καὶ ἐστράφησαν εἰς ἐπιχειρήσεις ὀλιγώτερον ἐπιπόνους καὶ ἐπικερδεστέρας, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὁ βαθύτερος σκοπὸς αὐτῶν, ὁ οἰκονομικός. Αἱ μεταγενέστεραι ἐπιχειρήσεις τῶν Εὐρωπαίων, αἱ λεγόμεναι Σταυροφορίαι τοῦ 13ου αἰῶνος, στόχον ἔχουν τὰ δύο μεγάλα κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ (1202 - 1204)

Εἰς τὴν Δ' Σταυροφορίαν, ἡ ὁποία εἶχε τόσον μοιραίας συνεπειάς διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀνεμείχθη πάλιν ζωηρῶς ὁ Πάπας. Ὁ περίφημος Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198 - 1216), ἀφοῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν Δύσιν, ὠνειρεύετο νὰ ἐξουσιάσῃ καὶ τὴν Ἀνατολὴν διὰ τοῦ ὅπλου τῶν ἵπποτων. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐκήρυξε τὴν Σταυροφορίαν εἰς ὅλην τὴν Δύσιν, ἔχων πάλιν βοηθοὺς τοὺς καλογήρους.

Τὸ κήρυγμα δὲν εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν. Μόνον ἡ βόρειος Γαλλία καὶ ἡ Φλάνδρα ἐκινήθησαν. Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἔλαβε μέρος. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας εἶχον περιπλακῇ εἰς πόλεμον, εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν δύο ἡγεμόνες ἐφιλονίκουν διὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ἀρχηγὸς ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἰταλὸς εὐπατρίδης Βονιφάτιος, μαρκίων τοῦ Μομφερράτου.

19/4/51

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς διεκρίνετο ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας **Βαλδουῖνος**.

Περὶ πορείας διὰ ξηρᾶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνη λόγος. Κατέφυγον λοιπὸν εἰς τοὺς Βενετούς, οἱ ὅποιοι μόνον διέθετον πλοῖα. Ἀρχηγὸς τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Βενετίαν ἦτο ὁ **Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουῖνος**, γάλλος εὐγενῆς ἀπὸ τὴν Καμπανίαν, ὁ ὁποῖος ἄφησεν ἐξαίρετον διήγησιν τῆς ἐκστρατείας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν. Οἱ Βενετοὶ ἦσαν πρωτίστως ἔμποροι, βλέποντες δὲ ὅτι οἱ ἄλλοι εἶχον τὴν ἀνάγκην τῶν, ἠθέλησαν νὰ κερδοσκοπήσουν. Διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ διατροφήν 13.500 ἱππέων καὶ 29.000 πεζῶν ἐζήτησαν ὑπέρογκον διὰ τὴν ἐποχὴν χρηματικὴν ἀμοιβὴν καὶ τὸ ἥμισυ τῶν λαφύρων. Οἱ Σταυροφόροι μὲν τὰ $\frac{2}{3}$ κατῴρθωσαν νὰ συναθροίσουν. Ἡ Βενετία ἔδειξε τὴν γενναιοδωρίαν νὰ τοὺς μεταφέρῃ μὲ τὸ ποσὸν αὐτό, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐλευθερώσουν πρῶτον τὴν δαλματικὴν πόλιν Ζάραν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφαιρέσει πρὸ ὀλίγου ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πάπα, οἱ Σταυροφόροι ἀνέλαβον τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέτυχον.

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ πολεμισταὶ ἐφρόντιζον διὰ τὰ ναῦλα, εἶδον νὰ ἔρχεται, λέγει ὁ Βιλλεαρδουῖνος, « μίᾳ τύχῃ ἀνέλπιστος καὶ ἀπὸ τὰς περιεργότερας τοῦ κόσμου ». Παρουσιάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου Ἀλέξιος, ὁ ὁποῖος εἶχε κατορθώσει νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν φυλακὴν του, καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σταυροφόρων, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ Ἕλλην βασιλόπαις ἔδιδε λαμπρὰς ὑποσχέσεις, μεγάλην χρηματικὴν ἀμοιβήν, ὥστε ὅλοι νὰ γίνουν πλοῦσιοι εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῶν, ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία θὰ ὑπετάσσετο εἰς τὴν Δυτικὴν, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ θὰ διέθετε ὅλας του τὰς δυνάμεις, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν.

Ὁ πονηρότατος δόγης τῆς Βενετίας Δάνδολος, ὁ ὁποῖος πιθανώτατα ὑπεκίνησε τὸν Ἀλέξιον εἰς τὸ διάβημα, διεῖδε τὰ ὠφελήματα, τὰ ὁποῖα ἡ Βενετία εἶχε νὰ καρπωθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν. Κατῴρθωσε λοιπὸν διὰ δεξιᾶς πολιτικῆς νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἱπποτάς κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰννοκέντιος διεμαρτυρήθη ζωηρότατα, ἀλλ' οἱ Σταυροφόροι ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1203 ὑπεγράφη ὁριστικὴ συμφωνία

μεταξὺ τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν Σταυροφόρων, καὶ τὴν 27ην Ἰουνίου 1203 ὁ λατινικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατάπληξιν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Φράγκους ἡ μεγάλη πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν θέαν τῆς κατέλαβεν ἀκράτητος θαυμασμός τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι ἐξήρχοντο ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς πύργους καὶ τὰς πτωχὰς καὶ μικρὰς τότε πόλεις τῆς Δύσεως.

Ὁ Βιλλεαρδουῖνος λέγει : « Περετῆρησαν πολὺ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅσοι δὲν τὴν εἶχον ἴδει μέχρι τότε, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ φανταστοῦν, ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὸν κόσμον ὅλον τόσον πλουσία πόλις, ὅταν εἶδον τὰ ὑψηλά της τείχη καὶ τοὺς πλουσίους πύργους, οἱ ὅποιοι ἔζωνον αὐτήν, τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ τὰς ὑψηλὰς ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο τόσος, ὅσον δὲν ἠδύναντό ποτε νὰ φανταστοῦν, καὶ τὸ ἀπέραντον μῆκος καὶ πλάτος τῆς πόλεως. Σιγχορὼς ἐνόησαν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεώς των. Δὲν ὑπῆρχεν ἄνθρωπος, ὅσον τολμηρὸς καὶ ἂν ἦτο, τοῦ ὁποίου ἡ σὰρξ νὰ μὴ ἔτρεμε. Καὶ δὲν ἦτο περίεργον, διότι ποτὲ δὲν ἐπεχειρήθη ὑπόθεσις τόσον μεγάλη, ἀφότου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος. »

Ὁ θαυμασμός των ἐκορυφώθη καὶ ἡ ὄρεξις των ἐκεντρήθη περισσότερον, ὅταν ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας εἶχεν ἀποταμιεύσει τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΚΑΙ ΛΕΗΛΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (1204)

Οἱ Σταυροφόροι ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εὐκόλως ἀποκατέστησαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον. Ἀγγελον καὶ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον Δ'. Ἀλλ' οἱ νέοι αὐτοκράτορες δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποσχέσεις των πρὸς τοὺς Σταυροφόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο καθ' ἡμέραν ἀπαιτητικώτεροι, καὶ πρὸ πάντων οἱ Βενετοί. Ἐπέβαλον τρομερὰν φορολογίαν, ἥρπασαν πολὺτιμα κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν καὶ παλατίων, καὶ μόλις κατῴρθωσαν νὰ πληρώσουν τὸ ἥμισυ τοῦ συμφωνηθέντος ποσοῦ. Ἀφ' ἐτέρου ὁ λαὸς ἐμίσει τοὺς Λατίνους καὶ δὲν ἔστεργεν εἰς καμμίαν πρὸς αὐτοὺς παραχώρησιν. Διὰ τοῦτο ἐξεργράγη στάσις ἐσωτερικὴ, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ ἔφε, εν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἀλέξιον Ε' (1204), τὸν λεγόμενον Μ ο ὑ ρ τ ζ ο υ φ λ ο ν .

Τότε οί Σταυροφόροι, ἀφοῦ ἔκλεισαν μεταξύ των συμφωνίαν περὶ διανομῆς τῆς αὐτοκρατορίας, προσέβαλον τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 κατέλαβον αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Οἱ Σταυροφόροι ἐπέδόθησαν εἰς ἀγρίαν λεηλασίαν τῆς βασιλευούσης. «Τὰ λάφυρα ὑπῆρξαν τόσα, λέγει ὁ Βιλλεαρδουῖνος, ὅσα οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑπολογίσῃ. Χρυσός, ἄργυρος, σκεύη ἐπιτραπέζια, πολύτιμοι λίθοι, ὑφάσματα μεταξωτά, ἐνδύματα καὶ γουναρικά εὐρέθησαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ εἰς ἀνυπολόγιστον πλῆθος. Οὐδέποτε, ἀφότου ἐδημιουργήθῃ ὁ κόσμος, τόσος πλοῦτος ἐκερδήθη εἰς μίαν μόνην πόλιν. »

Οἱ Σταυροφόροι ἐφάνησαν βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Κατέστρεψαν τὰ ἐκ μαρμάρου καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἠκρωτηρίασαν ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, διὰ ν' ἀποσπάσουν τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμοῦντο, καὶ ἀνέλυσαν τοὺς ἐξ ὀρειχάλκου ἀνδριάντας, ἔργα τῶν ἐνδοξοτάτων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος, διὰ νὰ κατασκευάσουν νομίσματα.

Μετὰ τὴν λεηλασίαν οἱ Φράγκοι προέβησαν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κράτους, ἐνῶ τὰ λείψανα τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ κλήρου κατέφευγον εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου ἔμελλον ν' ἀνασυγκροτήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν.

Αἱ ΛΟΙΠΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀνεστάλη ἡ πρὸς τὴν ἀνατολὴν ὁρμὴ τῆς Δύσεως. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπεχείρησαν ἄλλας τέσσαρας Σταυροφορίας, τῶν ὁποίων ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἡ Αἴγυπτος, διότι τὸ ἰσχυρότατον μουσουλμανικὸν κράτος τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Ε' Σταυροφορία (1217 - 1221), εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος κυρίως Γερμανοὶ καὶ Οὐγγροὶ, ὑπεκινήθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἰννοκεντίου, δὲν εἶχεν ὅμως κανὲν σημαντικὸν ἀποτέλεσμα, παρὰ τὰς ἀρχικὰς ἐπιτυχίας.

Τὴν ΣΤ' ὠδήγησεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας **Φρειδερίκος** (1228 - 1229). Αἱ δύο τελευταῖαι, ἡ Ζ' (1248 - 1254) καὶ ἡ Η' (1270), εἶναι αἱ Σταυροφορίαι **Λαυδοβίκου τοῦ Ἀγίου**, βασιλέως τῆς Γαλλίας (1226 - 1270). Παρὰ τὴν ἀρχικὴν ἐπιτυχίαν, ἡ Ζ' Σταυροφορία κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, διότι ὁ

ἀποβιβασθεὶς εἰς Αἴγυπτον στρατὸς ἡχμαλωτίσθη μετὰ τοῦ γάλλου βασιλέως, ὁ ὁποῖος δι' ἀδρῶν λύτρων ἐξηγόρασε τὴν ἰδικήν του ἐλευθερίαν καὶ τῶν ἱπποτῶν. Κατὰ τὴν Η' Σταυροφορίαν ὁ Λουδοβίκος ἀπέθανεν ἀπὸ πανώλη πολιορκῶν τὴν Τύνιδα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

Ἡ μεγάλη κίνησις τῶν λαῶν τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, διαρκέσασα δύο περίπου αἰῶνας, εἶχε σημαντικωτάτας συνεπείας οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς.

Ἡ σημαντικωτέρα οἰκονομικὴ συνέπεια εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας. Ἡ μετὰ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπικοινωνία ἀποκατεστάθη. Ἡ Μασσαλία, ἡ Γένουα, ἡ Πίζα καὶ πρὸ πάντων ἡ Βενετία παρουσίαζον δύο φορὰς τὸ ἔτος ἐξαιρετικὴν κίνησιν ἕνεκα τῆς ἀναχωρήσεως ἀπειραριθμῶν προσκυνητῶν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ διεξάγεται ζωηρότατον ἐμπόριον μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπρομήθευεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, τώρα οἱ ναυτικοὶ τῶν ἰταλικῶν ἰδίως πόλεων συνήθισαν νὰ μεταβαίνουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὁπόθεν παρελάμβανον τὰ ἐγχώρια προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν.

Αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι τῶν Σταυροφοριῶν ἦσαν ἐπίσης σημαντικώταται. Κατὰ τὰς ἐκστρατείας αὐτὰς ἐφονεύθησαν χιλιάδες εὐγενῶν, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες κατεστράφησαν οἰκονομικῶς καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν ἢ νὰ ὑποθηκεύσουν τὰ κτήματά των. Διὰ τοῦτο ἐξησθένησε σημαντικῶς ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν, ἐνῶ οἱ τεχνῖται καὶ οἱ ἔμποροι, δηλαδὴ ἡ ἀστικὴ τάξις, ἐπλούτησεν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται.

Γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐγνώρισαν τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἀραβικόν, καὶ μετὰ τῶν προϊόντων τῆς Ἀνατολῆς παρέλαβον πολλὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ καὶ ἐξημερώσεως. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς ἐμετριάσθη καὶ ἐσχηματίσθη εὐρυτέρα ἀντίληψις τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιοιτοτρόπως ἤρχισε νὰ ὑποφώσκη ἡ ἀντίληψις τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως.

40/5/51

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1204 - 1261)

ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐσημαίνει τὴν διάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Σταυροφόροι μὲ τοὺς Βενετοὺς διεμοιράσθησαν τὰς χώρας τοῦ κράτους. Οἱ Φράγκοι ἵδρυσαν κράτος φεουδαρχικὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὴν Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν. Αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλεξαν ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Δ' Σταυροφορίας, τὸν **Βαλδουῖνον**, κόμητα τῆς Φλάνδρας. Συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην τῆς διανομῆς, εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐδόθη ὡς ἰδιαιτέρα κτήσεις ἡ Θράκη μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅλαι αἱ ἄλλαι χώραι διεμοιράσθησαν μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων καὶ τῶν Βενετῶν, ἐθεωρήθησαν ὅμως ὡς φέουδα, ἥτοι ὡς κράτη ὑποτελῆ ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτω ὁ **Βονιφάτιος** ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβεν ὅλας τὰς ὑπολοίπους εὐρωπαϊκὰς κτήσεις, ὑπὸ τὴν προσωνομίαν **Βασιλεὺς** τῆς **Θεσσαλονίκης**. Οἱ Βενετοὶ ἔλαβον τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅλας τὰς παραλίους ἐπικαίρους θέσεις τοῦ κράτους, τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν Καλλίπολιν, τὴν Ραιδεστόν καὶ τὴν Ἡράκλειαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης κτλ.

Ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλαβον μίαν μεγάλην συνοικίαν, τὴν ὁποίαν κατέστησαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἐπικράτειαν. Τέλος οἱ Βενετοὶ ἔλαβον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλεγῇ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βενετός. Ἐξελέγη τότε ὁ **Θωμᾶς Μοροζίνης**, μὴ ἀναγνωρισθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, τῶν ὁποίων ὁ Πατριάρχης τὴν τελευταίαν στιγμήν εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Νίκαιαν. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν Σταυ-

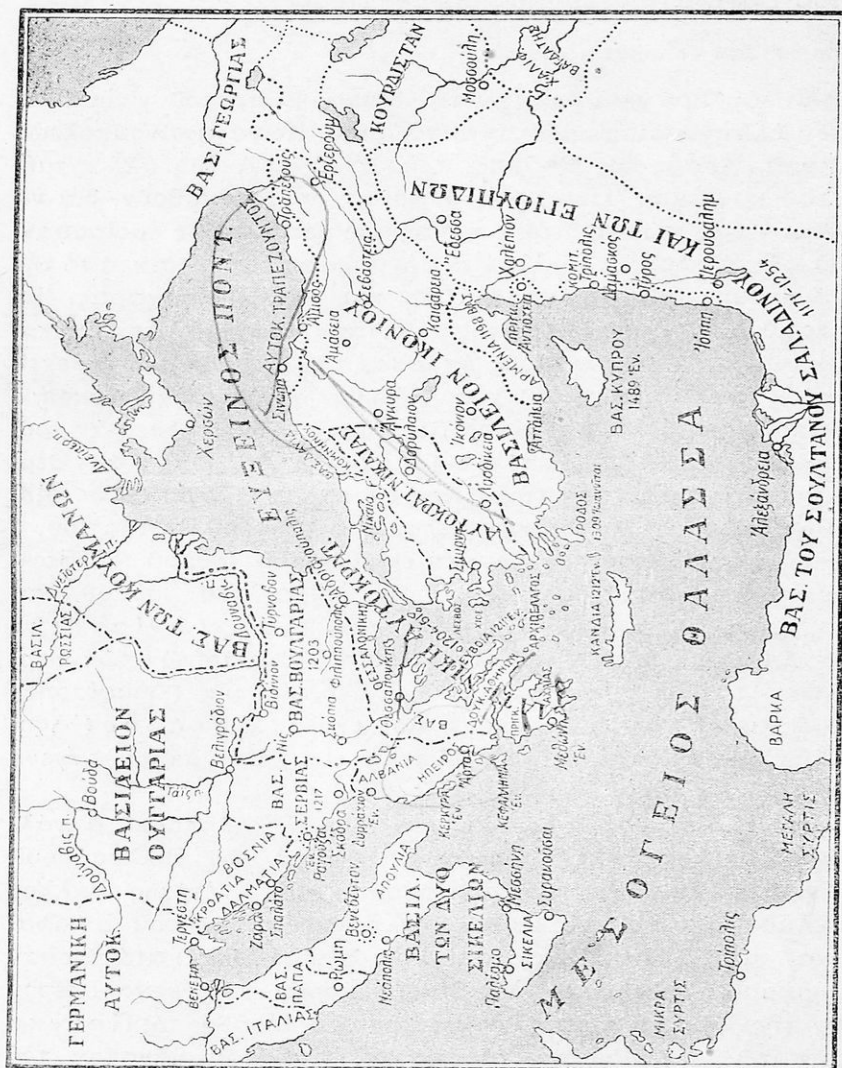
ροφόρων ἔλαβον μὲν κρά φέουδα ἐντὸς τῶν κτήσεων τῶν Βενετῶν, τοῦ Βονιφατίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ἄλλ' οἱ Φράγκοι ἔκαμαν τὴν διανομὴν προτοῦ γίνουσι κύριοι τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μικροῦ μέρους τῆς Θράκης, δὲν κατεῖχον ἀκόμῃ ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους. Ἦτο ἀνάγκη λοιπὸν ν' ἀγωνισθοῦν, διὰ νὰ κυριεύσουν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας προκαταβολικῶς ἐμοίρασαν.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1204 ὁ Βονιφάτιος ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀργεῖου καὶ τῆς Κορίνθου Λέων Σγουρὸς ἐπέρασε τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ἐματαιώσε τὴν ἀπόπειράν του. Ὁ Σγουρὸς κατέλαβε κατόπιν τὰς Θήβας, ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Λάρισαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Μόλις ὅμως ἐπεφάνη ὁ σιδηρόφρακτος στρατὸς τοῦ Βονιφατίου, ὁ Σγουρὸς ὑπέχωρησε καὶ ἔφυγεν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ Βονιφάτιος ἐγένετο κύριος ὅλων τῶν χωρῶν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ ἵδρυσε τρία φεουδαρχικὰ κράτη, τὴν Μαρκεωνίαν τῆς Βοδονίτισης, εἰς τὴν νοτίαν ἑξοδὸν τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν, τὴν Βαρωνίαν τῶν Σαλώνων (Ἀμφίσσης) καὶ τὸ Δουκάτον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν), τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν γάλλον εὐγενῆ Ὄθωνα δὲ λα Ρὸς (Otho de la Roche).

Τὴν Πελοπόννησον κατέκτησαν δύο ἄλλοι ἱππῶται, ὁ γάλλος Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουῖνος, ἀνεψιὸς τοῦ Βιλλεαρδουῖνου, γνωστοῦ ἐκ τῆς Δ' Σταυροφορίας, καὶ ὁ ἐπίσης γάλλος Γουλιέλμος Σαμπλίτ. Ἐλαβον τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου, καί, μὲ 100 ἱππεῖς καὶ ὀλίγους ἀκολούθους, κατῴρθωσαν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος νὰ γίνουσι κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς χερσονήσου. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη τὸ Πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμπλίτ ἐκυβέρνησε ὁ Βιλλεαρδουῖνος, καὶ τὸ ὁποῖον διετηρήθη περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα φραγκικὰ κράτη.

Χάρτης τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν.

Εἰς τὴν θάλασσαν ἰδρύθη τὸ Δουκάτον τοῦ Αἰγαίου, τὸ ὅποιον περιέλαβε τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νάξον. Τὴν Κέρκυραν κατέλαβον οἱ Βενετοὶ τὸ 1206 μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα κατὰ τῶν Γενοατῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὸ δικόρυφον φρούριον (ἐκ τούτου τὸ μεσαιωνικὸν ὄνομα Κορυφῶ καὶ τὸ παρεφθαρμένον σημερινὸν Ἰταλικὸν Corfù). Τὴν τύχην τῆς Κερκύρας ἠκολούθησαν καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τέλος ἡ Κρήτη περιήλθεν εἰς τοὺς Βενετοὺς τὸ 1212.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἐνῶ αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι, ἡ Μέση Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος ὑπέκυπτον εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ τοὺς ἱππότες, ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθησαν τρία ἀνεξάρτητα ἑλληνικὰ βασίλεια :

1) Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, 2) τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου καὶ 3) ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Εἰς τὴν ταραχὴν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Σταυροφόρων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καθηρέθη ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ὁ Μούρτζουφλος καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης, ἀνήκων εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν καὶ συγγενεῶν πρὸς τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ὁ Λάσκαρης ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Νίκαιαν μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἄλλης ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας. Ἐκεῖ μετέφερε τὴν ἔδραν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἵδρυσεν τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἵδρυσεν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἐξάδελφος τοῦ Ἰσαακίου Β΄ Ἀγγέλου. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἦτο στρατηγὸς τοῦ θέματος Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι πρὸς βορρᾶν μὲν ἔφθανον μέχρι τῶν Ἰωαννίνων, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῆς Ναυπάκτου.

Τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος

Ἰδρυσεν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Τὸ κράτος τοῦτο εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Τραπεζοῦντα, περιέλαβε δὲ μὲ τὸν καιρὸν ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἑλληνικῶν κρατῶν πρὸ πάντων τὰ βασιλεία τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἡπείρου ἀνεπτύχθησαν ἑνωρὶς καὶ συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς ζώσας δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ δύο ἐφιλοδόξουν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς αὐτὸ ἔτεινον ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν.

Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία, εὐθὺς μετὰ τὴν σύστασίν της, συνήνητησεν ἀνυπερβλήτους δυσχερείας ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς. Ὁ φεουδαρχικὸς ὀργανισμὸς τῆς καθίστα τὸν αὐτοκράτορα πρῶτον μετὰξὺ ἴσων, ἐνῶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ δύναμις, καθὼς εἶδομεν, δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς Θράκης, καὶ οἱ φεουδάρχαι δὲν παρείχον εἰς αὐτὸν τὴν συμφωνηθεῖσαν στρατιωτικὴν βοήθειαν. Οἱ πλεονέκται Βενετοί, ἐστραμμένοι εἰς τὰ ἐμπορικὰ τῶν συμφέροντα, δὲν παρείχον συνδρομὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐμίσει τοὺς Λατίνους καὶ ἐθεώρει τοὺς αὐτοκράτορας τῶν ὡς ξένους καὶ βιαίους κατακτητὰς. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος εὕρισκετο εἰς ἀθλίαν στρατιωτικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν.

Ἀφ' ἐτέρου ἐξωτερικῶς περιστοιχίζετο ὑπὸ ἐχθρῶν ἐπικινδύνων, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἑνωρὶς ἔγινε κύριον τῆς Μακεδονίας καὶ μέρους τῆς Θράκης, ἀνατολικῶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας, τὸ ὁποῖον περιέσφιγγε τοὺς Λατίνους ὅπως ἀπὸ δυσμῶν τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ βορρᾶ εἶχον φοβερὸν ἐχθρὸν τὸ νεοσύστατον Βουλγαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπεξένωσαν καὶ κατέστησαν οἱ Λατῖνοι αὐτοκράτορες ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν ἕνεκα διπλωματικῆς ἀδεξιότητος, διότι ἡρνήθησαν τὴν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν προέτειναν οἱ Βούλγαροι.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀσθενής, ἐπάλαιε ματαίως περὶ ὑπάρξεως ἐπὶ 50 καὶ πλέον ἔτη. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος (1204-1205) ἐξη-

φανίσθη πολεμῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ἰωαννίτην εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βαλδουῖνον Ἑρρίκος (1205 - 1216) εἶναι, ὁ μόνος ἐκ τῶν λατίνων αὐτοκρατόρων, ὁ ὅποιος εἶχε πολιτικὴν σύνεσιν. Περιεποιήθη τοὺς ὑπηκόους του Ἕλληνας καὶ ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας των. Οἱ Ἕλληνες εἶχον μετανοήσει οἰκτρῶς διὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἰωαννίτη συνεννόησίν των, διότι ὁ βούλγαρος ἡγεμὼν, εἰσελθὼν μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν, διήλασεν αὐτὴν καταστρέφων καὶ σφάζων τοὺς συμμάχους του. Διὰ τοῦτο, καυχώμενος, ὅτι ἐκδικεῖται τὰ θύματα τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀπεκάλει ἑαυτὸν Ρωμαιοκτόνον. Ὁ Ἑρρίκος ἐφονεύθη κατὰ τινα πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου ἐκστρατεῖαν, ἀφήσας μνήμην καλοῦ καὶ ἀνδρείου βασιλέως.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἑρρίκου Πέτρου Κουργεναί, Ἰολάντας, Ροβέρτου καὶ τοῦ Βαλδουίνου Β', οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1217 - 1261, ἡ θέσις τοῦ κράτους ἀπέβη δυσχερεστάτη. Ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης, ἐσωτερικῶς δὲ τὸ κράτος περιήλθεν εἰς μεγάλην πενίαν, διότι περιορίζετο κατ' οὐσίαν μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ κατάστασις αὕτῃ διαρκῶς ἐχειροτέρευε, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειας τοῦ Βαλδουίνου νὰ πορισθῇ ἐπικουρίας ἐκ τῆς Δύσεως, μέχρις ὅτου ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας.

ΤΟ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

Ἐκ τῶν ἄλλων λατινικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τὸ σημαντικώτερον εἶναι τὸ Πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὁποῖον διετεθήθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 14ου αἰῶνος.

Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν Γοδεφρείδος Α' Βιλλεαρδουίνος (1210 - 1218) ἡγαπήθη ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων καὶ ἀφῆκε μνήμην ἀγαθοῦ ἡγεμόνος. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Γοδεφρείδος Β' (1218 - 1245) ἐφρόντισε νὰ ἀναπτύξῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κληρὸν καὶ τοὺς κατοίκους καὶ ἔδωκε μεγάλην

προσοχήν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Ἡὔξησε πολὺ τὰς προσόδους τοῦ κράτους του καὶ ἐν γένει ὑπῆρξεν εἰρηνικὸς ἄρχων. Ἀντιθέτως, ὁ ἀδελφός του **Γουλιέλμος Βιλλεαρδουῖνος** (1246 - 1278) ἦτο ἡγεμὼν πολεμικός. Ἐπεχείρησε πολλοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐσημείωσαν τὴν ἀρχὴν τῆς παρακμῆς τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ πρῶτον προσέβαλε τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας μετ' ἀξιόλογον δύναμιν πεζικὴν καὶ ἱππικὴν καὶ πολλὰς πολιορκητικὰς μηχανάς. Μετὰ πολιορκίαν τριῶν ἐτῶν, οἱ πολιορκούμενοι, πιεσθέντες ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Μονεμβασίας, ἡ Τσακωνία καθὼς καὶ ἡ περὶ τὸν Ταῦγετον χώρα ἀνεγνώρισαν τὸν φράγκον πρίγκιπα.

Ὁ Γουλιέλμος εἶχε νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' Κομνηνοῦ Ἀνναν Κομνηνὴν καί, ὅτε ὁ πενθερός του περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, ἦλθεν εἰς βοήθειάν του. Κατὰ τὴν μάχην ὅμως τῆς Πελαγονίας (1259) συνελήφθη αἰχμάλωτος μετ' πολλοὺς ἐκ τῶν βαρύνων, καὶ ὠδηγήθη εἰς Νίκαιαν, ὅπου ἔμεινεν αἰχμάλωτος ἐπὶ 3 ἔτη. Τέλος, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1262 ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος τοῦ ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἔλαβεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασίας, τῆς Μάνης καὶ τοῦ Μυστρά. Βραδύτερον, τὸν 14ον αἰῶνα, ἐκ τῶν χωρῶν αὐτῶν προῆλθε τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μορέως, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν πάλιν τὸν πόδα των εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Γενικῶς ἡ Πελοπόννησος ἐπὶ Βιλλεαρδουίνου καὶ τῶν διαδόχων του ἐγνώρισεν ἡμέρας λαμπράς. Τὸ πλῆθος τῶν πύργων κατέστειλε τὴν ληστείαν, καὶ πλήρης τάξις καὶ ἀσφάλεια ἐπεκράτει εἰς ὅλην τὴν χώραν. Τὸ ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον, ὁ πλοῦτος τῆς χώρας ἠὔξησεν. Ἀφ' ἑτέρου, τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἦσαν ἀκμαιότατα, καὶ ὁ στρατὸς ἀπὸ τοὺς ἱπποτικωτέρους τῆς Εὐρώπης. Σημαντικὴν ἐπίσης ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἡ αὐλὴ τῶν Βιλλεαρδουίνων εἶχεν ἀποβῇ τὸ πρότυπον σχολεῖον τῆς ἱπποτικῆς

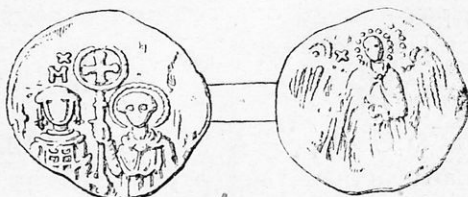
ἀρετῆς, τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς κομψότητος τῶν τρόπων. Τὰ ἀπανταχοῦ τῆς χερσονήσου σωζόμενα μέχρι σήμερον ἐρείπια τῶν φεουδαρχικῶν ὁχυρωμάτων μαρτυροῦν τὴν στρατιωτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας.

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου **Μιχαὴλ Α΄ Ἀγγελος Κομνηνὸς** (1204 - 1214) ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις του πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν πολὺ τὸν Μιχαὴλ, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησα μὲ σύνεσιν τὴν χώραν.

Τὸν Μιχαὴλ Α΄ διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Θεόδωρος** (1214 - 1230). Ὁ Θεόδωρος ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν Λατίνων, τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἐκυρίευσεν τὴν Ἀχρίδα, τὸν Περλεπέν, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν νήσον

Κέρκυραν, καὶ κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σβιατοσλάβον. Μετ' ὀλίγον ὁ Θεόδωρος ἐπεχείρησε τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου ἐπεκράτει μεγάλη ἀναρχία. Ἀφοῦ προήλασε πρὸς ἀνατολὰς, ἔγινεν εὐκόλως κύριος τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ προχωρῶν κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν μέχρις Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως.

Νόμισμα Μιχαὴλ, Δεσπότης Ἡπείρου.

Τότε ἀπέβαλε τὸν τίτλον τοῦ Δεσπότης καὶ ἐστέφθη ἐπισήμως εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν αὐτοκράτωρ, ἐφόρεσε πορφύραν, πορφυρὰ πέδιλα καὶ κατήρτισεν αὐλὴν βασιλικήν. Ἡ πρᾶξις τοῦ αὐτοῦ τὸν κατέστησεν ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ὁ ὁποῖος, ἀπησχολημένος ἄλλου, δὲν κατώρθωσε τότε νὰ κάμῃ τίποτε κατὰ τοῦ Θεοδώρου.

Τὸ 1230 ὁ Θεόδωρος ἐπεχείρησε τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων. Εἰς μεγάλην ὁμωσ μάχην παρὰ τὸν Ἐβρον ἡττήθη.

συνελήφθη αίχμάλωτος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ ἐπεξέτειναν τὰς κατακτήσεις τῶν μέχρι τῆς Ἰλλυρίας. Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου **Μανουὴλ** (1230·1240).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Μιχαὴλ Α' **Μιχαὴλ Β'**, τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχε σφετερισθῇ ὁ Θεόδωρος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν φράγκων τῆς Πελοποννήσου, κατέλαβε τὰς παλαιὰς κτήσεις τοῦ πατρός του Ἡπειρον, Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας, καὶ ἵδρυσε τὸ λεγόμενον **Νέον Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου**, τὸ ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ ζήσῃ μέχρι τοῦ 1318.

Τοιοιτοτρόπως τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου διηρέθη εἰς δύο. Τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης κατέλυσε μετ' ὀλίγον (1246) ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτζης, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὰς χώρας του καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν των εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Α' Λάσκαρης (1204-1222) ἔκαμε προσωρινὴν πρωτεύουσάν τῆς διαμελιζομένης αὐτοκρατορίας τὴν Νικαίαν

Σφραγὶς Θεοδώρου Λάσκαρη.

Ἀριστερά: ὁ Ἅγιος Θεόδωρος. Δεξιὰ:

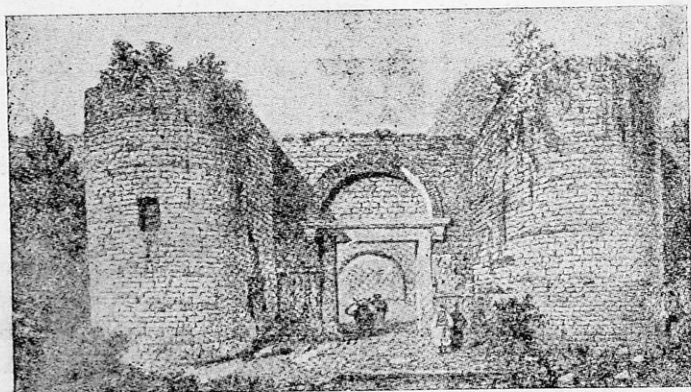
«Ἄγιε Θεόδωρε, ἀθλητὰ, σκέποις Θεόδωρον Λασκαριν τὸν βασιλέα.»

τῆς Βιθυνίας, καὶ τοιοῦτο-
τρόπως τὸ νεοσύστατον
κράτος ἐθεωρήθη, ὅπως καὶ
πραγματικῶς ἦτο, συνέ-
χεια τῆς Ἑλληνικῆς αὐτο-
κρατορίας. Ὁ Θεόδωρος
ἐνίκησε τοὺς Σελτζούκους
καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν αὐτο-
κρατορίαν τῆς Νικαίας με-
γάλην ἔκτασιν εἰς τὰς δυ-
τικὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας
καὶ τῶν παρακειμένων νή-

σων μέχρι τῆς Σμύρνης καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἰς τὴν Λυδίαν καὶ Φρυγίαν. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε μὲ τὸ ἐπίσης νεοσύστα-

τον κράτος τῆς Τραπεζούντος. Τὸ κράτος τῆς Νικαίας ὥργανώθη ταχέως καὶ ἀπεδείχθη ἰσχυρότερον καὶ ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης Βατάτζης (1222-1254), διαδεχθεὶς αὐτόν, ὑπῆρξεν ἄριστος στρατηγὸς καὶ διοικητής, ἀνέπτυξε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἔδωσεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μ. Ἀσίαν τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς εὐημερίας τῆς. Τὸ στρατιωτικὸν ἔργον τοῦ Βατάτζη ἦτο ἀξιόλογον, ὃ δὲ βίος τοῦ ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος σειρά πολέμων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην. Ἐξεδίωξε τοὺς Λα-

Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Νικαίας.

τίνους ἐκ τῶν τελευταίων κτήσεών των εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἔφερε τὰ σύνορα τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Σαγγαρίου καὶ τοῦ Μαιάνδρου, διέβη διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Εὐρώπην, ὑπέταξε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἐπέβαλε τὴν ἐπικυριαρχίαν του εἰς τὸ Νέον Δεσποϊαῖον τῆς Ἡπείρου.

Τοὺς Βουλγάρους καταλλήλως ἀπέτρεψεν ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος συμμαχίας, καὶ κατόπιν ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἀνακτήσας τὰς Σέρρας καὶ τὸ Μελένοικον.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἀπέβαινε σημαντικὴ βαλκανικὴ δύναμις. Τέλος, ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἀφῆ-

ρεσε τὰς τελευταίας εἰς τὴν Θράκην κτήσεις τῶν, τὴν Τυρολόην καὶ τὴν Βιζύην (1247).

Τοιοιτοτρόπως κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βατάτζη ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας εἶχε λάβει ἔκτασιν μεγίστην, ἡ δὲ στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ αὐτῆς θέσις ἦτο ἀνθηρά.

Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ διάδοχος τοῦ Βατάτζη **Θεόδωρος Β΄ ὁ Λάσκαρης** (1254-1258) ἐξηκολούθησε κατὰ τὸ διάστημα τῆς βραχείας βασιλείας του τὴν τακτικὴν τοῦ πατρός του. Ἐξεδίωξε τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσβάλει πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα. Τὸν Θεόδωρον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀνήλικος υἱὸς του **Ἰωάννης Δ΄ Λάσκαρης** (1258-1259), τὸν ὁποῖον ἐπετρόπευεν ὁ Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, Διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ **Μιχαήλ Παλαιολόγος** (1259-1261) ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τῆς προσπαθείας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατ' ἀρχὰς ἀφήρσεν ὅλας τὰς πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κτήσεις τῶν Φράγκων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1261 εἰς τὸ Νυμφαῖον (πλησίον τῆς Σμύρνης) ἔκλεισε συνθήκην μὲ τοὺς Γενοάτας, οἱ ὅποιοι ἀντὶ εὐρυτάτων ἐμπορικῶν ἀνταλλαγμάτων ἀνελάμβανον νὰ βοηθήσουν διὰ τοῦ στόλου τῶν τὸν Μιχαήλ εἰς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Γενοᾶται ἔλαβον σχεδὸν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἦσαν προωρισμένοι νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς Βενετούς. Τέλος ἔστειλεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν στρατηγὸν **Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον** νὰ ἐπιτηρῇ τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαήλ καὶ τοὺς Βουλγάρους.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἦσαν εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ οἰκονομικὴ δυσχέρεια εἶχε φέρεи τοὺς Λατίνους εἰς ἀπόγνωσιν. Ἦτο τόση ἡ πενία, ἡ ὁποία ἐμάστιζεν ἀπὸ πολλὸν χρόνον καὶ αὐτὴν τὴν αὐλήν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ νὰ θερμανθῇ τὸν τελευταῖον χειμῶνα, ἠναγκάσθη νὰ κατεδαφίσῃ μέρος τῶν ἀνακτόρων. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ξένων εἶχε κορυφωθῇ, καὶ τέλος ὁ βενετικὸς στόλος μὲ ὁ-

λην τὴν μάχιμον δύναμιν τῶν Φράγκων ἐξῆλθεν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Δαφνοῦντος, ἡ ὁποία εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Στρατηγὸς πούλος ἀπεβιβάσθη εἰς Καλλιόπολιν μὲ 800 μόνον ἵππεῖς καὶ ὀλίγους πεζοὺς. Οἱ ἐγγύριοι ὁμῶς ἔσπευσαν τὰ ταχθοῦν μαζί του ὡς « θεληματάριοι », ἐθελονταὶ δηλαδή, καὶ ὁ Στρατηγὸς πούλος μετέβη εἰς τὴν Σηλυβρίαν, διὰ νὰ κατοπτεύῃ πλησιέστερον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ θεληματάριοι αὐτοὶ ἐβεβαίωσαν τὸν Στρατηγὸς πούλον, ὅτι ἡ πρωτεύουσα εἶναι ἔρημος στρατοῦ, καὶ τὸν ἐπέεζον νὰ προσβάλῃ αὐτήν.

Τέλος τὴν 25ην Ἰουλίου 1261 πεντήκοντα ἄνδρες εἰσῆλθον διὰ τινος ὑπογείου διόδου εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ τείχους. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε τότε εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τοὺς Λατίνους. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐνίσχυσαν ἀμέσως τὸν στρατόν. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψεν ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς τῶν Φράγκων ἀπὸ τῆς Δαφνοῦντος, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖ- 1261 νος μὲ τὸν βενετὸν πατριάρχην καὶ τοὺς σημαίνοντας ξένους ἐγκατέλειψαν τὴν πρωτεύουσάν καὶ ἐπὶ βενετικῶν πλοίων ἀπῆλθον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένεν ἐνωρίτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐφαντάζοντο οἱ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας. Ὁ Μιχαὴλ εἰδοποιήθη εἰς Νυμφαῖον, ὅπου εὐρίσκετο τότε, ἐβάδισε μὲ τὸν στρατόν του, καὶ τὴν 15ην Αὐγούστου 1261 εἰσῆλθεν ἐπισήμως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μετὰ περιπέτειαν 60 περίπου ἐτῶν ἀνασυνιστάτο πάλιν ὑπὸ νέαν δυναστείαν, τὴν Δυναστείαν τῶν Παλαιολόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ (1261 - 1453)

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ 1261

Ἡ ἀνασυσταθεῖσα διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν οὔτε τὴν ἑκτασιν οὔτε τὴν δύναμιν τῆς παλαιᾶς. Τὸ νέον κράτος περιελάμβανεν εἰς τὴν Ἀσίαν μόνον τὰς κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, δηλαδὴ μικρὸν μέρος τῶν παλαιῶν ἀσιατικῶν κτήσεων. Εἰς τὴν Εὐρώπην περιελάμβανε τὴν Θράκην καὶ μικρὸν μόνον μέρος τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χώραι ἀπετέλουν διάφορα μικρὰ ἑλληνικὰ ἢ λατινικὰ κρατίδια. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων ἀνήκον εἰς τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Σαμοθράκη καὶ ἡ Ἰμβρος.

Ἐπίσης τὸ κράτος εὕρισκετο διαρκῶς εἰς οἰκονομικὰς δυσκολίας καὶ τὸ στρατιωτικὸν σύστημα ἦτο εἰς πλήρη παράλυσιν. Τούναντίον περὶ τὴν αὐτοκρατορίαν εἶχον δημιουργηθῆ ἰσχυρὰ καὶ ἐπικίνδυνα κράτη, τὸ κράτος τῆς Σερβίας, τὸ κράτος τῆς Βουλγαρίας, καὶ τὸ ἀπειλητικώτερον ἀπὸ ὅλα, τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Καὶ γενικῶς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν εἶχε δημιουργηθῆ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Φράγκων κατὰστασις ὁμοία πρὸς ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν Γερμανῶν. Ἐσχηματίσθη δηλαδὴ πλῆθος μικρῶν κρατιδίων, τῶν ὁποίων τὰ σύνορα δὲν ἦσαν σταθερά. Ἐπεκράτει διὰ τοῦτο μεγάλη ἀκαταστασία καὶ ἔλλειψις ἀσφαλείας καθ' ὅλην τὴν χώραν.

Πλὴν τούτου δὲν ἔλειψαν οὔτε κατὰ τοὺς κρισιμωτάτους αὐτοὺς χρόνους οἱ συνήθεις φατριασμοὶ τοῦ παλατίου, αἱ στάσεις καὶ αἱ διχόνοιαί τῆς ἀρχούσης δυναστείας. Οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ πόλεμοι ἔφθειραν τὰς δυνάμεις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΕΧΘΡΟΙ. ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχον ἰδρύσει οἱ Βούλγαροι μετὰ τῶν Βλάχων, ἤρχισε ἀπὸ τὸ 1241 νὰ παρακμάζῃ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα ἐσωτερικῶν ἐρίδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς καταπληκτικῆς αὐξήσεως τοῦ νέου κράτους τῶν Σέρβων εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἔπαιξαν σπουδαιότατον μέρος, παρ' ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἀδυναμίαν. Ἐκμεταλλεῦόμενοι τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τοῦ κράτους, καὶ παρέχοντες τὴν βοήθειάν τῶν πότε εἰς τὴν μίαν καὶ πότε εἰς τὴν ἄλλην ἐκ τῶν διαπληκτιζομένων μερίδων τοῦ Βυζαντίου, κατῴρθωσαν νὰ προσαυξήσουν τὸ κράτος τῶν μὲ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Κυρίως ὅμως ἐξήντλησαν καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις τοῦ κράτους μὲ τὰς συχνὰς ἐπιδρομὰς τῶν καὶ καταστροφὰς.

ΤΟ ΣΕΡΒΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Σέρβοι. Εἶδομεν, ὅτι οἱ Σέρβοι, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Στέφανον Α' Νεμάνια, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀθλίαν κυβέρνησιν τῶν Ἀγγέλων, ἵδρυσαν κράτος ἀνεξάρτητον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν ἐκτεταμένας χώρας, τὸ Νοβιπαζάρ, τὸ Μαυροβούνιον, τὴν βόρειον Ἀλβανίαν καὶ τὴν παλαιὰν Σερβίαν.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Νεμάνια ἐπεξέτειναν τὸ κράτος τῶν πρὸς ζημίαν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησαν αὐτὸ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Βαλκανικῆς. Κατέλαβον τὰ Σκόπια, κατέστησαν αὐτὰ πρωτεύουσαν, καὶ ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Βασιλέως (Κράλ). Μετ' ὀλίγον οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρών καὶ διήνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Αἰγαῖον, κατόπιν δὲ τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα.

Ἄλλ' εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τοῦ ἑσπερίου κράτος ἐπὶ τοῦ κράλ **Στεφάνου Ντουσιάν** (1331·1355). Κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Ντουσιάν εἰς τὸν θρόνον, τὰ βόρεια σύνορα τοῦ σερβικοῦ κράτους ἤρχιζον ἀπὸ τὸν Σάβον καὶ τὸν Δούναβιν. Ὁ Ντουσιάν κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἡπει-

ρον, καὶ ἐστέφθη εἰς τὰ Σκόπια (1346) Τ σ ά ρ ο ς Σ έ ρ β ω ν καὶ Ρ ω μ α ῖ ω ν (δηλαδή Ἑλλήνων).

Ὁ Ντουσιάν εἶχε μεγάλα σχέδια. Ἦθελε νὰ ἐνώσῃ εἰς μέγα κράτος τοὺς νοτίους Σλάβους, νὰ γίνῃ κύριος τῆς Βαλκανικῆς καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τοῦτο ἐπροχώραι περισσευμένως καὶ σταθερῶς. Ἀφοῦ ἤδη ἐστέρησε τὸ κράτος τῶν δυτικωτάτων ἐπαρχιῶν του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ μετέφερε τὰ σύνορα τοῦ κράτους του εἰς τὸν Ἑβρον. Τὸ μέγα τοῦτο σερβικὸν κράτος διωργάνωσεν ὁ Ντουσιάν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ ἵδρυσεν τὸ σερβικὸν Πατριαρχεῖον εἰς Ἰπέκ.

Τελευταῖον ἐπεχείρησεν νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν (1355), ἀφοῦ πρῶτον ἔγινε κύριος τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Θράκης. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε κατὰ τὰς πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιχειρήσεις του, καὶ τὰ σχέδιά του ἐματαιώθησαν. Οἱ Σέρβοι θαυμάζουν τὸν Ντουσιάν, διότι ἦτο πραγματικῶς γενναῖος καὶ ἐπιδέξιος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης. Ἀλλὰ τὸ νοτιοσλαβικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀνειρευθῇ, ἰδρύθη μόλις μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον.

ΦΡΑΓΚΟΙ

Καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἔπαυσεν ὁ ἀπὸ τῶν Φράγκων κίνδυνος. Πλήθος φραγκικῶν κρατῶν ἦσαν ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, οἱ δὲ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοᾶται κατεῖχον τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους.

Αἱ ναυτικαὶ αὐταὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας εἶχον συγκεντρώσει τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀπεμύζων τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ διαρκῶς ὑπέσκαπτον τὸ κράτος. Περιεφρόνουν τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ἐπέβαλλον τὴν θέλησίν των διὰ τῆς βίας. Εἰσεχώρουν μὲ τὸν στόλον των μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ πολλάκις προεκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταραχὰς καὶ φόνους, ἀναγκάζοντες τοὺς αὐτοκράτορας νὰ τοὺς παραχωροῦν νέα ἐδάφη καὶ νέα προνόμια. Οἱ ξένοι αὐτοὶ ὑπῆρξαν ὁ κυριώτερος λόγος τῆς ἐξασθενήσεως τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας ἐπέφερον τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ἐφάνη νέος ἐχθρὸς εἰς

τὸ Αἰγαῖον, οἱ Ἰωαννῖται ἱππόται. Οἱ ἱππῶται τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ἦσαν, καθὼς εἶδομεν, ἐκ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν πρὸς προστασίαν τοῦ φραγκικοῦ κράτους τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἀλλ' ὅταν οἱ Μαμελοῦκοι τῆς Αἰγύπτου κατέλυσαν τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Παλαιστίνης, οἱ ἱππῶται κατέφυγον εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἐζήτησαν διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Πάπα ν' ἀγοράσουν τὴν Ρόδον παρὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Β'. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν καὶ ἔστειλε στρατὸν καὶ στόλον. Οἱ ἱππῶται ἐνίκησαν τὰς αὐτοκρατορικὰς δυνάμεις, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ρόδον καὶ ἱδρυσαν ἴδιον κράτος. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν καὶ Ἰππῶται τῆς Ρόδου.

Οἱ Ἰωαννῖται ἐπὶ δύο αἰῶνας ἀπετέλουν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Μεσογείου καὶ διετηρήθησαν εἰς τὴν Ρόδον μέχρι τοῦ 1522, ὁπότε ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ὁ περίφημος σουλτάνος Σουλεῦμάν ὁ Μεγαλοπρεπής.

Οἱ ΤΟΥΡΚΟΙ. ΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον καὶ καίριον κτύπημα κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδρύθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἦτο ἀφανής, ἀλλ' ἐπεφύλασσε μεγάλας ἐκπλήξεις.

Οἱ Ὄσμανλίδαι Τούρκοι, ἡ Ὄθωμανοί, προήρχοντο ἀπὸ τὰς τουρανικὰς χώρας, ὁπόθεν, καθὼς εἶδομεν, ἐξῆλθον τόσαι ἄλλαι τουρκικαὶ φυλαί. Κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα ἔγινε μεγάλη κίνησις λαῶν εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν καὶ ἰδρύθη τότε μέγα Μογγολικὸν κράτος, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἡγεμῶν Τσεγγίς Χὰν ἀπέκτησεν ὄνομα μεταξὺ τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας.

Ἡ τουρκικὴ παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ τούρκος φύλαρχος Σουλεῦμάν με 50.000 ἀνθρώπων ἐκινήθη κατὰ τὴν ἀναστάωσιν ταύτην τῶν λαῶν καὶ κατήλθεν εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος διερχόμενος τὸν Εὐφράτην ἐπνίγη, ὁ δὲ υἱὸς του Ἐρτογρούλ διηυθύνθη πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς φέουδον μικρὰν χώραν πλησίον τῆς

Προύσης. Τοιουτοτρόπως έδημιουργήθη πυρην μικροῦ στρατιωτικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ηὔξήθη διὰ κατακτήσεως ἑλληνικῶν χωρῶν. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνέβη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Η' τοῦ Παλαιολόγου.

Τὸν Ἐρτογρούλ διεδέχθη ὁ Ὀσμάν ἢ Ὀθωμάν (1289 - 1326), ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους. Ὁ Ὀσμάν ἐπεξέτεινε τὸ μικρὸν φέουδον διὰ νέων κατακτήσεων. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ Σελτζουκικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ ὁ Ὀσμάν ἔγινεν ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος. Τὸ 1326 κατέλαβε τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποῖαν κατέστησε πρωτεύουσάν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΜΙΧΑΗΛ Η' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1261 - 1282)

Ἡ ἀνασυσταθεῖσα αὐτοκρατορία εἶχε νὰ παλαίσῃ κατὰ πολλῶν ἐχθρῶν, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὰ παλαιὰ τῆς σύνορα εἰς τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο ὁ Μιχαήλ ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Φράγκων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ κατὰ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου.

Κατὰ πρῶτον ἐπολέμησε, καθὼς εἶδομεν, πρὸς τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας, καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς ἀφῆρσε τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἀνέκτησε μέρος τῆς Μακεδονίας (1264), καὶ ἀπὸ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἀφῆρσε τὰ Ἰωάννινα (1265). Τοὺς Σέρβους ἠνάγκασε πάλιν ν' ἀναγνώρισουν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μιχαήλ ἐπέδωξε τὴν ἀνασύστασιν αὐτοκρατορίας ἰσχυρᾶς καὶ ἀνέπτυξεν ἔξοχα προτερήματα, ἐπέδειξεν ἀντίληψιν λεπτήν καὶ νοῦν πρακτικόν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ σοβαρὰ ἐξωτερικὴ κρίσις ἠπείλησε νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ' τοῦ Ἀγίου Κάρολος, ὁ ὀνομαζόμενος Ἀ ν δ ε γ α υ ι κ ὸς (d'Anjou), ἡγόρασε παρὰ τοῦ τελευταίου ἐκπτώτου λατίνου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Βαλ-

δουίνου Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα. Ὁ Κάρολος διέθετε μεγάλην δύναμιν, διότι ἦτο συγχρόνως ἡγεμὼν τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας καὶ συνάμα βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν.

Διεκδικῶν λοιπὸν πρὸς τὸν Μιχαὴλ Η' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα, ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου, καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας. Πρὸς τοῦτοις συνεμάχησε μὲ ὄλους τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Εὐρώπην, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βλάχους. Ἡ Δύσις ἐφαίνετο ὅτι νῦν δέει τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου, καὶ ἡ ἀνασύστασις τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεωρεῖτο προσεχῆς.

Ἄλλ' ἡ αὐτοκρατορία ἐσώθη διὰ τῆς διπλωματικῆς εὐστροφίας τοῦ Μιχαήλ. Ἐκμεταλλευόμενος τὴν παλαιὰν ἀδυναμίαν τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας περὶ πρωτείων, συνεννοήθη μὲ τὸν Πάπαν Γρηγόριον Ι', καὶ εἰς τὴν σύνοδον, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς Λυῶν (1274), ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Παπικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεσοβήθη νέα Σταυροφορία κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐνήργησε μὲ δραστηριότητα καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν Ἡπειρον τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου.

Ἀλλὰ ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς δὲν ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καὶ ὁ ἐκ Δυσμῶν κίνδυνος ἐφάνη ἀπειλητικώτερος. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως ἀντέταξεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ συγχρόνως κατῴρθωσεν ἐπιτηδείως νὰ ἐξεγείρῃ μεγάλην ἐπανάστασιν εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τῶν Γάλλων. Οἱ Σικελοὶ κατὰ τὸν ἐσπερινὸν τοῦ Πάσχα τοῦ 1282 ἔσφαξαν τοὺς Γάλλους. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος Σικελικὸς ἐσπερινός. Ἡ Σικελία περιήλθεν εἰς τὸν βασιλεῆα τῆς Ἀραγωνίας (Ἰσπανία). Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Κάρολος, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀφήσας μνήμην μεγάλου αὐτοκράτορος (1282).

Οἱ ΛΟΙΠΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαήλ Η' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του **Ἀνδρόνικος Β'** (1282-1328). Οὗτος παρέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἑγγονόν του Ἀνδρόνικον, πρὸς τὸν ὁποῖον ταχέως περιήλθεν εἰς ρῆξιν, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς ἐμφύλιον

πόλεμον καὶ διχασμὸν τοῦ κράτους. Ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐνῶ ὁ ἔγγονός του κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Ἀδριανούπολιν. Καὶ οἱ δύο, λησμονοῦντες τὰ καθήκοντα πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα, προσεπάθουν, συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων, νὰ ἐπικρατήσουν. Ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ὁ ἔγγονος καὶ ὁ πάππος του ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὡς Ἀνδρόνικος Γ΄ (1328 - 1341). Ἐπὶ τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων, ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ἀσχημιῶν, τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ κράτους ἐχειροτέρευσαν.

Ὁ Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος ἐπὶ μεταλλίου.

Ἀριστερά: Ἰωάννης βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων,
ὁ Παλαιολόγος. Δεξιά: Ἔργον τοῦ Πισάνου ζωγράφου.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ Ἰωάννης Ε΄ (1341 - 1391) ἦτο ἀνήλικος καὶ ἐπιτροπεύετο ὑπὸ τοῦ φίλου τοῦ πατρός του Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐδημιουργήθη νέα ἐσωτερικὴ κρίσις καὶ νέα διαίρεσις τοῦ κράτους. Ἡ βασιλομήτωρ Ἄννα τῆς Σαβοΐας ἤθελε νὰ ἔχῃ αὐτὴ τὴν ἐπιτροπείαν, καὶ περὶ αὐτὴν συνηθροίσθησαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ὁ Καντακουζηνός, ὑποστηριζόμενος τότε ὑπὸ τῆς Σερβίας, ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Διδυμότειχον ὡς Ἰωάννης ΣΤ΄. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἰωάννης Ε΄ ἤρχε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης ΣΤ΄ ἐκ Διδυμοτείχου τῶν λοιπῶν ἐλεεινῶν λειψάνων τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ θλιβερότερον εἶναι, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι, ἄνευ ἐθνικοῦ συναισθήματος, προσ-

Μανουήλ Παλαιολόγος.

Εἰκὼν Βυζαντινοῦ χειρογράφου (Μουσεῖον Λούβρου).

εκάλουν τούς έχθρους της αυτοκρατορίας εις βοήθειαν δίδοντες εις αὐτοὺς γενναῖα χρηματικά ποσὰ καὶ εὐρείας ἐδαφικὰς παραχωρήσεις. Ὁ Καντακουζηνὸς συνεμάχησε μετὰ τῶν Τούρκων, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν γέροντα Οὐρχάν τὴν 13ετῇ θυγατέρα του. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ παρηγκωνίσθη ὁ Καντακουζηνός, ἐξηκολούθησαν αἱ ταραχαί, διότι ἐστασίασαν κατὰ τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς ἐκ τῶν υἱῶν του καὶ ὁ ἔγγονός του, οἱ ὅποιοι ἀνηγορεύθησαν προσωρινῶς αὐτοκράτορες καὶ φέρονται εἰς τὴν σειρὰν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ὁ εἰς ὡς Ἀνδρόνικος Δ', ὁ ἄλλος ὡς Ἰωάννης Ζ'.

Τὸν Ἰωάννην Ε' διεδέχθη ὁ υἱός του καὶ συμβασιλεὺς ἐπὶ τινα χρόνον **Μανουὴλ Β'** (1391 - 1425), ὁ ὅποιος μέχρι τοῦδε ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ ὡς ὄμηρος εἰς τὴν Προῦσαν. Ὁ Μανουὴλ ἦτο προικισμένος μὲ ἐξόχους ἀρετάς, καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις θ' ἀνεδεικνύετο εἰς ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων. Ἀλλ' ἡ αὐτοκρατορία δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ σωθῇ. Τοῦτον διεδέχθη ὁ **Ἰωάννης Η'** (1425 - 1448). Οἱ δύο προτελευταῖοι αὐτοκράτορες ἐστράφησαν πρὸς τὴν Δύσιν, διὰ νὰ προσελκύσουν βοήθειαν πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν Ἰωάννην Η' διαδέχεται ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ὁ **Κωνσταντῖνος ΙΑ'** ὁ **Παλαιολόγος** (1448 - 1453).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τὸ μικρὸν Ὀθωμανικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ὀσμάν εἰς τὴν Βιθυνίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος, ἀνεπτύχθη μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα. Οἱ λόγοι τῆς αὐξήσεως αὐτῆς εἶναι γεωγραφικοί, στρατιωτικοί καὶ θρησκευτικοί.

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους εἶναι γεωγραφικός. Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἡ ὁποία, καθὼς εἶδομεν, ἦτο τὸ ἀκένωτον ἀποταμίευμα πολεμιστῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἐκ τῆς γειτονίας πρὸς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν κατῴρθωσε νὰ λάβῃ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ φυλετικὸς καὶ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῶν Ὀθωμανῶν ἐδωσεν ἰδιάζουσιν μορφήν.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἔλαβε τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κυρίαρχος τάξις εἰς τὸ κράτος ἦτο ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, δηλαδὴ ἄνθρωποι ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμισταί. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμιστῶν ἐξουσίαζον μικρὰ φέουδα καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν συνετήρουν τοὺς πολεμιστάς των. Τὰ φέουδα αὐτὰ ἦσαν μικρά, ὅπως καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ δὲν ἐξησθένιζον τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος εἶχε μεγάλην ἰσχὺν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, καὶ τὸ κράτος του παρουσίαζε μεγάλην συνοχήν. Ὁ σουλτάνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν πολεμιστῶν καὶ ἐθεώρει ὡς ὕψιστον προσὸν τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν, ἐξεστράτευεν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ του, καὶ πρῶτον μέλημα εἶχε νὰ διατηρῇ ἀκμαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος παρουσιάζεται ὡς στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ὀδηγοῦν εἰς τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις οἱ σουλτάνοι.

Οἱ ὀθωμανοὶ πολεμισταί, οἱ ἐλθόντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἦσαν φυλὴ νεαρὰ καὶ πλήρης σφρίγους, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδιδε μεγάλην ὁρμὴν ἡ θρησκευτικὴ πίστις. Οἱ Ὄθωμανοί, ὅπως οἱ πρῶτοι Ἀραβες, ἐνεφοροῦντο ἀπὸ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐπολέμουν διὰ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, καὶ τὴν πίστιν αὐτὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν μετέδωκαν εἰς τοὺς Μικρασιάτας, τοὺς ὁποίους ἐξισλάμισαν καὶ ἐξετούρκισαν.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Οἱ Τοῦρκοι πολεμισταί, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἦσαν κυρίως ἱππεῖς. Τὸ πρῶτον τουρκικὸν ἱππικὸν ἦτο ὁμοιον μὲ τὸ ἱππικὸν ὄλων τῶν Μογγόλων, δηλαδὴ ἐλαφρὸν ἱππικὸν ὥπλισμένον μὲ τόξα. Ἐπετίθεντο διὰ ταχείας ἐπελάσεως, ἐρριπτον τὰ βέλη καὶ ἔφευγον, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν μετ' ὀλίγον. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι ἀκιντζι. Ὅταν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, κατήρτισαν ἱππικὸν βαρύτερον, ὥπλισμένον κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Βυζαντίου, τοὺς λεγομένους σπαχήδες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὥπλισμένοι μὲ μακρὰν καὶ κυρτὴν σπάθην, ἡ ὁποία ἔκοπτεν ὡς ξυράφιον (γιαταγάνι).

Ἐπίσης κατ' ἀπομίμησιν τοῦ βυζαντινοῦ πεζικοῦ ἐδημιουργήθη πεζικόν, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη νέος στρατός, οἱ Γε-

νίτσαροι (Γενί τσαρί = νέος στρατός). Ὁργανωτὴς τοῦ νέου στρατοῦ ἦτο ὁ περίφημος **Καρᾶ Χαλίλ Τσεντεργλῆ**. Τὸ τάγμα αὐτὸ ἀπετελέσθη ἀπὸ στρατιώτας μονίμους, οἱ ὅποιοι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὀπλῶν. Διὰ τοῦτο κατ' ἔτος ἐστρατολογοῦντο παῖδες εὖ-ρωστοι καὶ ἀκμαῖοι, ἰδίως χριστιανόπαιδες. Οἱ παῖδες αὐτοί, ἀποσπώμενοι διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὰς μητρικὰς ἀγκάλας, ἐνεκλείοντο εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ ἐκεῖ ἐλάμβανον ἀνατροφὴν τουρκικὴν καὶ ὀθωμανικὴν. Ἀνετρέφοντο δηλαδὴ εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, ἐλησμόνουν τὴν ἐλληνικὴν πατρίδα, τοὺς γονεῖς καὶ τὴν παλαιάν των κατοικίαν. Δι' αὐτοὺς πατήρ ἦτο ὁ σουλτάνος καὶ ἰδιαιτέρα πατρίς των οἱ στρατῶνες, τὰ περίφημα οὐτζάκια.

Διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ οἱ σουλτάνοι ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν μὲ συνοχὴν καὶ πειθαρχίαν, ὅμοιον πρὸς τὸν ἐθνικὸν στρατὸν τῶν νεωτέρων χρόνων, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως διέθετον μόνον τὸν στρατὸν τῶν ἵπποτῶν, ὁ ὅποιος ἦτο ὀλιγάριθμος καὶ ἀπειθάρχης.

Τὸ σύστημα τοῦτο παρεῖχεν εἰς τὸ κράτος στρατιώτας ἡσκημένους μὲ αὐστηροτάτην πειθαρχίαν καὶ θρησκευτικὸν φανατισμόν. Ἄλλ' εἶχε καὶ συνεπειὰς ἀπωτέρας. Ἐνῶ ἡῤῥξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μωαμεθανῶν διὰ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ χιλιάδων ἐλληνοπαίδων, ὁ ἐλληνισμὸς διαρκῶς ἔχανε ἀκμαῖον αἷμα. Τοῦτο οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν **Παιδομάζωμα**.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΟΥΡΧΑΝ Α' ΚΑΙ ΜΟΥΡΑΤ Α'

Οἱ Ὀθωμανοὶ τὸ 1326, ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὀσμάν, κατέλαβον, καθὼς εἶδομεν, τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποίαν κατέστησαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους.

Ἐπὶ τοῦ **Οὐρχάν** (1326-1359) οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκυρίευσαν ὅλας τὰς ἐλληνικὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκτὸς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας. Ὁ Ἀνδρόνικος, ἐκστρατεύσας ἐναντίον αὐτῶν τὸ 1330, ἡττήθη. Αἱ περίφημοι πόλεις Νίκαια καὶ Νικομήδεια περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ὀθωμανοὶ, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὰς μεταξὺ Ἰωάννου Ε' καὶ Καντακουζηνοῦ ἔριδας, ἔθεσαν τὸν πόδα των εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Καντακουζηνὸς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Οὐρχάν, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε κάμει γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρί, διὰ νὰ προσοικειωθῇ αὐτόν. Οἱ Ὀθωμανοὶ διέβησαν τὸν Ἑλλάσποντον καὶ κατέλαβον τὴν Καλλιπόλιν (1354), τὴν ὁποῖαν κατέστησαν ὀρμητήριον τῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπιχειρήσεών των. Ὀλίγον βραδύτερον οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Τυρολόην (1357). Τοιοῦτοτρόπως διήνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Βαλκανικὴν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Οὐρχάν Μουράτ Α΄ (1359 - 1389) ὑπῆρξε μέγας κατακτητής. Ὁρμώμενος ἐκ Καλλιπόλεως καὶ Διδυμοτείχου εἰσῆλσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν (1365), ὁποῖα ἔγινεν ἡ δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐκεῖθεν ὁ Μουράτ ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς του μέχρι τοῦ Αἴμου, ὅπου κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ κατέστησεν ὑποτελὴ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπὸ τῆς Θράκης εἰσῆλσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεχείρουν νὰ καταλάβουν τὴν ὑπόλοιπον Βαλκανικὴν, πρὸ τοῦ δώσουν τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς βασιλευούσης.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Δύσεως, ὅπου εἶχε μεταβῇ ἐπαιτῶν βοήθειαν, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Μουράτ, ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώνῃ εἰς τοὺς Τούρκους φόρον ἐτήσιον. Κατόπιν ὁ Μουράτ ἀπέσπασε χώρας τοῦ ἄλλοτε Σερβικοῦ κράτους. Εἰσῆλσεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Κρόιαν, τὸν σέρβον βασιλέα κατέστησε φόρου ὑποτελῆ, καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐκυρίευσεν τὴν Σόφιαν (1382).

Τέλος ὁ Μουράτ, παρὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνθήκην, κατέλαβεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ δευτέραν πόλιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν Θεσσαλονίκην. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα (1388) ἐκυρίευσεν τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποῖαν μετέβαλεν εἰς ἐπαρχίαν τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως διελύθη τὸ Βουλγαρικὸν κράτος, καὶ ἡ βασιλεύουσα δυναστεία τοῦ Σισμάν προσῆλθεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν.

Μετὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνεκρούσθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ οἱ Σέρβοι. Οἱ συνηνῶμένοι Νοτιοσλάβοι, Σέρβοι, Βόσνιοι, Κρο-

ἄται, Πολωνοί, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζον Οὐγγροι, Βλάχοι καὶ
 1389 Ἀλβανοί, συνετρίβησαν εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ
 Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἡ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου
 ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν, διότι οἱ Νοτιοσλάβοι ἦσαν ἡ
 μόνη ἀξιόλογος δύναμις εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἡ ὁποία ἠδύνατο
 ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ὁ Μουράτ ἐφονεύθη
 ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ σέρβου τραυματίου. Ἀλλ' ὁ υἱὸς
 τοῦ Βαγιαζίτ ἐξηκολούθησε μὲ ἴσην ὁρμὴν τὸ ἔργον του.

ΕΚΤΟΥΡΚΙΣΤΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ ΜΟΥΡΑΤ

Οἱ Ὄθωμανοί, διὰ ν' ἀποκτήσουν εἰς τὰς κατακτωμένας
 χώρας προπύργια μόνιμα καὶ ἀσφαλῆ, ἠκολούθησαν τὸ σχέδιον
 τῆς μεταφυτεύσεως τουρκικῶν πληθυσμῶν εἰς τὰ εὐφορώτερα
 μέρη τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀπὸ
 τὰς χώρας αὐτὰς ἀντιθέτως ἠνάγκαζον τοὺς ἑλληνικοὺς πλη-
 θυσμοὺς νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Τοιοιτοτρόπως μεγάλα διαμερίσματα τῶν ἑλληνικῶν τού-
 των χωρῶν κατελήφθησαν ὑπὸ Τούρκων ἐκ τῆς περιφέρειας κυ-
 ρίως τοῦ Ἰκονίου. Μέχρι πρό τινων ἔτων ἐσφάζοντο οἱ συνοικι-
 σμοὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πρὸ ὀλίγων ἔτων εἰς τὰ εὐφο-
 ρώτερα μέρη τῆς Μακεδονίας ὑπῆρχον πυκνοὶ συνοικισμοὶ ἐκ
 Τούρκων, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Κονιάρηδες, ὡς προερ-
 χόμενοι ἐκ τοῦ Ἰκονίου, καὶ τὰ χωρία τῶν Κονιαροχωρίων.
 Αἱ μετοικεσθαὶ αὐταὶ τῶν Τούρκων συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν
 μεταβολὴν τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς Μακεδονίας. Οἱ
 τουρκοὶ αὐτοὶ πληθυσμοὶ ὑπεχρεώθησαν διὰ τῆς Συνθήκης
 τῆς Λωζάνης τὸ 1924 νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Τουρκίαν. Τὰ
 κτήματά των κατέλαβον οἱ Ἕλληνες πρόσφυγες ἐκ Θράκης καὶ
 Μ. Ἀσίας.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΒΑΓΙΑΖΙΤ Α'

Τὸν Μουράτ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζίτ
 ὁ Α' (1389-1402), ὁ ὁποῖος διὰ τὴν ὁρμητικότητά του ἐπωνο-
 μάζετο Γιλδирίμ (Κεραυνός). Ὁ Βαγιαζίτ, εὐθὺς μετὰ
 τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου, ἔσπευσεν εἰς Μ. Ἀσίαν, ὅπου
 εἶχον συνασπισθῇ κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν οἱ διάφοροι τοῦρκοι

ἡγεμόνες. Ἐκεῖ διέλυσε τὸν συνασπισμὸν τῶν Τούρκων καὶ ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ ἄλλα μικρὰ κρατίδια καὶ μέγα μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Καραμανίας (Ἰκονίου). Τοιοῦτοτρόπως ἡῤῥηξε τὸ κράτος τοῦ καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας. Τότε ἐκυρίευσεν καὶ τὴν τελευταίαν κτῆσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Φιλαδέλφειαν (1390). Ἡ Σμύρνη εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ρόδου ἀπὸ τὸ 1344.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1391) ὁ Μανουὴλ, κρατούμενος ὡς ὁμηρος ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτ εἰς Προῦσαν, ἐδραπέτευσε καὶ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατὴρ του. Τοῦτο ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν ὁ Βαγιαζίτ καὶ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Μανουὴλ ἐπεκαλέσθη τότε τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως, ἥ ὁποία ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀνησυχῇ ἐκ τῆς ἀκατασχέτου προόδου τῶν Τούρκων, καὶ ἐσχηματίσθη Σταυροφορία κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμουῦνδος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ Εὐρωπαίων πολεμιστῶν καὶ ἰδίως γάλλων Ἱπποτῶν, προῆλασε μέχρι τῆς Νικοπόλεως τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Βαγιαζίτ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ σπεύσας μὲ μεγάλην ταχύτητα προσέβαλε τοὺς χριστιανοὺς παρὰ τὴν Νικόπολιν καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς μεγάλην μάχην (1396).

Τὰς συνεπείας τῆς ἥττης τῶν Εὐρωπαίων ὑπέστησαν οἱ χριστιανοὶ τῆς Βαλκανικῆς. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ἀνεγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ δὲ σουλτάνος ἀφ' ἐνὸς μὲν περιέσφιξε στενωπτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ὁ ἐξ Ἑλλήνων καταγόμενος στρατηγός του Ἐβρενὸς βέης εἰσήλασε τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐλεηλάτησε δεινῶς τὴν χώραν καὶ ὑπεχρέωσε τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Θεόδωρον Παλαιολόγον, τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ, ν' ἀναγνώρισῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἐφαίνετο τότε, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ μετ' αὐτῆς ὅλη ἡ Βαλκανικὴ θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ὅτε μέγα γεγονὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν ἠνάγκασεν τὸν Βαγιαζίτ νὰ ἐπιστρέψῃ ἐπείγοντως εἰς Ἀσίαν.

ΜΟΓΓΟΛΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ. ΤΑΜΕΡΛΑΝΟΣ

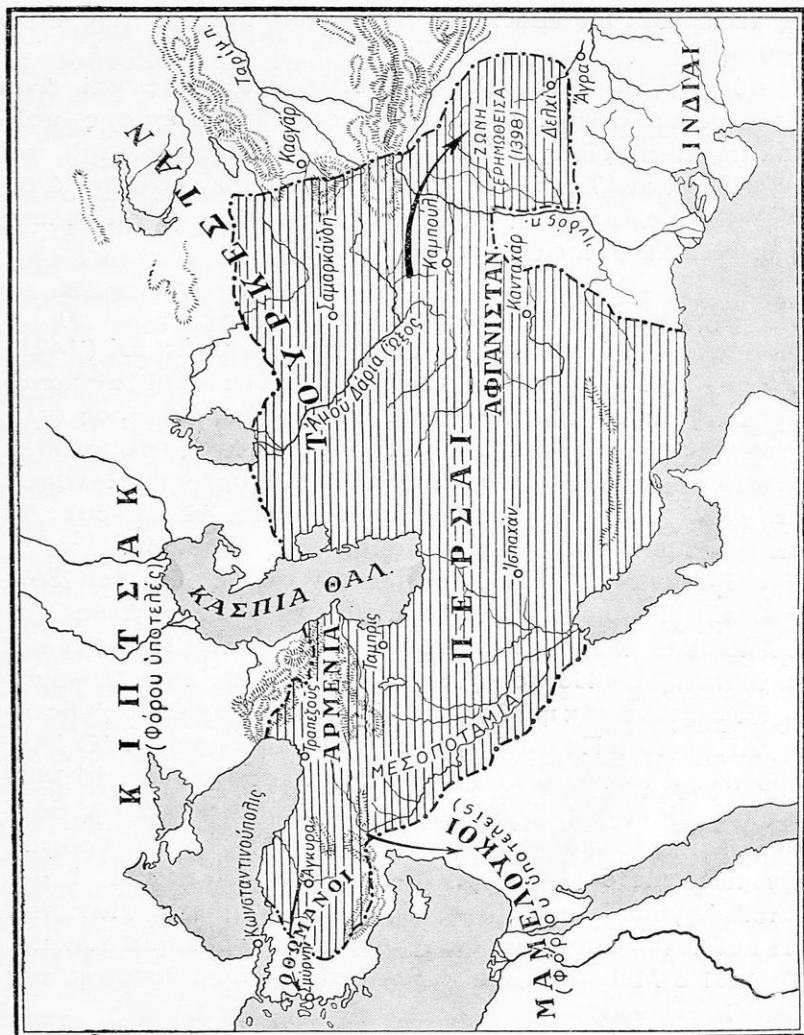
Εἷς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Τζεγγίς Χάν, ὁ περίφημος **Τεμουρ Λέγκ**, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων παρεφθαρμένως λέγεται **Ταμερλάνος**, ἀνίδρυσε τὴν Μογγολικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔγινε περιβόητος ἔνεκα τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν του. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς πρωτευούσης του Σαμαρκάνδης (Τουρκεστάν) ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν, τὴν Σιβηρίαν καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ρωσίαν, εἰς δὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἔφθασε μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ καὶ οἱ Τούρκοι ἡγεμόνες τῆς Μ. Ἀσίας, τῶν ὁποίων ὁ Βαγιαζίτ εἶχεν ἀφαιρέσει τὰς χώρας, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ μογγόλου ἡγεμόνος. Ὁ Ταμερλάνος μὲ 800.000 στρατοῦ εἰσέλασεν εἰς Μ. Ἀσίαν ἐνσπείρων τὸν τρόμον. Ὁ Βαγιαζίτ ἔσπευσε κατ' αὐτοῦ μὲ 350 χιλιάδας στρατοῦ. Ἡ σύρραξις ἐπῆλθε παρὰ τὴν Ἀγκυραν τὸ 1402, οἱ δύο βαρβαρικοὶ στρατοὶ ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, καὶ τέλος οἱ Τούρκοι μετὰ λυσσώδη ἀντίστασιν συνετρίβησαν. Ὁ Βαγιαζίτ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.

Μετὰ τὴν νίκην οἱ στρατοὶ τοῦ Ταμερλάνου, ὑπὸ διαφόρους στρατηγούς, ἐξεχύθησαν ὡς λαῖλαψ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, καταστρέφοντες καὶ ἐρημοῦντες τὸ πᾶν. Τότε κατεστράφησαν ἀκμαιόταται ἑλληνικαὶ πόλεις, ἡ Νίκαια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφών, αἱ Σάρδεις κ. ἄ., οἱ δὲ Μογγόλοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Σμύρνης, τὴν ὁποίαν ἀφήρεσαν ἀπὸ τοὺς Ροδίους ἱππότεας. Ἀλλ' ὁ Ταμερλάνος δὲν εἶχε βλέψεις εἰς τὰς χώρας αὐτάς καί, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του καταστρέφων δευτέραν φοράν τὴν χώραν. Ὁ Ταμερλάνος ἀπέθανεν, ἐνῶ ἐξεστράτευε κατὰ τῆς Κίνας.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΕΞΑΙΣΤΗΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ μογγολικὴ ἐπιδρομὴ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προσωρινὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τὴν παράτασιν τοῦ βίου τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ πεντήκοντα ἀκόμη ἔτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ τὸ Ὀθωμανικόν

Χάρτης του κατόχου του Ταμεράνου.

κράτος περιέπεσεν εις έμφυλίους πολέμους μεταξύ των υιών του Βαγιαζίτ.

Ο αυτοκράτωρ Μανουήλ έπολιτεύθη έπιδεξιώς και άνέκτησε την Θεσσαλονίκην. Βραδύτερον άνέκτησεν έπίσης πολλές πόλεις έπί της Προποντίδος, έπί του Εύξεινου πόντου και εις την Θεσσαλίαν. Την ένότητα του Τουρκικού κράτους άποκατέστησεν ο Μωάμεθ Α' (1402 - 1421), ο όποιος μέχρι τέλους διετήρησε φιλικάς σχέσεις προς τον Μανουήλ.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΜΟΥΡΑΤ Β'

Τόν Μωάμεθ Α' διεδέχθη ο υίός του Μουράτ Β' (1421 - 1451), ο όποιος συνεχίζει την προσωρινώς διακοπεΐσαν κατακτητικήν όρμήν των Τούρκων. Αί μετά του αυτοκράτορος φιλικαί σχέσεις διεκόπησαν και τό 1422 ο σουλτάνος προσέβαλε την Κωνσταντινούπολιν, αλλά συνήνησεν ισχυράν αντίστασιν. Κατά την πολιορκίαν, ή όποία διήρκεσε μόνον 42 ήμέρας, οί Τούρκοι έχρησιμοποίησαν πρώτην φοράν πυροβολικόν.

Τό έπόμενο έτος (1423) έστειλε τον στρατηγόν του Τουρχάν εις την Πελοπόννησον, την όποιαν οΰτος έλεηλάτησεν άγρίως, ο Ίδιος δέ έπεχείρησεν έκστρατείαν εις την Βοσνίαν και την Άλβανίαν. Τό 1430 περιήλθεν όριστικώς εις τους Όθωμανούς ή Θεσσαλονίκη. Την πόλιν αυτήν έκυβέρνα ο βασιλόπαις Άνδρόνικος Παλαιολόγος ως ίδιαν ήγεμονίαν. Ο Άνδρόνικος άποθνήσκων έπώλησε την Θεσσαλονίκην τό 1423
1430 εις τους Βενετούς. Ο Μουράτ τότε έπήλθε κατά της Θεσσαλονίκης και καταλαβών αυτήν έξ έφόδου διέπραξε φρικτάς άπανθρωπίας. Μετά την πτώσιν της Θεσσαλονίκης και οί μοναχοί του Άγίου Όρους άνεγνώρισαν την κυριαρχίαν του Μουράτ και κατώρθωσαν νά διατηρήσουν τά προνόμια των μονών. Τό 1431 ο Μουράτ έγινε κύριος και της πρωτευούσης της Ηπείρου Ίωαννίνων.

Μετά την άπώλειαν της Θεσσαλονίκης και των Ίωαννίνων ή Κωνσταντινούπολις άπεμονώθη και έφαίνετο προσεχής ή πτώσις αύτης. Άλλά δύο έχθροί, τους όποιους δέν υπελόγιζεν ο Μουράτ, του έδημιούργησαν σοβαρώτατον περισπασμόν και τον άπησχόλησαν μέχρι του θανάτου του.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς τῶν Οὐγγρων Ἰωάννης Οὐνιάδης ἤρχισεν ἐπίμονον πόλεμον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Μετὰ περιπετειώδεις συγκρούσεις πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς προήλασε νικητὴς (1443) ἀπὸ τῆς Πέστης μέχρι τοῦ Αἵμου καὶ ἠνάγκασε τὸν Μουράτ νὰ δεχθῇ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας πρὸς βορρᾶν ὄριον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὠρίζετο ὁ Αἶμος.

Τότε ὁ Πάπας ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν διὰ νέαν Σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας **Λαδίσλαος Δ΄**, τὸν ὁποῖον ἐβοήθουν καὶ ἄλλοι μικροὶ ἡγεμόνες, προήλασε μέχρι Βάρνης, ἐνῷ ὁ στόλος τῶν Βενετῶν καὶ Γενοατῶν ἐπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον. Ἄλλ' οἱ Βενετοὶ καὶ Γενοαῖται, ἀπιστήσαντες, μετεβίβασαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς. Ὁ σταυροφορικὸς στρατὸς ἡττήθη παρὰ τὴν Βάρναν (1444), ὅπου ἐφονεύθη καὶ ὁ Λαδίσλαος.

Γεώργιος Καστριώτης
ἢ Σκεντέρμπεης.

Ἄλλ' ὁ Οὐνιάδης ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑμνηθεὶς ὡς χριστιανικὸς ἥρωας εἰς τὰ δημῶδη ᾠσματα τῶν Νοτιοσλάβων ὑπὸ τὸ ὄνομα **Γιάγκο**.

Δεύτερος ἰσχυρὸς ἀντίπαλος τοῦ Μουράτ ἦτο ὁ **Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης**. Ὁ Σκεντέρμπεης ἦτο υἱὸς τοῦ ἀλβανοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καστριώτου.

Ὁ Μουράτ Β΄, ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἠνάγκασε τὸν Καστριώτην νὰ παραδῶσιν ὡς ὄμηρον τὸν Γεώργιον, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ἐννέα ἐτῶν. Ὁ Γεώργιος ἐξισλαμισθεὶς ἔλαβε τουρκικὴν ἀνατροφὴν, ἀλλὰ μαθὼν τὴν καταγωγὴν του κατῶρ-

θωσε νά δραπετεύση καί, ἀφοῦ ἔγινε διὰ δόλου κύριος τῆς Κρόιας (1443), ἀπέβη ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ σουλτάνου. Τρεῖς ἐκστρατεῖαι τοῦ Μουράτ ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Αἱ προτάσεις τοῦ σουλτάνου, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὁ Σκεντέρμπεης ὑποτελῆς ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας, ἀπερρίφθησαν. Τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἐδόξασαν καί κατέστησαν θρυλικὸν τὸν Σκεντέρμπεην ὄχι μόνον μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καί εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Καστριώτου κατὰ τῶν Τούρκων ἐξηκολούθησαν καί μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μουράτ ἀπέθανε τὸ 1451.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀποκλεισθεῖσα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐφαίνετο, ὅτι θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὸ μοιραῖον. Κατὰ τὴν κρίσιμωτάτην στιγμήν οἱ περισσότεροι προσέβλεπον μὲ μοιρολατρικὴν ἀπάθειαν εἰς τὴν ἐπερχομένην καταστροφὴν. Ἀλλὰ δὲν ἔλειψαν ἄνδρες φωτεινοί, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν καί τὴν ὑστάτην ὥραν μέσον σωτηρίας. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Σέρβων εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, μόνῃ ἐλπίς ἀπέμενε ἡ ἐκ τῆς Δύσεως βοήθεια.

Πολλοὶ τότε ἐκ τῆς τάξεως τῶν στρατιωτικῶν, τοῦ κλήρου καί τῶν διανοουμένων ἀπεφάσισαν νὰ φανοῦν ἀνώτεροι τῶν φατριαστικῶν μικρολογιῶν καί διὰ γενναίου διαβήματος νὰ ἄρουν τὴν μετὰ τῆς Δύσεως παρεξήγησιν, διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦτο δυνατόν νὰ κινηθῇ ὁ δυτικὸς κόσμος ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ἤρχισαν νὰ κηρύττουν, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἀρθῇ τὸ σχίσμα καί νὰ παρακληθῇ ὁ Πάπας, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως εἰς Σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Ε' καί Μανουὴλ Β' περιῆλθον τὴν Εὐρώπην ζητοῦντες τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Ἰταλίας. Πανταχοῦ ἔγιναν δεκτοὶ μετὰ τιμῶν, ἔλαβον ὥραιας ὑποσχέσεις, ἀλλὰ δὲν ἀπέκόμισαν καμμίαν οὐσιαστικὴν βοήθειαν.

Σημαντικώτερα ἦτο ἡ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἐγίνετο ἐπὶ Ἰωάννου Η'. Ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τοῦ Πατριάρχου καί ἄλλων ἐξεχόντων λαϊκῶν καί κληρικῶν καί

συνεκροτήθη Σύνοδος εἰς τὴν Φλωρεντίαν (1439), εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. 1439 Ἄλλ' ἡ ἐνωτικὴ προσπάθεια προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ. Ἐγεννήθη μάλιστα σοβαρὸν ἐσωτερικὸν ζήτημα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Ἕλληνες διηρέθησαν εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα, τοὺς Ἑνωτικοὺς καὶ τοὺς Ἀνθενωτικούς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' - ΜΩΑΜΕΘ Β'

Τὸν Μουράτ Β' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Μωάμεθ Β' ὁ ἐπικληθεὶς Πορθητῆς (1451 - 1480). Ὁ νέος σουλτάνος, νεαρώτατος τὴν ἡλικίαν, μόλις 21 ἐτῶν, ἦτο φύσις ὀξεῖα καὶ χαρκτηρ ὀρμητικός. Εἶχεν ἀποκτήσει πεῖραν διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν, διότι δις ὁ Μουράτ, ἐγκαταλείπων τὴν ἀρχὴν διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἐπανερχόμενος κατὰ τοὺς μεγάλους κινδύνους τοῦ κράτους, ἄφηνε ἀντικαταστάτην τὸν Μωάμεθ. Ὁνειρον τοῦ νέου σουλτάνου ἦτο ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅλαι τοῦ αἵ προσπάθειαι ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐστράφησαν πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος (1449 - 1453) ἐκλήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η' ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἦτο δεσπότης τῶν ἐλληνικῶν κτήσεων, καὶ ἀφήσας ἐκεῖ τοὺς ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον, ἦλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τῆς ὁποίας ἐπέπρωτο νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνώτερος ὅλων τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων αὐτοκρατόρων. Χαρακτήρ ἐντιμος καὶ στρατιώτης γενναῖος, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ καταρρέοντος κράτους μετὰ πλήρη συναίσθησιν τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας θὰ συνήντα. Ἄλλ' ἤρχετο μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὴν

Ὁ Μωάμεθ Β' ἐπὶ μεταλλίῳ.

κατάστασιν, ἡ ὁποία καθημερινῶς ἐδημιούργει ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.

Διὰ τοῦτο ἡ ἀπέναντι τῶν Ὀθωμανῶν στάσις τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἦτο ἀξιοπρεπὴς καὶ σθεναρὰ καὶ ἔλαβεν ὅλα τὰ μέτρα, τὰ ὁποία τοῦ παρεῖχον οἱ πενιχροὶ πόροι τοῦ κράτους, πρὸς ἄμυναν τῆς πρωτευούσης. Ἐπεσκεύασε τὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα, συνεκέντρωσε σίτον ἐπαρκῆ διὰ τὴν περίπτωσιν πολιορκίας καὶ ἐνίσχυσεν, ὅσον ἦτο δυνατόν, τὸν μικρὸν στόλον τοῦ. Πρὸς τούτοις δὲν ἔπαυσε νὰ διαπραγματεύεται πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Δύσιν διὰ τὴν ἀποστολὴν βοηθείας καὶ προσείλκυεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν φιλέλληνας ἐθελοντὰς ἐκ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τὸ 1452 ὁ σουλτάνος ἔλαβεν ἀποτόμως στάσιν ἐχθρικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἀπέναντι τοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ Βαγιαζίτ Α' (Ἀνατόλ Χισάρ) ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἔκτισεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν νέον φρούριον ὀνομασθὲν Ροῦμελη Χισάρ, σκοπὸν ἔχων νὰ διακόψῃ τὴν μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐπικοινωνίαν καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἐπισιτισμὸν τῆς πρωτευούσης. Πρὸς τούτοις ὁ Μωάμεθ Β' ἔστειλε τὸν στρατηγὸν τοῦ Τουραχάν εἰς Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς δεσπότας αὐτῆς Δημήτριον καὶ Θωμᾶν νὰ στείλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν βοήθειαν. Τὰ μέτρα αὐτὰ ἐτάραξαν τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ κλείσουν τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Σφραγὶς Κωνσταντίνου
Παλαιολόγου.

(Ἐπὶ ἐγγράφου εἰς τὰ
ἀρχεῖα τῆς Μοδένης.)

Τὴν 5ην Ἀπριλίου τοῦ 1453 ὁ Μωάμεθ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως με 190.000 στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτόχθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν χερσαίων τειχῶν, ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ξηράν. Συγχρόνως, στόλος ἰσχυρὸς ἐκ 400 πλοίων, ἀναπλεύσας ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, παρετάχθη εἰς τὸ στόμιον τοῦ Κερατίου

Χάρτης των Ἑλληνικῶν χωρῶν
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως.

κόλπου, αποκλείσας ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον ἐφράσσετο ὑπὸ παχείας ἀλύσεως καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀποκλεισμός τῆς θαλάσσης δὲν ἦτο πλήρης. Ὁ στρατὸς τοῦ Μωάμεθ ἐβοηθεῖτο, ὅσον ἦτο δυνατόν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ὑπὸ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὅποιον ὅμως πολὺ μικρὰν ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς πολιορκίας. Στρατὸς ἐπίσης τουρκικὸς κατέλαβε καὶ τὰ ὑψώματα τοῦ Πέραν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸν Γαλατᾶν, διότι κατεῖχον αὐτὸν οἱ Γενοῶται.

Σφραγὶς

Δημητρίου Παλαιολόγου.

(Ἐπὶ ἐγγράφῳ εἰς τὰ ἀρχεῖα
τῆς Μοδένης.)

Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δυνάμεων τῶν Ὀθωμανῶν ὁ αὐτοκράτωρ διέθετε μόνον 9.000 μαχητὰς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 5.000 ἦσαν Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι μισθοφόροι, πρὸ πάντων Ἱταλοί. Τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀρχιστράτηγος ἦτο αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐνῶ τὴν ἄμυναν διηύθυνεν ὁ ἐξάιρετος γενοάτης στρατηγὸς Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, τὸν ὅποιον ὁ Κωνσταντῖνος, διὰ τὰς ὑπηρεσίας του, εἶχε καταστήσει ἄρχοντα τῆς Λήμνου. Τὸ στρατηγεῖον τοῦ αὐτοκράτορος ἐστήθη πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 10 πλοῖα, ἦτο κλεισμένος ἐντὸς τοῦ Κερατιῦ κόλπου, ἐκτὸς 5 πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποπλεύσει πρὸ τῆς πολιορκίας εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως. Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐπεφάνησαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Κερατιὸν κόλπον. Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, ναυλοχημένος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου, ἐταράχθη, ἀρκετὰ δὲ πλοῖα ἐβυθίσθησαν ἢ ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς πλοίαρχος Φλάντανελλᾶς. Οἱ Τοῦρκοι παραδόξως ὑπεχώρησαν τότε, καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀνέσυ-

ραν τὴν ἄλυσιν καὶ εἰσῆλθον ἀνενόχλητα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τὸν ὁποῖον πάλιν ἔφραξαν.

Τὴν 18ην Ἀπριλίου ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ἔφοδον κατὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν. Ἐπειδὴ ὁ ἀποκλεισμός τῆς πόλεως δὲν ἦτο πλήρης, ἐφ' ὅσον ὁ ὀθωμανικὸς στόλος δὲν ἐκυριάρχει τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ ἡ ἀποκοπὴ τῆς ἀλύσεως ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον, ὁ Μωάμεθ ἐσκέφθη νὰ γίνῃ κύριος αὐτοῦ διὰ τολμηροῦ σχεδίου. Ἐκ τοῦ Διπλοκιονίου διεβίβασε διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Γενοατῶν τοῦ Γαλατᾶ, 70 πλοῖα εἰς μίαν νύκτα, τὰ ὁποῖα μάτην προσεπάθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ καύσουν. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ πολιορκία παρετείνετο, καὶ ἡ ἔφοδος, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν 7ην Μαΐου, ἀπεκρούσθη.

Η ΑΛΩΣΙΣ

Ὁ Μωάμεθ ἡτοίμαζε νέαν μεγάλην ἐπίθεσιν, ἀλλὰ προηγουμένως ἐδοκίμασε τὴν 16ην Μαΐου νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν διὰ συνθήκης. Ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πρωτεύουσάν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Μοριᾶν, τοῦ ὁποῖου ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ἀνεξάρτητον δεσπότην. Ἐπίσης ἐπέτρεπεν εἰς πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἀπέλθουν ἀνενόχλητοι καὶ ὑπεσχέθη νὰ σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκε τὴν ἱστορικὴν ἀπάντησιν: «Τὸ δὲ τὴν πόλιν παραδοῦναι, οὔτε ἐμὸν ἐστίν οὔτε ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐνταῦθα· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανούμεθα μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς ἡμῶν.» Τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο πληρωμὴ φόρου, ἃν ὁ Μωάμεθ ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν.

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν ὁ Μωάμεθ παρεσκεύασεν τὴν ἔφοδον καὶ ἐνεψύχωσε τὰ στρατεύματα, ὑποσχεθεὶς τιμὰς καὶ ἀξιώματα εἰς τοὺς ἀνδρεῖους.

Ἐντὸς τῆς πολιορκουμένης πόλεως ὁ λαὸς συνέρρευσεν εἰς πάνδημον λιτανεῖαν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐκάλεσε τοὺς πιστοὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης πίστεως καί, ζητήσας παρὰ πάντων συγγνώμην, ἀπῆλθεν εἰς τὰ τεῖχη. Ἀφοῦ ἔφιππος ἐπε-

θεώρησε ταῦτα καὶ ἔδωσε τὰς τελευταίας διαταγὰς καὶ ἀπηύθυνε τοὺς τελευταίους ἐνθαρρυντικούς λόγους, κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ μαχητοῦ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ.

Ἡ ἐπιθέσις ἤρχισε τὴν αὐγὴν τῆς 29ης Μαΐου ὁρμητικῇ. Κυρίως ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων συγκεντροῦται εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπου αὐτὸς ὁ Μωάμεθ μετὰ τῶν Γενιτσάρων ἐπιτίθεται. Ἐκεῖ ἐπέρχεται εἰς τὰ τείχη τὸ πρῶτον ρῆγμα καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσορμοῦν.

Ὁ αὐτοκράτωρ μάχεται μετὰ τῶν πρώτων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τραυματίζεται ὁ Ἰουστινιάνης καὶ ἀναγκάζεται ν' ἀφήσῃ τὴν θέσιν του. Διὰ τοῦτο ἐπέρχεται σύγχυσις 1453 μετὰ τῶν ἀμυνομένων. Ἐν τῷ μετὰ οἱ Τοῦρκοι, παραβιάσαντες μικρὰν πύλην καλουμένην *Ξυλόπορταν*, ἐφάνησαν ὀπισθεν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεφώνησε: « Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι; » καὶ ἔπεσεν ἀφανὴς μετὰ τῶν πτωμάτων. Μόλις τὴν ἐπομένην κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἀπεκαλύφθη ὁ νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀναγνωρισθεὶς ἐκ τῶν χρυσοκεντήτων πεδίων.

Τὴν ἄλωσιν ἠκολούθησε σφαγὴ καὶ λεηλασία. Οἱ Γενίτσαροι, θραύσαντες τὴν πύλην τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου εἶχε καταφύγει πλῆθος λαοῦ, ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν σφαγὴν. Τὴν ἐπομένην, περὶ τὴν 8ην πρωινὴν, ὁ Μωάμεθ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατκτηθεῖσαν πόλιν καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπουθεν ἀνέπεμψεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Ἀλλάχ.

Διὰ τῆς ἀλώσεως κατεστράφη ἡ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία. Ὅσοι κατῴρθωσαν ἔφυγον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἐξ ὧν τῶν λιμένων ἔγινε γενικὴ ἔξοδος τῶν εὐπορωτέρων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἔφευγον εἰς χώρας εὐτυχεστέρας, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ συλληφθέντες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐξομώσουν, ἐντὸς βραχυτάτου δὲ χρόνου οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν κύριοι τῆς Βαλκανικῆς.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Τοιοιτοτρόπως μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπέκυψε καὶ ὁ σουλτάνος τῶν Ὀθωμά-

νῶν ἔγινε κύριος τῆς περιμαχήτου θέσεως, περὶ τὴν ὁποίαν εἶχον πολεμήσει τὰ κυριώτερα ἔθνη τῶν μέσων χρόνων, Ρωμαῖοι καὶ Γερμανοί, Ἀβαροι καὶ Πέρσαι, Ἀραβες καὶ Νορμανδοί, Ρῶσοι καὶ Φράγκοι.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, παρὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν καὶ τὸν πλοῦτόν της, εἶχε τὰ σπέρματα τῆς διαλύσεως εἰς τὴν σύστασίν της. Διὰ τοῦτο τὰ αἷτια τῆς καταστροφῆς εἶναι κυρίως ἐσωτερικά. Ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικά αἷτια ἐπετάχυναν τὸ μοιραῖον. Τὰ αἷτια τῆς καταστροφῆς ἦσαν :

1) Ἡ φεουδαρχία. — Ἡ φεουδαρχία ἐπεβλήθη καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπως εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς ὅλα τὰ κράτη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Οἱ φεουδάρχαι, κύριοι μεγάλων ἐκτάσεων, περιστοιχιζόμενοι ἀπὸ ἀναριθμήτους πελάτας καὶ συντηροῦντες ἴδιον στρατόν, ἀφόβως ἡρῆμωνον τὴν χώραν, κατεπίεζον τοὺς μικροὺς ἰδιοκτῆτας, περιεφρόνουν τοὺς νόμους καὶ τοὺς κυβερνήτας καὶ ἔφερον εἰς τὰς ἐπαρχίας ἀταξίαν καὶ διαρκῆ σχεδὸν ἀναρχίαν. Βραδύτερον ἡ δύναμις τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας ἀπέβη τόσον μεγάλη, ὥστε ἐμφανίζονται εἰς διάφορα μέρη φεουδάρχαι σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Τὸ κράτος ἤδη πρὸ τῆς φραγκικῆς κατακτῆσεως εἶχεν ἀποσυντεθῇ. Ἡ σημαντικωτέρα λοιπὸν αἷτία τῆς διαλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ ἐπικράτησις καὶ ἐνίσχυσις τῆς φεουδαρχίας.

2) Πολιτικὴ ἀναρχία. — Ἡ ἔλλειψις νόμου, ὁ ὁποῖος νὰ καθορίζῃ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ἐδημιούργησε τὴν πολιτικὴν ἀναρχίαν. Ἄνδρες φιλόδοξοι, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀστάτου ὄχλου τῆς πρωτεύουσας, ἐτάραξαν πολλάκις τὸ κράτος μὲ τὰς στάσεις των, αἱ ὁποῖαι ἔρριπτον αὐτὸ πολὺ συχνὰ εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἀπὸ τοῦ 395 μέχρι τοῦ 1453 ἐβασίλευσαν ἐν ὅλῳ 107 βασιλεῖς. Ἐκ τούτων μόνον 34 ἀπέθανον θάνατον φυσικόν καὶ 8 πολεμοῦντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ ἄλλοι ὅλοι ἦσαν θύματα ἀγρίων στάσεων καὶ δολοφονιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μοναρχία ἐταράσσετο σχεδὸν διαρκῶς ἀπὸ ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἔμενεν ἀπροστάτευτος ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὠνεيرهύοντο καὶ παρεσκεύαζον τὴν καταστροφὴν της.

3) Ἡ τὰς πρὸς μεγάλας κατακτῆσεις. — Τὸ ὄνειρον πολλῶν αὐτοκρατόρων νὰ ἀνιδρῶσουν τὴν Ρωμαῖ-

κὴν αὐτοκρατορίαν ἐγέννησε τὴν τάσιν πρὸς μεγάλας κατακτήσεις. Τὸ κράτος περιεπλάκη εἰς ἀτελευτήτους καὶ δαπανηροὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι προεκάλεσαν τὴν προϋϋσαν ἐξασθένεισίν του. Ἡ αὐτοκρατορία κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μεγάλου κινδύνου εὐρέθη περικυκλωμένη ἐξ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀπὸ ἀσπόνδους ἐχθροὺς.

4) Οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ παρακμὴ. — Σπουδαιότατος λόγος τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ οἰκονομικὴ παρακμὴ καὶ ὡς συνέπεια αὐτῆς ἡ στρατιωτικὴ. Μολονότι τὸ κράτος ἦτο πλούσιον καὶ αἱ πηγαὶ τοῦ ἄφθονοι, οἱ διαρκεῖς πόλεμοι, ἡ διπλωματία, ἡ πολυσύνθετος διοικητικὴ μηχανή, ἡ πολυτέλεια τῆς Αὐλῆς, αἱ τελεταί, ἀπῆλθον κολοσσιαίας δαπάνας. Ἡ γεωργία, σοβαρὸν στήριγμα τοῦ δημοσίου πλούτου, παρήκμασε μὲ τὴν ἐπιβολὴν τῆς φεουδαρχίας, τὴν βαρυτάτην φορολογίαν καὶ τὰς συχνὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἐπίσης παρημελήθησαν καὶ περιήλθον εἰς χεῖρας ξένων, ἰδίως τῶν ἰταλικῶν πόλεων (Βενετία, Γένουα, Πίσσα κτλ.).

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς ἦτο ἡ στρατιωτικὴ παρακμὴ. Ὁ στρατὸς ἐμειώθη σημαντικῶς εἰς ποσὸν καὶ ποιόν. Χρήματα δὲν ὑπῆρχον πρὸς συντήρησιν μεγάλων δυνάμεων, ἡ παλαιὰ ἀγάπη τοῦ στρατοπέδου ἐξηφανίσθη, ὁ στρατὸς κατήντησεν ἀσθενής, ἀπαθής καὶ ἀνίκανος νὰ προστατεύσῃ τὸ κράτος.

5) Οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί. — Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω λόγων, οἱ ὅποιοι εἶναι καθαρῶς ἐσωτερικοί, ἡ καταστροφὴ τοῦ κράτους ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Εἰς καμμίαν περίοδον τῆς ἱστορίας δὲν ἀναφαίνονται τόσοι ξένοι ἐπιδρομεῖς, ὅσοι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Τὸ κράτος ἐπάλαιε διαρκῶς κατὰ τῶν ποικιλωνύμων αὐτῶν ἐπιδρομῶν, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὴν ἐχθρότητα τῆς Δύσεως. Λόγοι θρησκευτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ἐγέννησαν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν, ἀντιζηλίαν καὶ μῖσος, τὰ ὅποια κατέληξαν εἰς πλήρες χάσμα μεταξὺ τῶν δύο κόσμων. Ἡ ἰσχυρὰ Δύσις ὅχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ ὑπεβοήθησε τὴν καταστροφὴν.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ

Ἡ Ἀλωσις εἶναι γεγονὸς κοσμοϊστορικόν, ἔχει δηλαδὴ μεγάλην σημασίαν δι' ὅλον τὸ κόσμον. Ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ αἰῶνας ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος ἐπάλαιε διαρκῶς κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ βραδύτερον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀπὸ ἐκπολιτιστικῆς ἀπόψεως ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου διετηρήθησαν καὶ ἐξειλίχθησαν αἱ παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἤκμασεν εἰς αὐτὰς πολιτισμός, ὁ λαμπρότερος καὶ λεπτότερος τῶν πολιτισμῶν τῶν μέσων χρόνων. Τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ ἀραβικοῦ καὶ σλαβικοῦ κόσμου καὶ βραδύτερον, τὸν 15ον αἰῶνα, διὰ τῶν λογίων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Δύσιν, ἔδωκε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν του τὸ Βυζάντιον ἐξηκολούθησε νὰ ἐξασκῇ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξασκεῖ μέχρι σήμερον. Οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης διετήρησαν ζωηράν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὅποιον εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν αὐτῶν ἀφήκε βαθεῖαν ἐπίδρασιν.

Ἀλλ' ἡ πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μετ' ὀλίγον οἱ Τούρκοι ὑπεδούλωσαν ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ σημειώνει σπουδαιότητα καμπὴν εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι εἶχον χρησιμεύσει ὡς ἐστία τοῦ λαμπροτάτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἐξέχουσαν θέσιν ἐπὶ αἰῶνας, βυθίζονται εἰς τὴν ἀγροικίαν καὶ τὴν ἀσιατικὴν βαρβαρότητα. Ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος σκοτεινὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐξηντλημένον, μωλωπισμένον θλιβερώς, καταπίπτει, καὶ διάγει ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τὸν βίον ταπεινοῦ ὑποτελοῦς, ἐκτεθειμένου εἰς τὰς ὀρέξεις βαναύσου καὶ ἀγερώχου κατακτητοῦ. Ἡ κατάστασις του εἶναι τόσον θλιβερά κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ὥστε πολλοὶ πιστεύουν, ὅτι ἔσβησε διὰ παντός.

Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἔχασε τὴν πίστιν εἰς ἑαυτὸ καὶ εἰς τὸ μέλλον του. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης ταπεινώσεως καὶ τῆς μεγίστης ἰσχύος τοῦ κατακτητοῦ δὲν παύει νὰ πιστεύῃ, ὅτι θὰ ἀνατείλουν εὐτυχέστεραι ἡμέραι. Τὴν πίστιν αὐτὴν θερμαίνει ἡ ἀνάμνησις τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος καὶ ἐνισχύουν πλῆθος παραδόσεων, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε κατὰ τὰ ἔτη τῆς δοκιμασίας καὶ τῶν δυστυχημάτων. Ἡ Ἐκκλησία διαρκῶς ὑποθάλλει τὰς ἐλπίδας καὶ τὸ δημοτικὸν ἄσμα θρηνεῖ τὴν δυστυχίαν, συγχρόνως ὅμως προαίσθάνεται τὴν ἀπολύτρωσιν.

Πράγματι, δύο αἰῶνας μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρχίζει νὰ συνέρχεται. Τὸν 18ον αἰῶνα ἔχομεν καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς ἀναγεννήσεως. Οἱ Ἕλληνες ἀφυπνίζονται, αὐξάνονται εἰς πληθυσμὸν καὶ ἐνισχύονται οἰκονομικῶς διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος βλέπομεν τὸ ἔθνος ἐν πλήρει ὀργασμῷ, καὶ κατὰ τὸ 1821 ἐπαναλαμβάνεται μὲ μεγαλυτέραν σφοδρότητα ἡ πάλη, ἡ ὁποία εἶχε διακοπῇ τὸ 1453 διὰ τῆς συντριβῆς τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν ἀντιπάλων παρὰ τὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Τὰ γράμματα δὲν ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦνται εἰς τὸ Βυζάντιον παρ' ὅλας τὰς μεγάλας ἐθνικὰς καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἱστορίας του. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐμφανίζονται πολλοὶ καὶ παντὸς εἵδους συγγραφεῖς, θεολόγοι, φιλόσοφοι, φιλόλογοι, ποιηταὶ κτλ., οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ προσπάθεια τῶν συγγραφέων νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν.

Ἡ Θεολογία δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ καλλιεργῆται μὲ πολὺν ζήλον εἰς τὸ Βυζάντιον. Δὲν εἶχεν ὅμως τὴν παλαιὰν πρωτοτυπίαν καὶ δημιουργικότητα. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν Δύσιν ἐγένετο μεγάλη πρόοδος εἰς τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν. Οἱ σοφοὶ τῆς Δύσεως ἐπιχειροῦν νὰ δικαιολογήσουν τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἀρχίζει μεγάλη διανοητικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Σχολαστικὴ Φιλοσοφία.

Ἀλλὰ τὸ ἄσπονδον μῖσος, τὸ ὁποῖον ἐχώριζε τὰς δύο Ἐκκλησίας, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς θεολόγους τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῶν μελετῶν τῆς Δύσεως. Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα γίνεται προσπάθεια νὰ προσαρμοσθοῦν τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι ἐθεωρήθησαν ὡς πρόδρομοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς προφηταὶ, οἱ ὁποῖοι προεῖδον πολλὰς ἐκ τῶν

χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Τὴν ἀνωτάτην θέσιν μεταξὺ τούτων κατέχει ὁ Πλάτων.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ Αἰρεσις τῶν Ἡσυχαστῶν διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Σχολαστικῆς Φιλοσοφίας. Οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς ἐφρόνουν, ὅτι τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας ἀποκαλύπτομεν ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν σκέψιν καὶ ψυχικὴν συγκίνησιν. Διὰ τῆς ἀπομονώσεως, τῆς προσευχῆς καὶ γενικῶς διὰ τῆς ἡσυχίας δυνάμεθα νὰ περιέλθωμεν εἰς ἔνθεον κατάστασιν, εἰς ἔκστασιν, καὶ νὰ ἀνακαλύψωμεν ἀπ' εὐθείας τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, ἢ νὰ ἀπολαύσωμεν θαυμαστὰ ὁράματα, ὅπως π. χ. τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ τάσις αὕτη ὀνομάζεται Θεοσοφία καὶ Μυστικισμός. Ἀνάλογα φαινόμενα ἔχομεν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Αἱ ἐπιστῆμαι

Ἐπίσης, εἰς τὸ Βυζάντιον ἐγράφησαν πολλὰ περὶ πολλῶν ἐπιστημῶν καὶ οἱ καλλιιεργήσαντες αὐτὰς ἦσαν ἄνδρες πολυμαθέστατοι καὶ φιλοπονῶτατοι. Ἀλλὰ ἐπεδόθησαν εἰς αὐτὰς μὲ ἀντιεπιστημονικὸν πνεῦμα. Τὰ παραδεδομένα δηλαδὴ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐθεωρήθησαν ὥς ἀνεπίδεκτα συζητήσεως καὶ σκοπὸς πάσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἐθεωρήθη ἡ ἐρμηνεία καὶ διευκρίνισις τῆς γνώμης τῶν ἀρχαίων.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὴν Γεωγραφίαν ὡς αὐθεντία ἐθεωρεῖτο ὁ Πτολεμαῖος. Ἐνῶ τὸ εὐρύτατον ἐμπόριον τῆς αὐτοκρατορίας ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ θεωρητικῆς μελέτης τῆς Γεωγραφίας, οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν νέον ἐδημιούργησαν καὶ εἰς πολλὰ ἔδειξαν ὀπισθοδρομικὰς τάσεις. Ὁ Πτολεμαῖος π.χ. παραδέχεται, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι σφαιροειδής, καὶ τὴν γνώμην αὐτὴν ὑπεστήριξαν καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Μολοντοῦτο, ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Κοσμάς ὁ Ἰνδικοπλεύστης προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ Γῆ ἔχει σχῆμα δίσκου. Βυζαντινοὶ γεωγράφοι διέπρεψαν ὅμως εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπιστήμης. Κατήρτισαν ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνέταξαν θαυ-

X. Θεοδωρίδου — Α. Λαζάρου

μάσια ἐγχειρίδια ναυτιλίας καὶ ὁδηγίας πρὸς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν προσκυνητῶν.

Ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Γεωγραφίαν, οὕτω καὶ ὁ Ἰπποκράτης καὶ ὁ Γαληνὸς εἰς τὴν Ἱατρικὴν ὑπῆρξαν αἱ ἀδιάσειστοι αὐθενταί. Ἀξιοθαύμαστος ὁμοῦς εἶναι ὁ ὀργανισμὸς τῶν Νοσοκομείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐσώθη τὸ Τυπικὸν (κανονισμὸς) τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ἰδρυθείσης ὑπὸ Ἰωάννου Β' τοῦ Κομνηνοῦ (1118-1143), τὸ ὁποῖον διαλαμβάνει λεπτομερῶς περὶ τοῦ Ξενώνου (νοσοκομείου). Ἱατροὶ πολλοί, βοηθοί, νοσοκόμοι, ἱματισμός, διατροφή τῶν ἀσθενῶν κτλ. παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν νοσοκομείων.

Εἰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας ἐπίσης δὲν ἔγιναν πολλοὶ πρόδοι.

Τὰς ἐπιστήμας ὅλας ἀντιπροσωπεύει ὁ πολυγραφώτατος συγγραφεὺς τῆς περιόδου αὐτῆς Μιχαὴλ Ψελλὸς (1018-1079). Ὁ Ψελλὸς διὰ τῆς μεγάλης του ἐπιμελείας κατώρθωσεν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν ν' ἀνέλθῃ εἰς μεγάλα πολιτικὰ ἀξιώματα. Ἐχρημάτισεν ὑπουργὸς πέντε αὐτοκρατόρων καὶ ἐπὶ τινὰ καιρὸν καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανδιδακτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ πραγματεῖαι του εἶναι ἀμέτρητοι, ἀριθμοῦμεναι κατὰ ἑκατοντάδας, καὶ ἀναφέρονται εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, Φιλοσοφίαν, Μαθηματικά, Γεωγραφίαν, Ἱατρικὴν καὶ Λαογραφίαν ἀκόμη. Εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς φιλοσοφικῆς μελέτης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καὶ θαυμαστὴς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Ψελλὸς ἐπανάφερεν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ τὰ καλλωπίσματα τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ ἔγινεν ὁ πρόδρομος τῆς φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν.

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν οἱ φιλόλογοι περιωρίζοντο κυρίως εἰς τὴν ἐπιμελὴ συντήρησιν τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τοῦτο τὰ χειρόγραφα ἔθεωροῦντο πράγματα πολύτιμα καὶ κατεβάλλετο φροντίς πρὸς καλλιτεχνικὴν καὶ ἀκριβῆ ἀντιγραφὴν αὐτῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν φιλολόγων ἐπεδίδοντο καὶ εἰς τὸν ὑπο-

μνηματισμόν τῶν διαφόρων ἔργων. Διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀρθόταται ἐρμηνεῖαι διαφωτίζουσαι τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Μεταξὺ τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὴν Φιλολογίαν λαμπρὰν κατέχει θέσιν ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ὅμηρου Εὐστάθιος, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπόδειγμα πολυμαθείας καὶ ἀκριβείας.

Ἄλλοι πάλιν ἡσχολοῦντο εἰς τὴν σύνταξιν Λεξικῶν. Περὶ φημον εἶναι τὸ φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα Λεξικὸν τοῦ Σουΐδα. Τὸ λεξικὸν τοῦτο περιέχει, ἐκτὸς τῆς ἐρμηνείας τῶν λέξεων, καὶ ὁρισμοὺς πραγμάτων καὶ ἀρχαῖα χωρία καὶ εἶναι πηγὴ πληροφοριῶν εἰς τοὺς φιλολόγους ἄλλοθεν ἀγνώστων. Εἶναι πολύτιμον μνημεῖον καὶ συγχρόνως δεικνύει μὲ πόσῃ ἐπιμέλειαν οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου περισυνέλεγον καὶ διεφύλαττον τοὺς θησαυροὺς τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρ τῆς Φιλολογίας. Οἱ φιλόλογοι δὲν ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀντιγραφὴν καὶ τὸν ὑπομνηματισμόν τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ προσπαθοῦν διὰ κριτικῆς ἐργασίας ν' ἀπαλλάξουν τὰ κείμενα παλαιῶν σφαλμάτων καὶ ν' ἀποκαταστήσουν τὸ ἀρχαῖον κείμενον. Ἡ κριτικὴ αὕτῃ ἐργασία ἦτο ἀκόμῃ ἀτελής, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς αὐτὴν φιλολόγων δύνανται ὥς πρὸς τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας νὰ παραβληθοῦν πρὸς νεωτέρους φιλολόγους.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Τοιοιτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐπεδόθησαν μὲ ζήλον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων, ἡ δὲ ἀναγέννησις τῆς ἀρχαιότητος ἤρχισεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἀρχίσῃ εἰς τὴν Δύσιν.

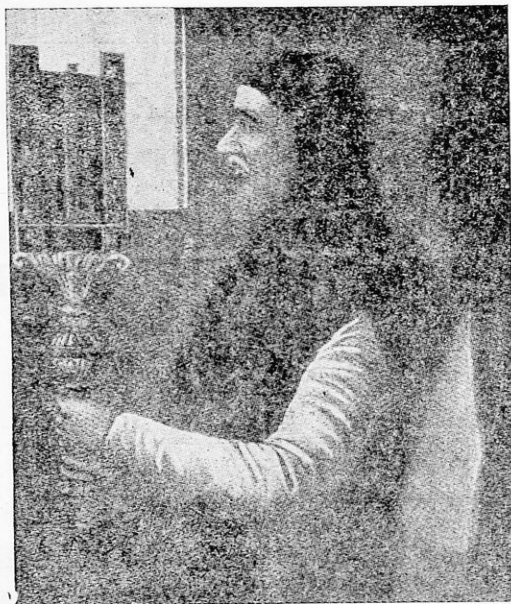
Ἄλλ' οἱ χρόνοι δὲν ἦσαν εὐνοϊκοὶ διὰ τὸ Βυζάντιον. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀναστατώσεις ἔπνιξαν εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἀνθησίν αὐτὴν καὶ κατεκρήμνισάν μαζὶ μὲ τὸ κράτος καὶ τὴν προσπάθειαν ἐκείνην πρὸς δημιουργίαν νέου διανοητικοῦ κόσμου. Πάντως, ἡ Βυζαντινὴ Ἀναγέννησις ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν.

Ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀναγέννησιν τῶν σπουδῶν τῶν ἀρ-

χαίων εἰς τὴν Δύσιν, διότι πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι μετέβησαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐδίδαξαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἡρμήνευσαν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς.

Τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων ἀνεκαίνισε, καθὼς εἶδομεν, ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ὁ ἐξοχώτερος ἐκ τῶν ἑλληνιστῶν τοῦ Βυζαντίου, ὁ **Γεώργιος Γεμιστός** (1355 - 1450), ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Ὁ Γεμιστός ἦτο ἰδίως πλατωνικὸς φιλόσοφος καὶ μετωνόμασεν ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ πλατωνικώτερον **Πλήθωνα**. Ἐζήτει νὰ προσαρμόσῃ τὴν πλατωνικὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο κατηγορήθη ὡς αἰρετικός, ὅτι δηλαδὴ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν, ὅπως εἶχεν ἐπιχειρήσει τοῦτο ὁ Ἰουλιανός.

Βησσαρίων.

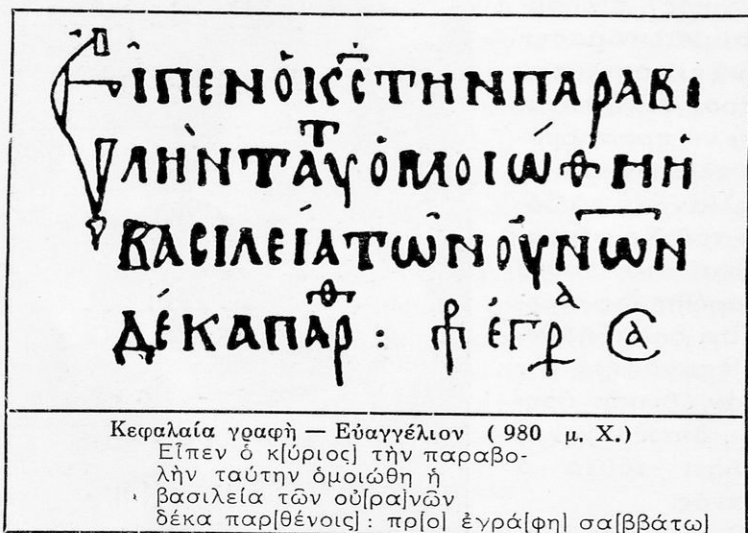
Ὁ Πλήθων ἔζησεν ἐπὶ 20ετίαν εἰς τὸν Μυστράν, διδάσκων τὴν πλατωνικὴν

φιλοσοφίαν, ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητὰς καὶ ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν. Μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν διέμεινεν ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἰς Φλωρεντίαν, εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Κόσμου τῶν Μεδίκκων, καὶ ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλοσοφίαν.

Ἐπίσης καὶ ἄλλοι Ἕλληνες λόγιοι μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν ἤδη πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ὁ **Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς**, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ, ὁ **Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς** καὶ ὁ

Γεώργιος Τραπεζούντιος, οί όποιοι έδίδαξαν έν Βενετία, κ. ά.

Μεταξύ τούτων εξέχουσαν θέσιν κατέχει ό Βησσαρίων, άρχιεπίσκοπος Νικαίας, πλατωνικός φιλόσοφος και μαθητής τοῦ Πλήθωνος. Ό Βησσαρίων είχε μεταβή εις Ίταλίαν εις την έν Φλωρεντία περί ένώσεως των Έκκλησιών Σύνοδον, ώς μέλος της έλληνικής αντιπροσωπείας. Άλλά δυσареσθηεις διά την άθέτησιν των άποφάσεων της Συνόδου εκείνης υπό των έν Κωνσταντινουπόλει, έπανήλθεν εις Ίταλίαν, όπου έγινε καρδινάλιος και έτυχε μεγάλων τιμών υπό τοῦ Πάπα. Απέθανε τὸ 1472.

Έξέλιξις των χειρογράφων.

Καθ' όλην την διάρκεια της ζωής τοῦ Βυζαντίου δέν έπαυσαν ν' αντιγράφουν τὰ έργα των αρχαίων. Η γραφή σὺν τῷ χρόνῳ υπέστη πολλές μεταβολάς, των οποίων σχηματίζομεν εικόνα από τὰ παρατιθέμενα τρία δείγματα.

Αφιέρωσε τὸν βίον του όλόκληρον εις τὸν Έλληνισμόν. Τρία ἦσαν-τὰ ιδανικά του: ή ένωσις των Έκκλησιών, ή άπελευθέρωσις της πατρίδος του και ή διάδοσις των έλληνικῶν σπουδῶν εις την Δύσιν. Τὰ δύο πρώτα ιδανικά του δέν έπραγματοποιήθησαν, αλλά τὸ τελευταίον, υπέρ τοῦ όποίου είργασθη

αποκριθεις δὲ ὁ πῆ-
 ρος λέγει αὐτῷ·
 σὺ εἶ ὁ χριστός, καὶ ἐπετί-
 μεν σε αὐτοὺς ἵνα
 μὴ δέμιγέτωσιν πε-

Μικρὰ γραφή — Εὐαγγέλιον (1204 μ. Χ.)

ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πῆ-
 ρος λέγει αὐτῷ·
 σὺ εἶ ὁ χριστός, καὶ ἐπετί-
 μεν αὐτοὺς ἵνα
 μὴ δένι λέγωσιν πε-

Ὡς ἔφατ' οὐδ' ἀπίθασε περὶ φρῶν εὐρύκλει-
 ᾗ ἤνεγκεν δ' ἄρα πῦρ καὶ θήϊον, αὐτὰρ ὁ δούσσει-
 εὔ διεθειώσεν μέγαρον καὶ δῶμα καὶ αὐλήν·
 γρη῏ς δ' αὐτ' ἀπὲρ βλὰ δὶ δώματι κάλ' ὀδυσσῆος
 ἄγγελέουσα γυναιξὶ καὶ ὀτρυνέουσα νέεσθαι·
 αἱ δ' ἴσαν ἐκ μεγάροιο δάος μετὰ χερσὶν ἔχουσαι

Μικρὰ γραφή — Ὅμηρος (1479 μ. Χ.)

Ὡς ἔφατ' οὐδ' ἀπίθασε περὶ φρῶν εὐρύκλεια.
 ἤνεγκεν δ' ἄρα πῦρ καὶ θήϊον αὐτὰρ δούσσει-
 εὔ διεθειώσεν μέγαρον καὶ δῶμα καὶ αὐλήν].
 γρη῏ς δ' αὐτ' ἀπέβη διὰ δώματα κάλ' ὀδυσσῆος
 ἄγγελέουσα γυναιξὶ καὶ ὀτρυνέουσα νέεσθαι.
 αἱ δ' ἴσαν ἐκ μεγάροιο δάος μετὰ χερσὶν ἔχουσαι.

άοκνως, ητύχησε νά τὸ ἴδῃ πραγματοποιούμενον. Τὸ ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου μέγαρόν του ἦτο ἐντευκτήριον ὄλων τῶν ἐλλήνων λογίων, οἱ ὅποιοι, δυσκόλως ζῶντες εἰς τὴν ξένην, ἐλάμβανον πολλάκις ἀνάγκην τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ γενναιοδῶρου καρδινάλιου.

Ἄλλ' ἰδίως μετὰ τὴν Ἀλωσιν πλῆθος λογίων κατέφυγον εἰς Ἰταλίαν καὶ συγχρόνως ἐκομίσθησαν ἐκεῖ τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰς ἐπικαιροτάτην στιγμήν, διότι ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἤδη εἶχεν ἀρχίσει βαθεῖα πνευματικὴ ζύμωσις εἰς τὴν Δύσιν καὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἠσθάνοντο μεγάλην δίψαν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐδημιούργησαν ἰσχυρότατον ρεῦμα ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων σπουδῶν.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν συνεχίζεται ἡ σειρά τῶν ἱστορικών. Ἀξιόλογος ἱστοριογράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι Ἄννα ἡ Κομνηνὴ, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, γεννηθεῖσα τὸ 1083.

Ἡ Ἄννα ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πατρός της, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀλεξιάδα. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν καλαισθησίας καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ρητορικῆς, τὸ σύγγραμμα εἶναι ἀξιόλογον, διότι μὲ μεγάλην εὐστοχίαν ἡ Ἄννα χαρακτηρίζει τοὺς Σταυροφοροὺς, σκιαγραφεῖ θαυμασίως τοὺς Φράγκους καὶ τονίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Το ἱστορικὸν ἔργον τῆς Ἀννης συνεχίζουν δευτερευούσης σημασίας ἱστορικοί, ὁ Νικῆτας Ἀκομινᾶτος ἢ Χωνιάτης, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου Α' μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ἀπέθανε τὸ 1220, ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τὸ 1295 καὶ συνέχισε τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1359, καὶ ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ ὁποῖος ἔγραψε διὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1298 μέχρι τοῦ 1403. Τοῦ τελευταίου ἡ ἱστορία ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ἐξετάζει κυρίως τὴν αὔξησιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ ἀντιλαμβάνεται τὰ πρά-

γματα κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν. Διὰ τοῦτο εἶναι ὁ ἄριστος ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὡσαύτως ἀξίαν ἔχει ὁ Δούκας, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1341-1462. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐνωτικούς καὶ κατηράτο τοὺς ἀντιπάλους του, διότι διεκύβευσαν μετὰ τῆς χριστιανικῆς τῶν πίστεως καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των. Πρῶτος ἐπεχείρησε, παρὰ τὴν παράδοσιν, νὰ χρησιμοποίησῃ εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν γλῶσσαν

Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι τῆς Θεσσαλονίκης (ἀρχὴ 14ου αἰῶνος).

Τύπος βασιλικῆς ἐν σχήματι σταυροῦ, μὲ πέντε κορυφὰς τρούλλους στηριζομένους ἐπὶ ὀκταγώνων τυμπάνων. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πλίνθων καὶ μικρῶν λίθων ἐπιτυγχάνονται ἀξιοσημεῖωτα κοσμήματα εἰς τοὺς τοίχους, ρόμβοι, μαϊάνδροι, ρόδακες καὶ ἄλλα συμπλέγματα. Ἡ τεχνοτροπία αὐτὴ ἐνθυμίζει τὴν διακοσμητικὴν τῶν ὑφασμάτων.

ἀπλουστέραν. Ὁ τελευταῖος ἱστοριογράφος τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τὸ 1401 καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1258-1476.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἡ λογοτεχνία τῶν χρόνων τούτων, καθὼς εἶδομεν, προσπαθεῖ νὰ μεταχειρίζεται κυρίως τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ἀλλὰ

πρὸς ἐκμάθησιν αὐτῆς ἀπητειτο μελέτη καὶ ἄσκησις μακροχρόνιος. Διὰ τοῦτο τὸ συγγραφικὸν ἔργον περιορίσθη πρὸ πάντων εἰς στενὸν κύκλον λογίων. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν πτωχοὶ καὶ διαρκῶς παρεπονοῦντο διὰ τοὺς ἐλαχίστους καρπούς τῶν πνευματικῶν των κόπων. Παράδειγμα εἶναι ὁ **Θεόδωρος Πρόδρομος**, ὁ αὐτοκαλούμενος διὰ τὴν πενίαν τοῦ **Πτωχοπρόδρομος**, ὁ ὁποῖος εἶναι πολυγραφώτατος. Ἐγραψεν εἰς πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον.

Μυστικὸς Δεῖπνος (τοιχογραφία τοῦ Ἁγίου Ὁρους, 1512).

Εἰκὼν τοῦ ἐστιατορίου τῆς Ἁγίας Λαύρας ὑπεράνω τῆς τραπέζης τοῦ ἡγουμένου. Οἱ ἀπόστολοι διακρίνονται ἀπὸ τὰ ἀτομικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἀπὸ τὰς κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκδηλώνουν τὴν ψυχικὴν των διάθεσιν. Ὁ Ἰούδας ἐξαίρεται μὲ τὸν ἀπότομον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἀπλώνει τὴν χεῖρα, διὰ νὰ λάβῃ τὸ δοχεῖον τοῦ φαγητοῦ.

Ὁ Πρόδρομος ἐπιτυχῶς ἐμμήθη τοὺς σατιρικοὺς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ. Ἡ σάτιρα ἔλαβε σημαντικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου ὑπῆρχεν ἀφθονία ὑλικοῦ διὰ τὸν σατιρικόν.

Ἄλλ' ἡ ἀττικομανία, ἡ ὁποία ἤρχισε διὰ τῆς Ἀννης τῆς Κομνηνῆς καὶ ἐκυριάρχησε καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν Κομνηνῶν, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ γράφουν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ν' ἀπευθύνωνται εἰς αὐτόν. Τὰ

ἀρχαιότερα καὶ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς δημόδους ποιήσεως ἦσαν, καθὼς εἶδομεν, τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνας, ἐνῶ εἰς ἄλλα δημῶδη ποιήματα τὸ ἔθνος ἐθρήνησε τὰ δεινοπαθήματά του.

Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας ἐμφανίζεται νέον στοιχεῖον εἰς τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ἡ ἐπίδρασις τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῆς Δύσεως. Εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν ἐγράφησαν ἔμμετρα μυθιστορήματα μὲ ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἢ μεσαιωνικὰς ὑποθέσεις, ἢ κατὰ μίμησιν φραγκικῶν προτύπων. Ἡ φραγκικὴ ἐπίδρασις εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰ μέρη, ὅπου διέμειναν μακρότερον οἱ Φράγκοι. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα ἀναπτύσσεται, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως, ἀξιόλογος λογοτεχνία εἰς τὴν Κρήτην. Ἀξιόλογα προϊόντα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας εἶναι ὁ γνωστός Ἑρωτόκριτος, ἑκτενὲς ἐπικὸν ποίημα, καὶ τὸ δράμα τοῦ Χορτάτζη Ἑρωφίλη.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ἀπὸ τὸν 11ον ἤδη αἰῶνα ἡ βυζαντινὴ τέχνη καὶ ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ μίαν ἀκαμψίαν, ἀποβαίνει μηχανικῶς τυπικὴ καὶ δίδει εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἀφορμὴν νὰ δυσφημήσουν γενικῶς τὴν τέχνην τοῦ Βυζαντίου ὡς στερουμένην πρωτοτυπίας καὶ δημιουργικότητος.

Ἀλλὰ, παρ' ὅλην τὴν ξηρότητα τῆς, ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸν 14ον αἰῶνα, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δηλαδὴ, δίδει νέαν λάμψιν, τὴν ὅποιαν ἀτυχῶς κατέπνιξεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις. Οἱ ζωγράφοι τοποθετοῦν εἰς τὰς εἰκόνας τῶν τοπία, βράχους, δευτερεύοντα πρόσωπα, ἀρχιτεκτονικὸν βάθος, καὶ γενικῶς προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν τὴν προοπτικὴν σύνθεσιν. Ἐπίσης αἱ κινήσεις τῶν προσώπων λαμβάνουν κάποιαν εὐλυγισίαν καὶ ζωηρότητα καὶ τὰ πρόσωπα δὲν εἶναι αὐστηρῶς τυπικά. Τοιαύτας εἰκόνας βλέπομεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Μυστρά.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ. ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Ὅταν οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπῆλθεν ἡ διάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας, ἐσχηματίσθησαν εἰς

διάφορα μέρη τοῦ κράτους, καθὼς εἶδομεν, μικρὰ ἑλληνικὰ κρατίδια. Ἡ ἀποκέντρωσις αὐτὴ ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὰ κρατίδια αὐτὰ ἀνεπτύχθησαν τέχναι ἐγχώριοι μὲ ἰδιαίτερον χαρακτήρα.

Τὸ "Ἅγιον" Ὅρος, τὸ ὁποῖον ἐνῶρις ἐγέμισεν ἀπὸ μοναστήρια, εἶχε βίον ἐντελῶς ἰδιαίτερον, μακρὰν τοῦ θορόβου καὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς πολιτικῆς. Τὸ "Ἅγιον" Ὅρος καὶ ἡ τέχνη του διετήρησαν βυζαντινὸν χαρακτήρα.

Ὑπῆρχον ἐκεῖ περὶ τὰ τριάκοντα μοναστήρια, ἕκαστον τῶν ὁποίων πολλάκις περιελάμβανε χιλίους μοναχοὺς. Ἐκεῖ ἐκτίσθησαν πολυάριθμοι ἐκκλησίαι, διεκοσμήθησαν οἱ τοῖχοι αὐτῶν μὲ ἀπείρους τοιχογραφίας καὶ ἐγράφησαν καὶ εἰκονογραφήθησαν, « ἱστορήθησαν » καθὼς λέγομεν, πολυάριθμα χειρόγραφα. Διὰ τοῦτο τὸ "Ἅγιον" Ὅρος εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, τὸ μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης.

Ο ΜΥΣΤΡΑΣ

Ἐπὶ ἐνὸς τῶν χαμηλοτέρων ὑψωμάτων τοῦ Ταυγέτου, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἔκτισεν ὁ Βιλλεαρδουῖνος πόλιν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Μυστράς. Ὁ Μυστράς ἀπέκτησε σημασίαν διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ὅταν ἀπέβη πρωτεύουσα τῶν ἐλλήνων δεσποτῶν. Ἐνῶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἀμέσου καταστροφῆς, τὸ ἄκρον ἐκεῖνο τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο ἀσφαλέστερον καὶ ἐπιστεύθη, ὅτι εἰς τὸν Μυστράν θὰ ἐγίνετο νέα ἀναβίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄνδρες, ὅπως ὁ Πλήθων καὶ ὁ Βησσαρίων, ὠνειρεύθησαν τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ Μυστρά καὶ συνεβούλευσαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀφήσῃ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ λάβῃ τὸ πλῆρες ζωῆς ὄνομα τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦ Πλήθωνος ἡ πρωτεύουσα τῶν δεσποτῶν ἀπέβη ἡ ἐστία τῆς ἀναγεννήσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν καὶ ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἔδωκε τὴν τελευταίαν τῆς ἀναλαμπήν.

Ὁ Μυστράς δὲν κατοικεῖται πλέον ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, ἀλλὰ σφάζονται ἄφθονα ἐρείπια, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν παλαιὰν ἀκμὴν καὶ ἀνθήσαντα πολιτισμόν. Τὰ ἐρείπια τῶν δημοσίων

κτιρίων δεικνύουν μεγάλην επίδρασιν τῆς τέχνης τῆς Δύσεως. Τὸ Παλάτιον φαίνεται νὰ ᾔτο γοτθικοῦ ρυθμοῦ. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παντανάσσης παρουσιάζει κρᾶμα ρυθμῶν, διότι εἰς τὸν βυζαντινὸν θόλον κάμνει ἀπότομον ἀντίθεσιν τὸ κωδωνοστάσιον, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη ἀναμφιβόλως κατ' ἀπομίμησιν τῆς δυτικῆς τέχνης.

Τοιχογραφία ἀπὸ τὴν Περίβλεπτον τοῦ Μυστρᾶ (μέχρι 14ου αἰῶνος).

Παριστάνει τὴν θεϊάν λειτουργίαν. Οἱ τρεῖς ἄγγελοι διευθύνονται πρὸς τὸν Χριστόν, ὃ ὁποῖος ἵσταται ὀπισθεν ἑνὸς βωμοῦ ἐνδεδυμένος λειτουργικά.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς Παντανάσσης ὑπάρχουν πολλαὶ ἄλλαι ἐκκλησαί, ἡ Μητροπόλις, ἡ Περίβλεπτος κ. ἄ. Εἰς ὅλας αὐτάς τὰς ἐκκλησίας συναντᾷ τις ἔργα μαρτυροῦντα τὴν καλλιτεχνικὴν ἀναγέννησιν τῶν χρόνων τούτων.

Αἱ ζωγραφαὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρίστην βυ-

ζαντινήν τέχνην, με ἐλευθερίαν εἰς τὴν διακόσμησιν, ἡ ὁποία ὑπενθυμίζει τὴν διακοσμητικὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ σχετίζεται στενῶς πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν διὰ τοῦ Πλήθωνος ἀναγέννησιν τῶν ἀρχαίων σπουδῶν.

Η ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ

Ἡ Τραπεζοῦς, κειμένη εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην ἐμπορικῶς, ἦτο πλουσιωτάτη. Διὰ τοῦτο, τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος, μολοντί διήλθεν ἡμέρας δυσκολωτάτας, ἕνεκα τῶν πέριξ ἐχθρῶν, ἀπέβη εὐτυχές, ἰδίως ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' (1340 - 1390). Οὗτος ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσάν με πλῆθος ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων.

Ἡ Τραπεζοῦς ὑπῆρξε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς σημαντικὸν κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν βυζαντινῶν κτιρίων τῆς παρουσιάζει πρωτοτυπίαν τινὰ τῆς ἐγχωρίου τέχνης, ἀλλ' ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Μυστρᾶ. Ἐκεῖ παρατηρεῖται μία μεταβολὴ τοῦ σχεδίου τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ὡς γνωστόν, ὁ θόλος μετὰ τοῦ λοιποῦ ναοῦ ἀποτελεῖ ἓν ὅλον ἀδιαίρετον. Ἀλλ' εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Τραπεζοῦντος παρατηρεῖται μία προέκτασις τοῦ ἐσωνάρθηκος, ἡ ὁποία ἀνατρέπει τὴν βάσιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ναοῦ, διότι ὁ θόλος πλέον εἶναι κόσμημα ἀπλοῦν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

293	μ. Χ. Τετράρχια.
306—337	» » Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.
313	» » Διάταγμα τοῦ Μιλάνου. Ἀνεξιθρησκία.
330	» » Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως.
337—361	» » Κωνσταντῖος.
361—363	» » Ἰουλιανός.
367	» » Ἐγκατάστασις Βησιγόθων πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως.
379—395	» » Θεοδόσιος ὁ Μέγας.
395	» » Ὀριστικὴ διαίρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.
410	» » Κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου.
431	» » Οἰκουμενικὴ Σύνοδος Ἐφέσου.
451	» » Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι. Μάχη Καταλαυνικῶν πεδίων.
476	» » Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.
487	» » Κατάληψις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Ὄστρογόθων.
527	» » Ἀνάρρησις Ἰουστινιανοῦ. Ἐπανάληψις πολέμου κατὰ Περσῶν.
532	» » Εἰρήνευσις πρὸς τοὺς Πέρσας. Στάσις τοῦ Νίκα.
533	» » Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου.
533—534	» » Ὁ Βελισσάριος ἀνακαταλαμβάνει τὴν Ἀφρικὴν.
535—554	» » Πόλεμος κατὰ τῶν Ὄστρογόθων. Κατάληψις Ἰταλίας.
537	» » Ἐγκαίνια Ἀγίας Σοφίας.
540	» » Ὁ Χοσρόης κυριεύει τὴν Συρίαν.
554	» » Κατάληψις μεσημβρινῆς Ἰσπανίας.
559	» » Οἱ Ὄννοι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
562	» » Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας.
568	» » Εἰσβολὴ Λομβαρδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.
572—591	» » Νέος Περσικὸς πόλεμος.
608	» » Οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Χαλκηδόνος.
610	» » Ἀνάρρησις τοῦ Ἡρακλείου.

- 615 μ. Χ. Οἱ Πέρσαι κυριεύουσι τὴν Ἱερουσαλήμ.
 617 » » Οἱ Πέρσαι κυριεύουσι τὴν Αἴγυπτον.
 622 » » Ὁ Ἡράκλειος ἀρχίζει ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐγίρα.
 626 » » Πολιορκία Κων/πόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἀβάρων.
 627 » » Νινευί.
 629 » » Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας.
 634 » » Οἱ Ἀραβες κυριεύουσι τὴν Συρίαν.
 636 » » Μάχη τοῦ Βάν. Σύλληψις Ρωμανοῦ Διογένους.
 637 » » Παράδοσις Ἱεροσολύμων.
 640—642 » » Κατάκτησις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀράβων.
 647 » » Οἱ Ἀραβες κυριεύουσι τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν.
 660 » » Ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊαδῶν εἰς τὸ Ἀραβικὸν κράτος.
 668 » » Οἱ Ἀραβες εἰς τὴν Χαλκηδόναν.
 673—678 » » Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
 679 » » Ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβεως.
 717—718 » » Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
 729 » » Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων.
 732 » » Νίκη Καρόλου Μαρτέλ εἰς Poitiers.
 752 » » Πιπίνος ὁ Μικρὸς ἰδρύει τὴν δυναστείαν τῶν Καρολιδῶν.
 753 » » Σύνοδος εἰκονοκλαστικὴ ἐν Ἱερεῖα.
 754 » » Ἀπώλεια τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας.
 762 » » Ἡττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ.
 765 » » Καταδίωξις τῶν εἰκονολατρῶν.
 787 » » Σύνοδος Νικαίας. Ἀναστύλωσις εἰκόνων.
 800 » » Κάρολος ὁ Μέγας αὐτοκράτωρ. Ἀνασύστασις Δυτικῆς αὐτοκρατορίας.
 809 » » Ἐπιδρομὴ Κρούμμου.
 811 » » Θάνατος Νικηφόρου.
 813 » » Ὁ Κρούμμος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 817 » » Ἡττα Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ.
 826 » » Κατάκτησις Κρήτης ὑπὸ Ἀράβων.
 832 » » Διάταγμα Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων.
 843 » » Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποκατάστασις τῆς Ὀρθοδοξίας. Συνθήκη τοῦ Βερντέν, διαίρεσις κράτους Καρόλου τοῦ Μεγάλου.
 858 » » Ὁ Φώτιος Πατριάρχης.
 864 » » Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων, Μεθόδιος καὶ Κύριλλος.
 867 » » Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως. Διάρρηξις σχέσεων Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.
 893 » » Ὁ Βούλγαρος ἡγεμὼν Συμεὼν ἀρχίζει τὸν πόλεμον.
 904 » » Κατάληψις Θεσσαλονίκης ὑπὸ Σαρακηνῶν.
 912 » » Ἐγκατάστασις Νορμανδῶν ἐν Γαλλίᾳ.
 917 » » Νίκη Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ.

- 924 μ. Χ. Ὁ Συμεὼν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 961 » » Ἀνακατάληψις Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά.
 967 » » Ἐπανάληψις τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου.
 971 » » Ἦττα τῶν Ρώσων ἐν Σιλιστρία. Προσάρτησις Βουλγαρίας.
 977—986 » » Ἐπανάστασις τοῦ Βουλγάρου τσάρου Σαμουήλ καὶ πρόοδοι αὐτοῦ.
 989 » » Προσηλυτισμὸς εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῆς Ρωσίας.
 996 » » Ἦττα τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν Σπερχειόν.
 1000—1014 » » Νέος πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.
 1018 » » Ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας.
 1054 » » Σχίσμα ἐπὶ Κηρουλαρίου Ἀνατ. καὶ Δυτ. Ἐκκλησίας.
 1078 » » Οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἐν Νικαίᾳ.
 1081—1084 » » Εἰσβολὴ Ροβέρτου Γυσκάρδου εἰς τὴν Ἥπειρον.
 1096 » » Οἱ Σταυροφόροι εἰς Κωνσταντινούπολιν.
 1097 » » Ἀλωσις τῆς Νικαίας ὑπὸ Σταυροφόρων.
 1099 » » Οἱ Σταυροφόροι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλήμ.
 1107—1108 » » Πόλεμος κατὰ Βοημούνδου.
 1147 » » Β' Σταυροφορία.
 1147—1149 » » Πόλεμος κατὰ τοῦ Ρογήρου Β', βασιλέως τῆς Σικελίας.
 1185 » » Ἀλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ Νορμανδῶν. Ἰδρυσις τοῦ Βουλγαροβλαχικοῦ κράτους.
 1204 » » Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
 1261 » » Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 1267—1272 » » Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυικὸς εἰς τὴν Ἥπειρον.
 1326 » » Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Προῦσαν.
 1335—1346 » » Ὁ Στέφανος Ντουσιὰν καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ εἰς Σκόπια.
 1348 » » Ἰδρυσις δεσποτάτου Μορέως.
 1354 » » Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνουν τὴν Καλλίπολιν.
 1365 » » Οἱ Τοῦρκοι κάμνουν πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν.
 1389 » » Μάχη Κοσσυφοπεδίου.
 1396 » » Σταυροφορία τῆς Νικοπόλεως.
 1397 » » Ὁ Βαγιαζίτ προσβάλλει τὴν Κωνσταντινούπολιν.
 1402 » » Μάχη τῆς Ἀγκύρας.
 1430 » » Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Θεσσαλονίκην.
 1439 » » Σύνοδος Φλωρεντίας.
 1453 » » Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελ.		Σελ.
1. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	7	27. Χάρτης θεμάτων κατὰ τὰ μέ-	
2. Ἀφῆς Μ. Κωνσταντίνου	8	σα τοῦ Ι' αἰῶνος	118
3. Χάρτης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρα-		28. Ἡ ὀχύρωσις τῆς Κωνσταντι-	
τορίας πρὸ τῆς μεγάλης με-		νουπόλεως	130
ταναστεύσεως	19	29. Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς	
4. Χάρτης τῆς Εὐρώπης μετὰ		Κωνσταντινουπόλεως	131
τὸ 476 μ. Χ.	26	30. Ὁ Ναὸς τῆς Θεοτόκου	135
5. Ὁ Ἰουστινιανὸς	33	31. Παναγία Ἀγγελόκτιστος	137
6. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος	42	32. Ὁ Δαυῖδ φυλάττει τὸ ποί-	
7. Τύπος Ἀραβος	47	μνιὸν τοῦ	139
8. Χάρτης τοῦ Ἀραβικοῦ Κρά-		33. Θρόνος ἐλεφάντινος	140
τους τὸ 750 μ. Χ.	54	34. Ὁ Χριστὸς τοῦ Ὁσίου	
9. Τέμενος Καῖρου	56	Λουκᾶ	141
10. Στοὰ ἀπὸ τὴν Κορδοῦνην	57	35. Βυζαντινὸς μεταξωτὸς τά-	
11. Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους	59	πης	142
12. Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσα-		36. Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου	143
λήμ	60	37. Ἡ Σταύρωσις	144
13. Ἀραβικὸν κιονόκρανον	61	38. Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν	
14. Αὐλὴ τῶν Λεόντων	62	Λομβαρδῶν βασιλέων	150
15. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	72	39. Κάρολος ὁ Μέγας	152
16. Ἀγία Σοφία (ἐξωτερικὸν)	73	40. Νορμανδικὸν πλοῖον	157
17. Ἀγία Σοφία (ἐσωτερικὸν)	74	41. Προπαρασκευὴ δι' ἐκστρα-	
18. Βασιλικὴ (ἐσωτερικὸν)	76	τεῖαν	162
19. Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ	77	42. Ναυπήγησις πλοίου	163
20. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀ-		43. Ἐπίθειςις Νορμανδῶν	163
κολουθία τοῦ	78	44. Πύργος	168
21. Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώ-		45. Ρωμανικὸς ναὸς	195
ρας	79	46. Γοτθικὸς ναὸς (ἐξωτερι-	
22. Κιονόκρανον τῆς Ἀγίας		κὸν)	198
Σοφίας	80	47. Γοτθικὸς ναὸς (ἐσωτερι-	
23. Δεῖγμα γλυπτικῆς	81	κὸν)	199
24. Νόμισμα Βασιλείου Α'	99	48. Πύλη Ρωμανικοῦ ναοῦ	200
25. Νόμισμα Ρωμανοῦ Β'	104	49. Ἀποκαθήλωσις — Τζιόττο	201
26. Νικηφόρος Φωκᾶς	105	50. Προτομὴ ἀγ.—Ντονατέλλο	202

	Σελ.		Σελ.
51. Χάρτης τῶν Σταυροφοριῶν .	219	61. Μωάμεθ Β'	261
52. Χάρτης Βασιλείου Ἱερουσα- λήμ	222	62. Σφραγίς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	262
53. Χάρτης Ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν .	232	63. Χάρτης Ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρ- κικῆς κατακτῆσεως	263
54. Νόμισμα Μιχαήλ, Δεσπό- του Ἡπείρου	237	64. Σφραγίς Δημητρίου Πα- λαιολόγου	264
55. Σφραγίς Θεοδ. Λάσκαρη .	238	65. Βησσαρίων	275
56. Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Νι- καίας	239	66. Δεῖγμα χειρογράφου . .	276
57. Ὁ Ἰωάννης Ε' Παλαιολό- γος ἐπὶ μεταλλίου	248	67. Δείγματα χειρογράφων .	277
58. Μανουὴλ Παλαιολόγος .	249	68. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι τῆς Θεσσαλονίκης	279
59. Χάρτης τοῦ κράτους τοῦ Τα- μερλάνου	257	69. Μυστικός Δεῖπνος . . .	280
60. Γεώργιος Καστριώτης . .	259	70. Τοιχογραφία ἀπὸ τὴν Πε- ρίβλεπτον τοῦ Μυστρᾶ .	283

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄. Ὅριστική διαίρεσις τοῦ Ρωμ. Κράτους	Σελ.	5— 17
» Β΄. Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν	»	18— 27
» Γ΄. Ἡ διαμόρφωσις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἰουστινιανός. Ἡράκλειος	»	28— 45
I. Ἑσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ κρίσις	»	28— 31
II. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ	»	31— 41
III. Ἡράκλειος. Ἀναδιοργάνωσις τῆς Αὐτοκρατορίας	»	42— 45
» Δ΄. Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀράβων. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου	»	46— 64
» Ε΄. Τὰ γράμματα καὶ τέχναι ἀπὸ τοῦ Δ΄ μέχρι τοῦ Ζ΄ αἰῶνος	»	65— 81
» ς΄. Οἱ Ἰσαυροὶ καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις	»	82— 97
» Ζ΄. Ἡ δυναστεία τῶν Μακεδόνων	»	98—114
» Η΄. Ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας	»	115—133
» Θ΄. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Ζ΄ μέχρι τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος	»	134—145
» Ι΄. Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ἡ πολιτικὴ διαμόρφωσις	»	146—164
» ΙΑ΄. Ὁ βίος τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης	»	165—177
» ΙΒ΄. Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων	»	178—185
» ΙΓ΄. Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς τῶν μέσων χρόνων	»	186—203
» ΙΔ΄. Οἱ χρόνοι τῶν Κομνηνῶν	»	204—214
» ΙΕ΄. Σταυροφορίαι. Ἀλώσις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	»	215—229
» ΙϚ΄. Ἡ Φραγκοκρατία εἰς τὴν Ἑλλάδα	»	230—241
» ΙΖ΄. Οἱ χρόνοι τῶν Παλαιολόγων	»	242—270
» ΙΗ΄. Τὰ γράμματα. Αἱ τέχναι	»	271—284
Χρονολογικὸς πίναξ	»	285—287
Πίναξ εἰκόνων καὶ χαρτῶν	»	289—290
Πίναξ περιεχομένων	»	291

©
Λημψία

Λημψία

Παύλος Κωνσταντίνου
12/1/15